

böyle bir
dünyaya
çocuk
getirmek

Umut nedir?

Umutsuz muyuz?

Nasıl daha iyi umut edebiliriz?

Umut ne yapabilir?

Ne umut edebiliriz?

TOM
WHYMAN

TOM WHYMAN

**BÖYLE BİR DÜNYAYA
ÇOCUK GETİRMEK**

Psikoloji/Psikiyatri - 100

Böyle Bir Dünyaya Çocuk Getirmek

Umut Nedir?

Umutsuz muyuz? / Umut Ne Yapabilir? /

Nasıl Daha İyi Umut Edebiliriz? / Ne Umut Edebiliriz?

Tom Whyman

ISBN: 978-625-7344-26-5

Yayıncı Sertifika No. 49055

1. Baskı: İstanbul, Ekim 2021

Yayın Yönetmeni: Cem Mumcu

Yayın Koordinatörü: Meltem Türkeri

İngilizceden Çeviren: Anıl Can Sedef

Editör: Erkam Evlice

Kapak Tasarımı: Burak Evlice

Sayfa Tasarımı: Deniz Dalkıran

Baskı ve Cilt: Optimum Basım, Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad.

No:51/1, 34295 Küçükçekmece/İstanbul, T: +90 212 463 71 25

Sertifika no: 41707

Orijinal Adı: *Infinitely Full of Hope*

Copyright © Tom Whyman 2021

Bu eserin yayın hakları Nurcihan Kesim Telif Ajansı aracılığı ile satın alınmıştır. Yayın hakları Okuyan Us'a aittir. Her hakkı saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

©Okuyan Us Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Kurucu: Cem Mumcu

Özgür ve Ebru, hep bizimlesiniz...

Adres: Gürsel Mah. İcabet Sokak, No:3 Daire:6

Kağıthane, İstanbul Tel.: (0212) 272 20 85 - 86

okuyanus@okuyanus.com.tr

www.okuyanus.com.tr

TOM WHYMAN

BÖYLE BİR DÜNYAYA ÇOCUK GETİRMEK

Umut Nedir?

Umutsuz muyuz?

Umut Ne Yapabilir?

Nasıl Daha İyi Umut Edebiliriz?

Ne Umut Edebiliriz?

İngilizceden çeviren:

Anıl Can Sedef

okuyanus

Yazar Hakkında

Part time araştırma görevlisi, full time felsefeci bir milenyal. Frankfurt Okulu, Immanuel Kant ve Kierkegaard felsefeleriyle ile yakından ilgileniyor. Yazıları The New York Times ve Guardian başta olmak üzere çeşitli mecralarda kendine yer buldu. Bir çocuk babası ve İngiltere’de yaşıyor. Bu ilk kitabı.

İçindekiler

Önsöz / 15

Giriş: Ne Umabilirim? / 17

Birinci Bölüm: Umut Nedir? / 33

İkinci Bölüm: Umutsuz muyuz? / 77

Üçüncü Bölüm: Umut Ne Yapabilir? / 119

Dördüncü Bölüm: Nasıl Daha İyi Umut Edebiliriz? / 161

Sonuç: Ne Umut Edebiliriz? / 203

Teşekkür / 209

*Acı çeken; "Ben varis isterim,
ben çocuk isterim, kendimi istemem" der.*

- Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüşt

08/01/19

Bugün seni annenin karnına bağlanmış bir ultrasonun ekranından ilk kez gördüm. Tabii ki daha önce ultrason görüntüleri görmüştüm ama şimdiye kadar hepsi birbirinin aynı gibi gözükmişti: Bir avuç soyut eğik çizgiye, bir grup gri bulanıklığa indirgenmiş hayat mucizesiydi işte. Ancak hiçbir şey, o bulanıklıklar senin olduğunda hissedeceklerime beni hazırlayamamış.

Yetiştirilme tarzımızla ilgili bir şeyler anneni ve beni gerçekten “gerçek insanlar” olmadığımıza, bizimle ilgili bir şeylerin makul ve makbul olandan daha az olduğuna; düşüncelerimiz, isteklerimiz ve biyolojilerimizin diğer insanların düşünceleri, istekleri ve biyolojileriyle tam olarak aynı seviyede olmadığına ikna etmişti (ve asla gerçek bir iş sahibi olmamama, zor geçen bir ergenlik ve o sırada gördüğümüz zorbalığın mükemmel bir karışımının sonucu olarak sanırım). Annenin o an neden endişeli olduğunu biliyordum çünkü ben de aynı endişeyi duyuyordum: Taramayı yapmaya uğraşıp tamamlayacaklar ve sonrasında bize çok üzgün olduklarını ama bir hata yaptığımızı, orada gerçekten bir bebek olmadığını ve bunca zaman bizim hayal kurduğumuzu söyleyeceklerdi.

Ama sonra seni gördüm; annenin rahminde kımıldanıp duran kemikli ve yarı saydam, bir garip şekil ve gölge yığınıydın, bir türlü yerinde durmadığın için teknisyen yapması gereken ölçümleri yapacak fırsatı bulamamıştı. İstemsiz bir yaramazlıktı bu ama beni yine de garip bir biçimde gururlandırdı. Eminim teknisyen bu durumla günde belki sekiz, belki 10 kere karşılaşıyordu. Ama bu, bizim için bir mucizeydi.

Ve bana göre, ekranda gördüğüm o şekiller (yani ekranda sen, bildiğimiz sen, resmen sen, ciddi ciddi sen olduğunu gösteren o şekiller) yalnızca bir tür kanıt (yani hep korkmama rağmen kesin olarak gerçek bir insan, yaşam üretmeye ya da en azından yaşayan bir şeyin babası olmaya mahir, yaşayan bir varlık olduğuma bir kanıt) olarak kendini göstermekle kalmıyor, kesin bir talep de ortaya koyuyordu. Muhtemelen hep bildiğim ancak daha önce sadece soyut olarak hissettiğim bir şey, müstakbel bir ebeveyn olmanın ağırlığıydı bu. Bu şekil, yani sen olan bu şekil, (sonuçta sana dönüşecek) bir kişi olarak biçimlenmek için herkesten çok annesiyle birlikte bana bel bağlayacaktı, senin güzel bir hayat yaşayabilmen için bu gerekliydi.

Nihayet, benim ben olduğumu söyleyebildiğim o anda, aynı zamanda kendimin tamamen ötesine doğru dalıp gittim. Artık benim bir önemim yoktu ki. Sen; titrek bir kurbağa larvasına benzeyen, ana rahmine düştüğü anın üzerinden yalnızca 13 hafta geçmiş (yani bir noktada akılda bir düşünce dahi bırakmadan öylece kaybolup gitmiş olabilecek bir döl ve yumurta parçası) olan sen, önemliydin artık.

Ben de buna karşılık, sanırım bu durumda olan birinin yapabileceği bir şeyi yaptım: Delirmiş gibi gülmeye başladım, hastaneden çıkıp bir bira içtim ve verdikleri çiklaya baktım, sonra da ağlamaya başladım.

Büyük ihtimalle hayatım boyunca tanışacağım en önemli insan olacaksın. Hayatımın her boyutunu, dünyamı ve deneyimlediğim her şeye dair bakış açımı tamamen değiştireceksin.

Ve işte bendeki ilk resmin, işte oradasın. Tartışmasız kanıtıyla ve karşı konulmaz gerçekliğiyle benim çocuğum.

Hayatımda gördüğüm en iyi şeysin. Ve o kadar mutluyum ki... Muhtemelen hayatımda hiç daha mutlu olmadım.

Ama şu da var, ben hiç öyle bir insan da olmadım. Mutluluğumu, görüldüğü gibi, ilk bakışta kabul eden biri hiç olmadım.

Az önce de dediğim gibi, senin varlığın benden bir şey talep ediyor: Beni senin güzel bir hayat yaşamana yardım etmem için göreve çağırıyor.

Dolayısıyla seni bugün gördüğüm o an ve yaşadıklarım bana (şartlar dolayısıyla böyle ifade etmem biliyorum çok aptalca olacak ama şu an bulabildiğim kelimeler bunlar) nevi şahsına münhasır bir felsefi problem sunuyor.

O sözünü ettiğim güzel hayat mümkün mü ki? Senin için, bugün doğan herhangi bir çocuk için, bir gün bu dünyada hayatta olabilecek herhangi biri için?

Ya değilse... O zaman ne olacak?

ÖNSÖZ

2020 başı

Bu probleme cevap olarak bu kitabı yazmaya karar verdim. Bu kitap bir felsefe çalışması, daha önce de dediğim gibi nevi şahsına münhasır bir felsefi problemle boğuşuyor ve Immanuel Kant, Theodor Adorno, Herbert Marcuse, Walter Benjamin, Elizabeth Anscombe ve Mark Fisher gibi filozofların fikirlerini (sık sık, detaylı ve derinlikli biçimde) yardıma çağırarak. Kafka ve Jean Rhys gibi edebi yazarların çalışmalarına da felsefi bir ışıktaki bakacak.

Ama bu *akademik* bir felsefe çalışması değil. O tür bir şey bir ödeme duvarının ardında, hakemli bir akademik dergide görülebilir. Bu kitap akademik felsefenin yapmacık biçimde tarafsız, yersiz biçimde tümel bakış açısını takınmıyor. Daha ziyade, sözünü ettiği fikirler açık bir şekilde benim, birinci şahıs olarak perspektifimle bulunduğum durumun; 30'larının başında bir adamın, bu kitabı yazarken baba olacak olmanın gerçekliğiyle yüzleşmesinin içinden duruma bakıyor.

Bu kitabın tarzının hiçbir şekilde felsefi amacıyla bir çelişki içinde olduğunu düşünmüyorum. Hatta, tam tersi. Ama bu aynı zamanda kitabın, çoğu insanın "felsefe" olarak düşündüğü şeyin içine rahatlıkla oturmayaacağı anlamına da geliyor. Bu kitap aynı zamanda bir günlük. Bana ilham veren diğer yarı-otobiyografik, felsefi ve entelektüel eserler gibi: Adorno'nun *Minima Moralia'sı*,

Gillian Rose'un *Aşk Yapıtı*, Bruce Chatwin'in *The Songlines*'ı, Philip K. Dick'in *VALIS*'i gibi mümkün olan en direkt biçimde zihnin yaşamının gerçek yaşamdan ayrılamaz olduğunu söyleyen bir kitap.

Bu kitap; eşim Edie, ben ve çocuğumuzun bir aile oluşunun hikayesini anlatıyor. Dolayısıyla, elbette onlara adanmıştır. Umarım bu metin bir şekilde, ikisine duyduğum sevginin yeterli bir ifadesi olmayı başarmıştır.

Giriş:

NE UMABİLİRİM?

Immanuel Kant, *Saf Aklın Eleştirisi*'nde* şöyle der: “Aklımızın ilgilendiği her şey” hem teorik hem de pratik olarak yalnızca üç soruda “toplanır:” “Ne bilebilirim?” “Ne yapmalıyım?” ve “Ne umabilirim?” Kant, felsefi düşüncenin tüm kapsamını bu üç soru çerçevesinde tasvir eder.

İlk iki soruya üniversitelerin felsefe bölümlerinde orantısız ölçüde odaklanılır. Bunu sadece Kant’la alakalı dersler ve araştırmalar için değil, disiplinin genelinde yapılan dersler ve araştırmaların geneli için söylüyorum. Ernst Bloch, *Umut İlkesi* adlı üç ciltlik, gülünç şekilde devasa, ütopyacı düşünceyi konu alan felsefi araştırma ve ansiklopedi karışımı eserinin girişinde, Latince gramerle ilgili ilk kitabında “gelecek kipini unuttuğu” söylenen bilim insanı Marcus Terentius Varro hakkında küçük bir hikâye anlatır. Bloch bu kipin “felsefi olarak da bugüne kadar yeterince göz önüne alınmamış olmasına” dikkat çeker. Umut üzerine de felsefi bir literatür vardır ama felsefe alanı içerisinde umut kavramının ehemmiyeti, insan hayatı için taşıdığı öneme kıyasla sönük kalır. Akademik filozoflar umut üzerine düşünmek yerine bir iğnenin başına kaç melek oturtulabileceği sorusunun çağdaş muadillerine, yani masaların gerçekten var olup

* Kitap boyunca pek çok farklı esere atıf yapılıyor. Bu eserlerin bazıları Türkçede kendine yer bulmuş, bazıları ise bulamamış. Geçmişte Türkçede yayımlanan eserleri Türkçe başlıklarıyla sunmaya çalıştık. Geriye kalanları orijinal metinde kullanılan İngilizce başlıklarıyla verdik. (ed.n.)

olmadığı sorusuna ya da cisimciklerin “masa-gibi” gözükecek biçimde dizilmiş olması ihtimaline veya bu gibi başka faydasız saçmalıklara zaman harcamaya daha meyillidir. Sokrates’in o meşhur sözünde dediği gibi, “Felsefe merakla başlar.” Ama çağdaş felsefenin çoğu artık merakla değil, çoğu zaman bilgiçlikle, birisinin olgusal ya da etik olarak kendisinin doğru olduğunu kanıtlama arzusuyla, “konuya vâkıf” ya da “konuda haklı” olduğunu ispatlama isteğiyle başlıyor. Fakat, dürüst olmam gerekirse, bu istek bana hep biraz garip gelmiştir. Hele de bu kadar şaşırtıcı, bilinmesi imkânsız ve ters gitme ihtimali oldukça yüksek bir sürü şeyle dolu bir dünyada yaşadığımız düşünülürse. Trump ve Brexit referandumunun ardından yazılı basında “hakikat sonrası siyaset” ve “sahte habercilikle” ilgili öyle büyük bir endişe vardı ki... Tarihe beklenmedik olmalarıyla geçen bu olayların çocuksu bir halkın yapay bir gerçeklikten gelen haberlerle kandırılması sonucu ortaya çıktığından, o yapay gerçekliğin belki de Vladimir Putin tarafından üretildiğinden şüphe ediliyordu. Ama bunun tam ortasında hakikat yanlılarının farkına varamadığı bir şey vardı: Mevcut haliyle gerçeklik, size hiçbir şey vadetmiyor gibi gözüküyorsa, alternatif bir gerçeklikte yaşamayı denemenizde bir gariplik yoktur. *Gerçekte* umut besleyecek hiçbir şeyiniz yoksa gerçekliği reddederek kaybedecek bir şeyiniz de yok demektir.

Kant bu nedenle ilk ikisiyle birlikte üçüncü soruyu sormaya ihtiyaç duyar. Çünkü umut olmazsa, safi *doğruluğun* hiçbir önemi olmayacağının farkındadır. Gerçek, nefret ettiğimiz bir işte sonsuz ve anlamsız bir zahmetle dolu bir hayata mahkûm olmaksızın, dünyadaki tüm gerçekleri bilmenin ne anlamı olabilir? Irkımız, cinsiyetimiz ya da sosyal sınıfımız, mutluluğun her zaman mahrum olacağımız bir gerçeklik olarak kalacağını alın yazısı misali bize emrediyorsa yapmamız “gereken” her şeyi yapmamızın ne anlamı olabilir? Yine Bloch şöyle diyor: “Felsefe yarına dair bir bilinç, geleceğe ilişkin bir bağlılık taşımalıdır, yoksa bildiği hiçbir şey kalmaz.”

Kant’a göre üçüncü soruyu tatmin edici biçimde yanıtlamanın yegâne yolu Tanrı’ya inanmaktan geçer. Ona göre yapmamız gereken her şeyi yaparsak mutluluğa layık olabiliriz. Dolayısıyla, herkesin “tutumunu buna layık hale getirip kendisini uy-

gun hale taşıdığı ölçüde mutluluğa dair umut beslemeye hakkı vardır.” Fakat Kant gerçek dünyada işlerin ne yazık ki pek de öyle yürümediğini fark eder: “Böyle özfaydacı bir ahlak yalnızca bir fikir olabilir çünkü gerçekleşmesi *herkesin* yapması gerekeni yapması şartına dayanmaktadır.” Sonuçta iyi insanların kötüler tarafından kullanılmak konusunda talihsiz bir yatkınlığı bulunur. Bu; direkt şekilde, hemen fark edilir ve apaçık biçimde de gerçekleşebilir veya dolaylı olarak, kurnaz ve gizli şekilde de yapılabilir. Örneğin, kötü insanlar sosyal yapıların içindeki tüm zenginliği ve gücü kendilerine akmaya devam edecek şekilde düzenleyebilirler.

Bu nedenle Kant der ki “mutluluk umudu ile kendini mutluluğa layık olmaya taşımak için gereken çaba arasında gerekli olduğunu iddia ettiğim o bağlantıya, yalnızca hayatı ahlak kurallarına göre yöneten bir Yüce Akıl, o bağlantıyı hem temelini oluşturan doğası hem de asıl nedeni olarak var ederse güvenilebilir.” Ona göre bu “yüce iyiliğin ideal hali” yalnızca belli bir varlıkta vücuda gelmiş bir oluş değil, gelecek hayatta da var olacak bir ideal fikridir. O gelecekteki hayat; her şeyi bilen, seven ve her şeye gücü yeten, varlığıyla saygı uyandıran bir ilahın iyileri ödüllendirmek ve günahkârları cezalandırmak için güdüleyici olarak kullanacağı bir ihtimaldir. Üçüncü sorunun genel anlamda Kant’ın felsefesinde (ve elbette düşüncesinde) ne kadar merkezi bir konumda olduğu düşünülürse, aklımızı bir biçimde tutarlı olarak kullanırsak bu ihtimalin “Tanrı ve gelecekteki hayat” fikirlerini, en azından Kant’a göre, birbirinden ayıramaz hale getirdiğini görürüz.

Ancak Kant bunları yazdığında takvimler 1781’i gösteriyordu. O zamanlar ateizm hâlâ üniversitedeki işinizi kaybetmenize neden olabilecek kadar tehlikeli bir şeydi. Bugün Richard Dawkins ve Sam Harris gibi “yeni ateistlerin” mağduriyet pozlarına rağmen tartışmasız şekilde seküler bir dönemde yaşıyoruz. Öncelikle sizin için böyle bir şey varsa, inancın tamamen kişiye özel hale geldiği, yalnızca şahsi kanı seviyesine indirgendiği; Tanrı’nın delaletine dair koşulsuz varsayımın batıl inancın soluk bir gölgesi gibi görüldüğü bir zaman bu. Nietzsche’nin Kant’tan bir yüzyıl sonra *Şen Bilim*’de elinde bir fenerle pazar yerinde koştururken bağırarak bir “delinin” ağzından söylediği gibi, “Tanrı

öldü. Ve onu biz öldürdük.” Peki bu, umudumuzu da onunla birlikte öldürdüğümüz anlamına mı geliyor?

Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*’nda Antik Yunan mitolojisinden “Silenus’un bilgeliğini” anlatır. Efsaneye göre; bir atın kullaklarına, kuyruğuna ve arka bacaklarına sahip, sarhoş Dionisos’un yarı tanrı dostu Silenus’u arayan Kral Midas, kendisini bulduğunda insan için en iyi ve en makbul yaşamın nasıl olabileceğini sorar. Silenus insani arzulardan ve ihtiyaçlardan kopuk bir zekanın soğuk gülüşüyle yanıt verir: “İnsan için en iyisi, senin kavrayışının tamamıyla ötesindedir. Doğmamış olmak, *olmamak*, hiç olmaktır. Ama insan için en iyi ikinci şey de belli, erkenden ölmek.” Öyle görünüyor ki umutsuzluk eski bir şeydir, hem de en az umudun kendisi kadar. Yunan mitolojisine göre Pandora’nın kutusundan hastalık, kıtlık ve tüm diğer kötü şeyler kaçtıktan sonra en dipte “umut”, nihai, fazlalık bir kötülük olarak sıkışıp kalır. Belki de en çok asla *olması gerektiği gibi* var olamaması yüzünden.

Fakat bugün olup bitenlerin neden özellikle umutsuz gözüküğünü anlayabilmek için dünyayı Yunan mitolojisinde olduğu gibi katı şekilde kaderci bir bakışla görmemize gerek yok. 1988 doğumluyum. Bu da beni, herhalde, has milenyal yapıyor. Bir finansal kriz sırasında yetişkinliğe adım attım. Üniversiteye başladığım hafta Northern Rock battı*, Cameron’ın ilk tasarruf hükümeti lisans diplomamı almamdan yalnızca birkaç hafta önce kuruldu, doktoramı aldığım yıl Brexit referandumu yapıldı. Hayatımı ekonomik felaketlere göre dönemlere ayırabilirim.

Benimle aynı nesilden pek çok başka kişiye olduğu gibi, tüm bu olaylar karşıma çıkan iş fırsatlarını etkiledi. Benim gibi milen-yaller uzun gençliklerinden yetişkinliğe benzer bir şeye geçiş yaparken kendilerini *kitleler halinde* proleterleştirilmiş olarak buldu. Bir zamanlar anne ve babalarımız rahatlıkla konforlu bir yaşam seviyesine ve orta sınıf statüsüne erişebiliyorken; bizler ülkenin pek çok bölgesinde konut piyasasının müşterisi olamaz halde, güvencesiz ve düşük maaşlı işlerde zar zor geçinir bir durumda kaldık. Üniversiteye gitmek için tam öğrenim harcı ödeyen ilk nesildik, zaman zaman sadece var olmak bile korkutucu biçim-

* İngiliz bankası Northern Rock, yaşadığı finansal kriz nedeniyle 2008’de Birleşik Krallık hükümeti tarafından kamulaştırılmıştı (ed.n.)

de pahalı geliyordu. Bu neslin anksiyete ve depresyon patlaması yaşamış olması büyük bir sır değil. *Buzzfeed*, Ocak 2019’da (hatta bebeğimin ilk ultrasonunu görmemden yalnızca iki gün önce) Anne Helen Petersen’in imzasıyla “milenyal tükenmişliğini” belgeleyen uzun bir araştırma yazısı yayımladı. Herkesin kendisinden bir şeyler bulabildiği bu araştırma, bu kitlesel dalganın etkisiyle viral oldu.

Süregelen biçimde dünyamızı değiştirmeye devam eden şeyler, bizim onun içindeki yerimizi daha da fazla güvenilmez hale getirecekmiş gibi gözüküyor. Yapay zeka gibi teknolojik “inovasyonlar” —çalıştığımız iş var olma hakkımızın şartı olarak tasavvur edilmeye devam ettiği sürece bir felaket olacak— istihdamda tam otomasyon ihtimalini ortaya atıp, bir olasılık olarak konuşulur hale getirerek mesleklerimizi tehdit ediyor (teknoloji bu kadar cüretkar bir hedefe ulaşmasa dahi inovasyonun son dalgasıyla gelen makineler, örneğin Amazon’un Alexa’sı, öncelikli olarak bizi gözetlemek için tasarlanmış gibi gözüküyor, yani dünyayı biraz olsun daha yaşanabilir bir hale getirmiyor). Brexit her yandan çevresini saran her türlü söylemin düpedüz aptalca olmasının etkisiyle, aklındaki tilkilere kör kütük aşık olmuş bir toplumun eseri olarak huzur bozmaya devam ediyor. Sonra bir de iklim değişikliği gerçeği var. Havanın her gün güzel olmasıyla birlikte bir zamanlar İsa’nın yeniden doğuşu veya nükleer savaşla özdeşleştirilen mahşerî bir kuvvetin ayak sesleri duyuluyor. (Elbette, nükleer savaş, iktidardaki siyasetçilerin görünüşte sistematik aptallığına bağlı olarak hâlâ eni konu gerçekleşebilecek bir ihtimal olarak kalmaya devam ediyor.) En makul öngörülere göre küresel ekonomiyi düzenleme biçimimizi baştan aşağı değiştirmemiz, yaptığımız her şey için gereken gücü elde etme yollarımızı radikal biçimde dönüştürmemiz için 10 yıldan biraz daha fazla süremiz var. Ama, elbette, biz bunu *yapmamakta diretiyoruz*. İnsanlık olarak bunun yerine liberallere inat olsun diye daha fazla biftek yiyip elektriği kripto para madenciliği için boşa harcamayı tercih ediyoruz. İklim aktivistleri; yaşlı başlı, suratı şişmiş, tehditkâr haber spikerleri tarafından stüdyolardan bağır çağır kovuluyor. Bu sunucular tarifi kelimelere sığmayacak bir dik kafalılıkla bu insanların lehinde konuştuğu her şeyin ölümünü memnuniyetle karşılayıp “orta sınıf” aktivistlerin megalomani

man hak iddialarına karşı çıkararak Britanya'nın "gerçek halkının" yanında olduklarını zannediyor.*

Olmamak, Daha mı İyi?

Ve sanıyorum ki sorun... Yani çocuğumun varlığının bir olgu haline gelmesiyle karşıma çıkan sorun, burada başlıyor. Çünkü tüm bu aptallığın ve tüm bu dehşetin bulunduğu bir ortamda alındığı düşünülürken dünyaya yeni bir hayat getirme kararım şaşırtıcı, hatta zalimce gözükabilir. Schopenhauer'in pesimizm başyapıtı niteliğindeki eseri *Hayatın Beyhudeliği ve İstirabı Üstüne*'deki bir şikayetinde söylediği gibi: "İnsan mevcudiyetinin hediye gibi olmakla uzaktan yakından bir alakası yok, aksine büsbütün vadeli bir borca benzer." Bir insan dünyaya baktığında benim gördüğüm kadar kötü bir şey görüyorsa nasıl buraya yeni bir hayat getirme kararını savunabilir ki? Ebeveynlik konusunda biraz olsun düşünceli olan birisi için anti-natalizmin çok daha makul bir pozisyon olması gerekmez mi?

12. ve 13. yüzyıl boyunca Güney Fransa ve Kuzey İtalya'ya uzanan bir bölgede yayılan ve sapkın ilan edilen Orta Çağ Katharları mezhebini ele alalım. Onların inancına göre fani dünya Şeytan tarafından yaratılmıştı, dolayısıyla üremeyi bir günah olarak görüp reddediyorlardı. Katharların ilk mensupları cinsel üremeye alakalı şeylere dahi tiksintiyle bakıyordu. Öyle ki bu nedenle, örneğin, et yemekten dahi kaçınıyorlardı (ancak görünüşe bakılırsa üremeye ilişkisi olan bütün her şeyden *aslında* kaçınamamış olacaklar ki mezhebin kökenleri Bulgaristan'dan yayılan Bogomilizm mezhebine dayanıyor.) Tüm bu fikirler çoğunlukla teoloji seviyesinde işlediği sürece, en azından fani dünyada işlerin gerçekte nasıl yürüdüğü konusunda derin bir farkındalığa sahip bir teoloji olduğu söylenebilir. Katharlar örneğini takip edip kendimizi bedenimizin tüm zevklerinden olmasa da bütün ıstıraplarından dindarca uzaklaştırsak dünya gerçekten daha iyi bir yer *olmaz mıydı?*

* Tüm bunları COVID-19 salgını patlamadan önce yazmıştım ki bu başımızdaki felaketlerin nihai bir listesini yapmanın ne kadar zor olduğunu daha da iyi vurguluyor. Her an, her şey bir anda ve muhtemelen tamamen beklenmedik şekillerde çok daha kötü bir hale gelebiliyor.

Katharlık *ontolojik* anti-natalizm diyebileceğimiz düşüncenin, yaşamın veya mevcudiyetin kendi içinde kötü bir şey olduğuna dair inanış biçiminin bir tezahürü. Çağdaş bağlamdaki tartışmalarda böyle ontolojik anti-natalist fikirler, 2006'da çıkan *Better to Have Never Been: The Harm of Coming into Existence* adlı kitabında buna benzer sularda gezinen Güney Afrikalı filozof David Benatar'ın fikirleriyle bağdaştırılıyor. Benatar'a göre üremek (her zaman değilse) çoğu zaman bencil bir hareket: "Çoğu insan bir çocuk sahibi olma kararı aldığı zaman, korkarım ki bunu doğurganlık ve buna ilişkin çıkarlarına hizmet etmek için yapıyor." Şüphe yok ki bir çocuk siz onu yapmadan önce var olamıyor, "dolayısıyla bir insanın o çocuğun hatırı için çocuk sahibi olması mümkün değil." Dahası bir insanın mevcudiyetini reddetmesi de mümkün değil. Bu da yetmezmiş gibi, Benatar'a göre var olmak var olmamaktan her zaman daha kötü bir şey. Çünkü var olmaya başlayarak bir insan acı hissetme kapasitesini kazanıyor. Benatar bir noktada çocuk yapmayı rehin almaya bile benzetiyor. Ona göre üremek; "üreyenlerin" yararına, toplumun gözündeki değerlerini artırmak için kullandıkları bir strateji (İki kişinin bir böbreğe ihtiyacı var ve içlerinden biri küçük bir çocuğa tek başına bakan bir anne, toplum kimin böbreği alması gerektiğini düşünür?).

Benatar'ın etik anlayışının kökeni görünüşe bakılırsa acının her zaman zevkten daha kötü olduğuna dair çok derin bir sezgide yatıyor. Öyle ki ona göre zevk hissetme kapasitesinin, acı hissetme kapasitesini hiçbir şekilde savunulur hale getirmesi mümkün değil, hatta katlanılır kılması bile ihtimal dışı. Ancak acının yokluğu kendi içinde iyi bir şey. Dolayısıyla mevcut olmamayı her zaman mevcudiyetten evla görmemiz gerekiyor. Benatar tamamen iyi şeylerden ibaret ve kötü hiçbir şeyin olmadığı varsayımsal bir yaşamın dahi var olmaya değmeyeceğini iddia ediyor: "Böyle bir mevcudiyetin ne bir zararı ne de bir faydası olurdu. Dolayısıyla bu tür mevcudiyet ile asla var olmamak arasında bizim için bir fark olmazdı."

Bu kulağa çok çılgınca bir argüman gibi gelebilir. Ancak toplumun, kendisini oluşturan bireylerin çoğuna nasıl muamele ettiğine dair gündelik, *ontik** olguları göz önüne aldığımızda bu

* Varlıksal (ed.n.)

etkisi belki de azalacaktır. Ya denizler yükselir, hava sıcaklığı bizi diri diri yakacak bir seviyeye çıkarken insanların çocuğumun hayatına ilişkin gördüğü tek şey, düzgün bir eğitim alıp ölene kadar (muhtemelen doğuştan gelen bir şansla) kendisinden çok daha zengin bir başkası yararına kullanışlı bir biçimde çalıştırılmak olursa? Kim birisine, hem de (görür görmez, çaresizce ve sezgisel olarak) sevdiği birisine böyle bir acı çektirmek ister ki?

Benatar'ın kendisi dünyanın ıstırabının yükünü kesinlikle hissediyormuş gibi gözüküyor. *Better to Have Been*'in bir yerinde şöyle yazıyor: "Son 1000 yıl içerisinde 15 milyondan fazla insanın [doğal] felaketler sonucu hayatını kaybettiği düşünülüyor. Her gün 20 bine yakın insan açlıktan ölüyor. MS. 541-1912 yılları arasında 102 milyonun üstünde insanın salgın hastalık sonucu hayata veda ettiği tahmin ediliyor. Milyonlarca dahasının savaşlarda öldürüldüğünü söylemeye gerek yok. İstirap burada da bitmiyor. Tecavüze, saldırıya uğrayan, sakat bırakılan veya cinayete kurban giden insanların sayısını düşünün." Güney Afrikalı filozofun 2017 yılında *New Yorker*'da kendisi hakkında yayımlanan bir profil yazısında New York'taki bir vegan restoranda gözleri dolu, ağladı ağlayacak bir halde şöyle söylediği yazıyor: "Kabul edilemezi kabul etmemiz isteniyor. İnsanların ve diğer canlıların katlamak zorunda oldukları şeyler kabul edilir gibi değil ve bununla ilgili yapabilecekleri neredeyse hiçbir şey yok."

Tabii tüm bu söylenenler de anti-natalizmi destekleyecek farklı bir argüman ortaya atma ihtimaline kapıyı açıyor. *Ontik* anti-natalist bakış açısı, hayatın veya mevcudiyetin kendi içinde kötü bir şey sayılamayacak olsa da şu an dünyaya ilişkin olumsuz olguların yeni bir yaşam oluşturma fikrini haklı göstermeyi imkânsız hale getirdiğini savunuyor. Ontik anti-natalist argümanlar genelde iklim değişimine bir yanıt olarak, anne-baba adaylarının iklim felaketi sonucu dengesi bozulacak bir dünyada çocukların hayat kalitesinden ve dünyaya getirilecek yeni bir insanın üreteceği karbon ayak izinden duyulan endişeyle ortaya çıkıyor (2017'de Seth Wynes ve Kimberley Nicholas tarafından *Environmental Research Letters*'da yayımlanan bir araştırmaya göre bir bireyin karbon ayak izini azaltmak için yapabileceği en büyük etkiye sahip olacak şey bir çocuk daha az sahip olmayı tercih etmek).

Ontik anti-natalistler arasında birkaç ana akım gazetede hakkında profil yazıları yayımlanan “BirthStrike” hareketinin kurucusu, iklim aktivisti ve müzisyen Blythe Pepino sayılabilir. BirthStrike’ın Tumblr sayfasına göre hareketin mensupları “Ekolojik krizin şiddeti ve yönetici güçlerin bu varoluşsal tehdit karşısındaki mevcut eylemsizliği nedeniyle çocuk sahibi olmama” kararı almış kişiler. Pepino, Mart 2019’da *Guardian*’da yayımlanan bir röportajda ontolojik anti-natalizmle arasına mesafe koyuyor ve hareketinin çocuk sahibi olan insanları lanetlemek ya da çocuk sahibi olmak isteyenlerin gözünü korkutmak gibi bir niyeti olmadığına ısrar ediyor. Hareketinin daha çok mevcut şartları “radikal bir kabullenişe” dayandığını, “krizin aciliyetini ifade etme çabasına” yardımcı olmaya ve “geleceğimizi tasavvur etme biçimimizi değiştirmeye” çalıştığını söylüyor. Pepino gibi anti-natalistler için anti-natalizm, bir insanın kendisini bir kenara bırakarak hayata *hizmet etmek* amacıyla sergilediği bir duruş.

Yani eşim ve ben aptalca, ileriye göremeyen ve bencil nedenlerle mi çocuk sahibi oluyoruz? Yalnızca ezelden beri anne-baba olmak istediğimiz için mi asla başarılı olamayacağı kötü bir dünyaya bir bebek getiriyoruz? Hep bir kedisi olsun istediği için kedi sahiplenilen bir insandan hiç farkımız yok mu? Edie’yle 2014’te Berlin’de tanıştığımız zaman Naziler tarafından Musevi fabrikatörlerin elinden alınan West End bölgesindeki malikanelerden birinde yaşayan çok zengin bir ailenin kızlarına *au pair*’lik* yapıyordu. Daha sonra o işi bırakıp yanıma taşındı ve iki küçük kıza bakıcılık yapmaya başladı, biri daha yeni yürümeye başlıyordu, diğeri ise bir yaşından küçüktü. Yani daha ilişkimizin en başlarından itibaren ikimiz küçük çocukların etrafında çok fazla vakit geçirdik. Bir anlamda birlikte çocuk büyüteceğimiz bir durumun tadına bakmış olduk. Hatta bu deneyim daha sonra bir çift olarak birbirimizle kurduğumuz bağın önemli bir parçası haline geldi.

Beraber çocuk bakmak bir ilişkinin dinamiğini değiştiriyor: İnsanı bir birey olarak kendisini mutluluğa ulaştırmaktan öte bir şeyi başarmak için bir başkasıyla iş birliği yapmaya zorluyor. Küçük çocukların her nedense kendilerini öldürme, kanepe veya

* Çocuklu ailelerle aynı evi paylaşan, ücret karşılığında evdeki çocuk ve çocuklarla ilgilenen yabancı uyruklu yardımcılara verilen isim (ed.n.)

koltuktan aşağı atma ya da çivileme açık suya dalma konusunda sarsılmaz bir kararlılığı var. Bu nedenle sürekli olarak birlikte ve tetikte olmanız gerekiyor. Çocukların etrafında kullandığınız dil değişiyor. Tek nedeni de küfretmeme konusunda genel olarak daha dikkatli davranmanız değil. Konuşmanız onlarınkine benzemeye başlıyor. Küçük, şapşal dil sürçmelerini; kelimeleri uydurma yollardan değiştirmelerini siz de yapıyorsunuz. Bir çocuk ismini öyle zannettiği için ne zaman ambulans görse “Gürültülü!” diye bağırıyorsa siz de böyle söylemeniz gerekiyormuş gibi hissetmeye başlıyorsunuz. Bir çocuk, bir kelimenin içinde arka arkaya gelen bir sessiz harfi söylemekte zorlandığı için merdivene “verdiven” diyerek m’yi v yapıyorsa tabii ki bundan sonra merdivenin adı verdiven oluyor.

Bunların etkisiyle anne-baba olmak bizim can attığımız bir şey haline geldi. Parasal olarak sıkıntı çektiğimiz zamanlarda Edie’nin en çok ümitsizliğe kapıldığı konu bizim bir çocuk yapmaya gücümüzün yetmemesiydi. Bu tür durumlarda ben, endişelerini ifade edip rahatlatılan değil hep karşısındakini rahatlatan taraf oluyordum. Bunun da etkisiyle hangi konuda ümitsizliği kapılıp kapılmadığımı dahi hatırlamıyordum. Duygusal yaşantımız çoğu zaman (umarım kulağa çok garip gelmez ama) iki kişideki bir ortak ruha yayıldığı için muhtemelen tıpkı onun gibi ve tıpkı onunkine benzer nedenlerden muhtemelen ben de ümitsizliğe kapılıyordum. “Denemeye” karar vermemizden sonraki birkaç ay çocuk yapmakta sıkıntı çektik. Var olup olmadığından bile emin olmadığımız sorununuz çok basit ve kolay biçimde çözüldü ama beraber bir çocuk büyütemeyeceğimiz fikrinin düşüncesi dahi varoluşsal biçimde korkutucuydu. Edie hamile olduğunu öğrendiğinde mutlulukla birlikte bir fevrlama da içimi kapladı.

Yani, kısaca, doğru. Bir ebeveyn olmak için bencilce nedenlerim var. Fakat diğer yandan bu nedenler, gerçekten bir çocuk *sahibi olmanın* ağırlığının yanında önem arz ediyor gibi bile gözüküyorlar. Ultrasonda doğmamış çocuğumu gördüğüm an, kendimin tamamen *ötesinde* bir yere gittim. Dolayısıyla çocuk sahibi olmak yalnızca bir öz olumlama meselesi olamaz. Çünkü aynı zamanda radikal biçimde insanı kendisine yabancılaştırıyor.

Umutlu Olmak İçin Sebepler

Sanırım hem ontolojik hem de ontik anti-natalist endişelere bir anlamda ikisini de baş aşağı ederek yanıt vermek istiyorum. Sormak istiyorum: Dünyanın haline (yani ne kadar berbat durumda olduğuna ve nasıl gittiğine) bakıldığında insan nasıl yeni bir hayata can vermek *istemeyebilir*? İnsan nasıl dünyanın şu anki haline bakıp da “Eh, 300 küsur bin yıllık insan türü bu *şekilde* sönüp gitse ben gayet mutlu olurum” diye düşünebilir?

Çocuklarımız, evet, ayrı ayrı bireyler olarak sıkıntı çekebilir. Ama ben de her gün türlü türlü küçük biçimlerde sıkıntı çekiyorum. Yaşadığım krizler, zahmetler ve türlü türlü sıkıntı biçimleri mutluluk ve memnuniyet anlarıma neredeyse kesinlikle ağır basıyor. Ama bu, biraz olsun hayatta olmaktan pişmanlık duyduğum anlamına gelmiyor ve doğrusu bence bir insanın bir şekilde doğduğuna pişman *olabileceğini* düşünmek hayli çocukça. Bir çocuk parkta ayağa takılıp düştüğü anda eve gitmek istediğini söyleyerek ağlayabilir. Ama anne-babası kesinlikle bilir ki sakinleşip salıncakta şöyle bir sallandığında çok daha iyi olacaktır.

Benatar ve Pepino gibi insanlarla dünyanın mevcut durumu konusunda aşağı yukarı hemfikirim. Ama Benatar’ın argümanlarının bana dokunması zor. Çünkü onun acıyı zevkten daha kötü gören önsezisini paylaşmıyorum (ve o derecede, sanırım, *paylaşmam da*). Kendi çektiğim acılara gelirsek, genelde o acıyı deneyimleme sürecim durduğu anda acımı da unutuyorum. Acının benim için bir önemi kalmıyor (ama dürüst olayım acının sebebi için aynısı olmayabiliyor). Ancak tecrübe ettiğim en saf zevklerin izleri, mutlu olduğumu bilmek için geriye baktığımda var olmalarının mümkün olduğunu hatırlatan küçük hazineler olarak her zaman hafızamda yerini koruyor.

Üç yaşındayım, erkek kardeşimle babamın dizine tünemiştik, ofisindeki bilgisayarda *Doom* oynuyoruz. 15 yaşındayım, boş bir kilisenin bir köşesinde bağıriyorum, ilk müzik grubumdu. 17 yaşındayım, Cumartesi mesaim için sabahın 6’sında kışın ortasında işe yürürken buz gibi soğukta kulağımda kulaklıklar Animal Collective dinliyorum. 19 yaşındayım, yazın en güzel zamanı, Tees’de yüzüyorum. Yıllar sonra fark edeceğim ki o nehrin bir kolunun kıyısındaki bir arazide çiftçilik yapan bir ailenin üyelerinden birin hayatımın sonuna kadar seveceğim. Manchester Üniversitesi

tesi kütüphanesinin bitişişindeki vejetaryen kafede Kant okurken Bakewall tartı yiyor, bir yandan da saatler boyu notlar alıyorum; nihayet, şaşkınlık içinde, o an bir filozof olmak istediğıme karar verdiğımi anlıyorum. Gece vakti, Wivenhoe'daki Alma Sokağı'nda arkadaşım David'in evine doğıru yürüyorum. Berlin'deki evimizin mutfağında kanepeye uzanıyor, akşam üstü güneşi çökerken gökyüzünün uçsuz bucaksız, mükemmel mavisine, enginlere bakıyorum. Aynı akşam Edie için aldığım, marketteki en ucuz hamilelik testinin kullanım talimatlarına bakıyorum (fiyatı olası bir hayal kırıklığına karşı sigortaydı adeta). Ardından koyu ve daha belirgin olan çizginin üzerinde beliren ince mor çizginin, Edie'nin düşündüğü gibi testin belirsiz bir sonuç vermediğinin, bundan ziyade, onun hamile olduğunun karinesi olduğunu anlıyorum. Newcastle'da Royal Victoria Hastanesi'nin yanındaki bir pub'dayım, ince, parlak bir kâğıt parçası parmaklarımin arasında, birama bakarken gözlerim doluyor.

Mutluluk karmaşık bir şey ve her zaman adaletsizlik, bencilik ve mağlubiyetle dolu bir dünyanın ayrılmaz bir parçası olarak kalacak. Ama mutlulukla bağıdaştırılan *neşe patlaması*, deneyimlendiğı anlarda gayet basit bir şey. Sadece var olmanın heyecanını, hayatta olmanın bir çeşit mucize olduğı duygusunu hissettiriyor. Belki de bu nedenle bu duygularla ilgili en iyi şarkılar hep "ergen işi" denerek hakir görölüyor. Ya da şu an, en azından bana daha çok "ergen işi" geliyorlar. Çünkü çoğunu dinlemekten keyif aldığım ve derinlikli olduklarını düşündüğüm zamanlar ergenlik dönemime denk geliyordu. Tipik bir örneğı, Neutral Milk Hotel'in In the Aeroplane Over the Sea adlı şarkısı:

*Ve bir gün öleceğiz
Ve küllerimiz bir uçaktan süzölüp denizin üstünde uçacak
Ama şimdilik genciz
Güneşin altında uzanalım
Ve görebildiğimiz her güzel şeyi sayalım
Sevelim yaşamayı*

...
*İnanamıyorum
Herhangi bir şey olmak ne kadar garip*

Ya da Blade Runner’da replikantların lideri Roy Batty’nin ölürlen üç buçuk yıldır baş döndürücü, fevkalade ve isyankâr biçimde hayatta olmakla ilgili yaptığı meşhur “Yağmurun Altında Gözyaşları” konuşması:

Siz insanların inanmayacağı şeyler gördüm. Orion’un omzunda alevler içinde taarruz gemileri... Tannhauser Geçidi’nin oradaki karanlığın ortasında C-ışınlarının parlamasını izledim. Tüm o anlar zamanda kaybolup gidecek, yağmurdaki gözyaşları gibi.

Benatar bu tür “Pollyanna’ca” tutumları küçük görüyor. Ona göre şu an hayatta olanların çoğunun genetik olarak içine işlemiş yapılardan ötürü kaçmayı başaramadıkları bir sanrı bu (yanlışlanamaz olduğunu fark ettiğiniz ana kadar katı ve realistik bir bakış gibi gözüküyor bu iddia). Ama böyle bir duygunun ihtimali akla yakın olsaydı dahi ebeveynlerime beni dünyaya getirmeye karar vermelerinden çok, beni yapmama kararı alsalardı kızardım. Eğlence ve güzelliğin hayatın bir parçası olduğunu kabul etmek için dünyadaki ıstırabın vahametini önemsizleştirme uğraşı vermeye gerek yok. Bütün bunlar, hiçbir şey olmamasından *daha kötü değil*. Hatta denebilir ki bir anlamda önemi olan ne varsa hepsi, bunlar. Ya da en azından artık musallat olmamaları için bağırıp çağırmanızı sağlayacak kadar önemliler. Hem yaşayan hem yaşatan hem tüketen hem de üreten bir birey olarak, benim çocuğum sadece var olarak toplumun, insanlığın, gezegenin içinde var olan iyiliği taşıyan her şey için bir kanal işlevi görebilir.

Bence bu ontik anti-natalistlere karşı da bir argüman üretiyor. Önceki sayfalarda Wynes ve Nicholas’ın bireylerin daha az çocuk sahibi olarak karbon ayak izini düşürebileceğini ortaya koyan araştırmasından söz etmiştim. Ama araştırmacıların bu sonuca “çocuk ve onun tüm altsoyunun emisyon miktarını toplayıp ardından ebeveynin yaşam süresine bölerek” hesaplamak gibi biraz garip bir yoldan vardıklarını da söylemekte fayda var. Yani, “ebeveyne çocuğunun emisyon miktarının %50’si, torununun emisyonunun %25’i isnat ediliyor ve bu hesap altsoyun devamına doğru aynı orantıyla devam ediyor.” *İnsan yaşamını idrak etmek için ne kadar garip bir yöntem!* Bir çocuk, uçağa binmek ya da

biftek yemek gibi, yalnızca karbon tüketimi hesaplaması yapmak için bir birim olarak ifade edilemez. Bir çocuk yeni bir insandır ve insanlar bu dünyadaki eylemleriyle kendilerini düşünerek bir şeyler yapmak dışında da bir şeyler ortaya koymazlar mı?

Gelecek nesiller dünyayı bizim kadar veya bizden daha bile fazla kirletebilirler. Ama bunun *ille de* böyle olacağını düşünmek için bir nedenimiz yok. Dünyaya gelen çocukların büyük bir kısmı işlerin daha iyiye gitmesi için katkı da yapabilir. İklim değişiminin en kötü etkilerini törpülemek için yapılan siyasi girişimler, (en azından aynı zamanda en feci çevre kirleticilerin çoğunu oluşturan zengin demokrasilerde) tabanı demografik anlamda ağırlıklı olarak radikalleşmiş ve şu an önyargılı görüşlerine karşılık verildiği sürece geleceği yok etme konusunda hayli istekli emeklilerden oluşan partiler tarafından engelleniyor. Materyalist bir perspektifle düşününce, onu ileriye taşıması direkt olarak çıkarına olacak insan sayısını *kısıtlayarak* geleceği daha iyi hale getirmeye çalışmak, hiç mantıklı gelmiyor. *Bizden* ne kadar daha az olursa *onlara* karşı daha fazla mevzi kaybedeceğimiz kesin.

Uzun sözün kısası, bence anti-natalistler tarafından öne sürülen yeni bir bebek yapmanın bencil bir hareket olduğu iddiası pek de geçerli bir mantık üstüne oturmuyor (belki pek çok insana bu söylediğim gayet sağduyulu bir fikir olarak gözükecektir, öyleyse sağduyulu bir bakış açısını desteklemek için bir felsefi argümanımız var demektir artık). Bu düşünce de tamamen umut fikrine gelip dayanıyor. Dünya bugün pekâlâ umutsuz bir yer gibi gözükabilir. Ama benim çocuğum varoluşa ulaşarak bir umut kaynağı olabilir. Sadece benim için veya sadece annesi için değil, dünyadaki başka herkes için. Tabii ki aynı şey, daha yeni dünyaya gelen veya dünyaya gelmek üzere olan tüm diğer çocuklar için de geçerli. Hannah Arendt, *İnsan Durumu* adlı kitabında nataliteyi “bir doğuma içkin yeni bir başlangıç” olarak tanımlar:

Natalite kavramının telaffuzu olmazsa, daha önce yaptığımız hataları düzeltmeye yönelik bir kavrayışımız olmadan, kendiliğinden zorunlu gerekliliklerin kurbanı olarak kendini devamlı tekrar eden bir varoluş döngüsünün içinde sonsuza kadar savrulup durmaya mahkûm oluruz.

Evet, dünya berbat bir yer olabilir ama Edie ve ben o dünyaya yeni bir şey getiriyoruz. Benim çocuğumun dünyaya gelişi, onu çok cüzi bir seviyede de olsa *değiştirecek*. Bu doğum istenen etkiyi yapmayabilir. Kim bilir, çocuğun *nasıl* biri olacağını şu an kesinlikle bilmiyorum, belki de benim bugüne kadar olduğumdan çok daha kötü biri olmaya yetecek bir kişiliği olacak. Ama bir şekilde bir şeyi, herhangi bir şeyi farklı bir biçimde yapmaya cesaret ederek kendimizi o doğru yolu bulmaya götürecek rotaya sokabiliriz. Ancak o zaman bir şeylerin daha iyi olması gerçekten ihtimal dahilinde olacaktır. Bu noktada Pascal'ın Kumarı'na benzer bir durumda sayılırız. Kötü durumlar kaçınılmazsa zaten kötü şeyler olacak demektir, o halde kimse-nin kaybedecek bir şeyi de yok demektir. Ama iyilik bir biçimde mümkünse onu ortaya çıkarmak için elimizden gelen her şeyi yapmamız gerekir.

O Halde... Ne Umabilirim?

Bu kitapta belli bir ihtimal üzerine düşünmekle ilgileniyorum. Hayatın *bir noktasında herhangi biri için "doğru yaşam"* diye bir şeyin mümkün olabilmesi ihtimaline kafa yoruyorum. Bunu tutarlı bir biçimde amaç edinebileceğimizi gösterebilirsem o zaman çocuğumun yeterince iyi bir hayat yaşayabileceğine veya en azından bir başkasının iyi bir hayat yaşamasına yardım edebileceğine yönelik (gerçek) bir *umut* taşıyabilirim. Bu kitabın sonuna geldiğinizde buna ikna olmuş olmanızı istiyorum.

Argümanım Kant'ın üçüncü sorusuna verilen bir cevap biçiminde olacak. Ama Kant'ın yanıtının aksine, benim vereceğim cevabın dini inançla kaynaşık olmasını istemiyorum. Daha çok, inancı ne olursa olsun bugün bu kitabı okuyan herkes için kulağa mantıklı gelecek biçimde seküler bir yanıt olsun istiyorum.

Kant felsefenin özünü üç temel soruya indirgemiş olsa da bunu yaparak felsefecilerin sorması mümkün olan *yegâne* soruların bunlar olduğu gibi bir iddiada bulunmamıştır (öyle bir iddiası olsa muhtemelen kitapları çok daha kısa olurdu). Kant'ın üç sorusundan herhangi birine yüzeysel olmayan bir yanıt verme çabası, uygulamada her zaman çok daha fazla sorunun ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Kitap boyunca Kant'ın üçüncü sorusunu, en azından, dört farklı soruya bölerek ilerleyeceğim. Bana göre Kant'ın üçüncü sorusuna düzgün bir yanıt bulmayı başarabilmek için bu dört soruyla birbirinden bağımsız olarak ilgilenmek gerekiyor.

Birinci bölümde "Umut nedir?" sorusunu yanıtlayarak terminoloji konusundaki her türlü kafa karışıklığını ortadan kaldıracam. Umudu tanımlama çabam Adorno'nun mutluluk teorisi üstüne bir tartışma üzerinden ilerleyecek ve Jonathan Lear ve Beatrice Han-Pile gibi çağdaş filozofların tartışmalarına kısaca değinecek. Ardından umudu defaatle karşısında durduğu üç şeyden; sinizm, teslimiyet ve çaresizlikten ayıracağım.

İkinci bölümde "Umutsuz muyuz?" sorusunu yanıtlayarak (gerçekten) umut etmeye çabalayıp çabalayamadığımız sorusuna odaklanacağım. Jean Rhys ve Franz Kafka'nın eserlerini kullanarak çok umutsuz gözükten bir dünyada dahi bizim için çok önemli umut kaynaklarından en azından birinin gelecek nesiller olduğunu göstereceğim.

Üçüncü bölümde daha uygulamaya yönelik meselelere dönerek "Umut ne yapabilir?" sorusunu yanıtlamaya çalışacağım. Teorik açıdan bu bölümde Herbert Marcuse, Mark Fisher ve Walter Benjamin'in eserlerinden yararlanacağım. Barack Obama'nın hatiplik becerisinden, Birleşik Krallık'taki Corbyn hareketine ve Rusya'daki erken Sovyet dönemine bir grup tarihi örneği inceleyeceğim.

Üçüncü bölümdeki yanıtlım dördüncü bölüm için gerekli zemini hazırlayacak ve bugün "Nasıl daha iyi biçimde umut edebiliriz?" sorusunu yanıtlayacağım. Bu bölümde bulunduğumuz tarihsel durum içerisinde umutsuzluğun üstesinden gelmek için üç (parçalı) strateji sunacağım. Bu stratejiler Theodor Adorno, Mark Fisher ve çağdaş erdem etiğinden fikirleri referans alacak.

Sonuç bölümünde Kant'ın üçüncü sorusuna döneceğim ama bu kez *benim* ne umut edebileceğime değil, *bizim* birlikte ne umut edebileceğimize odaklanacağım.

Birinci Bölüm:

UMUT NEDİR?

“Aklını cehennemde tut ve umudunu yitirme.”

- Gillian Rose’un *Aşk Eseri*’ne epigraf

Frankfurt Okulu’nun eleştirel teoristi Theodor Adorno katı biçimde huysuz ve çoğu zaman keskin biçimde pesimist bir üslupla yazdığı kişisel ve felsefi sürgününü anlatan eseri *Minima Moralia*’da şöyle der:

Gerçek için nasılsa mutluluk için de öyledir: Bir insan onun sahibi olamaz ancak onun içinde olabilir. Dahası, mutluluk bir kuşatılma halinden, anne karnındaki o ilk barınağın taklitçi bir kopyasından başka bir şey değildir. Ama tam da bu nedenle mutlu olan hiç kimse, o an mutlu olduğunun farkına varamaz. Mutluluğu görmek için insanın onun içinden geçip çıkması gerekir, tıpkı doğmuş olmak gibi. Her kim mutlu olduğunu söylerse yalan söyler ve mutluluğu çağırarak ona karşı bir günah işler. Mutluluğa karşı inancını yitirmemiş olan ise şöyle der: Mutluydum.

Adorno mutlulukla ilgili olumlu iddiaları yasak eden bir söyleme sahip olsa da optimizme tamamen yabancı eserleri olan bir düşünür değildir. 1952’de Thomas Mann’a yazdığı bir mektupta şöyle yazar: “Hegel’in düşüncesinde benim doğamın bir parçası

olmuş bir şey varsa o da olumlu olanın dolaysız ifadesine ilişkin bir çilecilik anlayışı olabilir. Bu gerçekten bir çilecilik vakası, inan bana. Çünkü tam aksi bir dürtü, umudun dizginsiz ifadesine doğru bir yatkınlık aslında benim doğama çok daha yakın bir yerde duruyor.”

Adorno’nun daha sonraki eserlerinde iyimserliğe olan bu yatkınlık, kendisini “metafizik deneyim” kavramıyla ifade eder. Doygunlukla gelen mutluluğun ilkel deneyimlerini tarif etmek için kullandığı (biraz anlaşılması güç) bir tabirdir bu. Burada model olarak kendine çocukluk deneyiminin belli bir tipini seçer Adorno. Hem kendi hatıraları hem de Proust yoluyla keşfettiği bir deneyimdir bu. 1965 tarihli *Metafizik Kavram ve Sorunlar* adlı ders notlarında şöyle bir iddiada bulunur:

Belli başlı bazı isimler [metafizik] deneyimleri teyit edebilir. Proust’ta bu isimler Illiers ve Trouville, Cabourg ve Venedik’tir. Ben de böyle bazı isimlerle benzer bir tecrübe yaşadım. Çocukken tatile gidip Monbrunn, Reuenthal, Hambrunn gibi isimler duyduğumda veya okuduğumda orada olsam, yani o yerde olsam, tamam olurdu gibi hissederdim. O “tamam” mutluluk demektir.

Fakat Adorno aynı zamanda bir uyarıda da bulunur:

Bir insan zaman gelip de o yerlere ulaştığında o “tamam” orada da değildir, insan o “tamamı” bulmaz. Çoğu zaman sadece aptal köylerdir o yerler. Ama garip olan şudur: “Tamam” orada olmasa dahi, insan Monbrunn’a gidip isminde yüklü olan o doyumluğu orada hiç bulamasa bile, yine de hayal kırıklığına uğramaz. Adeta ona çok yaklaşmış, o fenomenin neredeyse içine girmiş gibi olur. O şeyin tamamen içine girmesiyle aslında onu bir türlü gözü seçemiyormuş gibi bir hisse kapılır.

Dolayısıyla, Adorno’nun mutluluk teorisi mutluluk hissiyle o *hasreti*, beklentiyi bağdaştırır. Adorno’ya göre bir insan asla şu

an mutlu olamaz. Ya *eskiden* mutlu olmuştur ya da *gelecekte* mutlu olacaktır. Muhtemelen şu an bir ümitsizlik içindedir ama aynı şekilde *yalnızca* şu an böyle olabilir. Yani mutluluk ve umut ayrılamayacak biçimde birbirine dolaşıktır.

En mutlu anlarıma dönüp baktığım zaman, örneğin Giriş bölümünde saydığım anıları hatırladığımda, “mutluluk” ve “neşe” arasında bir ayrıma gittiğimiz sürece, bu tespit bana doğru gibi gözüküyor. O neşe seli; anlık, insanın içini gıcıklayan bir heyecana neden oluyor ama *kendisi haricinde* başka bir şey olduğunu söylemek için de çok fazla önceden düşünerek hissetmek gerek. Adorno’nun da dediği gibi “mutluluk” ancak sonradan içinde olduğumuzu fark ettiğimiz bir şey. Karmaşık, düşünceli bir şey; çarpıcı bir telaştan kesinlikle daha fazlası. Tam da bu nedenle yalnızca keyfi çıkarılan değil aynı zamanda *kıymeti bilinen* ya da umutla beklenen bir şey.

Adorno “yalnızca var olan” şeylerden, bir olgular veya gerçek savlar bütünü olarak dünyadan bahsederken sıklıkla küçümseyici bir tavır takınır. Onun için düşüncede “bahtiyarlık” veya “mutluluk” bunun ötesine geçmekte yatar. Gerçekliği tecrübe etmeye zorlandığımız ölçüde, gerçekliğin ötesinde bizi kurtuluş umudu bekler, tabii onu kavrayabilirsek. Adorno, *Minima Moralia*’nın son satırlarında bize şöyle seslenir: “Umutsuzluk karşısında sorumlu bir biçimde sürdürülebilecek yegâne felsefe, her şeyi kurtarılanın bakış açısından görünecekleri biçimleriyle düşünme çabasında yatar.” (Bana kalırsa burada asıl mesele, bu teşebbüsün nasıl başarıya ulaşmasını sağlayabileceğimiz sorusudur.)

Ancak umutla beklenen mutluluk aynı zamanda yoğun bir acının da kaynağı olabilir. Yine çocukluk tecrübelerimiz, bize bunu da öğretmiş olabilir. Küçük bir çocukken Noel’in geleceği günün heyecanıyla yemek yiyemez ve uyuyamazdım. Hediyeler ağacın altına konduğu andan itibaren onlardan ve içlerinde taşıdıkları vaatten başka hiçbir şey düşünemez hale gelirdim. Bütün gün Noel ağacının yanında oturur, hediyeleri çeşitli biçimlerde (tıngırdatarak, dokunarak) inceleyip bana ne alındığını gözü dönmüş bir halde anlamaya çalışırdım. Daha sonra, elbette, ağacın altındaki o şeylerden birinin dahi beni asla, *sahici bir biçimde* mutlu etmeyeceğini anladım. Ama üç veya dört yaşınday-

ken henüz bunu bilmiyordum. Hediyelerin içindeki sırrın tüm hayatımın kilidini açacak bir anahtar taşıma ihtimalini umutla bekliyordum.

Edie'yle çocuk yapmaya çalıştığımız sırada buna hayli bir benzer bir süreçten geçtik. Dediğim gibi, aşağı yukarı ilişkimizin başladığı andan itibaren ikimiz de anne-baba olmak istediğimizi biliyorduk. Ama yıllar boyu gerçekten çocuk sahibi olma yolunda gerçek, olumlu adımlar atmaktan geri durduk. Tabii kazara bir çocuk sahibi olmanıza sebep olabilecek bazı adımları attık ama onun ötesine geçmedik. Zamanlama doğru olmazdı, paramız yoktu, ben hâlâ üniversitedeydim, daha sonra o da üniversiteye girdi, bir yıl sonra nerede yaşayacağımızın kesin bir yanıtı yoktu, çok büyük bir sorumluluktuk. Ama sonunda, Nisan 2018 dolaylarında, bir çocuk yetiştirmek için var olmamız gerektiğini hayal ettiğimiz o oturmuş konfor ütopyasının, yaşadığımız toplumun şu an nasıl düzenlendiği düşünüldüğünde, bizim gibi insanlar için kolayca erişilebilecek bir şey olmadığını fark ettik. Ama diğer insanların şimdiden çocukları olmuştu, hem de bizim karşı karşıya olduğumuzdan çok daha zor şartlar içinde. "Ev sahibi olmak" veya "profesyonel bir işte çalışmak" gibi şeyleri amaç edinecek durumda olmadığımıza göre belki de etrafta sendeleyerek yürüyüp bizi rahatsız eden küçük bir insan olması güzel olabilirdi.

Başta, "gerçekten" çocuk yapmayı denemediğimizi söyleyerek potansiyel bir hayal kırıklığına karşı kendimiz için bir tedbir aldık, güya sadece "daha dikkatsiz" davranıyorduk ve hemen bir çocuğumuz olmazsa pek kafaya takmayacaktık, sonuç ne olursa olsun bizim için önemli değildi. Ama kararı almamızdan sonraki günler içerisinde, kendisini konuya tamamen vakfetmekten başka bir şey yapamayan Edie, çocuk yapma konusunu inanılmaz ciddiye almaya başladı. İçki içmeyi bıraktı, koca bir paket hamilelik vitamini aldı, çalıştığı ve seyahat ettiği dönemleri yumurtlama dönemine göre planlamaya başladı, hamile kalma ihtimalini artırmak için yapabileceği neredeyse her şeyi yapmaya başladı. Buna karşılık benim başarısızlık korkum isyan bayrağını çekti. Bunun üzerine sonraki birkaç ay boyunca, Edie'nin adet dönemi öncesi yaşadığı halsizlik günleri bizim için bir kalp kırıklığının peşrevi haline geldi.

Ama umutla beklenen mutluluk her zaman acı ve tedirginlikle dolu anlardan ibaret de değil. Kendi içinde bir neşesi de var. O kendine has, garip biçimde güzel telaş, muhtemelen en çok yeni başlayan aşkın heyecanına benziyor (yeni başlayan aşk, elbette, umutla beklenen mutluluğun en geleneksel biçimlerden biri denebilir). O dönemden benim için en güzel anlar, Edie'yle beraber yatakta uzandığımız anlar. Ona sarılırken heyecanla şöyle diyorum, *peki ya, ya işe yaradıysa ve bizim tabirimizle "bebeği kazanmayı" başardıysak, o zaman nasıl bir bebek olurdu? O an gözlerine bir klinik bir ciddiyetle bakıp doktor taklidi yapıyor ve "bebeği görebildiğimi" söylüyordum. Gözlerinin ta içine bakıp "Bebeği bırak da gelip bizimle tanışsın" diye bağıırıyordum. Pek yakında, derdim, bebek bu şekilde dışarı çıkamayacağını fark edecek ve gelecek dokuz ay içerisinde Edie'nin vücudu boyunca aşağı doğru inmeyi becerip giderek büyüdükten, türlü türlü zorlu maceraları ve sıkıntıları aştıktan sonra, nihayet kaçmayı başaracak.*

Şanssız geçen bu birkaç ayın ardından bir gün, Edie bir başka umutsuzca istenmeyen regl dönemlerinden birine daha yeni başlamışken küçük kardeşim, nişanlısı ve kendisinin harika bir haber vermek için aradıklarını söyleyerek bize ulaştı. Üç aylık hamilelerdi, küçük bir yeğenimiz olacaktı, gelecek şubat ayının sonunda doğması bekleniyordu. Edie bu haberi hak ettiği gibi, büyük bir sevinçle karşılamayı başardı ama ben hem durum hem de kendi halim karşısında şoke oldum, çünkü duyduklarım beni yıkmıştı. Bizi arayıp böyle bir haber vermeye cüret ettiği için kardeşime neredeyse *öfkeliydim*. Tüm boşa çıkmış umutlarımız; küçük, çirkin bir olumsuz dayanışma çukurunun içine yıkılmıştı. *Onlar kazanıyor, biz kaybediyoruz* gibi hissediyordum. Bizden daha genç oldukları, bizden çok daha kısa bir süredir beraber oldukları için *bizim* onlardan daha çok hak ettiğimiz bir şeyin haksız biçimde onlara sunulduğunu düşünüyordum.

Bundan kısa bir süre sonra Edie ve ben kardeşimin düğünü için trenle Londra'ya gittik. Belki de (sonunda) bu kez başardık hissiyatıyla heyecan içindeydik. Edie'nin regli bir gün gecikmişti. Göğüslerinin hassaslaştığını söylüyordu, cildi normalden daha yumuşaktı. Gelecekte bir gün, düğün günü henüz doğmamış çocuğumuza (o an ne düşünüyor olursa olsun) annesinin

karnında gizlenmiş bir biçimde Alex Amcasının ve Jenny Teyzesinin düğününde olduğunu, orada olduğunu bizim dışımızda kimsenin bilmediğini söyleyeceğimiz bir durumda olmayı çok istiyorduk. Ama tam tören başlamak üzereyken Edie gözlerinde ümitsiz bir bakışla bana döndü: Henüz gelmemiş, diye fısıldadı. Ama yolda olduğunu hissedebiliyordu. Edie düğün ilahileri boyunca ağlarken konukların kalanı mutluluk gözyaşları akıttığını sandılar ama yanılıyorlardı.

Fakat sonra regli *kesildi* veya her nasılsa Londra'da bulunduğumuz sürenin kalanı boyunca devam etmedi. Edie hamile olmadığını düşünerek düğünde kör kütük sarhoş oldu ama ardından gece yarısını geçen saatlerin çoğunu kuzenimin eşiyle birlikte, göğüslerinin ne kadar acıdığı konusunda bağıra çağıra sohbet ederek geçirdi. Claire aşırı heyecanlı ve sarhoş bir ısrarla masanın karşı tarafından gece boyu yüksek sesle tekrar etti: Hamileliğin tek gerçek işaretiydi bu.

Sonraki gün de regl olmadı, ondan sonraki gün de. Newcastle'daki evimize geri döndüğümüzde ikimiz de artık başardığımızı, bir çocuk yaptığımızı düşünüyorduk. Edie sonraki sabah ilk iş, en yakın eczaneye koşup bir hamilelik testi aldı ve sonra, hiç. Negatif. Afallamıştım. Bir şeyler yanlış mı gitmişti? Testi çok erken mi yapmıştık, daha sonra başka bir tane yapmamız mı gerekiyordu? Sanki o testle birlikte bir tür büyü bozulmuştu. Neredeyse hemen ardından Edie regl oldu.

Oturma odamızdaki kanepede, sabah güneşinin hazin ve sönük ışığının altında beraber oturduğumuzu hatırlıyorum. Sessizce birbirimize sarıldık ve sonunda karşılıklı ağlamaya başladık. Perişandık ve yaşadıklarımıza bakılırsa kı sırdık. *Neyimiz var ki*, diye düşünüyorduk, *şu ana kadar yaşadığımız hayata karşılık gösterecek neyimiz var?* Daha birkaç hafta önce işimi kaybetmem yüzünden ülkenin öbür ucuna taşınmak zorunda kalmıştık. Eskiden yaşadığımız kentte oturmaya artık paramız yetmiyordu (Gariptir, Newcastle ülkenin kalanına kıyasla çok daha ucuzdu ve yaşamaya *paramızın yettiği* yegâne yerdi). Yapmaya uğraştığımız şey için ikimiz de o kadar çok çaba gösteriyorduk ki... Ama karşılığında elimizde koca bir hiçten başka bir şey yoktu, böyle hissediyorduk. Hâlâ çocuk sahibi olmak istiyorsak daha ne yaşamamız gerekiyordu? Çocuk sahibi olmak bizim hiçbir za-

man layık olamayacağımız bir mutluluk olarak mı kalacaktı? Bu durum –bilmediğimiz bir nedenden– yaşamaya mahkûm olduğumuz bir hayatın sonucu muydu? Umutla beklenen mutluluk, sonunda umutsuzluğa, çaresizliğe yol açmıştı.

“Umarım...”

“Umarım çocuk sahibi olma fırsatına erişeceğiz.”

“Umarım bu ay hamile kalacaksın.”

“Hamile misin?” “Umarım öyleyimdir.”

“Umarım ikimiz de kısır değilizdir.”

“Umarım düşük yapmamışsındır.”

Bunların hepsi umut kavramına başvuran (tabii ki) dilbilimsel yapılar. Ama tam olarak *nedir ki* bu “umut?” Ne anlama gelir bu “umut?”

Daha önce de belirttiğim gibi Kant umudu *geleceğe yönelik* bir şey olarak görüyor. “Ne umabilirim” sorusunun anlamı –en önemlisi, yapmam gerekeni yapmam halinde– gelecekte yaşayacağım daha iyi bir hayatta ne tür bir ödül bekleyebilirim umuduna işaret ediyor. Felsefe literatürünün genelinde umuda dair bu kanı yaygındır. Örneğin, Jonathan Lear 2006’da çıkan *Radical Hope* adlı kitabında Amerikan Yerlisi Crow kabilesinin son büyük lideri Plenty Coups’u örnek bir lider olarak anlatıp sözlerine yer verirken kitaba adını da veren kavramın “tasavvur edilemez bir gelecekte ortaya çıkacak yalın bir fikirle” ilgili olduğunu söyler, “orada iyi bir şey ortaya çıkacaktır” diye belirtir. Bu, Plenty Coups için geleneksel Crow yaşamına dönüş demektir. Bloch da umudun geleceğe ilişkin boyutunu vurgular, kavramı “beklenti ve henüz ortaya çıkmamış bir ihtimale yönelik niyet” düşüncesiyle birleştirir.

Ancak bölümün başında verdiğim sıradan cümlelerden örneklerin de gösterdiği gibi umut *her zaman* gelecekle ilgili bir şey değildir. Belki paradigmatik ifadeler öyle olabilir, bunlar çoğu zaman insanların direkt olarak “umutlu” diye niteledikleri tavırları ortaya koyarlar (“Umarım çocuk sahibi olacağız,” ya da “Umarım bu ay hamile kalacaksın” gibi). Bu ifadelerde umut

edilen şey, hayal edilen bir gelecekte *vuku bulabilecek* olası bir durumdur. Ama aynı şekilde *hali hazırda* şu ana ait olan bir durum için umut etmek de mümkündür (“Umarım ikimiz de kısır değilizdir”), veya geçmişte vuku bulmamış veya hiç olmamış bir şey için de umut edebiliriz (“Umarım düşük yapmamışsındır”).

Her türlü durumda ve her halükârda mevzubahis “umut” henüz *bilinmeyen* bir durumla ilgilidir. Bloch’un sözlerinden alıntı yaparsak umut böylece “ihtimale yönelik niyetle” ilişkili hale gelir. İstenen şeyin *olabileceğini veya olmayabileceğini* kabul eder, yani en azından her durumda bir iyi, bir de kötü ihtimal bulunur. Bunu karşısında umut sağlam durup iyi gördüğü ihtimali beklemeye devam eder.

Tüm bunlar, genel anlamda ele alırsak, felsefi literatürün umudun “Standart İzahatı” ya da “Geleneksel Tanımı” diye atıfta bulunduğu kavramlarla kaynaşır:

A kişisi ancak ve ancak şu durumlarda *p*’yi umut eder:

1. A kişisi *p*’yi istiyorsa.
2. A kişisi *p*’nin bir derecede muhtemel olduğuna inanıyorsa.

Umut Etmek Nasıl Bir Şeydir?

Fakat umut üzerine çalışan her filozof Standart İzahatı kabul ediyor gibi bir genelleme kesinlikle yapılamaz. Örneğin, Ariel Merivav, 2009’da yayımlanan “Umudun Doğası” başlıklı makalesinde Standart İzahatın hiçbir şekilde doğru olmasının mümkün olmadığını iddia ediyor. Çünkü en azından bazı durumlarda, umutla tam aksi bir duyguyu birbirinden ayırmak mümkün olmuyor. Meirav bu aksi durumu nitelemek için *ümitsizlik* tabirini kullanıyor. Ümitsizliğin “Standart İzahatı” için de şu tanımı yapıyor:

A kişisi ancak ve ancak şu durumlarda *p* hususunda ümitsizliğe düşer (ve ümitsizliğinin gerçeğe dönüşmesinden çekinir):

1. A kişisi *p*’yi istiyorsa.
2. A kişisi *p*’nin bir derecede muhtemel olduğuna inanmıyorsa.

Meirav argümanında *Esaretin Bedeli* adlı filminden ödünç aldığı bir örneğe yer verir. Filmde (Tim Robbins tarafından canlandırılan) Andy, (Morgan Freeman'ın hayat verdiği) Red'le birlikte hapis-hanede yatmaktadır. Andy hapishaneden kaçmayı ummaktadır ama Red bu ihtimalle ilgili umutsuzluk içindedir. "Aslında" der Meirav, "Red umudun direnilmesi, bastırılması gereken bir şey olduğunu düşünmektedir. Çünkü umut etmek, bu resmen umutsuz durumda akıl sağlığı için bir tehdide dönüşecektir." Ama şimdi:

Andy ve Red'in özgürlüğe kavuşma şanslarını istişare ettiğini, tüm kaçış, şartlı tahliyeyle erken çıkış, genel af vs. gibi ihtimalleri incelediklerini düşünelim. Diyelim ki tüm detaylarda ve her bir seçeneğin bağlı olduğu şartlar ve tüm bu şartların ne kadar olası olduğu konusunda uzlaşıyorlar. Muhtemelen Red tüm bu manzarayı çıkış ihtimallerinin binde bir olduğunu söyleyerek özetler. Ve Andy de buna itiraz etmez. Ancak, istediğimiz ölçüde mantıkla duruma baktıklarını varsayarsak, bu durum onları umutları konusunda olumlu veya olumsuz nasıl bir konumda bulunmaya zorlar? Red "Temin ederim ki çıkmamız mümkün ama şansımız binde bir!" diyecektir, Andy ise "Temin ederim ki şansımız binde bir ama çıkmamız mümkün!" diyecektir.

İki karakter de hapishaneden çıkmayı *arzulamaktadır* ve ikisi de çıkış şanslarının "binde bir" olduğuna inanmaktadır. Sonuç olarak "Standart İzahat" ikisini birbirinden ayırma konusunda yetersiz kalacak gibi gözükmektedir. Ancak Meirav'a inanırsak, Andy umutlu olan, Red ise umutsuz olan taraf olarak düşünülmelidir. Dolayısıyla umutla ümitsizlik arasındaki ayrım başka bir şeyde bulunmalıdır.

Meirav o farkı bir insanın dünyaya bakışındaki temel oryantasyonda keşfeder. Evvela, Meirav bir insanda umudun "teslimiyet" dediği bir nitelikte vücut bulduğunu iddia eder: Yani "bir insanın bir şey üzerinde kontrolü ya da karar verici gücü olmadığı gerçeğini kabul veya itiraf etmesi." "Sizden bir süre önce ödünç aldığım bir kitabı geri verip vermeyeceğimi sordu-

ğunuzda size ‘Umarım vereceğim’ diye yanıt verirsem siniriniz bozulur” çünkü kitabın geri verilmesi meselesi tamamen *benim* gücümle gerçekleşebilecek bir eylem gibi gözükmektedir. Benim de doktoramı yaptığım University of Essex’de “Güçsüzlüğün Etiği” projesinin başında bulunan Beatrice Han-Pile, sevdiğimiz bir insanın “zor bir ameliyat prosedürü başkası tarafından gerçekleştirileceği zaman” hayata tutunmasına dair beslediğimiz umut gibi örnekleri vurgular. Han-Pile böyle bir durumda umut “radikal ve düşünceli bir şeydir, çünkü istenen sonucu ortaya çıkarmak için yapabileceğimiz bir şey olmadığının hem farkındayızdır hem de buna ikna olmuşuzdur” der. Bu örneğini “bir yarışı kazanabileceğimize dair beslediğimiz umutla” karşılaştırarak bir kıyas yapar. Yarış konusundaki durumda bulunduğumuz güçsüzlük hali karşısında tam olarak aynı biçimde farkındalık taşımayabiliriz. Yarışta mücadele ediyor olsak bile sonucu konusunda tam bir kontrole sahip değilizdir ama her zaman sadece daha fazla çalışırsak kazanabilirmişiz gibi hissedebiliriz. Benzer biçimde Edie ve benim de onun hamile kalıp kalmaması konusunda tam kontrole sahip olmamız mümkün değildi ama bunun gerçekleşmesine katkı yapmak için yapabileceğimiz belli başlı şeyler vardı.

Meirav der ki, ümitsizlik de aynı zamanda teslimiyette vücut bulur. Ama insanların ümitsizlik içindeyken gösterdikleri teslimiyet *farklı bir biçimde* gelişir. Meirav buradan yola çıkarak umudun kavramsallaştırmasında “Dışsal Faktör” diye tabir ettiği bir kavramı ortaya atıyor. Ona göre umutlu insan kaderini *iyi* olduğuna inandığı bir güce teslim etmiş biridir, diğer yanda ümitsiz kişi ise kaderini kontrol eden her ne ise *kötü* olduğuna inanır. Bu Dışsal Faktör özne olarak insanı tamamen aşan bir şey (belki müdahaleci bir Tanrı) olabilir. Bir hukuk sistemi ya da kurumsal çerçeve olabilir veya sadece başka bir insan da olabilir. Red, hukuk sisteminin kendisini aklayacağına güvenmediği için hayatı boyu hapisneden salıverilme konusunda ümitsizlik içinde olabilir. Han-Pile cerraha güvendiği için sevdiği insanın ameliyatının iyi geçeceği konusunda umutlu olabilir. Yukarıda tarif ettiğim ümitsizlik anında, belki de Edie ve benim *asla* bir çocuk yapmayı başaramayacağımızı düşündüğümde, o noktada olmamın sebebi –en azından bir seviyede– kaderimizden sorum-

lu olduğuna inandığım bir çeşit aşkın gücün bizi mahvetmeye karar verdiğine ikna olmuş olmamdı. Sanki bir şekilde hayatın kendisinin dışında bir yere hapsedilmiştik.

Han-Pile'ye göre, umut bile "umut etmenin kendisiyle ilişkili (...) bir güçsüzlük deneyimini içinde taşır." "Kendimizi umut etmeye zorlamamız" mümkün değildir. Kendimizi hissetmediğimiz bir arzuya ikna edemeyiz, kalbimizin en derinlerinde mümkün olmadığını *her nasılsa bildiğimiz* bir şeyin mümkün olduğuna inanmaya kendimizi zorlayamayız. Bu halde umutlu olmak neredeyse *lütuf* gibi, kendi irademizi aşan bir gücün bize bahşetmesinin zorunlu olduğu bir şey halini alır (belki cömertçe bunu bahşeder, belki de etmez). Umudun kendisi tamamen mahcup edici bir şey gibi; bizi küçük, bağımlı ve pasif bir hale sokan bir güç gibi gözükmeye başlar.

Ama itiraf etmeliyim ki kişisel açıdan umudu bu çerçevede ele almakta güçlük çekiyorum. Bu güçlüğün kısmen siyasi görüşlerimle ilgili olduğunu düşünüyorum. Umut üstüne yazdığı yazılar her zaman temel olarak Marksist düşüncenin daha iyi bir dünya ihtimaline olan bağlılığıyla hayat kazanmış Bloch der ki, "Umut duygusu (...) pasifçe kendini olan bitene bırakan bir köpeğin yaşamını hoş karşılayamaz." Umut "var olan kötü bir durumu kabul etmekten hoşnut olmaz." Umut "vazgeçmeyi kabul etmez." (Marx'ın kendisi de komünizmin hayatımızı hem şekillendirip hem de yeniden üreten materyal güçlerin "bilinçli egemenliğine" son verip onun yerine geçeceğinden söz eder.) Tek başımıza şahıslar olarak, kontrol etmek istediğimiz her şeye hâkim olmaya gücümüzün olmadığı temel bir gerçektir, evet. Dünya üzerindeki varlığımız bize, sadece bizim sayemizde ya da bizden dolayı değil; bizim aracılığımızla ya da bizim çevremizde kontrolümüzün dışında bir şeyler olabileceği anlamına geliyor. Ama bu gerçek, bizi bekleyen her türlü kade-re kendimizi teslim etmek için iyi bir neden de değildir. Umut söz konusu olduğunda güçsüzlüğümüz hususunda ısrarcı olmak, bu kavramı siyasetin dışına çıkarmak için kullanılan bir yöntem olarak dikkatimi çekiyor. Bu yöntem, umudu ve umut edilen durumu değişmez ve doğal bir düzenin parçası haline getirip niyet edilen *her türlü* insan hakimiyetine dayalı fikrin ötesine koymaya çalışıyor.

İtiraf etmeliyim ki bu tespitin gerçekliği “Umarım yarın yağmur yağmaz” gibi bir şey söylediğim zaman önemini kaybediyor. Ama sevdiğimiz bir insanın ameliyat geçireceği örnekte dahi, durum böyle *değil*. Ben bu durum karşısında bir birey olarak güçsüz olabilirim ama şüphe yok ki cerrah için durum böyle değil. Tabii ki aynı şekilde cerrah, “elinden gelen” her şeyi yapmasına rağmen, sonuç olarak sevdiğim insanın hayatını kurtarmayabilir. Ama o durumda bile bu güçsüzlük, insanın bir özne olarak kendini ortaya koyma çabasından *sonra* ortaya çıkmış olur. Cerrah operasyon öncesinde çaresizliğini açıkça ifade etmiş olsa, haklı olarak, mesleğindeki yeterliliğini sorgulardık.

Dahası, umudun pasif olması fikri bana *psikolojik olarak* bütünüyle yanlış geliyor. Arzularım veya dünyadaki olası durumlar hakkındaki inançlarım konusunda bütünüyle istendik biçimde bir kontrolüm olmayabilir. Ama zihinsel yaşantılarımız tamamen irrasyonel değildir, istemem halinde belli başlı eğilimleri kendimde geliştirmem mümkündür. Yalnızca umut üstüne değil, umuda *yönelik* de düşünebilirim. Bu dünyada umutlu olmak için nedenler bulmak adına çaba gösterebilirim. Ve bir şeylerden ya da bir şeyler için umut *besliyorsam* arzuladığım şeyi elde etmek adına (her zaman kati olmaları mümkün olmasa da) adımlar atabileceğimi (en azından kısmen) bildiğim için umut beslerim.

Edie’yle çocuk yapmakta sıkıntı çektiğimiz dönemde, örneğin kardeşimin düğününden dönmemizden sonraki gün, daha önce de dediğim gibi kendimizi *ümitsizlik* içinde bulduk. O duygu gerçektir ve yoğunudur. O gün katıksız bir keder içindeydik. Ama sonuçta bundan kendimizi kurtarmamız uzun sürmedi. Kendimizi başka bir şeylerle oyaladık. Bisiklete binip pub’a gittik, düğün planlarımız için ilk adımları atma kararı aldık. Yaklaşık bir hafta sonra Edie hamile kalma konusunda tavsiyeler içeren bir kitap aldı. Bir podcast’te duymuştu, söylenene göre bu konuda sıkıntı çeken birçok insana neredeyse sihirli biçimde yardımcı oluyordu. Kitaba göre Edie’nin yumurtlama dönemi bir dijital uygulama yerine bir termometre ve bir tablo kullanılarak takip etmesi gerekiyordu. Kitabın dediğine bakılırsa Edie’nin bedeni bir yumurtayı bıraktığında sabah saatlerinde hemen vücut sıcaklığı artacak ve bir sonraki adet dönemine kadar o sıcaklık düşmeden kalacaktı. Yani Edie hamile kalsa he-

men anlayabilecektik. Çünkü bunun olmasından itibaren vücut sıcaklığı asla düşmeyecekti.

Başta tablonun bize gösterdikleri hiç de ümit vadediyor gibi durmuyordu. Edie'nin vücut sıcaklığının artması için uzun süre bekledik, başta yumurtlama dönemine gireceği noktanın üzerinden günler geçti. Sıcaklık arttığı zaman bile azıcık bir yükseliş oldu ve o değişiklik de öyle dikkat çekici biçimde ayırt edilir gözükmedi, hatta günden güne tutarlılık gösteren bir nitelikte bile değildi. Edie, o gün tükettiği alkol miktarına veya havadaki değişimlere göre değişen kısa süreli çıkışlar olduğunu düşünüyordu. Yine de denemeye devam ettik, bir yumurtanın döllenmesini sağlamak için elimizden ne geliyorsa yaptık, birinin kendini göstereceğini düşünüyorduk. Ama ayın sonu geldiğinde Edie'nin tüm bu süre boyunca hiç yumurtlamadığına karar verdik. Bu öyle iyi bir haber falan değildi ama en azından bize sorunun ne olabileceği konusunda bir fikir veriyordu. En azından hâlâ oldukça gençken, bir şeyleri çözüme kavuşturmak için bol bol zamanımız varken meselenin ne olduğunu öğrenmiştik. Kendi kendimize en azından NHS* üzerinden iki kez ücretsiz olarak tüp bebek tedavisi deneme ihtimalimiz var diyorduk.** Ama sonra Edie'nin cildi yumuşak gelmeye başladı, göğüsleri ağrıyordu, adet dönemine girmiyordu. Çocuğumuzun ana rahmine düştüğü ay işte bu ay oldu.

Umut, denemeye devam etmemizde bize yardım mı etti, yoksa yola devam etmemiz sayesinde sonunda umutlu hale mi geldik? Herhalde iki türlü de okumak mümkün (O dönem umut üzerine bir kitap yazmıyordum, bu yüzden ne yazık ki Edie'nin sıcaklık haritasıyla birlikte duygularımın iniş ve çıkışlarını detaylı şekilde gösteren bir tablo kaydı tutmuyordum). Ama ne olursa olsun, umudun pek de pasif bir şey olmadığını düşünmek için bir nedenimiz var diye, umut ile *etkinlik* arasında önemli bir bağ var diye düşünüyorum.

Dolayısıyla umudun ne *olduğuna* dair düzgün herhangi bir

* National Health Service. Birleşik Krallık'taki kamusal sağlık sistemlerine verilen genel ad (ed.n.)

** Bunu yazmamdan bu yana NHS üzerinden tüp bebek tedavisi almakla ilgili duyduklarına bakılırsa bu yazdığımın tam olarak doğru olup olmadığını bilmediğimi söylemem gerek.

izahatın aynı zamanda umutlu olmanın *nasıl bir şey* olduğuna ilişkin de bir açıklama olması, umutlu insanların dünya karşısında kendilerini nasıl konumlandıklarını veya nasıl konumlandırmaları gerektiğini de açıklaması gerekir. Bazı filozoflar umuttan bir duygu olarak söz ederler, Bloch'un onlardan biri olduğunu zaten gördük. Bloch'un fikirleri özelinde umut "beklentili" bir duygu özelliği gösterir, nihai hedefine "uzun vadede ulaşacak" bir duygudur. Bloch'a göre umut, tüm duyguların en hakiki biçimde insancıl olanıdır. Çünkü yalnızca insanlar umudu "olumlu" beklentili bir duygu olarak "olumsuz" beklentili tedirginlik ve korku duyguları karşısında harekete geçmesi için taşırlar. Aziz Pavlus gibi başka düşünürler umudu bir "erdem," iyiye yönelik bir eğilim, bir alışkanlık olarak görürler. "Erdem" fikri bu adı taşımaya layık her türlü felsefi etik düşünce için hayati önem taşır. Bu kitapta da bu kavrama dönüş yapacağız. Ama benim gördüğüm kadarıyla umuttan bir *tavır* olarak söz etmek en mantıklısı. İçinde yaşadığımız dünya karşısında deneyimlediklerimize karşı kasten *veya* gönüllü olarak benimseyebileceğimiz genel bir duygu halidir umut.

Chickadee'nin Bilgeliği

Peki, umut etmek nasıl bir şeydir? (*Umutlu insanlar nasıl insanlardır?*) Lear'ın kitabı *Radical Hope*'un kahramanının Crow şefi Plenty Coups olduğundan söz etmiştim. Kendisinin Crow adını (*Alaxchúia Ahú*) "Birçok Başarı" diye çevirmek mümkün. 1848'de dünyaya gelip 1932'de hayata veda etmiş ve kabilesinin geleneksel yaşantısının çöküşüne tanıklık etmiş. Yaşadığı dönem boyunca bufalo soyu tükenmiş, Crow kabilesi kendilerine tahsis edilen bir araziye tıkmış. Hayatının sonuna doğru Plenty Coups öyküsünü beyaz bir adama, Frank Linderman'a anlatmayı seçmiş. Kendisine biyografi yazarı olarak seçecek kadar ona güveniyormuş. Ama Linderman'ın kitabı *American: The Life Story of a Great Indian*'ın sonundaki bir notta şöyle diyor:

Plenty Coups bufalonun soyunun tükenmesi sonrasındaki hayatı konusunda konuşmayı reddetti. Böylece

hikayesinde bir kopukluk oluşmuş gibi gözüktü, hayatının birçok yılı kayda alınmamış oldu. Devam etmek için bir heveslendiğinde şöyle dedi: “Sana gençliğimde olanların yarısını bile anlatamadım. Geçmişini düşünüp sana çok daha fazla savaş ve at hırsızlığı hikayesi anlatabilirim. Ama bufalonun soyu tükendikten sonra halkımın kalbi paramparça oldu ve bir daha onlara hayat vermek mümkün olmadı. Bundan sonra, hiçbir şey olmadı.

“Bundan sonra, hiçbir şey olmadı.” Bu akıllara kazınan kelimeler üzerine Lear, Plenty Coups’un hayatını araştırmaya başlıyor. Lear’ın sorusu şu: “Bir şeylerin oluşunu tamamen durduran bu ihtimal tam olarak nedir?” Lear’ın da teyit ettiği gibi, muhakkak, Plenty Coups sadece derin bir bunalımın içine düşmüş olabilir ki hayatının gidişatı boyunca halkının başına neler geldiği düşünülürse anlaşılır bir şey bu. Ama pek öyle olmadığını gösteren de pek çok delil mevcut:

Plenty Coups çiftçilik hayatına hevesle başlamıştı ve kabilenin diğer üyelerine de aynısını yapmalarını salık veriyordu. Görünür bir gurur içinde hasatlarını tarım gösterilerinde sergiliyor ve ödülleri kazanıyordu. Diğer Crow şeflerini bir araya getirip ABD hükümetiyle görüşmeler yapmak için birleşik bir cephe oluşturmak adına aktif olarak çalıştı. Genç bir lider olarak Washington D.C.’ye Crow kabilesinin delegasyonunu temsil etmeye gitti, daha fazla Crow toprağına el konulmasına sebep olacak bir yasa tasarısının Senato gündemine gelmesine engel olmak için başarıyla lobi yaptı. Mt. Vernon’a giderek George Washington’ın evini ziyaret etti ve kendi evini ülkeye bağışlama fikrinin cazibesine kapıldı. Şu an evi Montana’da bir devlet parkı olarak kullanılıyor. Ayrıca 1921’de inşa edilen Meçhul Asker Anıtı’nın açılış töreninde Birinci Dünya Savaşı’nda mücadele eden Yerli Amerikalıları temsil etmek üzere seçilip yerini aldı.

Başarılarla dolu bir hayattı bu. Ancak yine de bu hayatı yaşayan

kişinin “hiçbir şey olmadı” iddiasında ısrarcı olduğu bir dönemden söz ediyoruz. Peki neden? Lear, yanıtın tam olarak Crow yaşam tarzının yok oluşunda bulunabileceğini iddia ediyor. Yalnızca o yaşam tarzının çerçevesinde, Plenty Coups’un değer verdiği her şeyin bir anlamı vardı. Lear şefin adının dahi Crow adeti olan “başarı çubukları sayma” geleneğini biliyorsanız *gerçekten* anlamlı hale geleceğine dikkat çekiyor, Crow’ların içinde bulundukları savaşlarda bu çubukların önemli birer obje olduğunu hatırlatıyordu. Bufalo neslinin tükenmesi ve Crow kabilesinin bütünüyle beyaz adam egemenliğine girmesiyle geleneksel Crow adetlerinin var olabilmesi artık mümkün olmaktan çıkmıştı. Dolayısıyla neslinin diğer Crow üyeleri gibi Plenty Coups da böylece *bütüncül bir anlam kaybıyla* karşı karşıya kalmıştı. Lear bu anlam kaybını şu benzetmeyi kullanarak açıklıyor:

En sevdiği restorana gidip garsona “Her zamanki az-orta pişmiş bufalo burgerimden alacağım” diyen birini düşünün. Garson kendisine “Özür dilerim hanımefendi, artık bufalo siparişi vermek mümkün değil, geçen hafta sonuncuyu yediniz. Artık bufalo yok, korkarım artık bufalo burger yemek ihtimal dışı” desin. Şimdi bir de restoranların bir sosyal kurum olarak artık var olmadığı bir durumu düşünün. Bir süre için tarihsel bir kurum olarak restoranlar varmış, insanlar özel yerlere gidip parasını vererek kendilerine yemek yaptırtıp servis ettirmişler ama bir sürü nedenin bir araya gelmesiyle insanların oluşturduğu bu organizasyon kesintiye uğramış. Bu noktada, bu “Artık bufalo sipariş etmek mümkün değil” sözü yeni bir anlam kazanıyor. Çünkü artık yemek sipariş etme bir eylem olarak mümkün olmaktan çıkıyor.

Ama buna karşın, Plenty Coups pes etmedi, *bir şekilde* hayatı yaşamaya devam etti. *Onun* için hiçbir şekilde anlamlı olmasa da. Lear için Plenty Coups’u “radikal umudun” bir kahramanı yapan şey de tam olarak bu. Lear’a göre Plenty Coups her şeye rağmen hayatını “*iyi bir şeyin ortaya çıkacağı*” fikrine” bağlı bir biçimde yaşadı, bir noktada, “hayal edilmesi mümkün olmayan

bir gelecekte, henüz anlaşılmayan bir biçimde” Crow yaşamının yeniden mümkün hale gelebileceği fikriydi bu. Burada *sürecin* kendisinin belirsiz olmasının yanı sıra, umuda konu olan obje de bir gizemin içinde. Yani o beklenen şey, ortaya çıkana kadar insan ne yapabilir ki? Belki o uyanış için zemin hazırlayabilir, bugünün şartlarını arındırmak için bir şeyleri muhafaza etmeye devam edip direnişi sürdürebilir. Lear’ın iddiasına göre bir biçimde Plenty Coups’un yapmaya çalıştığı da buydu.

Lear’ın anlayışına göre Plenty Coups’un umutlu tavrı ve çalışmaları çocukken rüyasında gördüğü bir kehanetten ilhamla oluşturulmuş ve onun etkisiyle sürdürülmüştü. Geleneksel olarak Crow kabilesi, siyasi kararları küçük oğlan çocuklarının gördüğü kehanet içeren rüyalara göre alıyordu. Kabile belirsizlikle dolu bir dönemden geçiyorsa çocuktan bir ter banyosu yapıp oruç tuttuktan sonra dağlara gidip bir kehanet için ilham beklemesi isteniyordu (kulağa garip gelebilir ama yaşadığımız toplumun tüm siyasi kararlarını orta yaşlı insanların yarım yamalak hafızalarından gelen önyargılara dayanarak aldığını düşününce durum değişiyor). Plenty Coups dokuz yaşındayken rüyasında böyle bir kehanet görmüştü. Kehanette kendisine bufalonun gün gelip yok olacağı, yerine beyaz adamın yetiştirdiğine benzeyen daha küçük, benekli sığırların onların yerine geçeceği söylenmişti. Genç Plenty Coups kendisini yaşlı bir adam olarak görmüştü, tek kalmış bir ağacın gölgesinde oturuyordu ve kehanette kendisine ormanda bu kendi başına gölgesinde oturduğu ağaç hariç kalan tümünün gelen rüzgarlarla yıkıldığı da anlatılmıştı.

Kehanet şöyle diyordu:

O ağaç, Chickadee’nin barınağıdır. Türünün kuvveti en az ama aklı en güçlü olanıdır. Bilgelik adına çalışmak için isteklidir. Chickadee olan kişi iyi bir dinleyicidir. Kulaklarından hiçbir şey kaçmaz, çünkü devamlı onları kullanarak keskinleştirmiştir. Diğerleri ne zaman başarılarından ve başarısızlıklarından bahsetse, Chickadee olan kişiyi onların sözlerini dinlerken bulursunuz. Ama tüm bu dinlemeleri sırasında kendi işine bakar. Asla söz almadan konuşmaz, tanımadığı insanların arasında ağ-

zını açmaz ama bir yandan da başkalarından bir şeyler öğrenme fırsatını da asla kaçırmaz. Bedenini geliştir ama zihnini ihmal etme Plenty Coups. Bir insanı güce ulaştıran bedeninin kuvveti değil zihnin kuvvetidir.

Böylece Plenty Coups'a Crow kabilesinin geleneksel yaşam biçiminin yok olacağına yönelik bir işaret verilmişti, çayırların kontrolü beyaz adama geçecekti. Bunun karşısında kendisine Chickadee'nin bilgeliğini öğrenmesi öğüdü verilmişti. Chickadee "kuvvette en güçsüz olandı" evet, ama eleştirel, tedbirli ve (belki de içlerinde en önemlisi) *şartlara uyabilendi*. Chickadee'nin bilgeliği "başkalarının hakiki bilgeliğini tanıyabilmesinde" yatıyordu.

Plenty Coups'un rüyasına dayanarak kabile, geleneksel düşmanlarına karşı Birleşik Devletler'le ittifak kurma kararı aldı. Sioux'ya karşı beraber muharebelere katıldılar ve soydaşlarının yaşadıkları mağlubiyetleri kutladılar. Sonra da ABD hükümeti Crow kabilesine bir müttefikine nasıl davranıyorsa öyle davrandı. Ancak bu gerçek, Birleşik Devletler'i yapılan antlaşmalarda kendi isteğine göre değişiklikler yapmaktan ve Crow arazilerine el koymaktan alıkoymadı. Ama diğer kabilelerin aksine Crow kabilesi kendi topraklarından atılmadı, zorunlu göçle sürülmedi, "gözyaşı yolunu" yürümek zorunda kalmadı ve kendilerinden söz ederken asla mağlup olmadıklarını iddia etseler, haksız olmazlar. Birçok stratejik yenilgi yaşamış olsalar da başka herhangi bir stratejiyi takip etmeleri durumunda ortaya çıkabilecek olandan daha iyi bir sonucu kendileri için sağlamış oldular.

Lear bunun "umutlu fakat gerçekçi" bir karşılık olduğunu söylüyor. Plenty Coups (veya genel anlamda Crow kabilesi) ne yaparsa yapsın, sonuçta bazı *şeylerin* artık olmayacağı kesindi, geleneksel yaşam biçimlerinin kaderi yok olmak olacaktı. Crow kabilesi, tıpkı Chickadee gibi, zayıftı. Ama yapabilecekleri *hiçbir şey* olmadığı anlamına gelmiyordu. Crow kabilesinin beyaz

adama açık olması, dikkatle dinlemesi, ondan bir şey öğrenmesi gerekiyordu ve sonuçta... Belki *bir şey* bir gün yeniden olabilir duruma gelebilirdi. “Chickadee’nin bilgeliği” bu şekilde Plenty Coups’un radikal umudunun temeli haline geldi.

“Dünya Üzerinde Hiç Umut Yoktu...”

Lear aynı kitapta kahramanı Plenty Coups’la bir başka büyük Amerikan Yerli şefi Hunkpapa Lakota Sioux kabilesinden Oturan Boğa’nın* hayatını kıyaslıyor (geleneksel olarak Sioux kabilesi, Crow kabilesinin en güçlü düşmanıydı). Oturan Boğa, Plenty Coups’a benzer sorunlarla karşı karşıya kalmıştı. Tıpkı onun gibi kültürel çöküş tehlikesiyle yüzleştikleri bir dönemde halkının büyük şefi olma sorumluluğu onun omuzlarındaydı. Ama o beyaz adama iş birliği yapmamıştı. Hayatı, her şeyden çok, Birleşik Devletler’e karşı duyduğu derin güvensizlikle (ve düşmanlıkla) tanımlanmıştı. Bu tavır, Little Bighorn’da Custer’a karşı olan savaşta olduğu gibi Oturan Boğa’nın önemli zaferler kazanmasını sağladı ve aynı zamanda muhtemelen halkını korumasına da yardımcı oldu. Crow kabilesinin deneyiminin çok kendine özgü olduğunu da belirtmekte fayda var. Amerikan Yerli tarihi uzmanı gibi davranamam ama Dee Brown’ın *Kalbimi Vatanıma Gömün* kitabına baktığınız zaman, bir Yerli kabilesi ne zaman ABD yetkilileriyle karşılıklı tanıma gibi taahhütler içeren bir antlaşma imzalasaydı ardından ortaya çıkan net bir şema görürsünüz: Genelde Sioux kabilesinin sürgün edilmesi ya da öldürülmesiyle sonuçlanıyor. Burada sözünü ettiğimiz şey tabii ki bir soykırım.

Ama Oturan Boğa’nın muzaffer bir hayat sürdüğünü söylemek de doğru olmaz: Tüm ihtişamına karşın beyaz adama uzun vadede direnecek kaynaklara sahip değildi. Büyük karizmasına rağmen halkını bir arada tutmayı başaramadı. Hayatının sonuna doğru toplanan bir konseyde, kendisinin itirazına rağmen Büyük Sioux Arazisi’nin küçük adacıklara bölünmesi ve bu ada-

* Kitap boyunca yerli bireylerin isimlerini orijinal halleriyle sunmayı tercih ettik. Öte yandan *Sitting Bull*’un Türkçe karşılığı olan Oturan Boğa, nispeten aşına olunan bir yerelleştirme olduğu için, onu müstesna olarak Türkçe haliyle vermeyi uygun gördük. (ed.n.)

ların etrafında da beyazlara ait yerleşim yerlerinin kurulmasına izin verilmesi kararı alındı. Konsey sonrası bir gazeteci, Oturan Boğa'ya ulaştı ve kendisine Yerlilerin arazilerinden vazgeçmesi konusundaki hislerini sordu. Oturan Boğa bağırarak "Yerliler!" diye karşılık verdi: "Benden başka Yerli kalmadı ki!"

Büyük Sioux Arazisi bölündükten yaklaşık bir yıl sonra 1890'da Hayalet Dans adlı mesih hareketi Nevada'dan Dakota'ya yakıldı. Bu harekete göre Hz. İsa yeniden dünyaya gelmişti, Wovoka adında bir Paiute Yerlisi olarak yeryüzüne dönmüştü. "Başlangıçta (...) Tanrı dünyayı yarattı. Daha sonra insanları eğitmek için Hz. İsa'yı dünyaya yolladı ama beyaz adam ona kötü davranıp bedeninde yaralar açınca Mesih cennete geri döndü. Şimdi bir Yerli olarak dünyaya geri döndü. Şimdi her şeyi eskiden olduğu haline getirip yenilemek ve daha iyi hale getirmek için burada."

Wovoka takipçilerine bir dans öğretiyordu, öğretisine göre müritlerinin bu dansı yapmaları gerekiyordu çünkü:

Bir sonraki bahar, çimenler diz boyuna geldiğinde dünya tüm beyaz adamı gömecek yeni bir toprakla kaplanacak. Bu yeni toprak tatlı bir çimenle, yeni su kaynaklarıyla ve ormanlarla kaplanacak. Büyük bufalo ve yılık sürüleri geri dönecek. Hayalet Dansı yapan Yerliler gökyüzüne yükselecek ve yeni yeryüzünün kara dalgası geçene kadar orada kalacak. Ardından atalarının hayaletleri arasında yalnızca Yerlilerin yaşayacağı bu yeni dünyaya indirilecekler.

Oturan Boğa'nın kendisinin Hayalet Dansı'na katıldığına dair bir kanıt bulunmuyor ama harekete destek verdiğini biliyoruz. Oturan Boğa'nın Standing Rock'taki kampında Ekim 1890'dan Kasım ve aralık ayına kadar devam eden bir süreçte Hayalet Dansı gerçekleştirildi. Aralık 1890'da ABD'li otoriteler hareketi arazideki kamu düzenine bir tehdit olarak görerek kampı dağıttılar. 15 Aralık günü ABD ordusunun emirlerini uygulayan kabile polisi Oturan Boğa'yı tutuklamaya çalıştı, bu sırada Red Tomahawk adında bir adam tarafından vurularak öldürüldü. Büyük şef böylece devlet eliyle gerçekleşen bir cinayetle hayatını kaybetti.

Brown, *Kalbimi Vatanıma* Gömün kitabında, işlenen bu suçun başka şartlar altında Sioux hareketinde askerlere karşı öfkeyle başlayan yeni bir mücadeleye sebep olabileceğini iddia ediyor. Ama kabilenin tüm sıkıntıları için spiritüel odak noktası haline gelen Hayalet Dans geri durmalarına sebep olmuş gibi gözüküyor. “Beyaz adamın yakında yok olacağına, çayırların yeniden yeşermesiyle merhum akrabaları ve arkadaşlarının döneceğine olan inançları öyle güçlüydü ki” diyor Brown, “hiçbir şekilde karşılık vermediler.”

Yani Hayalet Dans hareketinin simgelediği umut, sonunda yerlilerin *kendi ayağına* sıkılmış oldu: Kendisi de 1860’larda Birleşik Devletler’e karşı bir savaşta zafer kazanan Oglala Lakota lideri Red Cloud, Oturan Boğa’nın ölümü sonrası şu sözlerle yakınıyordu:

Dünya üzerinde hiç umut yoktu ve Tanrı bizi unutmuş gibiydi. Bazıları Tanrı’nın Oğlu’nu gördüklerini, diğerleri ise onu hiç görmediklerini söylediler. O gelmiş olsaydı, daha önce olduğu gibi büyük şeyler yapardı. Biz şüphe ettik çünkü ne O’nu görmüştük ne de yaptığı işleri. Halk onu bilmiyordu, umurlarında değildi. Umu da hücum ettiler. Merhamet için O’na deli insanlar gibi görünmeyi göze aldılar. O’nun verdiğini duydukları o söze karşılık bunu yapabildiler.

Lear kendi adına Oturan Boğa’nın “bu mesih kehanetini iyimser bir umutla” kullandığını iddia ediyor: “Bunun ortaya çıkması için hiçbir gerçekçi adım atma zorunluluğu olmadan dünyanın büyümlü bir biçimde dönüşerek insanın istediği gibi konforlu bir hale doğru değişmesi isteği, iyimser düşüncenin alamet-i farika-sıdır.”

Şimdi... Ben, Lear’ın Plenty Coups’u Oturan Boğa’yla kıyaslayarak daha örnek bir umut kahramanı ilan ediyor gibi gözükken argümanına pek de katılmıyorum. Plenty Coups halkı için en iyi anlaşmayı yapmak adına beyaz adamla iş birliği yaptı ama yine de tam bir kültürel çöküşle karşı karşıya kaldılar. Diğer yanda başka hiç kimse Oturan Boğa kadar ABD’li otoriterleri kızdıracak işlere imza atmadı. Örneğin Brown, Oturan Boğa hala Bü-

yük Sioux Arazisi'nde yaşarken Kuzey Pasifik Demiryolu'ndaki kıtalararası rayın son parçalarının tamamlanmasını kutlayacak bir etkinlikte konuşma yapmasının istenmesi üzerine yaşanan bir olayı anlatır:

Oturan Boğa ve Sioux dilini anlayan genç bir subay olan genç Bluecoat, 8 Eylül günü büyük kutlama için Bismarck'a geldiler. Geçit törenin en baş tarafında yer aldılar ve daha sonra konuşma kürsüsüne oturdular. Oturan Boğa takdim edilmesinin ardından ayağa kalktı ve konuşmasını Sioux dilinde yapmaya başladı. Genç subay konuşmayı dinledikçe şaşkına döndü. Oturan Boğa süslü püslü karşılama konuşmasının metnini değiştirmişti. "Tüm beyaz insanlardan nefret ediyorum" diyordu. "Hepiniz hırsız ve yalancısınız. Toprağımızı elimizden atıp bizi berduşlara çevirdiniz." Söylediklerini yalnızca genç subayın anlayabildiğini bilen Oturan Boğa zaman zaman alkışlar için durakladı, eğilip gülmüseddi ve ardından da birkaç hakarete bulundu. Sonunda yerine oturdu ve serseme dönmüş çevirmen yerine geçti. Elinde yalnızca yazılı olarak kısa bir çeviri ve birkaç dostça ifade vardı, birkaç basmakalıp Yerli metaforu da ekleyerek dinleyenlerin Oturan Boğa'yı ayakta alkışlamasını sağladı. Hunkpapa şefi o kadar popüler olmuştu ki demiryolu yetkilileri bir başka seremoni için onu St. Paul'e de götürdüler.

Ancak "gerçekçi" Plenty Coups'la "mesihçi" Hayalet Dansı dönemi Oturan Boğa arasında yapılan kıyas en azından umutla ilgili bize önemli bir şey öğretiyor. Umudun istediği amaçlara ulaşması için gerçekliği göz önüne alarak hareket etmesi gerekiyor. Umut, "gerçekliği" ilgilenilmesine gerek olmayan, bir şekilde sıfırlayabileceği bir şey olarak sunamaz.

Bu noktada aktiflik ve pasiflik arasında dengeyi nasıl sağlayabileceğimizin sırrı önem taşıyor. En azından bir şekilde umut söz konusu olduğunda. Dünyada alınan aksiyonlar için umut hayati bir dayanak noktası. Ama alınan her aksiyon, ulaşabileceği her aksiyonun *sınırlarını* göz önüne almaksızın ortaya

konuyorsa yararsızlıktan beter sonuç getirecektir. Edie ve ben hamile kalması konusunda ümitsizliğe düşmüştük, bunun çaresi bizim yaptığımızı yapmak, bebeğin rahme düşmesini daha olası hale getirecek gerçekçi aksiyonları belirlemek ve gerçekleştirmektir. Umudumuz bu aksiyonun kendisinde vücut bulmuştu artık.

Şu an umuda sağlam bir tanım önerecek bir pozisyona geldik. Umut, öznelere dünyaya yönelik uygulama ihtimalleri bulunan bir *tavırdır*. Muhtemelen ve genellikle istemsiz biçimde oluşur ama bazen istemli olarak da ortaya çıkabilir ve aşağıdaki iki ana özellik karakterini oluşturur:

1. Daha iyinin bir ihtimal olarak mümkün olduğunu teşhis etme.
2. Daha iyinin gerçekleşmesi için *aktif* bir arzu.

Bu tanım için sunduğum gerekçe yukarıdaki iki maddeden açıkça anlaşılıyor olmalı. Gündelik dil kullanımımızda “umut” kelimesini analiz edersek biri iyi, biri de iyi olmayan *en azından iki* ihtimalin kabul edilmesi gerektiğini görürüz. Umutlu kişi bu iki ihtimali teşhis eder ve daha iyi olanın vuku bulmasını arzular. Dolayısıyla; umut, dünyanın kendisiyle aktif bir meşguliyet ve ilişki içinde *olduğu ölçüde*, umut olarak tanımlanabilir. Ama elbette, etkili olabilmesi için bu meşguliyetin aynı zamanda şeylerin *gerçekte* nasıl olduğuna ilişkin gerçek bir dikkat göstermesi zorunludur. Umutlu kişi umudunda samimi olmalıdır, bunu tercihen en azından ortaya çıkmasını umut ettiği sonuçla en azından bir biçimde ilişkili bir aksiyonu gerçekleştirerek gösterebilmesi gerekir.

Umut Ne Değildir?

Tüm bunlar hakkında umudu kendisiyle karşıtlık içerisindeki, umutla çelişki oluşturan üç tavrı ilişkisi bakımından incelersek daha iyi bir kavrayış elde etmemiz mümkün olabilir. Bu üç tavır *sinizm, teslimiyet ve umutsuzluktur*.

(i) Sinizm

Sinizm daha iyi ihtimalinin *yanlış* tanınması olarak anlaşılabilir. Spesifik olarak, sinik kişi daha iyi ihtimaline olan inancı aptalca ve/veya tehlikeli bir sanrı, buna bağlı olarak defedilmesi zorunlu bir şey olarak görür. “Sinizm” daha iyi bir dünya için kendi arzusundan korkan tavrı tanımlar.

Bu tür sinizm şu an Birleşik Krallık siyasetinin sağ kanadında bol bol bulunmakta. Dahası ülkemizdeki müesses nizamın çoğunun doğal hali bu tavrı taşıyor. 2015’te çıkan “The Strange Death of British Satire” başlıklı harika yazısında Mark Fisher bu sinizmi BBC’nin yürüttüğü güncel habercilik yayınlarına referans vererek tetkik etmişti:

Örneğin *This Week*. Bütün program duyguları olan bir canlının komik bulmayı dahi hayal etmekte zorlanacağı zayıf bir komedi stiliyle hazırlanıyor. Konukların garip kostümler giyerek kamera önüne çıkması ve argümanlarını gevşek skeçlerle sunması gerekiyor, o skeçlerin hitap ettiği izleyici kitlesinin zekâ seviyesi, içeriklere bakılırsa, embesilden yukarıda değil. Atmosfer enseye şaplak, laubali bir havada, programın bıraktığı genel izlenime bakılınca parlamentonun aldığı hiçbir kararın önemi olan hiçbir şeye etkisi yokmuş gibi gözüküyor.

Fisher’ın iddiasına göre *This Week* “asla açıkça ifade edilmeyen ama (...) çok net” bir kurallar dizisine göre yapılıyor:

Parlamento çok da ciddiye alınmıyor. Daha çok (sıkıcı) bir pembe dizi muamelesi görüyor. Bu pembe dizide başroldeki karakterler kendilerini seçtirmek dışında bir şeyi önemsemeyen, sadece kendi çıkarlarını düşünen insanlar. Ukalaca saçmalıklar olarak küçümsenmek haricinde, hiçbir biçimde entelektüel kavramlar tartışılmıyor. Çok önemli hiçbir şeyin hiçbir zaman değişmeyeceğini kabul etmek bir zorunluluk. Siyasi gerçekliğin temel koordinatları 1980’lerde belirlenmiş durumda ve tek yapabileceğimiz onlar içerisinde hareket etmeye devam etmek.

“İnsanları (özellikle genç olanları) siyasetten uzaklaştırmak için,” diye devam ediyor Fisher, “siyasetin bıktırıcı bir zaman kaybı olduğuna ikna etmek için özellikle bir program tasarlayacak olursanız, *This Week*’ten daha iyi bir iş çıkarma ihtimaliniz oldukça düşük. Programın hiçbir hedef kitlesi yokmuş gibi gözüküyor. Bu komediden uzak saçmalığı izlemeyi kim ister ki?”

Yine *This Week*’in garip kuralları ve onunla birlikte gelen “önemsizleştirici tonuyla güldürmeyen bir komiklik çabası, BB-C’nin her türlü siyaset yayınına giderek artan bir seviyede hâkim oluyor.” Fisher yazının yazıldığı dönemki son seçim olan ve Tory’lerin* beklenmedik biçimde çoğunluğa ulaşmasıyla sonuçlanan 2015 genel seçimi yayınından özellikle bahsediyor. BBC siyaset editörü Laura Kuenssberg’in “bütün akşam seçime kıs kıs gülünüp geçilecek bir şey muamelesi yapar gibi gözüküp telefonundan tweet’ler okuyarak dedikodular paylaşmasına” dikkat çekiyor. O bunlarla meşgulken; birçok izleyicinin, özellikle yaşam biçimi tasarruf politikalarıyla tehdit altında olanların, sonuçları “şok ve telaş” içinde takip eden tavrıyla kendisi arasında dikkat çekici bir çelişki olduğuna dikkat çekiyor.**

Yazı bir yandan da Jonathan Coe’nun 2013’te *London Reivew of Books*’ta yayımlanan “Sinking Giggling into the Sea” adlı yazısından bol bol ilham alıyor. *Wit and Wisdom of Boris Johnson* adlı derleme kitabın bir incelemesi olan Coe’nun yazısı aslında yazarın günümüz hiciv anlayışını tanımlamak için ortaya attığı “patavatsız sinizm kültürü” diye tabir ettiği şeyin güçlü bir eleştirisi. *Guardian* yazarı Martin Kettle’in ortaya attığı bir hipotezden yola çıkan Coe, modern Britanya siyasetindeki en etkili sesin *Private Eye* editörü ve *Have I Got News for You* yorumcusu Ian Hislop olduğu fikrine dayanıyor ve şöyle diyor: “Haftalar geçiyor, Hislop’un mesajı neredeyse hiç değişmiyor: Tüm siyasetçiler yolsuz, gerçeklerden kopuk, yetersiz, ikinci sınıf ve iki yüzlü.” Coe’nun alıntıladığı bir başka figür olan akademisyen

* Esasen siyasi bir felsefe olmasına rağmen Muhafazakar Parti’yle özdeşleşen ve halk arasında bu parti mensuplarına verilen isim. (ed.n.)

** Bu manzarayı 2019 sonuçları sonrası BBC’nin çıkış anketlerinden (kirli ve keskin bir kampanya yürüten Tory’ler için açık farklı bir öngören) “koltuklarını açıklayan ilk bölge olma yarışını” inceleyen yıkama yağlama seansına direkt geçiş yapan seçim yayınıyla kıyaslayın.

Steve Fielding'e göre bu bakış açısı, tehlikeli bir başka stereotipi, *tüm siyasetçilerin kirli olduğu inancını* doğuruyor. "Tüm siyasetçilerin geri kalanımızla kıyasla ahlaken daha bayağı olduğu fikri 'çok konforlu bir bakış, çünkü izleyici ve seçmen olarak bizlerin hiçbir şey için suçlanamayacağımız düşüncesini taşıyor. Suçlanmamız mümkün değil çünkü biz yanlış yola sapan siyasetin kurbanlarından başka bir şey değiliz."

Dolayısıyla bu sinizm, dünyayı daha iyi hiçbir şeyin mümkün olmadığı, geri döndürülemez biçimde kötü bir yer olarak ortaya koyuyor. Yapılması gereken çok şey var, gel gör ki yapılabilecek hiçbir şey yok. Kahkaha tüm bunların ortasında hem hicivli haber programları hem de, Fisher'a göre, görünüşte ciddi olanlar tarafından "ortaya çıkan adaletsizlik içindeki sorumluluğu inkâr etmek için" kullanılıyor. Bu gibi zamanlarda karşımızdaki haberler bize diyor ki "Hiç kimsenin bunun hakkında gülüp geçmek hariç yapabileceği bir şey yok."

İşte burada Johnson'ın kendisi sahneye çıkıyor. Coe'ya göre; Johnson'ın kariyeri (ki Coe bu yazıyı yayımlandığından bu yana bir başarı felaketi olarak bir üst galaksiye doğru patlama yaparak yükseldi) böylesi bir sinizmin kontrolsüzce gücü ele geçirmesine izin verilmesi halinde neler olabileceğini gösteren bir ibret hikayesi. İlk olarak *Have I Got News for You* programındaki yorumları sayesinde kamuoyunun dikkatini çeken Johnson şapşal ve ağdalı tavrıyla üst üste potlar kırarak insanları bol bol güldürmesini biliyordu. Yalnızca bu sayede tasarlanmış bir komedi personası geliştirdi ve bu personayla Londra Belediye Başkanlığı yarışına aday olup seçilmeyi başardı. Ardından da bir şekilde zirveye doğru yükselişini sürdürmeyi başarıp Brexit'in ateşlediği kaotik Dışişleri Bakanlığı görevi sonrası Başbakanlık Ofisi'ne girdi. Bu kitap yazıldığı sırada, en azından beş yıllık bir dönem boyunca görevini rahatlıkla sürdürecekmış gibi gözüküyor.

Coe yazısında Johnson'ın *Have I Got News for You* programına Nisan 1998'de ilk kez çıktığında yaşanan bir olayı anlatıyor. "Hislop, Johnson'ı Darius Guppy'yle yaptığı meşhur bir telefon konuşması konusunda sıkıştırıyordu. İddiasına göre kendilerine iyi davranmayan bir gazeteciyi dövme ihtimalini tartışmışlardı." Hislop tam Johnson'ın sırtını iplere yaslamış, geleceğin başbakanı eveleyip gevelemekten başka bir yapamaz hale gelmişken

Paul Merton tam zamanında gelen ve izleyiciyi kahkahalara boğan bir şakayla araya girmişti. İzleyici kahkahalara boğulup espriyi alkışlarken Johnson kendisini toparlamak için bir an bulmuştu. Yani “rahatsızlık verici bir durum aniden çözülmüştü.” Johnson paçayı kurtarmıştı ama izleyici düzgünce eleştirildiğini ve utandırıldığını *zannediyordu* çünkü ona gülebilmişlerdi.

Tabii bu Boris Johnson’ın *Spectator*’a editör olmasından, bir milletvekili olarak seçilmesinden çok önceydi. Doğal olarak bu olay Hislop ve Merton için o dönem gülünüp geçilecek küçük bir şeydi muhtemelen. Ama Coe’ya göre tam olarak bu olay aslında komedinin nasıl eleştirel denetlemeye karşı kolayca kullanılabileceğini gösteriyor. Aynı zamanda Johnson’ın kendisine de kıymetli bir ders veriyor: Alaycılığı; açgözlü, asalak, elitist siyaset anlayışını ve çirkin, bencil, zorba kişiliğini reddetmek yerine saklamak için kullanılabileceğini gösteriyor. Bugün öyle bir noktaya gelmiş durumdayız ki Johnson “kendi kendiyile alay eder bir hale gelmiş durumda. Her şeyden öte, kendisine yönelen alaycılığı bizzat kendisi üretirse ne kadar yumuşak ve zorlayıcı olmaktan uzak olacağını bilmenin rahatlığıyla, güvenli bir pozisyonda bu iş için en iyi yolu bulmuş durumda.” Tepeden tırnağa sinikleşmiş bir siyasi kültürün içinde Johnson gibi şarlatanların başarılı olması da zor olmuyor elbette.

En kötünün ihtimaline karşılık, sizinmin sunabileceği yegâne savunma mekanizması inkara sığınan kahkaha. Ama Johnson, belki çağdaşı tüm diğer siyasetçilerden daha büyük bir kavrayışla, bu kahkahanın kendi menfaati için araçsallaştırılabileceğini çözmüş durumda. 2004’te yayımlanan *Seventy-Two Virgins* adlı romanında dağınık saçlı, bisiklet sürmeyi seven Tory milletvekili kahramanı Roger Barlow’un ağzından şöyle yazıyor: “Tüm dünya yalnızca karmaşık bir şaka gibi gözüküyor. Aslında her şey, her zaman elde edilebilir, tartışmaya açılabilir. Din, kanunlar, prensipler, gelenekler... Tüm bunlar yürüdüğümüz yolda sendeleyeni adımlarımızı desteklemek için iki yanımızda uzanan çitlerden başka bir şey değil.” (Fisher’ın da yazısında belirttiği gibi, inkâr eden kahkahaya sığınan sizinmin önerdiği şeyin oldukça *sıkıcı* olduğunu vurgulamakta fayda var. Sinik bir insanın dünyasının ardında yatan o büyük şaka; kibirli, aptalca bir espri. Akıllı yerinde bir insan böylesi bir espriyi duymazdan gelmek için

elinden geleni yapacaktır. Çünkü bu tavır, genel anlamda siyaset karşıtı bir atmosfer oluşmasını sağlıyor. Elbette Tory'ler de, 2019'da yaptıkları kampanyalarda "Brexit'i Bitir" sloganından öte neredeyse hiçbir şey vadetmeyen kampanyalarında olduğu gibi, bu atmosferden istifade etme konusunda oldukça hünerliler.)

Fisher kendi adına bu çağdaş sinizmin kaynağını Johnson'ın doğumundan sorumlu bir diğer canavarda, Britanya'nın sınıf sisteminde buluyor: BBC'nin günlük gelişmelerle ilgili programlarında sergilenen "Hafif ama acımasız alaycılık, olan biteni çok da ciddiye almama pozunun kökleri, Britanya'nın yatılı okullarında" diyor. Boarding School Survivors Derneği'nin kurucusu Nick Duffell'in sözleri de onun iddiasına destek çıkıyor. Duffell "yaklaşık yedi yaşından itibaren yatılı okul öğrencilerinin bir 'sözde-yetişkin' kişiliğini takınmak zorunda bırakıldığından, bunun paradoksal biçimde 'organik olgunlaşma sürecinin bir kenara atılmasıyla çocuğun büyümesine izin verilmemesine ve düzgün bir erişkinlik yaşamakta zorlanmasına neden olduğunu' iddia ediyor." Daha önemlisi yatılı okulda okuyan çocuklar "mutsuz, çocuksu veya şapşal bir izlenim verip kırılgan gözükmemek zorunda olduklarını öğreniyorlar. Yoksa yaşlıtlarının onlara zorbalık edeceği kesin. Böylece bu özelliklerden kendilerini ayırtıyorlar, onları başkalarına yansıtıyorlar ve kaçış halinde, iki yüzlü kişilikler geliştiriyorlar."

Günümüzün siyasi sinizmi, Fisher'ın ifadesiyle, "ruhen sakat bırakılmış ergen erkeğin zihninin içinden" çıkmamıza izin vermeyen bu vaziyetin bir sonucu. BBC'nin de arasında bulunduğu diğer kurumların işçi/emekçi sınıfının bakış açısından giderek daha kopuk hale gelmesiyle mevcut durum daha da kötü bir hal alıyor.

Evet, daha iyi bir dünyaya kendini adama düşüncesinde nahif, çocukça bir şey var. Çünkü Adorno'nun çocukluk deneyimini bir mutluluk modeli olarak alması bir tesadüfün sonucu değil. Plenty Coups'un "radikal umudunu" henüz dokuz yaşındayken gördüğü bir kehanete dayanarak sürdürmüş olması da bir tesadüf değil. Daha iyi bir dünyaya kendini adamak, doğası gereği, insanı kırılgan hale getiriyor. İnsan umuda kendini adadığında eninde sonunda bir *ihhtimale* kendini adanmış oluyor. Hatta söz ko-

nusu kırılğanlık, bir çocuk yapma ve büyütme kararını verirken içine girdiğimiz kırılğanlığa hayli benziyor. Bir çocuk da insanın kendi varlığını adadığı, onun için kendini bir kenara bırakarak yaşamayı göze aldığı bir ihtimal. Ama sinik insana göre bu düşünce yalnızca bir sanrı. Sinik insan daha iyi bir ihtimal için dahi olsa kendini bir kenara bırakmayı reddediyor. Hal böyleyken kahkahası yalnızca *hakikaten* kötü olan şeyleri inkâr etmekle kalmıyor, sinik insan *daha* iyi ihtimalini reddediyor.

Ancak günümüz sinizminin kökenlerini yatılı okullardan çok daha evrensel bir şeyde tespit etmek de mümkün (bu arada dünyanın her yerinde ve tüm sınıf seviyelerinde çocukların birbirine korkunç şeyler yaptığını da unutmamak gerekiyor, tam gün okulların tek farkı çocuklara bir nevi yapıları “boşaltmak” için tahliye vanası görevi gören boşluklar sunuyor olması). Fisher tarafından ortaya atılan “kapitalist realizm” kavramı tam olarak daha iyi ihtimalinin reddinde vücut buluyor: Sovyetler Birliği’nin çöküşünden ve 90’ların başında “tarihin sonuna” gelişimizden bu yana, Fisher’ın tespitine göre, kapitalizmin hem doğal hem de kaçınılmaz gözüktüğü, “düşünebilecek her şeyi dipten uca” zahmetsizce işgal edebildiği bir dünyada yaşıyoruz. Kapitalist realizm çağında, hâkim düzenin kendini gerekçelendirme biçimi dahi bütünüyle sinik hale gelmiş durumda. Fisher bu durumu Alain Badiou’dan yaptığı bir alıntıyla açıklıyor:

Bir tezat içinde yaşıyoruz. İçinde bulunduğumuz acımasız şartlar, en derin biçimde eşitliksizci, tüm mevcudiyetin yalnızca para üzerinden değerlendirildiği bir dünyayı bize ideal olarak sunuyor. Müesses nizamın partizanları, muhafazakarlıklarını savunmak için bu dünyaya ideal ya da muhteşem diyemiyor. Bunun yerine, bu düzen haricindeki tüm diğer ihtimallerin berbat olduğunu söylemekte birleşiyorlar. Diyorlar ki elbette mükemmel bir İyilik hali içinde yaşamıyor olabiliriz. Ama bir Kötülük hali içinde yaşamadığımız için şanslıyız. Demokrasimiz mükemmel değil. Ama adı batasıca diktatörlüklerden daha iyidir. Kapitalizm adil değil. Ama Stalinizm gibi canı bir ideoloji değil. Milyonlarca Afrikalının AIDS’ten ölmesine izin veriyoruz ama Mi-

loseviç gibi ırkçı ve milliyetçi deklarasyonlar yapmıyoruz. Uçaklarımızla Iraklıları öldürüyoruz ama Ruanda'da veya başka yerlerde yaptıkları gibi insanların boğazını palalarla kesmiyoruz.

Sinizm kamusal hayatımız üzerinde korkunç derecede zayıflatıcı bir etki yaptı ve yapmaya devam ediyor. Ama umutlu perspektiften bakacak olursak sinizm bize korkutucudan çok *zavallı* bir şey gibi gözükmeli. Sinizm bir tavır olarak yalnız, hayata küsmüş yaşlı bir amcaya benziyor: Sinik kişi "Evet, iyi şeyler mümkün olsaydı iyi olurdu" diyor ama o ihtimali reddetmenin zorlukla kazanılmış bir olgunluk olduğuna inanıyor. Ancak, açıkça söyleyeyim, gülünç bir düşünce bu. Sinik kişinin savunduğu *her şey* yanlış değil, tam tersi sinizmin bu kadar yayılabilmesinde Britanya siyasetinin nasıl işlediğini *doğru* şekilde açıklamaktaki başarısının önemli bir payı var. Ama bu yavan, ukalaca bir tavır; her şeyin olduğu gibi kalmaya mahkûm olmadığını kavramayı başaramayan bir doğruluk. Kısacası, Adorno'nun gerçek düşünce "bahtiyarlığıyla" ötesine geçebileceğimize inandığı bir doğruluk.

Sinizm küçümseyen bir gülüş ve düşüncesizlikle başarısızlık korkusuna sırtını verip yola devam ediyor. Fakat tam da bu şekilde, sinik kişi kendi nihai çocuksuluğunu da afişe ediyor. Güya bir yetişkin olmaya çok meraklı sinik kişi, gerçekte içindeki çocuğun kazanmasına çoktan müsaade etmiş durumda. Sinik kişinin içindeki çocuk; açık görüşlü, hevesli, şen şakrak ve nahif olmak yerine okuldaki ilk gününe sıkışıp kalmış durumda, zorla konformizme razı edildiği bir ömrü geçirmeyi kabullenmiş halde, korku içinde ve tek başına, ağlıyor. Sinik kişi, sadece kendisini kaybetme riskini göze alması için gereken cesareten dahi yoksun.

Bu noktada kapitalist realizmin realizminin hiçbir suretle pek de gerçekçi sayılamayacağına dikkat çekmekte fayda var. Fisher bu kavramı detaylandırmak için Lacan'ın ortaya attığı "Gerçek" ve "gerçeklik" ayrımından faydalaniyor. Burada "gerçeklik" ifadesiyle Freudyen "gerçeklik ilkesi" yoluyla tatbik edilen bir şeyden söz ediliyor. İdeolojik olarak inşa edilen, içinde bulunduğumuz toplumun çevremizde kuruculuğunu yaptığı bir gerçek

ideali bu. Diğer yanda Gerçek ise “her türlü ‘gerçekliğin’ bastır-
mak zorunda olduğu şey, dahası gerçeklik yalnızca bu şeyi en-
gelleme yoluyla kendini teşkil edebiliyor. Gerçek, tanımsız bir X;
yalnızca görünür gerçeklik boyunca gözlenebilecek tutarsızlık-
lardan ve kırıklardan kısa bakışlar atılabilecek travmatik bir boş-
luk.” Fisher çevre felaketi ve depresyon salgınının iki günümüz
Gerçeği olduğunu iddia ediyor ama daha iyi bir geleceğin hayali
için (gelecek bölümlerde değineceğimiz üzere Fisher’ın kendisi-
nin de daha sonraki yazılarında yaptığı gibi) umudun kendisin-
den de bir Gerçek olarak bahsetmek gayet makul.

Sonuç olarak sinik kişinin hayata küsmüş gerçekçiliğinin, ger-
çekte kendisine başka ihtimalleri reddetmeye devam etme im-
kânı sağlayan fantastik bir hayal imgesinden, karşısındaki tüm
delillere rağmen içinde oyalanıp durduğu bir *sözde gerçeklikten*
başka bir şey olamayacağını görüyoruz. Sinik kişi umutlu olana
gülüp geçerek mümkün olanı reddetmeye; görünüşte ciddiyet-
siz ve saf bulduğu tavrı karşısında kıkırdamaya devam edebilir.
Ama umutlu kişiyi bunları ciddiye almaya zorlayabilecek hiçbir
şey yoktur. Hakiki umut gerçeklikle tavlanmalıdır, umutlu kişi
bunu yaptığına emin olduğu sürece gerçekliğin onun tarafında
olduğunu iddia edebilir.

(ii) Teslimiyet

“Teslimiyet” birisinin daha iyi şeylerin mümkün *olabileceğini* ka-
bul edip bunun ortaya çıkması için yapabileceği herhangi bir şey
olmadığını düşündüğünde takındığı tavidir. Daha önce de de-
ğindiğimiz gibi, Meirav teslimiyeti umut için gerekli bir bileşen
olarak görür ama gerçekte teslim olmuş kişinin sahiden umutlu
olması mümkün değildir. Çünkü daha iyi için *aktif* arzudan yok-
sundur. Teslimiyetin kendisinde *iradenin* kesin bir başarısızlığı
mevcuttur.

Söze dökülmeden kalabileceği düşünülürse arzunun niteliği
konusunda hüküm vermek zor olabilir. Arzularımıza göre hare-
ket etmek zorunda hissedebiliriz ama hiçbir şekilde buna *meçbur*
olmayız. Fakat şu var ki Wittgenstein’in bize öğrettiği gibi “mah-
rem bir dil bir şey yoktur.” Bir şey yalnızca “kafamızın içinde”
varlığını sürdürüp başka hiç kimse tarafından fark edilmiyorsa

hiç var olmasa da bir şey fark etmez. Bir şeyi *gerçekten* arzuluyorsanız, o arzu *bir şekilde* kendisini ortaya koyacaktır. Bir insan bir şeyi arzuladığını iddia ettikten hemen sonra onun gerçekleşmesi için bir şeyler yapmak konusundaki güçsüzlüğünü itiraf ediyorsa, haklı olarak o arzuya gerçekten sahip olduğu konusunda şüphe ederiz. Bize yapılacak bir iş konusunda yardım etmek istediğini söyleyen ama şu an gerekli paranın bulunmadığını da belirten iş yerindeki üstümüz, gelir eşitsizliğini azaltacak daha fazla yasa geçirmek istediğini ama sağ partilerin süreci engellemesinden korktuğunu söyleyen orta yolcu siyasetçi gibi.

Adorno, Şubat 1969'da yaptığı "Verili Şartlara Bakarak" başlıklı radyo konuşmasında dinleyicilere şöyle seslenmiştir: "'Frankfurt Okulu' adının ifade ettiği şeyin daha yaşlı temsilcileri olan bizler son dönemde şiddetle teslimiyetçi olmakla suçlanıyoruz." O dönem Batı Almanya'da öğrenci hareketi en coşkulu dönemini yaşıyordu. Savaşın darbesini vurduğu yıllarda çocukluğunu yaşayan neslin gençleri yetişkinlik yaşlarına giriş yapmış ve demokratik reformları destekleyen yeni eylemler yapıyordu. Ülkenin en saygın üniversitelerinden birinde çalışan ve önde gelen sol entelektüeller arasında yer alan Adorno'nun, tıpkı o dönem California'ya taşınmış eski meslektaşı Herbert Marcuse'nin yalnızca ABD'deki değil tüm dünyadaki öğrenci hareketlerine destek vermesi gibi, Almanya'daki protestoculara destek vermesi bekleniyordu.

Ancak Adorno, tam aksine, hiç destek vermedi. Hatta radyo konuşmasını yapmadan yalnızca dokuz gün önce başında bulunduğu Sosyal Araştırma Enstitüsü'nün ofislerini işgal eden bir grup aktivisti gözaltına almaları talebiyle polisi aradı (aktivistlerin lideri Adorno'nun doktora öğrencilerinden Hans-Jürgen Krahll olmasına rağmen). Bu gelişme üzerine Adorno'yla eylemciler arasındaki gerginlik tam anlamıyla bir savaşa dönüştü. Nisan ayında yaptığı bir ders sırasında bir grup öğrencisi kürsüsü önünde toplanıp yaptıkları için özeleştiri vermesini istedi. Ardından "Kahrolsun gammazcı" bağırışları yükseldi. Kara tahtaya hamle yapan bir öğrenci "Eğer ki Adorno'nun huzuru kaçmaz, kapitalizm asla yıkılmaz" yazdı. Adorno öğrencilerinin sakinleşmesi için çağrı yaparken üç kadın öğrenci kürsüye çıktı, çevrelerine gül ve lale yaprakları serptikten sonra göğüslerini

açıp filozofun biyografının tabiriyle “erotik bir pantomim” göstergesi sergilemeye başladılar. Aşağılanan Adorno mekânı terk etti, ardından da öğretim görevinden süresiz izinle ayrıldı.

Ümitsiz ve çökmüş bir halde aynı yılın ağustos ayında eşi Gretel’le İsviçre’nin dağlarına bir doğa seyahatine çıktı. 5 Ağustos günü dağlarda yürüyüş yaparken geçirdiği kalp krizinden bir gün sonra hayatını kaybetti.

Daha sonra “Teslimiyet” gibi sade bir başlıkla deneme olarak yayımlanan radyo konuşmasında Adorno öğrenci hareketine destek vermemesinin nedenlerini açıklıyordu. Onun anlayışına göre bulunduğu pozisyona gelen “itiraz, mevcut durumda toplumda radikal bir değişiklik olabileceği ihtimalinden şüphe eden bir kişinin dikkat çekici, şiddetli eylemlere katılmamasından ve bunları onaylamamasından ötürü teslimiyetçi olduğu yönünde geliyordu. Onun aklında yer eden şeyin gerçekleştirilmesi mümkün değildi ve aslında gerçekleşmesini dahi istemiyordu. Mevcut şartları olduğu gibi bırakarak açıkça söylemeden onlara göz yummuş oluyordu.

Açıkçası Adorno’nun tarif ettiği şu ana kadar çizdiğimiz teslimiyet çerçevesine tam olarak oturuyor. Öyle gözüküyor ki Adorno o dönem daha iyinin ihtimalini görebilen (çünkü mutluluğa dair tespitleri bunu ortaya koyuyor) ve o ihtimal için bir arzuyu dillendiren biriymiş (sonuçta kendisi sol kanattan bir entelektüel). Ama daha yakından incelediğinizde bu konudaki iradesi *pek de* sahici değil gibi gözüküyor. Adorno *gerçekten* daha iyi olanı arzulasaydı, alanlara çıkıp öğrencileriyle birlikte eylem yapıyor olurdu.

Belki de fazlaca konforlu bir durumdaydı: Rahat, burjuva bir aileden geldiği tartışılmaz bir gerçek, aynı zamanda avangart sanat karşısındaki coşkusuna kıyasla dikkat çekici bir zıtlıkla popüler kültür karşısında mesafeli (bazılarının ifadesiyle züppe) bir tavır takındığı da biliniyor. Marx ve Hegel üzerine yaptığı çalışmalar Frankfurt Okulu üzerinde kilit bir etkisi olan Macar (ve Marksist) akademisyen Georg Lukacs, Adorno ve meslektaşlarına meşhur “Büyük Uçurum Otel” tabiriyle taş atmış, o hayali otele yerleştiklerini söylemişti: “Her türlü konforu sunan, uçurumun, hiçliğin, anlamsızlığın kenarında güzel bir otel bu. Yenen müthiş yemekler veya sanatsal eğlencelerin arasında her gün o

uçurum hakkındaki tasavvurları sunulan o tatlı konforlardan alınan keyfi artırmaktan başka bir şey yapmıyor.”

Ancak Adorno’nun eylemsizliği konusundaki savunması burada tarif edilenden çok daha özenle düşünülmüştü. Hatta Adorno’nun görüşüne göre kendisini gerçek anlamda “teslim olmuş” gibi gösteren kendisi değil *öğrencilerdi*. Adorno öğrenci hareketini “eylemciler” ifadesiyle etiketliyor; bir şekilde eylemin her türlüşünün kendi başına iyi olduğuna inandıklarını, “bir şey yapmanın, hiçbir şey yapmamaya kıyasla” her zaman daha iyi olduğunu düşündüklerini ima ediyordu. Eylemci aktivist için tefekkür iyi hoştu ama yalnızca kendini praksis* mahkemesi önünde savunmayı başarabildiği ölçüde.

Praksise mesafe koymak herkes için düşük itibarlı bir şeydir. İşe koyulup ellerini kirletmeye niyetli olmayan herkes sanıktır, sanki eylemsizlik meşru olmayan ve yalnızca ayrıcalık sahibi olmanın saptırmasıyla ortaya çıkabilecek bir şeymiş gibi. Praksisten şüphe eden herkese duyulan güvensizlik karşı taraftan yükselen “laf var, icraat yok” sloganlarının tekrarlanmasından ister bir endüstriyel lider ister bir sporcu olsun; aktif, iş bitirici insan imajının propagandasını yapan objektif reklamcılık ruhuna kadar uzanır. İnsanın bu dalgaya katılması gerekir. Yalnızca düşünen kişi kendini ortadan kaldırmış olur; zayıf, korkak biri olarak görülür, adeta bir haindir.

Adorno, elbette, teori ve praksis birliği doktrininin Marx’ta da bulunduğunu kabul eder. Marx’ın Feuerbach üzerine yazdığı tezlerin en meşhuru olan 11.’si şöyle der: “‘Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli şekillerde yorumlamışlardır. Oysa mesele, onu değiştirmektir.’” Ama Adorno, Marx’ta “bu birliği öngören doktrinin, aksiyonun gerçek ihtimalinin ilhamıyla ortaya atıldığına” (özellikle 1848 isyanlarını vurgulayarak) dikkat çeker “ama o dönemde dahi bu ihtimal gerçeğe dönüşmemiştir.” Diğer yandan 1969’da “ortaya çıkan durum bu manzaranın direkt aksi-

* Bir teoriyi gerçek dünyada icra etmek. (ed.n)

dir.” 1840’lardaki işçilerin pozisyonuyla öğrencilerin o dönemki pozisyonunun birbiriyle *hiç alakası bulunmamaktadır*. O dönem endüstriyel işçiler, en azından kâğıt üstünde, birlikte hareket etmesi durumunda üretim araçlarının kontrolünü ele geçirmeyi umabilecek büyüklükte bir kitleyi oluşturmuştur. Buna karşın öğrencilerin buna benzer hayati bir ekonomik pozisyonu tutması söz konusu değildir (belki de hiçbir grubun tekil olarak böyle bir pozisyonu artık bulunmamaktadır). Dolayısıyla gerçek anlamda değişim talep edebilecek bir güçleri de yoktur. Adorno der ki: “İnsan, aksiyonun imkansızlığı karşısında aksiyona tutunur.”

Dolayısıyla “direkt olarak tedirginlik için talimatların eşlik etmediği düşüncelere karşı gelişen baskılayıcı hoşgörüsüzlük temelde tedirginlik üstüne inşa ediliyor.” Adorno tıpkı kapitalizm gibi eylemciliğin de “sözde-gerçeklik” üzerinden iş yaptığını iddia ediyor. Hareketin birincil olma özelliği aktivist öğrenci gruplarının dinamikleri tarafından pekiştiriliyor, böylece şu an hiçbir şey yapılamayacağını Gerçek bilgisi bastırılmış oluyor.

Bu sözde-gerçeklik Adorno’nun tabiriyle “sözde-etkinlikle” pekiştiriliyor. “Yani abartılı hareketlerle ve provokasyonla kendini kendi *propagandası* için köpürten, ne derecede ikame bir tatmin olarak iş gördüğünü kendine itiraf etmeden kendini kendi içinde bir amaç olarak sunan bir eylemdi bu.” Adorno öğrencilerin sözde-eylemlerini Kendin Yap setlerine benzetiyordu: “uzun zamandır üretim araçlarınca daha iyisi üretilen aktiviteler, kendi istemliliğinde felç olmuş özgür olmayan bireylere ilham vermek için her şeyin onlara bağlı olduğu güvencesiyle sunuluyordu” ve çevrelerindeki kolektif hareket dalgasının içine çekiliyorlardı.

Bu eylem, ki sarsılmaz bir düşünce olduğu söylenemez, teslimiyetçidir. İnsan egosunun çıkarlarıyla kendisini feda ettiği kolektif arasında şeffaf bir ilişki oluşmaz. “Destek vermeye mecbur olduğu” kolektif tarafından seçilme onurunu yaşamak için egonun kendisini feshetmesi bir zorunluluktur.

Eylemcilik, kuvvetsizliği maskeler ve onun aracılığıyla bireysel aktivistler kendilerini kolektif yapıya teslim etmiş olurlar. Eylemciler aslında kendi iradelerini kendileri dışında bir şeye, iyi

olduğuna inandıkları bir aşkın güce devrederler, tıpkı Meirav'ın umutlu insanları kendilerini cömert bir tanrıya teslim etmeye yönelten düşüncesi gibi.

Bütün bunların ışığında iki farklı teslimiyet aşamasını birbirinden ayırmak mümkün gözüküyor. Birinci aşamada teslim olmuş insanın daha iyisi için aktif bir arzusu eksik oluyor. Öğrencileri, Adorno'yu bununla suçluyorlar. Böyle teslim olmuş bir insan teslimiyetini başkalarından gizlemek isteyebilir ama aynı ölçüde, Meirav gibi, bu teslimiyetten memnun olması da mümkün. Belki de gerçek umudun ön şartı olarak aktif arzudan vazgeçmenin bir şart olduğuna inanıyorlardır (böyle bir düşüncenin neden yanlış olduğu konusunda önceki kısımlarda yeterli uzunlukta argümanlarımı ortaya koymuştum). İkinci aşamada teslim olmuş insan aktif arzudan yoksun ama bunun bilgisini *kendisinden bile* saklamayı istiyor. Bu tür bir insan dolayısıyla sözde-etkinliklere çekilmeye yatkın, çünkü kendi teslimiyetiyle yüzleşme ihtimalinden, kendi pasifliğiyle yüzleşmekten kaçınmak istiyor.

Ama umutsuz insanların içine girebilecekleri kendini inkâr türü yalnızca bu değildir. Bir insanın aslında bunu yapamazken, daha iyi ihtimalini görebildiğini *düşünmek istemesi* insana gayet olası gözüküyor. Ancak böyle bir durum bir teslimiyet anı olmazdı. Böylesi bir kendini kandırma daha çok aşağıda sözünü edeceğim üçüncü şeyi örneklendirebilir:

(iii) Ümitsizlik

Kitabın daha önceki kısımlarında “ümitsizlik” kavramına umudun zıttı olarak başvurdum. Ümitsizlik umudun yokluğuyla kendini biçimlendiren bir tavır. Ümitsizlik içindeki insan daha iyi ihtimalini tanımakta başarısız demektir, dolayısıyla (mantıken) o ihtimalin ortaya çıkacağına dair herhangi bir aktif arzusu bulunması mümkün değildir. (Ümitsiz ile sinik bir açıdan birbirinden ayrılır çünkü sinik bir biçimde daha iyi ihtimalini tanımayı *başarır* ama bir şekilde bu ihtimalin istenmeyen veya kötü bir şey olduğunda ısrar etmekte kararlıdır, kendini onun içinde kaybetme riskini almayı reddeder.)

Søren Kierkegaard, 1849'da “Anti-Climacus” mahlasıyla yayımladığı *Ölüme Götüren Hastalık* eserinde şöyle der: “En azın-

dan birazcık ümitsizliğe kapılmamış bir tek insan dahi yoktur. Hristiyanlığın dışında olsun veya olmasın ümitsizlik içinde olmamış bir kişi dahi olmamıştır. Bir insan tamamen ümitsizlik içinde olmasa dahi, şu an hala bir derecede ümitsizlik içindedir.”

Kierkegaard “ümitsizlik” kelimesini başta insana oldukça kendine has gözüken bir biçimde kullanır. Kierkegaard için ümitsizlik, bir insanın bir biçimde *benliğiyle düzgün biçimde aynı hızda* olamamasının bir biçimi olarak anlaşılabilir. Bir insanın bir benlik taşıdığı konusunda “bilinçsiz” olmasına veya kendi benliğinde olmak *istememesine* ya da hiçbir zaman kendisi olabileceğine *inanmamasına* yol açan “bir ruh hastalığıdır” ümitsizlik. Ama daha yakından incelediğimizde Kierkegaard’ın “ümitsizliğe” *ilk bakışta* yaptığı tanımın umudun yokluğuyla şekillendirildiğini görürüz. Kitap adını Lazarus’un öyküsünden alır. “Bu hastalık ölüme götürmez” (Yuanna 11.4). “Dostumuz Lazar uyumuştur” diye ekledi, “ama onu uyandırmaya gidiyorum” (11.11). Lazarus ölmüştü. Kierkegaard ekler: “Fakat İsa, Lazarus’u uyandırmamış olsaydı bile bu hastalığın, yani ölümün kendisinin, ölüme götürmeyeceği yine de doğru değil midir?” Sonuçta Hristiyan bir kişi İsa aracılığıyla sonsuz hayata inanan bir bireydir. “O’nun varlığı sebebiyle bu hastalık ölüme götürmeyecektir. İnsani anlamda ölüm her şeyin sonudur ve insani anlamda umut ancak hayat var olduğu sürece umut varlığını sürdürebilir ama Hristiyan bakış açısında ölüm hiçbir biçimde her şeyin sonu değildir. O halde Hristiyan bir kişi, kendisi için sonsuz umudun var olduğu bir kişidir. Dolayısıyla bir kişi sonsuz yaşam hususunda umutlu olamadığı ölçüde ümitsizlik içindedir ve bunun sonucu olarak da Hristiyan değildir.

Bu kitapta umudu seküler bir biçimde izah etmeye çalıştığım açık. Dolayısıyla bir noktada Kierkegaard’ın ümitsizlik analiziyle benimki kaçınılmaz olarak amaçları bakımından çelişecekler. Ama onun izahatı benim ümitsizlik hakkında çok önemli olduğuna inandığım bir şeyi kavramamıza yardımcı olabilir. Ümitsizlik baş edilmesi zor bir tavidir. Bir insanın onun içinde olduğunu kabul etmesi de kolay değildir. Sinik insan ümitsizliği fark etmeyi oldukça kolay buluyormuş gibi gözüküyor ama bunun böyle olmasının nedeni aslında ümitsizliği *gerçekten* kabul etmemesidir. Sinik insan pekâlâ daha iyi ihtimalini hisseder ve

aynı zamanda onun karşısında kendisini kandırma ihtiyacını da hisseder. Daha önce bahsettiğim, Edie'yle beraber yaşadığımız o anda, oturma odamızın kanepesinde çocuk yapma ihtimalimiz konusunda ümitsizliğe düşmüşken, yaşadığımız şeyin tam kuvvetini kabul etmek, haklı çıkması durumunda ümitsizliğimizin olası sonuçlarıyla başa çıkmak *kolay* değildi. Asla anne-baba olamayacağımız, bir çocukla bizim aramızda olacak o dinamığe asla sahip olamayacağımız, neredeyse ilişkimizin başından bu yana arzuladığımız bir şeyin olamayacağı, nihayetinde çocuğumuz olacak kişinin dünyaya yapacağı hayali katkıyı yapacak o insan yaşamını beraberce üretme şansımız olmayacağı anlamına geliyordu bu. Tabii ki düşünürseniz sonuçta böyle bir şeyin olması asla mümkün değildi. Çocuk yapamamakla çocuk *sahibi* olamamak aynı şey sayılmaz. Çünkü insan (bunun yerine) evlat edinebilir. Yani bu açıdan ümitsizliğimiz o bulduğumuz an için asla *gerçekten* kesin sayılmazdı. Sanırım bir zamanlar gerçekçi gözüken belli ihtimallerin gerçek anlamda yitmesiyle karşı karşıyaydık ve böyle bir ihtimal her zaman baş edilmesi aşırı derecede zor bir şeydir. Bu kadar uzun zamandır deliller gibi istediğin bir şeye ulaşma uğraşından nasıl *birden vazgeçebilirsin* ki?

Kierkegaard'ın dediği gibi, konu ümitsizlik olduğunda çoğu insan kendini kandırır:

Ümitsizlik konusundaki yaygın bakış açısı gözle görünenin ötesine geçemez ve dolayısıyla yüzeysel, yani aslında bir şey görmeyen bir bakış sunar. Her insanın ümitsiz olup olmadığı konusunda en iyisini kendisinin bildiği varsayılır. Ümitsizlik içinde olduğunu söyleyen herkesin ümitsizlik içinde olduğu varsayılır, ümitsizlik içinde olmadığını söyleyen kişinin de olmadığı kabul edilir. Sonuç olarak ümitsizlik, yaygın bir şeyden çok oldukça nadir görülen bir fenomen haline gelir. Oysa ümitsizlik içinde olmama halinin bizzat kendisi, ümitsizlik içinde olduğunun farkında olmamak bir ümitsizlik biçiminin bizzat kendisidir.

Kierkegaard'a göre "ümitsizlik içinde olmamakla görme veya zihinsel engelli olmamak gibi şeyler birbirinin aynısı değildir.

Ümitsizlik içinde olmamak zorunlu olarak onun içinde bulunma becerisi ihtimalinin yok edilmiş olması anlamına gelir. Bir insanın ümitsizlik içinde olmayışının gerçek bir şey olması için o ihtimalin her anını yok etmiş olması gerekir.” Kierkegaard der ki bunu başarmanın yegâne yolu “diyalektik” bir süreçten geçer. Bir insanın ümitsizliği aşması için önce onu kabul etmesi gerekir. “Hristiyan birinin ortalama insana göre avantajı bu hastalığın farkında olmasıdır, Hristiyan kişi bu hastalığının tedavi edilmiş olmasıyla kutsanmıştır.”

Burada şu açık ki Kierkegaard bu düşünce akışıyla “Ümitsizlik içinde olmak istemiyorsan Tanrı’ya inancın olmalıdır” yönüne doğru gidiyor (*Ölüme Götüren Hastalık* kitabında bu inanç sonuç olarak “insanın benliğiyle aynı hizada olması” özelliğiyle aynı şey olarak sunuluyor). Ama bu kitapta ben “ne umabilirim” sorusuna dine dayanan bir yanıt aramıyorum. Ayrıca bu noktada “dini inanca dayanan bir yanıtın insanların çoğu için ikna edici olmayacağına dair bir hissim var” bahanesinden çok daha mantıken ikna edici bir sebebim olduğunu düşünüyorum. Bizi ümitsizlikten çıkarması için Tanrı’yı devreye sokmak zorunday-sak o zaman ümitsizlik sorununa olan çözümümüz, *teslimiyetin bir başka biçimi olmaktan öteye gitmeyecektir*. Kierkegaard ilahiyat alanında çoğu uzmandan daha sofistike bir isim ama inanma zorunluluğumuzda ısrarcı olduğu Tanrı, Meirav’ın umutlu insanların iradesini bir gereklilik olarak teslim etmesini söylediği aşkın güce fazlasıyla benziyor. O halde Kierkegaard, *belki*, ümitsizlikten çıkmamıza yardım edebilir ama önerdiği çözüm bizi teslimiyet kayalıklarına vurmuş durumda bırakıyor. Çünkü onun için umut, Tanrı’ya duyulan umut anlamına geliyor.

Hopepunk’tan Umuda

Çocuğumuzun ilk taramasını görmek için doğum öncesi bölümünde beklediğimiz o uzun ve gergin yarım saat sırasında kendimi telefonumdan Vox adlı web sitesinde çıkan, “hopepunk” adlı bir kavramı açıklayan bir yazıyı okurken buldum. Hopepunk gerçek anlamda umuda karşılık gelecek bir karşılık, bir tavır değildi. Bir *estetik* anlayıştı. Kökenleri, şey, *nerd* topluluklarına, daha net konuşmak gerekirse Tumblr’daki fantezi

ve bilim-kurgu hayranlarına dayanıyordu. Konsept ilk olarak Alexandra Rowland adında bir yazar tarafından “grimdark” adlı bir başka popüler estetik anlayışının zıttı olarak ortaya atılmıştı. Grimdark, Warhammer 40k veya *Game of Thrones* evreninin karanlık görüntülerini çağrıştırıyordu. Hopepunk görünüşte “ne olursa olsun mücadeleye devam et” mesajıyla “sevgi, nezaket ve insanlığa inanç” gibi faziletleri bir araya getiriyordu. “Çatışmadansa iş birliği” yoluyla topluluk inşasına vurgu yapıyor; yumuşaklığı, erdemliliği ve şirinliği “bir silah olarak kullanmayı” amaçlıyordu. Rowland’a göre:

Hopepunk bir şeyi, herhangi bir şeyi sahici ve samimi bir şekilde önemsemenin cesaret ve kuvvet gerektirdiğini söyler. Hopepunk asla uysal veya kabullenici olmayla ilgili bir şey değildir. Ayağa kalkıp inandığın şey için mücadele etmektir. Diğer insanlara karşı ayağa kalkabilmekle ilgilidir. Daha iyi, daha nazik bir dünya TALEP ETMEKLE ve o dünyaya birbirimizi olabilecek en yüksek seviyede önemsemeyi başarırırsak, küçük kalplerimizdeki her bir damla gücün yardımıyla o dünyaya ulaşabileceğimize inanmakla ilgilidir.

İddiaya göre hopepunk’ın tarihsel temsilcileri arasında Hz. İsa, Gandhi, Martin Luther King, Robin Hood ve John Lennon bulunuyor. Hopepunk’ın sanat anlayışını temsil eden eserler arasında *Harry Potter* kitapları, *Yüzüklerin Efendisi* (özellikle Hobbit’lerle ilgili kısımlar), Netflix dizisi *Sense8* ve Frank Turner’ın müziği sayılıyor. Estetik anlayışı aynı zamanda *hygge*’nin* kendiliğinden gelen sıcaklığıyla, “yüksek kalite uyku endüstrisiyle” ve “wholesome memes”** kültürüyle bağdaştırılıyor.

Belli bir bakış açısından, hopepunk altında yatan *prensip* bu kitapta savunuculuğunu yaptığım her şeyin bir örneğiymiş gibi

* Danimarka’da ortaya çıkan, insanların sıcak ve samimi mekanlar oluşturma ve buralarda bir araya gelme çabalarına dayanan kültürel bir hareket. (ed.n.)

** İnternet kültüründe adına mem (meme) denen, genellikle sosyal ağlarda kısa bir metinle paylaşılan güldürü ya da hiciv amaçlı görsellerin bir alt türü. Güldürü ya da hicivden çok muhatabına iyi hissettirmeyi hedefleyen memler bu şekilde isimlendiriliyor. (ed.n.)

gözükabilir. O halde neden bayrağı altında yer verdiği her şeyi estetik açıdan itici buluyorum? Gerçek şu ki “hopepunk” içinde yer bulan şeylerin gerçekten çok da umutlu olduğuna ikna olmuş değilim. Örneğin “insanlığa inanç” erdemini bir düşünelim. Kulağa hayli umutlu geliyor ama birisinin türdeşlerine inanç duyması konusundaki ısrarı çok kolay bir biçimde insanların yaptığı ve olduğu birçok acınası şey için bir mazerete dönüşebilir. İnsanlara “sevgi ve nezaketle” yaklaşma prensibi –sağcı siyaset yorumcularının bize “medeni” olmamız gerektiğini söylediği durumlarda olduğu gibi– etkin şekilde kötü şeyler yapanların bir ihtimal iyi sayılabilecek niyetlerini görmeye mecbur kalmamıza dönüşebilir. Süper kahraman, kötü adamı onun seviyesine düşmemek için öldürmeyi reddedip kaçmasına ve şehre bir gün daha eziyet etmesine müsaade etmesi de hopepunk mıdır?

Hopepunk adil olmayan bir dünyada aşılabilir zincirlerin altında mücadele vermeyi yüceltıyor. Hopepunk için umut, her şeye rağmen yola devam etme enerjisi gibi gözüküyor. Ama bu, elbette, umutludan çok *teslim olmuş* bir anlayış gibi gözüküyor. Dolayısıyla hopepunk, Adorno’nun eylemci öğrencileri suçladığı kendini kandırmanın aynı türünü taşıyor: Umutluluğu ancak etkin ve açık ümitsizliği *bastırdığı* ölçüde söz konusu olabiliyor. *Harry Potter* veya *Yüzüklerin Efendisi* gibi eserlerin asıl meselesinde de bunu görmek mümkün. Bu eserler bize her şeyin yalnızca biz “yola devam edersek” düzeleceğini, dürüst ruhların bir şekilde Nazi büyücüyü yere serecek cesareti kendi içinde bulabileceğini, ılımlıları yeniden başa getirmek için katkı yapabileceğini söylüyor. Hopepunk bize kendini yalnızca iyimserlikle sürdürebilecek bir umut hayali sunuyor, Gerçek karşısında tavlama gerekliliğinden söz etmiyor. Diyalektik olarak pesimizmin içinden geçmeye, ümitsizlik ihtimaliyle tam anlamıyla yüzleşmeye ihtiyaç duymadan canlanabilecek bir umut bu.

Adorno’nun daha önce söz ettiğimiz radyo konuşmasında söylediği gibi: Eylemcilerin düşüncesinin aksine, “hem kendi bilincini başkasına devretmeyen hem de kendisinin korkutularak eyleme zorlanmasına müsaade etmeyen, ödün vermeden eleştirel düşünendir.” Gerçekte “pes etmeyen odur.”

Düşünmek hali hazırda var olanın entelektüel bir biçimde yeniden üretilmesi değildir zaten. O bağ koparılmadığı sürece düşünmenin mümkün olanla gayet sağlam bir bağı vardır. Düşünmenin doymak bilmez doğası, çabuk ve kolay bir biçimde tatmin olmak karşısındaki isteksizliği, teslimiyetin akılsız bilgeliğini reddetmesini sağlar. Açık düşünme kendisinden ötesini işaret eder. Kendisi için bu bir tavır, bir hareket biçimidir ve bu hareket olsun diye, o anlayışa uymak için koyulan bir tavırdan çok dönüştürücü bir harekettir bu. İçerik olarak taşıdığı tüm detaylardan önce, düşünmek direncin asıl kuvvetidir ancak gösterilen büyük çabalarla bu iki kavram birbirine yabancılaşmıştır.

Adorno'nun buradaki mesajı açık: Umutlu insan *kendi başına düşünce üretmeyi* başarabilir. Yalnızca eleştirel düşünce, daha iyinin ihtimalini gerçekten tanıyabilme konusunda güvenilir olabilir; yalnızca eleştirel düşünce, gerçekçi eylem ihtimallerini ana hatlarıyla ortaya koyabilir, daha iyinin ortaya çıkması için etkin arzuyu gösterebilir. Bu noktada kendini tanımak, bağımsızlıkla el ele gider; iradesini başka bir aşkın kuvvete emanet etmeyi reddeder. Bu da tabii ki "chickadee'nin bilgeliğini" andırır: Adorno teslimiyete karşı eleştirel düşünceyi tembihlerken aslında "umutlu ama gerçekçi" bir karşılık için çağrı yapıyor.

Burada ben de Adorno'nun radyo konuşmasına uygun gördüğü başlığın ne kadar akıllıca görebildiğimizi düşünüyorum ("Verili Şartlara Bakarak"). Almanca aslı *Aus gegebenem Anlaß* olan başlık "Verili Şartlar Altında" ifadesiyle daha akıcı bir şekilde çevrilebilir. Başlık kullandığı kelimelerle Adorno'nun yaşanan olaylar *içerisinde* kendi pozisyonundan konuştuğunu, öğrenci aktivistlerle devam eden yüzleşmesi *bağlamında* konuştuğunu anlatıyor. Ama daha önemlisi benim daha direkt çevirim "verili" (*gegebenem*) kelimesini mevcut haliyle korumamızı sağlıyor. Hegelci felsefede "verili" olan salt "var olanı" yani tanımı gereği sorgulamamızın mümkün olmadığı şeyleri ifade eder. Hegelciliğin kurucu prensiplerinden biri böylesi bir "verililiğin" aslında bir mit olduğudur. Sahiden Adorno da bu bölümün başında alıntıladığım Thomas Mann'a yazdığı mektupta Hegel'den söz

ederken Hegel'in "yakınında verili olana" dair şüpheciliğini ve karşıtlığını ima eder. Adorno öğrencilerin burjuva dünyasının "verili" şartları altında aldıkları aksiyonlarla kendilerinin pasif kurbanlar olduklarını ortaya koyduklarını ima eder. Bu dünyanın bizi onlara göre yaşamaya zorladığı oyunun kurallarını değiştirmek için yansıtıcı düşünce gereklidir. Ancak düşünce aracılığıyla bu gerçeklikten geriye doğru bir adım atıp uzaklaşabilir, mağlup olmadan ona karşılık verebiliriz.

"Düşünce, mutsuzluğu tanımlarken dahi mutluluktur" der konuşmasının sonunda Adorno. "Çünkü onu dile getirir. Bu sayede mutluluk, evrensel mutsuzluğa sirayet eder. Düşüncenin zayıflamasına müsaade etmeyen her kimse, teslim de olmamış demektir."

İkinci Bölüm:

UMUTSUZ MUYUZ?

“Bu piyango bileti umudu temsil ediyor.”

“Ve o umut bana ait.”

“Bana ait, orospu çocuğu, bana!”

*- It's Always Sunny in Philadelphia,
12. Sezon, 6. Bölüm.*

Carole Angier'in Jean Rhys biyografisinin açılış bölümünde, yazarın küçük Karayip adası Dominica'da geçen hayatı anlatılırken Rhys'in kendisinden kısa bir süre önce doğan ablası Brenda Rees Williams'ın öyküsü anlatılır, “muhtemelen 1889 yılının başında vaftiz töreni yapılmıştır.” Ama sonrasında Kasım 1889'da Dominica'nın başkenti Roseau'yu bir dizanteri salgını vurur ve Brenda ölür:

Jean [Ella Rees Williams ismiyle] Kasım 1889'dan tam 9 ay sonra dünyaya geldi. Bir bebek kaybedildiğinde doktorlar çoğu zaman annenin hemen yeni bir çocuk doğurarak yas sürecini kesmesi gerektiğini söyler. Genellikle annenin isteği de bu yönde olur. Jean'in babası bir doktordur ve annesi bebekleri seviyordu. Jean'in küçük kız kardeşinin kaybı sonrası yaşanan yas duygusunu bastırmak için yaptıkları bebek olduğunu düşünüyorum.

Çoğu zaman, hatta neredeyse her zaman, bu dinamik işe yarar ve anneyi yeniden hayata bağlar. Ama bazen işe yaramaz. Doktorların varlığını kabul ettiği bir fenomen daha vardır: yas tutan bir annenin çocuğu olmasının etkisi. Bu durum çocuğu hayat boyu süren bir kayıp ve boşluk duygusuyla bırakabilir, hiç kimse tarafından istenmediğini ve hiçbir yere ait olmadığını düşündürebilir, bir hiç olduğu, aslında gerçekten hiç var olmadığı duygusuna kapılmasına neden olabilir.

Colchester'daki evimde sıcak ve nemli bir gecede bu kelimeleri ilk kez okuduğum anı bugün gibi hatırlıyorum. Essex'te hocalık yaptığım dönem kitabı kütüphaneden ödünç almıştım ve unutamıyorum çünkü ilk kez okuduğum o an gözyaşlarıma engel olamamıştım. Garip çünkü bu kitapta yer vermek için o bölümü yeniden okuduğumda bu satırlar beni hatırladığım gibi derinden etkilemedi. Elbette çok acıklı, küçük bir öykü bu ama Jean Rhys'in hayatı bu tip küçük, hüznü öykülerle dolu. Belki de pek çok okur, buna hiç takılmadan okuyup geçmişlerdir. Ama benim için bu kelimeler, ilk kez o okuduğum o anda ruhumun bir parçası hassas bir tıbbi aletle çıkarılmış da inceleniyormuş gibi hissettirmişti.

Aile Hayaleti

Tam da o sıralar Rhys'in 1920'ler ve 30'larda çıkardığı otobiyografik roman dörtlemesini (*Dörtlü, Mr. Mackenzie'nin Ardından, Karanlıkta Yolculuk ve Günaydın Gece Yarısı*) biraz takıntı haline getirmiştım. Jean Rhys ve her bir kitapta farklı bir adla yer alan merkezi figür olan "kadın kahramanı" kurulan garip bir bağ hissiyle ortaya çıkmıştı bu takıntı. Adı ister Marya Zelli olsun ister Julia Martin ister Anna Morgan ya da Sasha Jensen, Rhys'in kadın kahramanı her zaman kaybolmuş, hüznü, çaresiz ve garip biçimde pasifti. Çoğu zaman Londra ya da Paris'te bir otel odasından diğerine gezerek yaşıyor, kafelerde sarhoş olup arkadaşlarından, akrabalarından, eski ve yeni sevgililerinden yalvar yakar aldığı paralar sayesinde hayatını sürdürüyordu. Rhys'in hoşsohbet ve çekici bileşik kadın kahramanı "örgütlü toplumun" en uç köşelerinde var olmaya yine de mahkumdu. Çoğu zaman o topluma yabancılaşmış hissediyor, o toplumun "içinde hiçbir

şekilde yerinin ve karşısında ise en ufak bir şansının olmadığını” düşünüyordu.

Kadın kahraman ne zaman bir iş bulsa neredeyse anında o işi eline yüzüne bulaştırıp kaybediyor, ne zaman en geçici olanlardan biraz daha fazlasını vadeden bir insani bağ kursa onu mahvetmek için elinden geleni yapıyordu. Kadın kahramana göre dünya onun için fazla acımasızdı. Sıklıkla etrafını saran çevreyi ve aynı zamanda onun içindeki insanları “sert” veya “soğuk” diyerek tarif ediyordu. Kadın kahraman, bunun tam aksine, sıklıkla “hayalet” diye tasvir ediliyor, insanlığın kalanı kadar “sağlam” olmadığı, çok itaatkâr, çok yumuşak olduğu vurgulanıyordu. *Günaydın Gece Yarısı*’nda Sasha içinden şöyle diyordu: “Deniyorum ama insanlar her zaman içimi görmeyi başarıyor. Geçitler asla bir yere çıkmıyor, kapılar hep kapalı.” “Gururum yok. Gurursuz, isimsiz, suretsiz, ülkesiz biriyim. Hiçbir yere ait değilim.”

Bu karakterle böylesi yakın bir bağ hissetmemin bir bakıma garip gelebileceğini sanıyorum: O sırada hayatımın Rhys’in tarif ettiği yaşantıyla benzerliği, yalnızca Edie’yle pek paramız olmasından ibaretti. Heteroseksüel bir erkek olarak benim genç bir kadın olan Rhys’in o dönemki mevcut ekonomi içindeki durumuna benzer bir şey yaşamam mümkün değildi ve pasif veya kaderci biri de değildim. Dolayısıyla benzer kişiliklere sahip insanlar olduğumuzu söylemek hiç de isabetli bir tespit olmazdı. Bir süre, Rhys’in kadın kahramanının bana tanıdığım başka insanları hatırlattığını zannettim. Hayatı o kadar *günümüze uygun* biçimde istikrarsızdı ki bunun aracılığıyla Rhys’le aramda bir bağ hissediyordum. Ama sonra Angier’nin yazdığı biyografide yukarıda alıntıladığım pasajı okudum ve meselenin ne olduğunun farkına vardım.

Ben de bir başka çocuğun yerine geçmem için dünyaya gelmiştim. Büyük kardeşim Christopher dünyaya geldiğinde mormuş. Kalp gelişimi olması gerekenin tersi biçimde gerçekleştiği için doktorlar doğumdan hemen sonra annemle babamdan ilk bebeklerini almak ve damarlarına düzgün bir şekilde kan pompalamasını sağlayabilecek bir operasyon gerçekleştirmek zorunda kalmış. Operasyon işe yaramış ve Christopher tatlı, zeki ve her açıdan çok *ciddi* bir küçük oğlan çocuğu olmak üzere hayatta kalmış. Az sayıdaki fotoğraflarından gördüğüm kada-

rıyla dağınık, açık sarı saçları; yumuşak ve mahcup yüzü bana büyükbabamı hatırlatıyor. Fotoğrafların birinde ellerini bir ders verircesine sallarken annemle bahçede kitap okuyor, diğerinde bisiklet sürmeyi öğrenirken kaşlarını çatıyordu.

Ama sonra Christopher'ın 3,5 yaşına geldiğinde başka bir operasyon geçirmesi gerekmiş. İşe yararsa kalbi kalıcı olarak iyileşecekmiş. Ama daha önce denenmemiş bir operasyonmuş ve Christopher'ın kalbi çok küçükmüş, çok fazla kan kaybetmiş ve ölmüş. Bundan 10 ay sonra da ben doğmuştum.

Ben küçükken Christopher evimizde yabancı, ruhani bir varlık gibiydi. Annemle babam tarif ettiğim fotoğraflarını oturma odamızın ve babamın çalışma odasının duvarına asmaya devam ediyordu. Christopher'ı bana anlattıkları zaman kafamda haniyse tarif edilemeyecek bir biçimde yaşlı ve bilge bir çocuk imajı canlanıyordu. Onunla tanışma şansım olsa bana birçok şey öğretebilirmiş gibi geliyordu. Zaman zaman sahiden kafamda bir çeşit boşluk olduğunu hissediyor, orayı doldurması gereken bir ağabey bilgeliğinin eksikliğini hissediyordum. Sanki okulumdaki diğer tüm oğlanların usulüne uygun şekilde bildiği şeyler vardı ama ben herkese o gerekli bilgileri veren açıklamayı kaçırmıştım. Christopher'ı evdeki en büyük ayıcıkla özdeşleştirmiştim. Aşağı yukarı 10 yaşında bir çocuk büyüklüğündeydi. Annemle babamın anlattığına göre daha önce yaşadıkları kasabanın oyuncak dükkanının sahipleri hastanede olduğu sırada Christopher için bu ayıcığı yollamıştı ama zamanında gelmediği için onu hiç görememişti. Annemle babamın, büyükannemle büyükbabamın ve kız kardeşimin tanıdığı biriydi o. Ne zaman ondan söz etseler garip biçimde resmin dışında, tam olarak ait olmadığım bir aileye kazara düşmüşüm gibi hissediyordum. Bazen başka insanlarla konuşurken evin en büyük çocuğu olduğumu iddia ediyor, kız kardeşim aslında benden küçükmüş ya da aslında yokmuş gibi konuşuyordum.

Annemle babam "Seni sevdiğimizden her zaman emin olabilirsin çünkü seni yapmaya karar verdik" derlerdi: "Ve onun yerini başka bir oğlan çocuğundan daha iyi hiçbir şey dolduramazdı. Biz seni istiyorduk ve sen bizim oldun." Ama elbette bana hiç *gerçekten* öyleymiş gibi gelmedi. Daha çok, annemle babamın seçeneği olsa elbette yaşamasını tercih edeceği bir başka oğlun

yokluğuna tamamen bağlı bir biçimde dünyaya geldiğimi düşünüyordum. Ben hayatta kalmıştım, o kalmamıştı. Ama benim gözümde Christopher hayatta olmayı hak edenlerin sahip olduğu o aşılmaz meşruiyete bütünüyle sahipti.

Yetişkin olduğum günlere kadar, bu gerçekten üstüne düşündüğüm bir şey değildi. Büyüdükçe içine doğduğum yas giderek azaldı. İki erkek kardeşim daha oldu, yani Christopher'ı hiç tanımamış iki kişi daha ailemizin parçası oldu. Ailemiz onun yaşamından giderek uzaklaştı. Christopher tuhaf bir varlık olmaktan çıkıp sade bir varlık halini aldı. Buna rağmen zaman zaman aynı rüyayı tekrar tekrar gördüğüm olurdu: Rüyada ailemdeki herkes aniden bir başka, *daha küçük* bir kardeşin varlığını hep birlikte hatırlamaya başlar, o kardeş yeniden bizimle yaşamak için evimize gelirdi. Annemle babam o unutulmuş erkek kardeşe hep çok yakın olur, o hiç konuşmasa da ve aşağı yukarı benim kalıbımda olsa da her zaman onu kucaklarına alıp etrafta gezdirirlerdi.

Diğer yandan ben asla mutlu bir çocuk olmadım. Hep bir şeyler yolunda değilmiş gibi gelirdi. Boynumda ve omzumda gerginlikten kaynaklanan tikler olurdu. Eskiden oturduğum yerde iki büklüm durur ve ondan kaçmak istermiş gibi vücudumu kaşıyıp dururdum. Bir noktada biyolojik olarak erkek olmasına rağmen yanlış giden bir sünnet operasyonu sonrası bir kız olarak yetiştirilen bir adam hakkında bir yazı okudum. Benzer bir şeyin benim de başıma gelmiş olabileceğinden korktum. Aslında bir kız olarak doğmuş ya da aslında şu ana kadar biyolojik olarak bir kız olmama rağmen annemle babam Christopher'ın yerine bir oğlanın geçmesini istedikleri için bu benden saklanmış olabilirdi. Eskiden (tekrar) kadın olma ihtimalime karşılık bir ritüel olarak gözümü kırparak ve kapı kollarına dokunarak çok fazla vakit harcardım. Hiç kimsenin yanında kendimi rahat hissedemezdim, toplumun nasıl işlediğiyle ilgili bir şeyler öğrendikçe onun bir parçası olma isteğim azalırdı. Büyüdüğümde nasıl bir hayatım olacağına dair hayallerim asla toplumun belirlediği kurallara göre başarılı olma düşüncesini içermez, tüm o yapıyı kandırdığım bir fikrin üstünde geliştirdi. Örneğin kuralların etrafından dolanmayı bularak büyük bir spor yıldızı olma hayali kurardım. Her şeyi temelde beceriksizce yapacaktım ama

o kadar farklı bir yoldan yapacaktım ki herkes korkup kaçacaktı ve kazanan ben olacaktım. Okulda bana öğretmenlik yapan yetişkinler bana hep özünde ikiyüzlü gelirdi. 9-10 yaşlarındayken matematik öğretmenim yedi köşeli bir şeklin “septagon” olduğunu iddia edince aramızda tartışma çıktı ve hatasını düzelttim. O, hatasını kabul edip durumu öğrenmek için bir fırsat olarak kullanmak yerine beni tüm sınıfın önünde küçük düşürmeye karar verdi ve sözlükte yazan bir şeye inandığım için benimle alay etti. O olaydan sonra “gerçek” bilginin her zaman kendi kendime keşfedeceğim bir şey olacağı fikrini kafama kazıdım. Hiçbir öğretmenin hikâyesinin tamamını seninle paylaşmasına güvenilemezdi. Akşamlarımı ve hafta sonlarımı odamda bir başıma, bilgisayar oynayarak geçirirdim. Tatile gitmekten nefret ederdim çünkü zorla dışarı çıkarılıp kalabalığa karışmaya mecbur kalacağımı bilirdim. Sonunda eğersem dahi zamanımın kontrolünü kaybetmiş gibi hissederdim. Evde kendi başıma kalmamın mümkün olduğu yaşa geldiğimde dışarı çıkmayı reddetmeye başladım. Bu zamanları bütün haftayı tamamen kendi başıma geçirmek için bir fırsat gibi kullanırdım. O yaşta bir insanın ancak bu kadar mutlu olabileceğini, fazlasının mümkün olmadığını sanıyordum. Etrafta başka kimse yoktu, tam bir inziva içinde bütünüyle boş bir sığınakta gezinir dururdum adeta. Bir şeyler almak için dışarı çıktığımda aslında ölü olduğum için kimse beni görmüyormuş gibi davranmaktan keyif alırdım.

Dolayısıyla Jean Rhys biyografisindeki o pasajı okuduğum zaman beni bu kadar etkilemesinin sebebi bana “İşte bu” dedirterek bir aydınlanma yaşatmasıydı. Tüm hayatım boyunca bir şeyi kaçırmışım gibi hissetmişim. Sanki bir şekilde ben dünyadan eksiktim veya bir şekilde dünya bende eksikti. Hegel’in siyaset felsefesinin söylediği gibi, toplum farklı ve birbiriyle kesişen tanınma bölgelerinden oluşuyordu. Ailemin bir mensubu olduğum veya belli bir işi yaptığım için olduğum kişi olarak tanınıyordum. Ama bir doktora öğrencisi olarak Hegel’le haşır neşir olduğum zaman hep onun mantığından kaçabileceğim bir yol bulmak istedim. Gerçek hayatımda hiç ailemin bir ferdi olarak işlevimi yerine getirme ya da en geçici, riskli olanlar hariç bir işe tutunma kabiliyetim varmış gibi hissetmedim. Jean Rhys ve kadın kahramanıyla paylaştığımız ortak şey buydu ve

nedenini de biliyordum. İkimiz de yas tutulan evlere doğmuş-tuk, kemiklerimizde her zaman (bir mineral birikintisi misali) o yasin tortuları olacaktı.

“Bunu Fark Ettikten Sonra Dağılmaya Başladım”

Ama açık konuşayım bunların hiçbirisi için annemle babamı suçlamıyorum. Bu kitabın giriş bölümünde söylediğimin arkasında-yım: Var oluş elbette acı verici olabilir ama onu tecrübe edebilmiş olmaktan asla memnun *değilim* demem. Annemle babamın yapmadan önce ağabeyimin ikamesi olarak hayal ettiği çocuğun ta kendisi olmamışımdır belki ama hangi bebek olabilirdi ki? Ebeveynlerim tedbirli, bazen duygusal olarak gayet kapalı insanlardır ama pek çok açıdan ben de öyleyim. Bu, hakkında pek konuştuğumuz bir şey değil ama hiçbir zaman sevgilerinden gerçekten şüphe duymadım. Çocukluğumun çoğunu kızgın ve usanmış bir halde geçirdim. Yapmak ve tecrübe etmek istediğim şeylere ulaşmak için yaşadığımız küçük kasaba her zaman büyük bir engel olarak önümde duruyormuş gibi gözüküyordu. Bir yetişkin olarak kendi yolumu bulmakta zorlanıyordum ama şimdi otuzlarıma ulaşmışken bunun çoğunlukla benim için bir avantaj olduğu düşüncesindeydim. Çünkü sonucunda yeni bir şeyler öğrendiği cinsten zorluklarla karşılaşma şansını yaşamış biriyim aslında. Kendi bedeninde bir yabancı gibi hissetmek kullanışlı olabiliyor. Kendi hayatını dışarıdan birinin bakış açısıyla inceleyebilmek felsefi bir şey nihayetinde.

Ve tabii son dönemde ailemin içindeki konumum değişti. Yıllar boyu ailevi ilişkilerimi yarım yamalak sürdürdükten, yani hal hatır sorup anlatmayı tembellikle yok saydıktan, ebeveynlerim ve kardeşlerim de benimkini unuttur umuduyla kasıtlı olarak doğum günlerini es geçtikten sonra, baba olacağımı öğrenmemle birlikte keşfettiğim en şok edici şeylerden biri bu durumda hem benim hem de Edie'nin ailesinin bir anda ne kadar *önemli* gözükmeye başladığı, bir anda *onların içindeki* yerimi ne kadar çok önemsediyimdi. Annemle babamı Noel günü aramayı unutmam, doğum günlerini kutlamayı bilerek es geçmem şimdi ne kadar inatçı ve çocukça bir tavır gibi gözüküyordu. Ailem artık gözle görülür biçimde *katkıda bulunacağım* bir şey halini almıştı, çünkü

ailemin üyeleri çocuğumun hayatındaki ilk figürlerden bazıları olacaktı. Artık aralarındaki bir hayaletmiş gibi davranamazdım.

Aile hayatıma dair bu yeni bakış açısıyla erkek kardeşimin ölümüne dair yeni bir bakış açısı da geliştirdim. Çünkü, elbette, ölümüne dair asıl korkunç şeyin büyürken *benim* için hayatı ne kadar zorlaştırdığıyla ya da benim ilk adımlarımı bir yasin gölgesinde atmış olmamla falan bir ilgisi yoktu. Asıl korkunç olan annemle babam için bu durumun ne kadar kötü olduğu, bu çocuğa duygusal olarak ne kadar çok yatırım yaptıklarıydı. Tabii ki çok sevdikleri ilk çocukları, doğduktan saniyeler sonra ölmüş olabilir ama asıl onu gerçekten tanımaya başladıkları bir zamanda onlardan koparılıp alınacak kadar uzun bir zaman hayatta kalabilmiş ilk çocuklarıydı o.

Kendi çocuğumun doğumuna hazırlanırken bir şeyler yanlış gitse başa çıkmakta ne kadar zorlanacağımı düşündüm. Edie'yle birlikte gittiğim her muayene randevusunda en kötü anlar her zaman bebeğin kalp atışına bakmak için makineyi hazırladıkları o birkaç saniye oluyordu. İçimde o iğrenç, içimi parçalayan korkuyla bir ihtimal kontrolü yaparken bebeğin artık orada olmadığını fark etmelerinden korkuyordum. Bebeğin tekmesini hissetmek için elimi Edie'nin göbeğine koyduğumda öğrendiğime en çok sevindiğim şey hala yaşadığı bilgisi oluyordu. Bu canlıyı şimdiden o kadar çok seviyordum ki... Bu hisle kıyaslayabileceğim yegâne duygu; birini, örneğin uzun süredir görmediğin ama yakın zamanda ziyarete gelmek için hazırlanan yakın bir arkadaşını *özlemek* olabilirdi. Ama o durumda olma ihtimali bulunan yegâne şey arkadaşının gelmemesi ihtimalidir, belki de aslında senin düşündüğün kadar yakın değilsinizdir. Konu bir bebek olunca... Doğumunun nasıl gideceğini kim bilebilirdi ki? Bazen bir yetişkin olarak annemle babamın dünyadaki her şeye yaklaşırken tedbirli ve ikircikli olmalarından, her zaman daha heyecanlı seçenek yerine daha güvenli olanı seçiyor gibi gözükmelelerinden usandığım olurdu. Ama şimdi bunu anlayabiliyorum. Bir çocuk öyle yerine yeniden koyabileceğiniz bir şey değil. Öyle bir şey yaşamanızdan sonra hiçbir şey yeniden eskisi gibi olamaz. Kimse yeniden o şekilde kırılma riskini almayı düşünemez.

Rhys bunu işin diğer tarafından biliyordu. 1919'da Birinci Dünya Savaşı'nın yeni sona erdiği günlerde, her şey kaotik ve

değişken bir halde, herkesin hayatı büyük bir belirsizlik içindeymiş gibi gözükürken Jean Lenglet adlı Hollandalı bir adamla Londra'dan Lahey'e kaçıp evlenmişlerdi. Nikahları şehrin belediye binasında, Sasha'nın *Günaydın Gece Yarısı*'ndaki tarifiyle "birçok başka çift çevrelerinde bir çember oluşturacak şekilde dururken kıyılmıştı." Sasha ve Enno sonra birkaç arkadaşıyla bir şeyler içmişler, Sasha çiçeği burnunda eşine "Beni asla bırakmayacaksın, değil mi?" demiş ve sonra Amsterdam'a giden bir trene atlamışlardı:

En yüksek perdeye akort edilmiş durumdayım. Her şey pürüzsüz, yumuşak ve hassas. Sevişmek. Rijksmuseum'daki resimlerin renkleri. Gün batımları. Rüzgarlar taptaze ve serin, kanallara vuran ışıklar suyun üstünde uçuşan altın çekirgeler ve martılar gibi.

Amsterdam'dan ayrılırken Rhys ve eşi yavaş yavaş güneye, savaştan önce Jean'ın hayatını sürdürdüğü Paris'e doğru göç ederler. Rhys, eşinin para kazanmak için tam olarak ne yaptığını bilmemektedir ama aynı zamanda çok da umurunda değildir. İhtiyacı olan parayı arkadaşlarından ödünç alabiliyor gibi gözükmektedir. Mutlu çift paraları olduğu zaman da hemen harcamaktadır. Rhys, Richelot adlı Musevi bir aileye İngilizce konuşma pratiği yaptırdığı bir iş bulur. Daha sonraki yıllarda tamamlayamadığı otobiyografisi *Gülümseyin Lütfen*'de o ayları hayatının en mutlu ayları olarak niteler.

Paris'te çok güzel bir sonbahardı. Güneşin altında spa-getti yiyerek otururken hapishaneden çıkmışım gibi hissettim. Bir anda her zamankinden daha mutlu olduğumu fark ettim.

Günaydın, Gece Yarısı'ndan:

Sokaklar, kavurucu sıcak ve şeftali yemek. Sonsuza kadar süren ve hala devam eden, uzun, güzel mavi günler. Yüzüm güzel, karnım kocaman. İnsanlar bana çok kibar davranıyor. Mutluyum.

Rhys, Paris'e varmalarından hemen önce hamile olduğunu fark etmişti. Noel'den hemen önceki kış aylarında oğlu William doğdu. Soluk ve sessiz de olsa güzel bir bebektir. Ama Rhys'in ona nasıl bakacağına dair hiçbir fikri yoktu. Uyuyakalıp bebeğini açık bir pencerenin yanında unutmuştu. Ailenin yeni ferdinin gelişyle şaşkına dönen eşi, pipo üstüne pipo yakarken küçük oğluna gözlerini dikerek oturmak dışında bir şey yapmıyordu. Rhys çocuğunu sevip sevmediğine emin değildi ama sağlığını düşünürken sürekli somurtuyordu. Şöyle yazıyordu: "Paramız olmadığı için onu mahvedecekleri düşüncesi. İşkence bu. Para, oğlum için, güzel oğlum için para gerek."

Rhys bir sabah William'ın yüzünün renginin garip bir hal aldığını ve yemek yemediğini fark etti. Yoksul bebeklere bakılan bir hastaneye götürdüklerinde zatürreye yakalandığını ve durumunun kritik olduğunu öğrendiler. Aynı akşam taze anne ve baba, oğullarının çok geç olmadan vaftiz edilip edilmemesi gerektiği konusunda bir tartışma yaşadılar. Rhys oğlunun vaftiz edilmesi gerektiğini düşünüyordu ama Lenglet katı bir ateistti. Lenglet daha sonra eşini neşelendirmek için bir şişe şampanya almaya dışarı çıktı, geri döndüğünde "elinde iki şişe ve bir arkadaş, çok iyi tanıdığı bir kız vardı." Üçü tüm gece birlikte oturup sohbet ederek içki içip gülustüler. Ama sonraki sabah hastaneden oğullarının öldüğünü bildiren bir mesaj alarak uyandılar:

Tam olarak ne zaman öldüğünü bana söylediler. Biz şampanya içerken çocuğumuz ölüm döşegindeydi ya da çoktan ölmüştü.

Yine, *Günaydın Gece Yarısı*'ndan:

Bir hastanede öldüğü için bileğine bir etiket sarılı orada öylece yatıyordu. Ben de başında öylece ona bakıyordum, ağızımda tek bir cümle, yüzümde tek bir kıpırtı, tek bir hareket olmadan...

Rhys'in eserlerinin merkezindeki travma bu olayın ta kendisi. Dörtlemesini baştan sona okuduğunuzda Rhys'in adeta bu

olayla baş edecek kuvveti toplamak için devamlı bir uğraş halinde olduğunu hissediyorsunuz. Lenglet'yle olan evliliğinin yıkılışının şartlarını, *The Good Soldier* ve *Parade's End* kitaplarının yazarı ve Rhys'i bir yazar olarak keşfeden adam Ford Madox Ford'la yaşadığı ihtirassız ilişkiyi detaylarıyla anlatan *Dörtlü*'de bir bebekten hiç söz edilmiyor. *Ayrılıktan Sonra*'da yer alan bebek bölümünde durum hala yarı gizlenmiş bir halde, zaman zaman yüzeyin altından kendini belli eden birkaç travmadan biri olarak öne çıkıyor. Kadın kahraman, ilk sevgilisi Bay James'i ziyaret ederken hem süre hem de kadın kahramanla olan ilişkisi bakımından bu konuya en uzak mesafedeki kişiyle buluşacak olmasına rağmen bu konuyu olabildiğine detaylı şekilde düşünüyor.

Karanlıktı Yolculuk, Bay James karakterine temel oluşturan adamla Rhys'in ilişkisini anlatıyor. O kitapta bu sevgilinin ismi "Walter Jeffries." Dolayısıyla bebek olayının yaşandığı önemden çok önce bir zamanda geçiyor, Rhys o önem 18 yaşında. Ama daha önemlisi kitap bir çocuğun kaybıyla, kadın kahramanın kürtaj yaptırmak zorunda kalmasıyla sonuçlanıyor.

Kadın kahraman bebek olayı üzerine tam olarak düşünebilecek bir noktaya gelene kadar, *Günaydın*, *Gece Yarısı* kitabına geliyoruz ki o noktada kadın kahraman artık Sasha Jensen gibi çok daha "sert" ve önceki versiyonlarına kıyasla dünyanın şartlarına daha ş  phec   bir şekilde uyum sağlamış durumda. Zaman zaman kendisinden artık mutluluk ihtimalinden vazgeçmiş, "kayıtsızlık cennetine" ulaşmış birisi olarak bahsediyor.

Roman artık yaşlanmaya başlayan (kitap 1939'da yayımlanđında Rhys neredeyse 50 yaşına gelmişti) Sasha'nın beklenmedik biçimde bir arkadaşından para bularak Paris'e tatile gitmesini konu alıyor. Kahraman bardan bara, eskiden yaşadığı, bildiği ve kendisini utandıracak bir yerden öbürüne gezerken gördüğü her şey "geçmişle doluymuş" gibi gözüküyor. Her şeyden daha önemlisi, kendi kendisinin, eskiden sahip olduğu mutluluğun hatırası peşini bırakmıyor. Kitabın     nc   bölümü, Sasha'nın Paris'teki önceki hikayesinin tamamını ya da ona benzer bir şeyi anlatırken tüm edebiyat tarihinin en hazin ve en keyifli bölümlerinden birinin örneğini sunuyor. Yaz   şkusunun tam ortasındaki bu yeni kentte, 25 yaşında geç bir kadın tam anlamıyla ve

sersemlemiş biçimde, o anların ve aşkının sonsuza kadar süreceğinin bilgisiyle mutluydu.

Bir şey yemek için dışarı çıkmıştı. Perdenin arkasından bakıyordum ve onu aşağıdaki sokakta gördüm, bir lamba direğinin yanında dikilmiş, yukarı pencereye doğru bakıyor, beni görmeye çalışıyordu. Çok zayıf ve küçük gözüküyordu, yüzündeki ifadeyi oldukça net bir şekilde gördüm. Huzursuzdu...

Şarap şişesi bir kolunun altındaydı, ceketini aşağı sarkıtıyordu. Çünkü altında bir somut ekmek saklıydı. Onu öyle yukarı doğru bakarken gördüğümde onu sevdiğimi ve bunun hep böyle olduğunu biliyordum. Sanki kalbim ona teslim olmuştu ve bunun hep böyle olduğunu biliyordum. İçinizde bir şeyin her zaman orada olacağını kesin olarak bilmek... Garip bir duygu bu. Ölüm de buna benzer bir şey olmalı.

“O küflü koku, o böcekler, o yalnızlık, dışarıdaki sokağın bir parçası olan bu oda... Hayattan istediğim her şey bundan ibaret.” Sasha mutluydu. Bebeği doğana ve aniden ölene kadar. Bundan sonra mutlu değildi.

“Şansımız tersine dönmüştü... Artık bittiğini biliyordum.”

“Bileğine bir künye takılıydı çünkü ölmüştü. Buz gibi soğuk böylece yatıyordu bileğinde bir künye takılıydı çünkü ölmüştü.”

“Tanrı çok canı... Tabii ki, bir şeytan. Bu her şeyi özetliyor, hatta mümkün olan yegâne açıklama.”

“Bunu fark ettikten sonra dağılmaya başladım.”

Rhys için bebeğinin ölümünün önemi bu kadar büyüktü. Tam tersine dair bir şeye ilişkin işaret almaya nihayet ikna olmuşken, dünyanın geri döndürülemez biçimde kötü ve soğuk bir yer olduğunun, buna karşı yapılabilecek yegâne şeyin uyum sağlamak olduğunun teyidiydi yaşadığı. Kısaca, umut yoktu.

Dolayısıyla, sanırım, benim için soru şuydu: *Ya haklıysa?* Bu noktaya kadar umuttan, en azından bazı durumlarda sahip olunması *mantığa uygun* bir şey olarak söz ettim. Bu nedenle “gerçek” umuttan onu hissedenlerin *bir şey yapmasını* sağlayan

bir şey olarak söz etmem mümkün oldu. Ama ya haksızsam? Ya dünya gerçekten *umutsuz* bir yerse? Ya yapılacak yegâne mantıklı şey umutsuzluğa düşmekse?

“Doğru Yaşanmaz”

Bu düşünce silsilesine ben de eskiden kapılırdım. Bilginin kökeni hep somut çıkarların bulunduğu yerdedir. Doktoram için çalıştığım dönemde dünyadaki her şeyin kötü olduğunu savunma konusunda becerikli olduğumu hissetmekle fazlasıyla ilgileniyordum. Hatta en başta Adorno üzerine çalışmaya karar vermemin nedeni de buydu. Entelektüel açıdan “gotik takıldığım” dönemin makul bir sonucuydu diyebiliriz.

Üniversite için başka bir şehre taşınmak başıma gelen en güzel şey olmuş, adeta tüm dünya karşımda hayat bulmuştu. Onca yeni insanla tanışmamla birlikte, nihayet ergenliğimde neredeyse hiç evden çıkmamam sonucu kaçırdığım dönüştürücü deneyimleri yaşama şansı buldum. Tamamen yeni bir renk cümbüşü bu deneyimlerle birlikte aniden benim için hayat bulmuş gibiydi. Bazen öğrenci yurtlarından birinin zemininde bir yumurtadan çıkar gibi tamamen yetişkin biçimde dünyaya geldiğimi hayal ederdim. Geçmişimde olan hiçbir şeye bir şey borçlu değilmişim, Manchester’a hiçbir yerden çıkıp gelmemişim, buranın bütünüyle evim olduğunu iddia edebilirmişim gibi. Ama yüksek lisans derecem için okurken tüm bu duygular patlayan bir şişme şato gibi azalarak söndü ve kendi üzerine çökerek dağıldı, eğlence bitti.

O sene akademik yıl başlarken kız arkadaşım ile teraslı Victorian tarzı büyük bir apartmanın köşesindeki bir daireye yeni taşınmıştım. Önündeki caddede uzanan diğer binaların biraz gerisinde duran, yarım ay şeklinde, büyük, beyaz bir binaydı. Eski öğrenci evime doğru yürürken sık sık bir gün orada yaşayabilme ihtimalimizin hayalini kurardık. Mimarisiyle ilgili bir şey bize göz kamaştırıcı gözükür, mutlu bir yuvanın vaadini çağırıyordu. Birlikte yaşamak için bir yer ararken o evin karşımıza çıkması bize bir mucize, her şeyin doğru gittiğini gösteren bir işaret gibi geldi (daha sonra apartmanın çok sayıda ufacık ve zorlukla yaşanabilir dairelere bölündüğünü, bu şartlar altında kiralamak

için uygun bir tanesinin karşımıza *çıkınamasının* daha zor bir ihtimal olduğunu fark ettim). Yüksek lisans derslerim başlarken büyükannem ve büyükbabam aynı dönemde hayatını kaybetti, onlardan bana miras kalan tüm parayı yüksek lisansımın parasını ödemek için kullanmıştım, kafamdaki plana göre buna ayırdığım tüm para doktoram için bir burs bulduğum zaman hemen bana geri ödenmiş olacaktı. Programdaki ilk yılımda akademik olarak o kadar başarısız oldum ki devam etmek için derslerin yarısını yeniden almam gerekti ama işin sonuna yaklaştığımda o kadar büyük bir gelişim kaydettim ki felsefede bölüm birinciliği ödülüne layık görüldüm. Bu başarı beni ikna etmek için yeterliydi: *Benim geleceğim buydu*. Bu dereceyi, sonra bir sonrakini alacak ve işin sonuna kadar müthiş bir başarıyla ilerleyecektim. Üniversitede öğretim görevlisi olacaktım ve her şey sonsuza kadar iyi olacaktı. Dünyada bana uygun olduğunu düşündüğüm o yeri bulmuştum.

Ama bulunduğu bina sebebiyle neredeyse hiç görmeden kiralamaya karar verdiğimiz daire karanlık, soğuk, dökülen bir yer çıktı. Bir önceki kiracı, bilinmeyen garip bir nedenden elektrik sayacını sökmeye karar verdiği için tesisat masraflarına normalden neredeyse iki kat fazla ödemek zorunda kaldık. Kış gelirken uyku uyuyamaz oldum, çünkü yatak odası penceresinden gelen hava akımı devamlı olarak kesik kesik öksürük krizlerine girmeme neden oluyordu. Biraz olsun uykuya dalmak için üst üste iki eşofman üstü giyiyordum ama o zaman da sabaha karşı 3'te kan ter içinde gözümü açıyordum. Kız arkadaşım akademik değişim programıyla Helsinki'ye gitmişti, kendi derterim ve işime o kadar gömüldüm ki onunla resmen *konuşmayı bıraktım*. Onu gerçekte ne kadar çok sevdiğimi fark ettiğimde çok geçti, çoktan bir başkasıyla beraber olmak için beni terk etmeye karar vermişti. Arkadaşlarımla temasım azalmaya başladı veya başka yerlere taşınmaya başladılar. Sonrasında bir ara artık çalışamaz bir hale bile geldim. O yılın yaz aylarında günlerimi öğlene kadar uyuyup köşedeki marketten aldığım Holstein Pils biralarını içerken aynı Kate Bush albümünü tekrar tekrar dinleyerek ve *Civilization II* oynayarak geçirdim. Doktora başvurularım darımadığındı, başvurduğum her burstan ret yanıtı aldım, kira kontratım bittiğinde yeniden ailemin yanına taşınmam gerekeceğini ve

daha da münzevi hale geleceğim o küçük kasabaya döneceğimi biliyordum. En büyük korkum, bu yarı yaşayan ve kalbi kırık halimde sonsuza kadar sıkışıp kalmak; ailemin evine, beni utandıran, ağırıma giden bu yere ve bu duruma mahkûm olmaktı.

Fakat sanırım tamamen umutsuz bir durumda değildim. Karşılığında para verilen bir iş bulmakta o kadar beceriksiz çıktım ki kaydolmaya başladığım iş arama ödeneğinden yılın kalanı boyunca yararlanmayı sürdürebildim. Bu durum bana okumak için çok zaman kazandırdı. İşsizlik tazminatımın ilk ödeneğiyle bir sürü felsefe kitabı aldım, çoğunu bir süredir okumaya niyetliydim ama bir türlü fırsat olmamıştı. Bu kitaplardan biri *Minima Moralia*'ydı. Kalanların hiçbirinin adını şu an söyleyemem çünkü hiçbirisi onun kadar ya da onun gibi bana hitap ediyormuş gibi gelmedi.

“Burada dostuma bazı parçalarını sunabildiğim kederli bilim” diyerek başlıyor sunuş bölümünde Adorno kitaba ve şöyle devam ediyor: “en eski çağlardan beri felsefenin asıl alanı olarak görülmüş ama onun yönetime dönüşmesiyle birlikte düşünsel ihmale, veciz keyfiliklere ve sonunda unutuluşa terk edilmiş bir bölgeyle ilişkilidir: Doğru yaşam öğretisi.”

Minima Moralia 1951 yılında Almanya'da ilk kez yayımlandı ama Musevi kökenli olmasının yanı sıra sol görüşlü bir entelektüel olan Adorno kitabı 1940'ların ortasında New York ve California'da sürgündeyken yazdı. Amerika'dan memleketi Frankfurt'a döndüğünde 153 parçadan oluşan vecizelerini bavulunda taşıyordu. *Minima Moralia* bize sürgünün bilgeliğini sunuyordu ve yazarı Adorno diyordu ki: “Bu kitabın üç bölümünde de çıkış noktası en dar haliyle özel alandır: Göç halindeki aydının özel alanı.” Bu perspektiften ilerleyen yazar, aynı anda hem titizlikle teorik hem de tüm çıplaklığıyla kişisel bir biçimde seyahatten hediye vermeye, nezaketten aşk maceralarının acı verici sonuçlarına, araba kapılarından Freud, Proust ve terliklere birçok farklı fenomeni detaylı bir biçimde inceliyor. Amerika'da bir uzaylı gibi kalan, sakar ve huysuz ve zaman zaman garip bir biçimde çocuksu kişiliğiyle Adorno kendisini Avrupa'dan kaçmak zorunda bırakan faşizmin mantığıyla sığındığı topraklarda yeni yeni vücut bulmaya başlayan tüketici kapitalizminin birbirine paralel olduğunu görmüştü. Daha iyi bir hayat yaşamamıza yardım

etmek istiyor ama (çelişkili biçimde) şunları ifade etmeden de duramıyordu:

Felsefecilerin bir zamanlar yaşam olarak bildikleri şey, önce özel yaşamın, sonra da sadece tüketimin alanı haline gelmiştir: Maddi üretim sürecinin bir eklentisi olarak onun peşinden sürüklenip giden, özerklikten veya kendine ait bir tözden yoksun bir eklenti olmuştur. Yaşama bakışımız, artık yaşamın yaşam olmadığı gerçeğini gizleyen bir ideolojiye dönüşmüştür.

Adorno'ya göre artık gerçekten "yaşamamız" mümkün değildir çünkü kapitalizm o denli büyümüştür ki insan yaşamının kendini gerekçelendirmek için üretim araçlarının talepleriyle ilişkisi dışında bir yolu kalmamıştır. Faşizm yönetiminde bu durum kendini devletin retoriğinde aşikâr hale getirir. "Ne kadar güçlü olursa olsun, ilke olarak, herkes bir nesne durumundadır artık." Tüketici kapitalizmin yönetiminde bireysellik *kâğıt üstünde* kesin olarak onaylanan bir şeydir, gerçekten de birbirinden izole, sosyal atomlar halindeki bireyler olarak tüketmemiz beklenmektedir. Ama *Aydınlanmanın Diyalektiği*'nde kitabın bir diğer yazarı Max Horkheimer'la birlikte Adorno pratikteki durumu şöyle tanımlar: "Bireye, ancak bireyin genel olanla kayıtsız şartsız özdeşleştiğine ilişkin bir kuşku kalmazsa göz yumulur." Adorno ve Horkheimer tüketici kapitalizmi altındaki bireysellikle Yale kilitleri arasında bir benzetme kurarak kavramı biraz daha açmaya çalışırlar: İnsanlar teker teker bireyler olarak "bir milimetrenin bölüntülerinde" birbirinden ayrılmakta, bütünün genel olarak düzgün çalışmasına engel olmayacak bir uzaklıkta tutulmaktadır.

Minima Moralia'nın tam ortasında "Evsizlere sığınak" başlıklı bir parça yer alır. Yazının konusunun barınma olduğu zaten başlıktan da bellidir. "Özel yaşamın düştüğü durumu," der Adorno, "sahnesine bakarak anlayabiliriz." "Sözcüğün alışılmış anlamıyla barınak," (Adorno burada ifadeye gündelik olarak kullanılan hali olan *wohnen* yani bir yerde barınmak anlamıyla yer verir) "artık imkânsızdır." Ardından Adorno tüm mevcut barınma seçeneklerini incelediği bir çeşit araştırmaya girişip sırasıyla her birinin yetersizliklerini açıklamaya başlar:

İçinde büyüdüğümüz geleneksel evler çekilmez hale gelmiştir: Orada yaşanan her konforun bedeli bilgiye ihanettir bugün, en küçük sığınma duygusuna bile aile çıkarlarının küflü kokusu karışmaktadır. Bir tabula rasa üzerinde inşa edilen o modern, işlevsel konutlarsa, uzmanların zevksizler için imal ettiği, içlerinde yaşayanlarla hiçbir bağlantısı olmayan yaşama kutularıdır. Sahici ama satın alınmış bir eski konakta sığınak arayan kişi kendini diri diri mumyalamış olur. Bir otel ya da pansiyona taşınarak kendi ikametgâhımızın sorumluluğundan kaçma çabası da mülteciliğin dışardan dayatılmış koşullarının bilgece bir seçim olarak görünmesini sağlar. En ağır darbeyi yiyenlerse, her yerde olduğu gibi, seçme imkânına sahip olmayanlardır. Kentin çöküntü bölgelerinde değilse bile, yarın yerini kümeslere, arabalara, vagonlara, kamplara ya da düpedüz açık havaya bırakabilecek kulübelerde yaşamaktadırlar. Ev, geçmişte kalmıştır.

Ancak “barınmak” *sahici* anlamıyla imkânsız hale gelmiş olsa da en azından *bir yerde* yaşamak zorundayız. Hiçbir ev tam anlamıyla yeterli değildir ve içimizdeki en kötü durumda olanların içinde bulundukları şartlar “bir insanın evin içindeyken dahi evinde olmamasını erdemliliğin bir parçası” haline getirmiştir. Ama güvenlik ve barınak, temel insan ihtiyaçları olmaya devam etmekte: Öylece *hiçbir yerde* olmadan yaşamamız mümkün değil. “Bütün bunların karşısında, bağlanmamış, askıda bırakan bir tavır hâlâ en doğru davranış biçimi olarak görünmektedir: Toplumsal düzende kendi ihtiyaçlarımız elverdiği sürece özel yaşamımızı sürdürmek ama onun hâlâ toplumsal bir dayanağı ve bireysel bir anlamı olduğu yanılsamasına kapılmamaktır” der Adorno ve ekler:

Yapmak zorunda olduğumuz numara şudur: Artık özel mülkiyetin kimseye ait olmadığını, çünkü tüketim mallarının bu kadar bollaştığı koşullarda hiç kimsenin bunların kısıtlanması ilkesine tutunmaya hakkı olmadığını ama yine de sırf mülkiyet ilişkilerinin körce sürdürül-

mesine hizmet eden o bağımlılık ve muhtaçlık durumuna düşmemek için bile kişinin bazı şeylere sahip olmak zorunda olduğunu görmek ve dile getirmek.

Ve fakat:

...bu paradoksun tezinin varacağı yer yıkımdır: Nesneler karşısında, sonunda insanlara da yönelen sevgisiz bir umursamazlıktır. Bunun antitezi ise, telaffuz edildiği anda, rahatsız bir vicdanla sahip oldukları şeylere tutunmak isteyenlerin ideolojisine dönüşür.

Sonuçta bu düşünce zincirinden ilerleyerek, Adorno tüm felsefesi için slogan haline gelen bir vecizeyle noktayı koyar: *Es gibt kein richtiges Leben im falschen* yani “Yanlış hayat, doğru yaşanmaz.”

Adorno’nun “Yanlış Hayat Savı” (YHS) özünü buradan bulur: Sosyal dünyamızdaki her şey ya kötüdür ya da yanlıştır, toplumun kendisi *bir bütün olarak* yanlış bir haldedir. Bu kötü hal bildiğimiz ve yaptığımız her şeyi enfekte etmektedir. Bunun sonucu olarak bizler de kötü bir hale düşmüşüzdür, hem de gerçekliğe yönelik en ilkel yönelimimize, en temel düşüncelerimize ve arzularımıza kadar. Böylesine sefil durumdaki canlılar olarak iyi olanın ne olduğunu teşhis etmemiz neredeyse kesin olarak mümkün değildir, dolayısıyla iyi olanı uygulamamızın imkansızlığı da kesindir. Adorno son başyapıtı *Negatif Diyalektik*’te bize şöyle seslenir: “Yanlış dünyanın her bir vatandaşı muhtemelen doğru olanı katlanılmaz bulacaktır, artık onu yaşayamayacak kadar yaralı haldedir çünkü.”

YHS’yle ilk kez karşılaştığımda bana anında ve sezgisel biçimde hitap ettiğini hissettiğim bir kavram olarak dikkatimi çekti: Doktoramı yaparken iddiamı desteklemek için benden kanıt sunmamı isteyen insanlara sadece “Sadece pencereden bir dışarı bak, yeter” derdim.” Yeterince yapmadığımız ya da çok fazla yaptığımız için bizi sonucunda yok edecek işleri yapmak ve yapmamak konusundaki kararlılığımıza bak, yok etmeye ant içmiş gibi gözüktüğümüz şu gezegene bak. Dükkanların içindeyken hissettiklerimize, binaların tasarımına bak. *Minima Moralia*’yı ilk kez okuduğumda *bir de yaşadığın hayata bak* diye düşünmüştüm,

daha yeni yüksek lisansımı bitirmiştım ve hala işsizlik tazminatına başvuruyordum. *Her gün azalan bir hiçlikten fazlası olamayışına bak.*

YHS, Adorno'nun düşünce sistemi içerisinde devasa öneme haiz. Adorno'nun Horkheimer'la birlikte geliştirdiği "eleştirel teori" toplumu *özgürleştirici* bir amaçla *bir bütün olarak* kritik etmeyi gerektiriyor ve sonuç olarak insanlığı dünyanın her yerinde var olan kötülükten kurtarmayı hedefliyor. Bu proje toplumun bir bütün olarak yanlış bir biçimde kurgulandığı fikri üstüne oturuyor. Ancak Adorno araştırmacılarının büyük bir kısmı dahi YHS'nin doğruluğundan şüphe duyarlar, çünkü pek çok filozof bu savı gerekçelendirilmesi imkânsız bulur. Toplumumuzdaki *her şey* yanlışsa ve bu yanlışlık öyle bir içimize işlemiş ve öyle bir bulaşmış ki bizi de ayrılmaz biçimde parçası hale getirmişse o zaman hangi bakış açısıyla bu yanlışlık hakkında bir şey *bildiğimizi* gerçekten iddia edebiliriz ki? İstisnasız hepimiz *yanlışsak*, o halde hepimizin hatalı olması da *gerekliliktir!* Her şey yanlışsa ve biz de yanlışsak o halde nasıl "iyi" ve "kötüyü" bir çıkış yolu bulmamıza yetecek seviyede birbirinden ayırabiliriz? YHS elbette eleştirel teori için temel nitelik taşıyabilir, her ihtimalde eleştirel teoriye duyulan acil *ihtiyacı* ima ediyor gibi gözükmektedir. Fakat aynı zamanda YHS eleştirel teoriyi uygulanır uygulanmaz önemsiz hale getirecekmiş gibi gözükmektedir.

Bu, bilakis, Adorno'nun düşünce sistemindeki temel sorun. Adorno'nun kesinlikle doğru bir okumasını yapmakla ilgilenen (itiraf etmeli, gerçekten ufacık) insanlar dünyası içindeki en yaygın biçimde karşılaşılan terletici soru da bu. Akademik çalışmalarında (yani hakemli, ödeme duvarının arkasındaki, akademik dergilerde yayımlanan türdeki işlerimde) YHS en şiddetli biçimde ve en düzenli olarak odaklandığım problem olageldi.

Doktoramı tamamlamamdan kısa süre sonra *Hegel Bulletin'* de yayımlanan bir makalemde, YHS'yi daha önce bu kitapta sözünü ettiğim bir şey aracılığıyla bir mantığa oturtmaya çalıştım: Kierkegaard'ın *Ölüme Götüren Hastalığı*'yla. Kitabın birinci bölümünün başında *Minima Moralia*'nın kapanışını yapan aforizmadan kritik bir satırı alıntılamıştım: "Umutsuzluk karşısında sorumlu bir biçimde sürdürülebilecek yegâne felsefe, her şeyi kurtarılanın bakış açısından görünecekleri biçimleriyle dü-

şünme çabasında yatar.” Adorno’nun “umutsuzluk” kelimesini kullanma biçimini aynen alırsak (ki çok anlaşılır biçimde Kierkegaard’a açık bir selam bu) YHS’nin iki okunuşu arasında bir ayrım yapabiliriz. *Hegel Bulletin*’deki makalemdeki ifademle biri “değer-okuması” ve diğeri “umutsuzluk-okuması.”

İlkinde göre mevcut sosyal dünyamızdaki her şeyin “yanlış olma” değerine ya da özelliğine sahip olması nedeniyle bir “yanlışlık” sergilemesi gerekir. Dolayısıyla her şey ya kendi içinde yanlıştır ya da yanlışlık tarafından hasta edilmiştir. Tıpkı bir virüsün girdiği bünyeyi hasta edip sonuç olarak hastalığın semptomlarını göstermesine neden olması gibi. Bu anlayışa göre toplumumuzdaki her şey (araba kapılarından terliklere ve bizzat kendimize) yanlıştır. Hiçbir şey mevcut yanlışlıktan hiçbir biçimde ayrılamaz. Her şey hasar almış durumdadır ve yeniden böylesine hasar *almamış olması* için toplumumuzdaki her şeyin radikal bir biçimde, hatta belki tanınamayacak hale gelene kadar dönüşmesi gerekir.

Ama elbette YHS’yi anlamanın bu biçimi kendisini tutarsızlık suçlamalarına açık hale getirmeye yatkın gözüküyor: Kendimiz dahil her şey *bu* şekilde ‘yanlışsa’ o halde bizim için de bu ‘yanlışlık’ içinde doğru olma iddiamızı ortaya koymak için mevcut hiçbir pozisyon yok demektir. Çünkü toplumun ürettiği her şeyin alt üst edilmesi gerekmektedir, doğal olarak buna YHS’nin kendisi ve eleştirel teori de genel anlamda dahil olmalıdır. Bu da tutarsız bir manzara oluşturmaktadır, çünkü bu sonuca *ulaşmamızı sağlayan* yegâne yol eleştirel teori ve YHS *aracılığıyla* açılmıştır. Adorno’nun bu kasvetli gerçeklik mefhumu, dolayısıyla, kendi kendini sürdürmek için dahi fazla umutsuzdur.

Diğer okuma, birincinin aksine, sosyal dünyamızdaki her şeyin ‘yanlış’ olma özelliğini ya da değerini taşıdığı için *değil*, *ümitsizlik* içinde olduğu için bir yanlışlık sergilediğini söyler. Kierkegaard’ın *Ölüme Götüren Hastalık* kitabında tarif ettiği ümitsizlik gibi, ümitsizlik içindedir çünkü çarpıtılmıştır, kendi kavramsallığıyla aynı doğrultuda olmaktan acizdir.

Makalemde söylediğim gibi, terlikler:

...kendi içlerinde ya da mevcut durumda kötü bir halde olduklarından yanlış değildirler, şu anki halleriyle yanlışlar çünkü bir terliğin yapması gereken şeyleri yapmayı başaramamakta, tam anlamıyla bir terliğin olması gerektiği gibi olamamaktadırlar.

Aynısı, “toplum” için de geçerlidir:

Ümitsizlik-okumasına göre toplumun kendisi yanlış sayılacaktır ama kendisi gerçekten, objektif biçimde kötücül olduğu için değil, daha çok bir biçimde çarpıtılmış, kendisi olmaktan çıktığı için. Örneğin toplumun genel anlamda insancıl bir toplumun varlığını bir ihtimal olarak sunması *gerekir* ama *bizim* toplumumuz, bildiğimiz haliyle bunu sunmamaktadır. Dolayısıyla kelimenin gerçek anlamıyla bir “toplum” sayılamaz.

Ümitsizlik okuması bu şekilde “toplum” (ya da “terlik”) gibi “işlenmemiş, askıda kalmış” gibi görülebilecek kavramları göz önüne almamızı sağlar. YHS’nin ümitsizlik-okumasını kullanarak; eleştirel teori yoluna şu şekilde devam edebilir: Şartların mevcut haliyle, toplumumuzdaki her şey kötü veya yanlıştır çünkü *şeyler olmaları gereken gibi olamamaktadır*. Ama, elbette, kendi dünyamızın ve ona dair deneyimlerimizin, var olsa *hakikaten* insancıl bir yaşam biçiminin sürdürülmesinin mümkün olabileceği doğru versiyonuyla *hiçbir şekilde ve şartta* bir ilgisi yoktur.

Adorno’nun kapanış bölümündeki tespitinde belirttiği gibi: “sonuna kadar götürülen negatiflik, adı konduğunda ve göz kırpmadan yüzleşildiğinde, kendi karşısının ayna imgesini verir.” Bu noktada Adorno bir kez daha bir çeşit “kurtuluş” içeren bir süreçten söz etmeye başlar: “Kurtarılışın dünyaya saçtığı ışıktan başka ışığı yoktur bilginin; başka her şey kurgudur, tekrardır, sadece tekniktir. Perspektifler oluşturulmalı, öyle perspektifler ki dünyayı yerinden oynatsın, onu en iyi tanıyan gözlere dahi yabancılaştırsın; onu bütün çatlakları, kırıksıklıkları, yara izleriyle birlikte bir gün mesihin ışığında görüneceği gibi tüm sefalet ve çarpıklığıyla gösterebilir” diye seslenir bize.

“Mesihin ışığına” verilen bu referansı anlamak için Adorno’nun arkadaşı ve akıl hocası, savaşın başlangıcında Nazilerden kaçarken İspanya sınırında hayatını kaybetmesiyle varoluşun hakiki dehşetine Alman düşünürün gözünü açan Walter Benjamin’in eserlerine bakmak gerekir. Benjamin’in Kafka üzerine yazdığı bir denemede dikkat çektiği gibi: “Mesih dünyayı zorla değiştirmeye çalışmayacak, sadece küçük bir rötuş yapmak isteyecek.” Dolayısıyla (örneğin “toplum” ya da “insanlık” gibi) kavramları bizim (onları algıladığımız) ideal biçimleri üzerinden göz önüne alıp konuşmamız şu an o şekilde *gerçekleşmiyor olsalar da* bu “mesih ışığının” altında mümkün olur. Bu süreç daha iyi (belki “daha toplumsal” ya da “daha insancıl”) bir yaşam biçimine doğru ilerlememize yardımcı olabilir. Elbette daha sonra, kötü olandan daha ve daha uzağa doğru gittikçe, bu kavramların bazıları nihai olarak kullanılmayan bir hale gelebilir. Örneğin toplumumuzda “nezaketin” neden kendini gerçekleştiremediğini inceleyerek başlayabiliriz ama sonuç olarak (Adorno’nun “Nezaketin Diyalektiği Üzerine” parçasında dediği gibi) kibarlığın yalnızca atomize hale gelmiş bireyleri birbiriyle uzlaştırmak için var olması gerekir: Doğru yaşamın olduğu bir dünyada nezaket yalnızca artakalmış bir soğukluk, zorlama bir resmiyet gibi gözükecektir. Yani sonuç olarak onsuz bir dünya hepimiz için daha iyi olabilir.

Elbette “mesihler” ve “kurtuluş” hakkındaki tüm bu söylenenler kitabın daha önce belirttiğim amacına bakılınca fazla teolojik gözükebilir. Ama en azından Adorno’da, Yahudi-Hristiyan düşüncesine yapılan bu göndermelerin seküler bir bakışla metaforlar olarak anlaşılması gerektiğini düşünüyorum. Kapanış parçasında Adorno şunu vurgular: “Düşüncenin altına girdiği yükün yanında, kurtarılmanın gerçekliği ya da gerçek dışılığı sorunu da pek önemsizdir.” Adorno için “kurtuluş” kavramının anlamı, her şeyin olması gerektiği hale geldiği, kısaca yaşamın yaşayabilir hale geldiği, düzgün biçimde “kendisiyle tam hizaya gelmiş” bir toplumun mümkün olma ihtimalidir.

Adorno der ki kurtuluşun bakış açısına ulaşmak bir anlamda “yapılacak şeylerin en basitidir.” Çünkü mevcut durumumuz “bu türden bir bilgi için bize zorunlu bir çağrı yapar.” Ancak aynı zamanda bunun kendisi aynı zamanda “tümüyle imkânsız

bir şeydir, çünkü kıl payı kadar bile olsa bir başka bakış açısının var oluşun kapsamından kaldırılmasını gerektirir.”

Tam da *bu* düşünsel hamlenin etkisiyle geçtiğimiz bölümün sonunda girdiğimiz Kierkegaard tartışmasının sonunda karşı karşıya kaldığımız teolojik problemin kıyılarına yeniden vurduğumuzu düşünüyorum. Dindar olmadığımızı varsayalım: Ümitsizliğimizden kurtuluş ihtimalini *nereden* bulacağız o halde? Böylesi bir ihtimal bizi gerçekten var oluşun ötesinde bir noktaya *götürecektir*. Diyelim ki biz yanlış dünyanın vatandaşları, doğru olana yerleştirildik. Yeni çevremize *katlanabilir miyiz?* Onun doğruluğunu tespit *edebilir miyiz?* Yoksa sonsuza kadar umutsuzlukla ümitsizlik içinde mi kalmalıyız?

“Ama Bizim İçin Değil”

Benjamin yukarıda söz ettiğim Kafka üstüne denemesinde yazarın arkadaşı ve edebi vasisi Max Brod tarafından aktarılan bir sohbetten bir kısmı alıntılıyor:

Kafka’yla günümüz Avrupasını ve insan ırkının düşüşünü konu alarak başlayan bir sohbetimizi hatırlıyorum.

“Bizler Tanrı’nın zihnindeki nihilist, intihara meyilli düşünceleriz” dedi Kafka. Bu bana öncelikle hayata gnostik bakanları düşündürdü: Tanrı kötücül bir yaratıcı, dünya onun düşüşüydü.

“Hayır hayır,” dedi Kafka, “dünyamız sadece Tanrı’nın kötü bir ruh hali, kötü geçirdiği bir gün.”

“Bizim bildiğimiz dünyanın bu tecellisinin dışında da umut var.”

Gülümsedi: “Ah, yığınla umut, bitimsiz bir umut... Ama bizim için değil.”

Bildiğim diğer tüm cümlelerden daha çok bu cümle, diğer her ihtimalde *umutsuz* gözükebilecek bir dünyada bir şekilde umut bulunabileceğinin ipucunu taşıyor. Kafka’nın eserlerinde (o muhteşem, rahatsız edici kısa hikayelerde ve ince düşünülmüş, şaşırtıcı, yarım kalmış roman parçalarında) Adorno’nun tarif

ettiği yanlış hayatın estetik temsiline yakın bir şeyler ve Adorno'nun düşüncesinin gelişimine genel anlamda büyük etki yapmış yazarla bir bağlantı söz konusu. Kafka'nın yazdıkları genellikle dinsel veya varoluşsal temelde yorumlanıyor, büyük popülaritesi onu, Adorno'nun "Kafka Üzerine Notlar" başlıklı denemesinde belirttiği gibi, neredeyse "insan durumu konusunda bir istihbarat bürosu" haline getirmiş durumda. Ama Adorno'nun iddiasına göre gerçekte Kafka'nın bize sunduğu şey dini ya da insani doğamız üzerinden yapılandırılmış bir sanat değil, o daha çok tam olarak "gerçekliğin reddi" üzerinden yazdıklarını oluşturmuş durumda.

Kafka'nın yapıtlarında içinde yaşadıkları toplumun kurallarıyla kısıtlanarak öylece şaşkına dönen, "Bana müdürünü çağır" diyen cinsten bir bıkkınlığa ulaşan insanların hikayelerini okumuyoruz: Kafka'nın karakterleri yoksulluğun en çaresiz noktalarına düşüyorlar. *Dava*'da Josef K. hiç kimsenin kendisine söyleyemediği bir nedenden başlayan hukuki süreçler sonucunda süresiz olarak işinden uzaklaştırılıyor; *Dönüşüm*'de Gregor Samsa "devcileyin bir hamamböceğine" dönüşüyor ve ailesinin kısa sürede yoksulluğa düşmesine neden oluyor; *Şato*'da K. tamamen şans eseri geldiği garip bir köyde söylediği küçük ve garip bir yalanın kontrolsüzce büyümesi yüzünden ("Ben, Kont'un gönderdiği haritacıyım") amacı sadece bir birahane salonundaki hasır bir yatakta tek gece uyumakken tüm hayatını saran bir riya yumağına düşüyor. Aradan çok zaman geçmeden K. kendisinin söylediği ilk yalanın aslında gerçek olmadığını dahi unutuyor. Bir noktada şöyle diyor: "Buraya burada kalmak için geldim. Burada kalacağım. Burada kalma arzusu olmasa beni bu izbe taşra köşesine ne getirmiş olabilir ki?"

Hikayelerin her noktasında Kafka'nın kahramanları en acınası sefalet hallerine tanık oluyor. *Dava*'daki hukuk kurumları dahi şehrin en ucundaki en viran durumdaki binaların içinde karşımıza çıkıyor, çalıştıkları tavan arası odalarındaki bunaltıcı havasızlık kendini kavurucu bir sıcakla gösteriyor. Tıpkı gerçek dünyada olduğu gibi Kafka'nın dünyasındaki toplumda da (sadece en küçük değişikliklerle, gerçek akla tanınacak en kısa ve en cüzi fırsat aralıklarıyla) kolaylıkla herkesin ulaşmasının sağlanabileceği bir bolluğun bir yerlerde var olduğu hissi kol geziyor.

Ama Kafka'nın kahramanlarının ve karşılaştıkları diğerlerinin mahrum bırakıldığı tek şey bu lüks değil, içinde bulundukları dünya onlara temel işlevselliği dahi çok görececek biçimde işliyor.

Adorno, Kafka'nın eserlerinin bizi kendisinin tarif ettiği olaylarla "agresif biçimde somut bir yakınlığa" getirdiğine dikkat çekiyor. Karakterlerinde geleneksel romanlarda bulunan karakterlerle kurduğumuz gibi "özdeşim kurmakta" sıkıntı çekiyoruz, çünkü kendimizi kahramanın deneyimiyle dolup taşmış, o deneyimde boğulmuş bir halde buluyoruz. Kendi adıma konuşacak olursam Kafka sevsem de eserlerini okumayı neredeyse fiziksel olarak acı verici buluyorum. Yanlış hızda ve çok fazla gürültülü bir ses seviyesinde çalınan bir müzik albümünü dinlemek gibi. Bilmediğim bir nedenden dinlemeye devam etmek zorundaymışım gibi hissediyorum ama bir yandan bitmesi için de sabırsızlanıyorum.

Kafka'nın karakterleri sürekli garip hareketlere imza atmaya hazır, bazen erken dönem Walt Disney çizgi filmlerindeki karakterler gibi hareket ediyorlar. Bunun belki de en güzel örneği *Şato*'daki asistanların K.'ye bazı dosyaları bulmak için yardım etmeye çalışırken yaptıkları hareketler:

Hemen kendilerini belgelerin üstüne attılar ama bir dosya aramaktan çok kâğıt yığınlarını alt üst ediyorlardı ve ne zaman bir tanesi bir metnin ne olduğunu çıkaracak gibi olsa diğeri elindeki kâğıdı anında kapıyordu.

Uzun süre kendi başlarına böyle uğraşıp duran asistanlar elbette aradıkları dosyayı bulamadılar, daha sonra çıkardıkları her şeyi geri dolaba sığdırmaya çalıştılar ama darmadağın dosyalar yığını yüzünden mümkün olmadı. Muhtemelen bu durum asistanlara o sırada uygulamaya koydukları fikri getirdi. Dolabı yere yatırdılar, tüm dosyaları içine doldurdular ve dolap kapaklarının üstüne oturdular ve şimdi de yavaş yavaş dosyalar sığsın diye dolabın içine bastırmaya çalışıyorlardı.

K.'nin içinde bulunduğu dünyanın içine bakınca gözlemlenebilen bunca kaosa karşın o dünyanın kendisi sanki o kaostan azade zahmetsizce dönmeye devam ediyormuş gibi gözüküyor. Asistanlar o dünyanın K.'nin köydeki yerine ve geçim derdine dair endişelerin-

den çok uzakta bir yerlerde hayatlarını sürdürüyorlar sanki. Benjamin, Kafka'nın genellikle "insan hareketlerini geleneksel temellerinden mahrum bırakarak ortaya koyduğuna" dikkat çekiyor. Adorno'ya göre Kafka'da "Hareketler sıklıkla kelimelere karşıtlık oluşturmaya yarıyor. Tüm kasıt arayışlarından hareketi sıyıran dil gelişimi öncesi bir hareketler dizisi sunarak anlam kargaşasını oluşturuyor ve bir hastalık gibi Kafka'nın eserlerindeki tüm anlamlandırma çabalarını yiyip bitiriyor." "Böyle hareketler" diyor Adorno, "anlamlandırmayla üstü kapatılan deneyimlerin izleri." Köyün, şatonun, hukukun dünyasının ötesine doğru uzanıyorlar.

Benjamin'e göre belki de bu nedenle Kafka'da ("bizim" mahrum olduğumuz) umut asistanlar gibi figürlere saklanmış. "Ne diğer figür gruplarının üyeleri ne de onları tanımayanlar için umut vardır ama en çok onlar arasında gidip gelip duran elçilere saklanmış. umut." Benjamin, asistanları Hint mitolojisinde *gandharvas* olarak bilinen meleklerle, doğal ruhlara, "tamamlanmamış durumdaki varlıklara," "doğanın karnından henüz tam olarak çıkmayı başaramamış" yaratıklara benzetiyor.

Asistanlara sanki bir hiçlikten bir anda ortaya çıkmış, K.'yi gittiği her yerde takip etsinler diye gönderilmiş gibi gözüküyorlar. Yardımcıdan çok casusa benziyorlar, sanki söylediği yalan onların ortaya çıkmasına neden olmuş gibi. Varlıkları K.'nin sınırını aşırı derecede bozuyor, ölçüsüzce Frieda'yla flört ediyor, onları göndermeye çalıştığı zaman da kavga çıkartacak kadar çirkefleşiyorlar. Asistanlar bir mizah unsuru oldukları kadar bir tehdit unsuru da oluşturunlar. Daha mutlu bir dünyaya ait bir gruplarsa eğer, K. o dünyanın asla bir parçası olmayacak veya o dünyayı anlamaya yaklaşamayacak bile. "Onlar ve onların türü için" diyor Benjamin, "tamamlanmamış ve beceriksiz olanlar için umut var." Biz (ve K.) yanlış dünyanın vatandaşlarıyız: Doğru olan için hep fazla bozulmuş kalacağız.

Ama burada Benjamin'in göz önüne aldığı şeyin tüm hikâyeyi anlatabilecek kadar geniş olup olmadığı konusunda emin değilim. Şurası doğru, Kafka'nın eserlerinde umudun bir anda neredeyse herhangi bir yerden kendisini gösterebileceği iddia edilebilir. "Çin Seddi" başlıklı öyküde İmparator'un "sana" ölüm döşeginden gönderdiği mesajın asla ulaşması mümkün değil çünkü İmparator'un çevresini saran saray fazlasıyla devasa

ve kalabalık. En güçlü, en hızlı ulak dahi, en yüksek hızında koşarak gitse dahi saraydan çıkamadan hayatını kaybediyor. “Ölü bir adamdan gelen bir mesajı taşısa bile kimse buradan çıkma mücadelesini kazanamıyor.” Ama bir bakıma bunun pek de bir önemi yok, kıssa şöyle noktalanıyor: “Akşam karanlığı çökerken pencereden dışarı bakarak oturuyor ve kendi kendine mesajı hayal ediyorsun.” Benzer şekilde *Dava*’da hukuka giden kapıdaki hikâyede karşımıza çıkan “taşralı adamın” içeri asla giremeyeceği kesin. Yine de hayatının sonuna yaklaşırken “kapıdan hukuka doğru uzanan kusursuz bir aydınlığın kendini gösterdiğini” görüyor. Adorno’ya göre Kafka’nın yazını bir “kalıcı *déja vu*... her şeyin *déja vu*’su... *Déja vu* alemi dublörlerle, hayaletlerle, soytarılarla, dansözlerle, öğretmeninin taklidini yapan ve sonra bir anda çok yaşlı ve eski kafa gözüken öğrencilerle dolu.” Bu tekinsiz bellek, aynı zamanda uğursuz bir basiret: Bu eski imgeler “aynı zamanda olacak olanları da gösteriyor.”

Amerika’nın “Oklahoma Açık hava Tiyatrosu” başlıklı son bölümünde kahramanımız Karl bir cadde köşesinde şöyle bir ilana rastlar:

Clayton’daki hipodromda bugün sabah altıdan gece yarısına kadar, Oklahoma’daki tiyatro için personel alınacak! Büyük Oklahoma Tiyatrosu sizi çağırıyor! Yalnızca bugün, yalnızca bir kereliğine çağırıyor! Şimdi fırsatı kaçıran, sonsuza dek kaçırmış olur! Geleceğini düşünerinin yeri bizim yanıımızdır! Herkese açık! Sanatçı olmak isteyen başvursun! Tiyatromuzda herkese ihtiyaç var! Bizde karar kılanları buradan kutlarız! Ama gece yarısına kadar görüşmeye alınmak için acele edin! Saat on ikide her şey bitecek, bir daha da başlamayacak! Bize inanmayana lanet olsun! Haydi Clayton’a!

Oklahoma Açık hava Tiyatrosu güvencesiz bir cennet, dev bir şirket, “dünyadaki en büyük tiyatro.” Oklahoma’ya gidip tiyatroyu görenler ciddi ciddi “tiyatronun uçsuz bucaksız olduğunu” iddia ediyorlar. Öyle ki içinde herkese yer var, yeter ki karşılarna çıkan bu fırsatı yakalamak istesinler. Kapitalizm altında yaşanan hayatın mide bulandıran ve insanı kıran belirsizliği bir anda yok

olabilir bir hale geliyor: Dünyada o hep aradığın ama her zaman mahrum bırakılacağını düşündüğün o güvenli yer artık sana verilecektir. Karl hipodroma geldiğinde muhteşem bir manzarayla karşılaşır: “Hipodromun girişinin karşısında uzun, alçak bir kürsü kurulmuştu; melek kılığına girmiş, beyazlara bürünüp sırtlarına büyük kanatlar takmış yüzlerce kadın bu podyumda uzun, altın gibi parlayan borazanları üflüyordu. Her şey onun mümkün olduğunu tasavvur ettiğinden çok daha büyüktü.” Ama işe alma gösterisi, izleyici kitlesine kıyasla devasa kalıyordu. İş bulmaya gelen diğerleri bebek arabasıyla gelmiş bir küçük aileden ibaretti ve onlar bile meleklerle yaklaşmaya cesaret edemiyordu. Karl istihdam şirketinin belki de tam olarak vadinin gücü ve “eğlence programının görkemi” yüzünden başarısız olduğunu düşünüyordu içinden.

Şirket gelen herkesi işe almayı vadetse de Karl yine de bir incelemeye tabii tutuldu, o sırada gerçek adını söylemeyi reddetti ve onun yerine hikâyede belirtildiğine göre (Kafka’nın tüm romanları gibi *Amerika* da yarım kalmıştı, dolayısıyla anlatının büyük kısmıyla son bölümü arasında bir geçiş bulunmuyor) “son iş yerinde kendisine takılan lakabı yani Negro’yu” ismi olarak belirtti. (Kafka’nın bu açık şekilde ırksal mesaj içeren lakapla neyi sembolize etmek istediğini bilen kimse yok. Ne yazık ki benim de bunu açıklamaya yönelik bir teoriye dair en küçük bir fikrim varmış gibi davranmam bile mümkün değil.)

Burada en küçük de olsa bir iş alır almaz ve insanları hoşnut bırakacak biçimde yerine getirir getirmez, adını öğrenebilirlerdi; ama şimdi değil; şimdi ele veremeyeceği kadar uzun süre saklamıştı onu.

İlan tahtasında “Negro, teknik işçi” yazısının yukarı çekilmesiyle birlikte Karl devasa, Cockaigne stili bir ziyafet sofrasına götürülür. Orada “daha önce hiç görmediği cinsten devasa kuşlardan” yer ve bardağı her zaman “görevliler tarafından şarapla dolu tutulur ama insan o sofrada tabağıyla ve öylece bardağına akmaya devam eden kırmızı şarapla o kadar meşguldür ki bunu fark etmekte bile zorlanmaktadır.” Ziyafet sırasında Karl’ın işe alma bölümünün lideri şerefine, “tüm işsizlerin babası” diye

onurlandırılarak kadeh kaldırılır. Sonra Karl valizleri olmadan Oklahoma'ya doğru bir trene bindirilir ve rota onu doğanın içine doğru götürür:

Karl ancak şimdi Amerika'nın büyüklüğünü kavriyordu. İlk gün yüksek bir sıradağın arasından geçtiler. Mora çalan siyah taş kütleleri sivri kamalar halinde trene kadar sokuluyor, pencereden sarkıp bunların zirvelerini boş yere arıyorlardı; koyu renk, dar, yarılmış vadiler önlerinde açılıyor, gözden kaybolduğu yönü parmakla tarif ediyorlardı; geniş dağ akarsuları, büyük dalgalar halinde inişli çıkışlı zeminde çağlayarak ve içinde binlerce küçük köpük dalgasını sürükleyerek geliyor, üzerinden trenin geçtiği köprülerin altına kendini atıyordu ve o kadar yakındı ki, serinliğin yaladığı yüzler ürperiyordu.

Amerika işte bu satırlara sonlanıyordu.

Umut Kimin İçindir?

Elbette Kafka'nın bize verdikleri çoğunlukla umut *imgeleri*, kurtuluş imgeleridir. Kafka'nın karakterlerine umut hep kışkırtıcı biçimde yaklaşır ve sonra başkası onu kapar gider. Gerçek dışılığı internette viral olan videodaki rakunla pamuk şekerin durumu gibidir. Rakun doğası gereği besinini su birikintisinde yıkamaya mecburdur ama şeker suya değdiği anda çözünüp gidecektir. Bu kurala (muhtemelen) yegâne istisna Karl'ın Açıkha-va Tiyatrosu'na katılmasıyla yaşanıyor ama elbette asla Karl'ın gerçekten Oklahoma'ya *ulaştığını* göremiyoruz ve yanı sıra trene girmesi de ancak ve ancak gerçek kimliğini terk etmesi, adını reddetmesiyle mümkün oluyor. Ardından da bulunduğu çevre onu tamamen içine alıp kaplıyor.

Bu durum dünya "bitimsizce umutla dolu, ama bizim için değil" fikriyle tam bir uyum içerisinde. Umut yalnızca "dünyanın bizim bildiğimiz bu görüntüsünün dışında" bir yerde bulunuyor. Fakat o halde umut yalnızca K.'nin asistanları gibi garip uzaylılar için mi var olmak zorunda? İyiliklerinin bizim

iyiliğimizi tümüyle *aştığını* hissettiğimiz varlıklar için mi umut var olabilir? Belki de sonunda umuda layık olmak için gerekli olgunluğa ulaşanlar, “Tanrı’nın kötü bir ruh halinin” bulutu altında kalanlara böyle gözüküyordur. Ama şartların bu denli radikal bir biçimde birbirinden farklı olması *gerektiğine* emin değilim. Mart 1922’de *Şato* üzerinde çalıştığı bir döneme denk bir düşen bir günde günlüğüne aldığı bir notta Kafka şöyle tarif ediyor:

İçimdeki bu saf his ve ona neden olan şeyden emindim: Çocukların görüntüsü. Özellikle bir kız (dik duruşlu, siyah saçlı) ve bir başkası (sarışın, belli belirsiz bir fizik, belli belirsiz bir gülümseme); heyecanlı bir müzik ve uygun adım bir yürüyüş. Yardım geldiğini gören ama kurtarılma ihtimaline (veya kurtarılmasına) sevinmeyen ama özgüvenle dolu ve doğru olanı yapmaya hazır taze, genç insanların gelişinden mutluluk duyan, sıkıntı içindeki bir insanın hissi. Onları bekleyen şeylerden habersizler ama dışarıdan bakanda umutsuzluk değil hayranlık ve keyif uyandıran, gözlerini dolduran cinsten bir habersizlik bu.

Bulanık ve yoğun satırlar bunlar ama yine de bize bir teorinin ana hatlarını oluşturmamızı sağlayacak izleri sunuyorlar. Peki ya Kafka için umut şu an yaşayan bir insan için değil de gelecek nesillerin mensupları için geçerli bir duyguysa? Bizi kurtarmak ve kendileri için geçmiş olacak bir şeyi düzeltmek konusunda aciz olsalar dahi (“yardım geldiğini gören ama kurtarılma ihtimaline, veya kurtarılmasına sevinmeyen”); en azından bizim maruz kaldığımız adaletsizlikleri tersine çevirebilir, kendileri için daha iyi bir varoluş oluşturabilirler mi? Bu teoriye göre umut gerçekten “bizim” için değildir ama yine de bizimle gelecekte yaşayacak diğer insanlarla olan bağlantımız aracılığıyla ilgilidir. Kafka’nın 1919’da yazıp (babasının kendisini maruz bıraktığı duygusal istismar ve ikiye bölünmüşlüğü detaylarıyla anlattığı ve) babasına ulaştırması için annesine teslim etmesine rağmen annesinin alıcısına ulaştırmadığı Babaya Mektup’ta dediği gibi:

Evlenmek, aile kurmak, sonucunda gelen tüm çocukları kabul edip bu güvencesiz dünyada onları desteklemek ve çok az da olsa onlara yol göstermek, artık ikna oldum ki bir insanın bu dünyada yapmakta bir şekilde başarılı olabileceği en büyük şey.

Bu satırlar Rhys'in dünya dair vizyonunun Kafka'nınkinin olmaya cüret edebileceğinden çok daha kasvetli olmasını kesinlikle açıklıyor. Rhys'in yazınında adını taşımaya geçecek bir gelecek yok, bebeğinin ölümü sembolik olarak bunu teyit ediyor. Bununla birlikte Rhys'in dünyasının kasveti, bana göre, çok abartılı, en azından kısmen. Çünkü kadın kahraman onun gerçek dünyadaki modelinin sahip olduğu iki şeyden yoksun.

Bunların ilki, yazmak: Rhys (elbette) bir yazardı, hem de çok büyük bir yazardı ama kadın kahraman asla önem taşıyan bir şey yazmış biri değil. Carole Angier, Rhys için hayatını yazma yoluyla ifade etmenin bir çeşit "kendisine karşı kazandığı" bir zafere ulaşmak olduğuna dikkat çekiyor. Rhys gözü dönmüş-çesine, yoğun nöbetler halinde yazan bir yazarmış, ilk büyük yaratıcı etkinlik patlaması sırasında (daha sonra *Karanlıkta Yolculuk* kitabında detaylı bir şekilde anlattığı aşk ilişkisi sonlanmasının ardından) Rhys bir taşınmaz alır, bir müsvedde defterinin ilk sayfasına "Bu benim Günlüğüm" yazar ve "son 1,5 yıldır başına gelen her şeyi hatırlar," "onun söylediği ve karşılığında hissettiği" her şeyi sayfalara döker. Sonraki 10 gün boyunca yemek yemeyi unuttur, uyku uyumaz ve "tüm gün ve neredeyse tüm gece odasının içinde bir aşağı bir yukarı yürürken bir ağlayıp bir güler." Rhys o dönem hala çok gençtir ve birkaç yıl boyunca ürettiği eserlerle hiçbir şey yapmaz ama Ford kendisini "keşfetmeden" çok önce nereye taşınırsa defterlerini de yanında götürür.

Yazmak, diğerleri için deneyimlerinizi koruma altına almanın bir yoludur. Yazmak yoluyla en sersemletici, anlamsız rezaletler bile değerli bir şeye dönüşebilir, tıpkı kömürün elmasa dönüşmesi gibi. Böylece yazılanlar bütün bir düşünce, bütün bir dünya görüşü için bir temele dönüşebilir. Bir insanın söylemek istediği şeyleri *anımsaması* becerisine dayanan sözlü iletişim metotlarının aksine yazmak unutmanın bir yolu olabilir: Yazar yazdıkları yo-

luyla deneyimini kendisi *dışına*, bir kenara aktarır. Rhys yazması üstüne düşündüğü satırlarda şöyle yazar: “Kendimi, kendimden daha büyük bir şeye vermeye başladım. İyi bir enstrüman olmaya çalışıyorum. Öyleysem, mutsuzluğum geçiyor.” Yazma yoluyla “ifade ettiği benliğin” ötesine yükselebildiğini hissediyor ve “herkesi temsil eden bir başka benliğe” dönüşüyordu. Rhys’in ilk eşi Jean Lenglet aynı zamanda bir yazar ve gazeteci-ydi ve yazar olarak bir süre onun adını kullanacaktı. İkisi de kariyerlerinin başında çoktan ayrılmış olmalarına rağmen birbirlerinin hikayelerini diğerinin adına yayıncılara satmış, hikâyeyi gerçekte yazanın kim olduğunu önemsemeden alabildikleri parayı diğeriyle yarı yarıya paylaşmıştı. Bu hikâyeyi duyduğumda bundan daha samimi bir şey düşünemem demiştim. Hegel aşktan kendini bir başkasında bulmak, o diğ er kişiyle bir araya geldiğiniz bir birleşme olarak söz eder: Rhys ve Lenglet’nin evliliği neredeyse hiçbir şekilde konvansiyonel olarak başarıya ulaşmamış olabilir ama gerç ek bir birleşmenin karakterinde bulunan kendinden fedakarlığın bir örneğini sunduğuna şüphe yok.

Rhys’in sahip olup kadın kahramanın sahip olmadığı diğ er şey ise bir başka çocuktur. Rhys’in Lenglet’den doğ an ikinci çocuğ u Maryvonne 1922’de dünyaya geldi. Rhys örnek bir anne olmaktan uzaktı. Başlangıçta Jean ve eşi, kızlarına kendi kendilerine bakamayacak kadar fakirlerdi, bunun sonucunda çocuk hayatının ilk yıllarının çoğ unu bir yetimhanede geçirdi. Anne ve babası fırsat buldukça onu orada ziyaret ediyordu. Evlilikleri başarısız olduktan sonra Maryvonne çocukluğ unun büyük kısmını Hollanda’da Lenglet’yle birlikte geçirdi ve annesini yalnızca okul tatillerinde gördü. İkinci Dünya Savaşı Avrupa’yı paramparça ederken Rhys ve Maryvonne birkaç yıl boyunca tamamen teması kaybetti. Rhys kızının kendisini gerç ekte sevmediğ inden endiş e duyuyordu. Maryvonne ne zaman ziyarete gelse Rhys’in ikinci eşi Leslie’ye belirgin biçimde daha çok ilgi gösteriyor, Rhys bunu kabullenmekte zorlanıyordu. Bunun yanı sıra kızının varlığı artık alışkanlık haline gelmiş, çoğ unlukla münzevi bir halde geçen yazma (ve bol bol içki içme) rutininde aksamaya neden oluyordu. Dahası Angier, Rhys’in kurgusal yazınında kızıyla olan ilişkisinin yokluğ unun, ilk bebeğ inin ölümünün de uzun süre boyunca olduğ u gibi, bu konuya yaklaşamayacağı ka-

dar sancılı bir durum yani nihai, saklı bir kayıp olabileceğinin işareti olabileceği iddiasında bulunuyor.

Ancak Rhys bir anne olarak olması gerektiği davranmamış olsa bile kızı hayatta kaldı. Hatta sonra evlendi ve kendisi de bir çocuk sahibi oldu. Dolayısıyla kadın kahramanının aksine Rhys'in gerçek hayatı kendi kendine bir geleceğe haizdi. O, bu geleceğe dahil olma becerisini içinde *pek de* hissedememiş olsa bile... Çocuklar olmasa hiçbir şey olduğundan farklı olamazdı. Gelecek nesiller olmasa deneyimlerimizi aktarabileceğimiz kimse olmazdı. Distopyaların en kasvetlisi *Children of Men*'deki çocuksuz distopyadır: Mark Fisher'ın *Capitalist Realism* kitabını, kitabın film uyarlamasından söz ederek başlaması boşuna değildir. P.D. James romanında şöyle der: "Kendimiz için olmasa da türümüz için gelecek nesillerin umudu olmadan, öldüğümüzde dahi hayat olacağının güvencesi olmadan, aklın ve duyuların alabileceği tüm zevkler çöküşümüzün yıkıntıları karşısında dağılıp giden, içler acısı bir savunma hattından fazlası değilmiş gibi gözükecektir."

Ancak Benjamin'in Kafka okuması bu fikre karşı çıkmak için kullanabilir. Benjamin'e göre asistanlar gibi figürleri diğerlerinden ayıran tam olarak "aile çevresinden kaçmayı başarabilenlerin yalnızca onlar olmasıdır." Benjamin, "Gregor Samsa'nın bir böcek olarak başka hiçbir yerde değil de ailesinin evinde uyanmış olmasının" ve "kasabın bıçağının bir kurtuluş olacağı" kedi-kuzu melezinin anlatıcının babasından miras kalmış olmasının "bir tesadüf olmadığını" iddia eder. Bu anlayışta aile de yanlış hayat biçiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Aile yanlışlık içinde temelleri atılmış, ondan çıkanlara da yanlışlık nakleden yanlış bir kurumdur. Kafka mektubunda babasının kendisine her şeyden çok "devasa bir suçluluk hissi" verdiğini söyler. Bu doğrudur, babası tarafından kendisine aktarılan suçluluk (kendi ifadesiyle) Kafka'yı "zihinsel olarak bağımsız bir şekilde serpilmekten aciz hale" getirmiştir. İki farklı kadınla nişanlanıp ayrılması hakkında düşünürken bir noktada Kafka şöyle yazar Kafka: "Şurası açık ki evlenmek konusunda zihinsel olarak aciz durumdayım." Çünkü "evlilik" diyor Kafka, "kendini özgürleştirmeye ve bağımsızlığa dair verilen taahhütlerin en keskin olanıdır."

Bir ailem olması gerekir, bana göre bir insanın ulaşabileceği en üst mertebedeki şey bu ve aynı zamanda senin başardığın en yüksek şey de bu, ben senin eşitin olmalıyım, böylece tüm o eski ve ebediyen yeni utanç ve tahakküm artık yalnızca geçmişte kalır.

Kafka; “bunun, bu kadarının çok fazla, ulaşılmaz” olduğunu söylüyor ve şöyle devam ediyor:

Birinin tutuklu olması ve belki de başarabileceği bir firar niyetiyle yetinmeyip, yanı sıra, hem de üstelik aynı anda hapishaneyi bir zevk sarayına dönüştürme niyetini taşımasını andırıyor. Kaçarsa, hapishaneyi dönüştüremez, eğer dönüştürürse kaçamaz. Seninle aramdaki bu özellikle talihsiz ilişkide, bağımsızlaşmak istiyorsam, mümkün olduğu kadar, seninle hiçbir ilişkisi olmayan bir şey yapmalıyım; evlilik en büyük şey gerçi ve en onurlu bağımsızlığı sağlıyor, ama aynı zamanda seninle çok yakın bir ilişkisi var. Çıkışı burada aramanın, bu yüzden deliliği andırır bir yanı var ve her girişim neredeyse delilikle cezalandırılıyor.

Tüm bu ailevi saha suçluluk duygusuyla kaplanmış durumda. Adorno’nun tarif ettiği yanlış hayatın bir eseri olarak aile, dolayısıyla, bizi net biçimde Adorno’ya özgü bir ikilemle baş başa bırakıyor. Yanlış hayattan kaçmak için onu aşan bir yol bulmak zorundayız ama onun aşılma *ihtimaline* yönelik araçları sağlayabilecek ailenin mirası dışında elimizde bir şey bulunmamaktadır. Kafka Üzerine Notlar’da Adorno şöyle söyler: “Kurallarının askıya alınması söz konusu olduğunda, ataerkil toplum gerçek sırrını, direkt ve barbarca boyunduruğunu ortaya koyar. Geçmişten gelen tüm bu suçluluk ve ıstıraptan kendimizi azade kılma arayışına girerek aynı şeyleri birbirimiz üstünde tekrar etme riskini alırız. Çember böylece kırılmaz.

Kafka yazınında belki de bu çemberi en komple biçimde temsil eden mahluk Odradek’tir. Tüm edebiyat tarihinde hayal edilmiş en garip yaratıklardan biri olarak “The Cares of a Family Man” adlı öyküde karşımıza çıkar ve ailevi dünyanın döküntülerinden inşa edilmiş gibi gözükmektedir:

İlk bakışta, yassı, yıldızimsı bir makara gibi görünür ve sahiden de üstüne iplik sarılmış gibidir; ancak sadece kopuk, eski, birbirine düğümlü, ama aynı zamanda birbirine dolaşmış, olmadık çeşit ve renkte iplik parçalarıdır bunlar. Bir makaradan ibaret de değildir yalnızca; yıldızın ortasından çıkmış küçük teğet bir çöp vardır, bu çöpe de dik açıyla bir başka çöp birleşir. Bir yandan bu son çöpün, öte yandan da yıldızın köşelerinden birinin yardımıyla, bütün biçim, iki ayak üstündeymiş gibi dik durabilir.

Odradek evin her yerindeki geçiş alanlarında kol gezer: “Çatı aralığında, merdiven boşluğunda, aydınlıklarda, sahanlıklarda konaklar. Kimi zaman da aylarca ortalıkta gözükmmez; böyle zamanlarda herhalde başka evlere göçer; ama sonradan mutlaka bizim eve geri döner.” Anlatıcı, Odradek’le konuşmaya çalışır: “Peki nerede yaşıyorsun?” diye sorar. “İkametgahı gayrisahih” der ve bir kahkaha atar; ama bu ancak ciğeri olmayan birisinin çıkarabileceği bir kahkahadır. Dökülmüş yaprakların hışırdaması gibi gelir kulağa.” Benjamin, Odradek’i “tarih öncesi dünyanın suçlulukla doğurduğu en müstesna piç” olarak niteler. Anlatıcı, Odradek’in “görebilen kimseye zarar verme niyetinin olmadığı” ısrarcıdır ama yine de ondan kaçmak için büyük bir istek duymaya devam eder:”

Boşuna sorup dururum kendime, sonu ne olacak diye. Ölebilir mi acaba? Ölen her şeyin, başlangıçta bir çeşit amacı, bir çeşit etkinliği olmuştur ve kendini bunlarla yıprata yıprata yok olup gitmiştir; Odradek için durum böyle değil. Çocuklarımın ve çocuklarımin çocuklarının ayakları dibine, peşinden sürüklenen iplik parçalarıyla her zaman yuvarlanıp gideceğini mi düşünmeliyim?

Odradek’te sonsuzluğa uzanan suçluluğu görürüz. Hayat şüphesiz Odradek’li ya da Odradek’siz devam edecektir ama “ama benden daha fazla yaşayacağını düşünmek, neredeyse acı verir.” Bir aile insanı evini saran suçluluk duygusundan, her halükârda aile sahasını tamamen yok etmediği sürece, asla kaçamayacağını adı gibi bilir.

Peki, bu beni hangi noktaya getiriyor? Sanırım bu görüşün reddinde örtülü bir çıkarım var. Çünkü kendim bir baba olma kararımla Kafka'nın bir başka ataerkil canavar haline dönüşme üstüne kurduğu ikilemin tam ortasına aslında kendimi koymuş oluyorum. Sonucun böyle olmayacağını düşünmek istiyorum ama yalnızca reddetmek böylesi bir itirazın kuvvetini göğüslemek için yeterli olmuyor. Aile dediğimiz şey gelecek için herhangi bir şekilde uygun bir araç olabilir mi? Veya o da nezaket gibi, aslında tamamen bir kenara atıp kurtulsak daha iyi olacağımız yanlış dünyanın o yanlış özelliklerden biri mi?

Soğuğu Yenmek

Kafka'nın da fark ettiği gibi, sorun şu ki ailemiz tarafından bize verilen hasar ailenin feshedilmesi *gereken* bir şey olduğu argümanını bize getirecek kadar güçlü bir veri olsa da pratikte onsuz *ya-pabileceğimizi* gösterecek denli güçlü bir kanıt sunmuyor. Sophie Lewis gibi teorisyenler dahi (ki 2019 tarihli kitabı *Full Surrogacy Now* kısmen ailenin feshini savunan bir manifesto gibi de olsa) bu boşluğu doldurmakta zorluk çekiyor. Lewis (şu anki haliyle kan bağlarına ve özel birlikteliğe dayanan) özel burjuva aile tipinin dünyayı "mevcut sınıfsal, metalaştırılmış, toplumsal cinsiyeti normalleştiren ve neo-sömürgeci" biçimiyle yeniden ürettiğini ve ailesinin mülkünü devralacağına güvenilebilecek toplumsal cinsiyete uygun, güçlü kuvvetli ve tipik olarak beyaz çocuklar üretmeyi ve yetiştirmeyi öncelediğini iddia ediyor. Ama aynı zamanda kendi kararıyla aileye dönüşen (örneğin biyolojik aile evinden ortaya çıkmış "anne" ve "kız çocuk" gibi kavramları yeniden düzenleyen drag aileler gibi) kuir aileleri de onaylıyor ve dünyanın tamamının dört yanında "annelik" diye açıkça tarif ettiği bir şeyin her yana nüfuz etmesinin hayalini kuruyor. Lewis bir konuşmasında söylediği gibi: "Aileden kaçmak için bir aile gerekir." Ama bu iddianın ortaya attığı tek şey yakın aile ilişkilerinin (tıpkı Hegel'in *Philosophy of Right*'ta iddia ettiği gibi, ahlaki ve psikolojik gelişimimiz için *temel* bir şey olduğu. Sahip olduklarımız (herhangi bir nedenden) işlevselliğini yitirirse bir şekilde onların yerine bir başkasını koymak için bir yol bulma isteğini hissedeceğimiz kesin.

Benim açımdan bunu *istese*m bile Edie ve benim aileyi feshetmek konusunda gerçek ve uygulanabilir bir becerimiz bulunmuyor. Edie'nin hamile kalmasıyla bir aile birimi olarak yeterince para kazanıp o para ve diğer kaynakları biriktirerek bir arada hayatta kalmamız artık bir gereklilik. Ve elbette, bu yıkımı ben zaten *istemiyorum*. İdeal bir biçimde özel bir evde annesinin destekleyici (ve yegâne) partneri olarak bu bebeğin *babası olmamaya katlanmam mümkün değil*. Bu muhtemelen zamanın bu noktasında sahip olduğum en büyük ve en temel arzu ve bunun başka türlü olmasını sağlayabilecek herhangi bir zemin bulunmuyor.

Yani belki de şeylerin mevcut halinde büyük bir kırılmaya yol açacak bir değişimin peşine düşmek için bir arayışa girmek en iyisi olacaktır, değişim için daha alçak gönüllü ve olmaması gerekenler üzerinden belirlenecek bir yol daha uygun gibi gözüküyor. Kafka'nın Babaya Mektup'unun her müstakbel babaya nasıl babalık etmemesi gerektiği konusunda çok kıymetli bir ders sunduğuna şüphe yok. Kafka'nın mektubunda kurduğu genel dinamik şu şekilde: babası Hermann çok çalışarak ve insan doğasına dair kendine özgü, mesafeli ve kötümser bir bakış açısıyla kendisini taşra yoksulluğundan burjuva saygınlığına çıkarmayı başarmış çok bağırان, bilgili ve maddeci bir adam. Evde bir tiran, "devasa bir adam." (Mektup boyunca Hermann tekrar tekrar fiziksel olarak devasa bir adam olarak tarif ediliyor) Fakat tıpkı zayıf bir devletin diktatörü gibi, "ülkesinin sınırlarından" ne kadar uzaklaşırsa bir o kadar sevimli ve daha az despot bir adam haline geliyor. Franz ise tam tersi ürkek ve kekeleyen, babasının karşısında çoğu zaman tam bir sessizliğe bürünen bir adam. Bu dünya için tembel, fazla hassas ve çok zayıf: "Denediğim her şeyde başarısız oluyorum" diyor. Bu durum ikili arasında büyük bir uçurumun açılmasıyla sonuçlanıyor.

Hermann Kafka neyi yanlış yaptı peki? Öncelikle ev halkı üzerinde "entelektüel bir hakimiyet" uyguladı. "Bir başına, yalnızca kendi enerjinle çalışıp o kadar yukarı tırmanmışsın ki... Sonuç olarak kendi fikirlerine sınırsız bir güven duymaya başlamışsın. Koltuğundan dünyayı yönetiyorsun. Bir tek senin fikrin doğru, diğer bütün fikirler çılgınca, asice, *meschugge* (deli-

lik), anormal.” Hermann kendisi dışında kimseyi dinlemezmiş, kendi çocukları da dahil.

Hermann’ın ev halkı üzerindeki hakimiyeti buna dair kural-
ların tamamen rasgele biçimde uygulanmasıyla kendini tanımlı-
yormuş: “Et, kemiğinden dişlerle ayrılmaz ama sen ayırabilirdin.
Yemeğe sirke damlatılırken çok ses çıkarılmaz ama sen çıkarabi-
lirdin. Yemek yerken yere kırıntıların düşmemesine dikkat etmek
gerekirdi ama yemek bittiğinde en çok kırıntı senin sandalyenin
etrafında olurdu. Beni uymaya zorladığın emirlere kendin dik-
kat dahi etmezdin.” Bunun sonucu olarak genç Kafka için dünya
üç parçaya bölünmüş gibi gözüküyordu: “Bir dünyada ben, yani
köle, yalnızca benim için icat edilmiş ama nedenini bilmediğim
biçimde asla tam olarak uyamadığım kurallara göre yaşamak
zorundaydım. Bir de ikinci bir dünya vardı, benimkinden uçsuz
bucaksız bir uzaklıkta sen yaşıydın burada, tamamen yönetmek-
le, emirler yağdırmakla, yağdırdığın bu emirlere itaat edilmeme-
sine sinirlenmekle geçirirdin vaktini. Son olarak bir de üçüncü
bir dünya vardı: Burada bizim dışımızdaki herkes diğerlerinden
ve itaat etme zorunluluğundan azade biçimde özgür ve mutlu
yaşardı.” (Kafka’nın kurgusal yazınında bu üç parçalı dünyadan
yansıyan imgelerin artıklarını tespit etmek elbette zor değil.)

Hermann asla çocuklarını teşvik edip destekleyen biri olma-
mıştı. “Çocuklarını ironi aracılığıyla büyütme yöntemine özel bir
güven” duyuyor, çocukları üzerindeki üstünlüğünü korumak
için bunu kullanıyordu. “Senden gelen bir uyarı genellikle şu
şekilde oluyordu: ‘Bunu şöyle şöyle şekilde yapamaz mısın? Bu
türüsü senin için çok zor olmalı tabii. Elbette zamanın olmamış-
tır, değil mi?’ vesaire. Bu soruları her birine şeytani bir gülüş ve
şeytani bir surat eşlikler ederdi. Franz babasının kendisine sev-
gi ve destek vermesine özlem duyuyordu. Babasının kendisine
ya da bir aile ferdine yumuşak davrandığını hatırladığı küçük
anların hatırasına dahi “mutluluktan gözyaşı döktüğünü” söy-
lüyordu. Ama Hermann “bizzat kendisinin dahil olduğu işler
haricinde” herhangi bir etkinlik için oğluna destek vermekten
aciz gözüküyordu.

Doğrusu Hermann her şeyden çok uzlaşılması mümkün ol-
mayan biçimde bencil birine benziyor. Oğlunu “istismar, teh-
dit, ironiyle” büyütmeyle kalmamış, aynı zamanda “kindar bir

kahkaha" ve "gariptir, kendine acıma duygusunu" da işin içine katmış. Tıpkı bir boomer* köşe yazarı veya kendi kendini var etmiş tipik bir iş insanı gibi Hermann da kendi çektiği zorluklar dışında hiçbir zorluğun önemini anlamayı başaramamış:

Senin çok çalışman sayesinde huzur ve sakinlik, sıcak ve bolluk içinde, hiçbir şeyin sıkıntısını çekmeden yaşamamı hep başıma kaktın. Beynimde kelimenin tam anlamıyla yarıklar açmış olması gereken sözlerini düşünüyorum burada: "Daha yedi yaşımdayken at arabasıyla köyleri dolaşmak zorundaydım." "Hepimiz tek göz evde uyumak zorundaydık." "Yiyecek patates bulduğumuzda mutlu olurduk."

"Bu hikâyeler farklı koşullar altında," diyor Kafka, "mükemmel bir eğitim aracı olabilirdi, babanın başından geçmiş eziyet ve yoklukları bilmek bugünlüğe göğüs germek için bana cesaret ve güç verebilirdi. Ama senin istediğin bu değildi zaten, insanın kendini senin yaptığın gibi gösterebileceği bir fırsat yoktu." Görünüşe bakılırsa Hermann kendi egosunun iyiliği için çocuklarını zayıf tutmak istiyordu. Sonuç olarak hayatlarının daha sonraki evrelerinde çocukları bu dünyadaki yerleri için gerçekten mücadele etmek zorunda kaldıklarında "çoğunun çocuksu bir kuvvetten" fazlası yoktu. Tabii ki sonra aynı çocuklar onun başarılı olduğu konularda başarısız olunca onları suçlayan da kendisi olacaktı. Hem de görünüşte ona göre daha elverişli bir noktadan hayata başlamalarına rağmen.

Baba olduğumda çocuğumu (veya çocuklarımı) dinleyebilen biri olmayı umuyorum: Görüşlerinin beni dönüştürmesine müsaade edecek kadar açık bir insan olabilmeyi umuyorum. İlgilendikleri şeylerle ilgilenebilmeyi ve onları nasıl hedefleri varsa onların peşinden gitmeye teşvik edebilmeyi umuyorum. Çocuklarıma değil, çocuklarımla gülebilmeyi umuyorum. Hepsinden çok, onlarda kendimi unutabilmeyi; maruz kaldığım her türlü küçük kötülüğü aşabilmeyi, *onların* sıkıntılarını kendiminkilerin üzerinde tutabil-

* 1945-1965 yılları arasında doğmuş baby boomer neslinin mensupları için kullanılan bir hitap şekli. Genellikle yeni nesiller tarafından eski kafalılıkla suçlandıkları için olumsuz bir anlama sahiptir. (ed.n.)

meyi, “bu tekinsiz dünyada” yollarını bulmalarına yardımcı olabilmeyi umuyorum. Tıpkı Franz’ın mektubunda kendi çocuklarına yardım etmeyi hayal ettiği gibi. Yazık ki o çocuklar sonsuza kadar hayali olmaktan öteye gidemeyecekler. Kafka mektubunun bir noktasında evliliğin ve babalığın faziletlerinden bahsederken şöyle yazar: “Söz konusu olan da o en yüce şeyin kendisi değil, ona uzaktan bile olsa, namuslu bir biçimde yaklaşmaktır yalnızca; dosdoğru güneşin ortasına uçmak gerekmez, dünya üzerinde, güneşin zaman zaman aydınlattığı ve insanın bir parça ısınabileceği küçük, temiz bir köşeye sığınmak yeter.”

Ama *sadece* çocuklarımıza kendi ebeveynlerimizin bize yaptığından daha iyi anne-baba olabileceğimiz fikrine sahip olmak kendi başına yetmez, sanırım. Aynı zamanda çocuklarımızın da sonunda nasıl insanlara *dönüşeceği*ne dair bir fikrimizin olması da gerekiyor. Adorno, “Auschwitz’ten Sonra Eğitim” başlıklı denemesinde şöyle der: “Tüm eğitimden beklememiz gereken başlıca şey Auschwitz’in bir daha yaşanmamasıdır.” Adorno’nun daha sonraki çalışmalarında Holokost gerçeği her şeyin yanlışlığının nihai kanıtına dönüşür. Kültürümüze içkin biçimde bulunan Holokost mantığı kültürümüzün dönüştürülmesine yönelik zorunlu bir talebe dönüşür. “Birisi barbarlık tehdidinden ya da ona düşülmesi riskinden söz edebilir. Ama artık bu bir tehdit değil. Auschwitz bu düşüşün *kendisiydi zaten* ve barbarlık ona düşüşü teşvik eden temel koşullar değişmeksizin devam ettiği sürece yaşamaya devam edecek.” (Başka bir çalışmasında Adorno “Auschwitz sonrası dünyadan” söz eder, o dünyanın içinde Vietnam’a napalm bombası atılması gibi korkunç olaylar vardır.)

Adorno’nun bu denemeyi kaleme aldığı Batı Almanya’da hala yaşayan, hala çalışan, bir şekilde Nazi rejimiyle iş birliği yapmış olmasına rağmen sonrasında yaşanan “ekonomik mucizeyle” hala zenginleşen insanlar vardı. Adorno için işbirlikçinin arketipi “kendisine özgü bir biçimde hissizdi.” Bu insanlar “doğrudan insani deneyimler yaşama” becerisinden yoksundu ve “fazla kıymet verilen bir realizmden” mustarıptılar. Bu kişilik tipi “teknoloji fetişizmine” yatkındı:

Açıkça belirtmek gerekirse sevmekten aciz insanlarla karşı karşıyayız. Bu insanlar bütünüyle soğuk. Kendi

içlerinde sevgi ihtimalini reddediyor, diğer insanlara karşı hissetme ihtimalleri olan sevgiyi daha kendini göstermeden geri çekiyor olmalılar. Ve birilerini sevme becerilerinden hayatta kalan her neyse onu sahip oldukları makinelere sarf ediyorlar.

Birbirinden tamamen atomize olmuş bu insanlar “soğuklar.” “Diğer herkesin çıkarları karşısında” kendi çıkarlarının peşine düşünüyorlar. Şöyle devam ediyor Adorno: “İstisnasız bugün yaşayan herkes çok az sevildiğini hissediyor çünkü her birimiz yeterince sevemiyoruz. Çünkü insanların sevmesi gereken insanlar öncelikle kendileri ama sevemiyorlar ve sonuç olarak pek öyle sevimli insanlar da olamıyorlar.”

“Soğukluğun” dünyayı sarmış olması hususundan söz etmeleri açısından Adorno ve Rhys arasında çarpıcı paralellikler bulunur. Adorno için de “soğukluk” “sertlik” ile ilişkilidir. Ona göre bu ikinci kavram belli bir eğitimsel idealin, çocuklarımıza okulda aşılana disiplinin adıdır:

Eğitimin telkin etmesi gerekli bir özellik olarak göklere çıkarılan sert olmak, acı çekenlere karşı mutlak bir kayıtsızlık anlamına gelmektedir. Birisinin kendi acısıyla ve bir başkasının acısı arasındaki ayrım, bu özellikle birlikte çok da net bir şekilde belirtilmemiş hale gelir. Kendisine karşı sert olan bir kişi, başkalarına da sert davranma hakkını elde etmiş olur ve göstermesine müsaade edilmeyen ve bastırmak zorunda kaldığı acıların tecellileri için kendisinin intikamını başkalarından alır.

Dolayısıyla kısaca, eğitim bizi “soğuk” olmamız için eğitti (ve çocuklarımızı da böyle olmaları için eğitmeye devam ediyor) çünkü dünya karşısında çektiğimiz ıstırapları bastıracak kadar “sert” olmamızı hedefliyordu. Ama empati insanın kendi kalbinde başlar. Sertlik, insanın kendisini başkalarının yerine koymasını da imkânsız hale getirir. Fisher’ın kuşkucu insanlar için yazdığı gibi: Hepimiz psikolojik olarak sakat bırakılmış çocuklarız. Görünürde başarılı olanlarımız bile acıklı bir biçimde duygusal savunma mekanizmalarının arkasına saklanıyor. Adorno

için buna karşı uygulanabilecek tek çare, *şefkat*. Çocuklarımıza hemen ilk anda önce kendilerinin, sonra da başkalarının ıstıraplarına karşı duyarlı olmayı öğretmek zorundayız. Adorno'nun *Minima Moralia*'da 'Allah Sizden Razı Olsun Doktor Bey' bölümünde örnek toplum modelini bize anlatırken yazdığı bir aforizmada söylediği gibi: "İnsanların çektikleri acılardır asıl paylaşılması gereken." Çocuklarımızın sertlikten kurtulabileceğinden emin olmak için sertlikten kendimiz kurtulmak zorundayız.

Adorno için önemli olan, (hem kendimizin hem de başkalarının) acılarına dair farkındalığın bizi faşizmi (ve diğer korkunç şeyleri) mümkün hale getiren konformizmden kurtaracak bir çıkış yoluna doğru yönlendirme ihtimalidir. Sert insanlar kurallara fazla bağımlıdır ama yumuşaklık insanın bir şeyleri kendisi için düşünmesine yardım eder. Bir şeylerin yanlış gittiğine dair farkındalık kazanmanızı sağlayabilir. "Auschwitz prensibi karşısında ayakta duran yegâne tekil ve hakiki güç, özerkliktir. Tefekkürün, hür iradenin, ortak hareket etmemenin gücüdür." İdeal gelecek için büyüttüğümüz çocuklarda empati ve zekanın beraber yürümesi gerekiyor. İnsan bu çocukların yanlış hayat biçimini oluşturan kurumları dönüştürecek kadar güçlü olmasını, Kafka'nın günlüğünde bahsettiği çocuklar gibi bir araya gelip daha iyi bir dünyanın temelini atmalarını umuyor.

Sonuçta, bu bölümün ortaya attığı soruyu cevaplayacak olursak: Pekâlâ umutsuz olabilirim. Dünya gerçekten Adorno'nun (veya Jean Rhys'in, veya Franz Kafka'nın) düşündüğü kadar kötü bir yer *olabilir*. Gerçekten şu an gölgesinde didinip durduğumuz çeşit çeşit dehşeti düşününce, insanın sonucunda varabileceği yegâne gerçekçi yargı bu olsa gerek. Ama *biz* umutsuz değiliz. Başka insanlar, bu dünyada yaşayacak gelecek nesiller var olduğu sürece hepimiz için umut var demektir. Atomize edilmiş toplum bizi bencillığe, kısa vadeli düşünmeye; kıkır kıkır gülen şüpheciliğin soğuk konformizmine doğru sürüklüyor. Dönüştürülmesi mecburi olan bu. Kurtuluşu bulacağımız yer, çocuklarımızın gerçekliği: Ona ancak varlığımızdan keyif duyabileceğimiz ve ümitsizlikten çıkış için seküler bir yol bulabileceğimiz *gelecek odaklı bir toplumla* ulaşabiliriz.

Üçüncü Bölüm:

UMUT NE YAPABİLİR?

“Sadece umutsuzların iyiliği için bize umut bahşedilir.”

Walter Benjamin – “Goethe’s Elective Affinities”

Bebek giderek güçleniyor. Rahmin duvarlarına küçük bir davul çalarcasına vuruyor, senkronize bir yüzücü gibi Edie’nin gergin teninin altından sol bacağını sürekli yukarı kaldırıyor. Yokuş aşağı yürüdüğü her yolda, bazen de otururken yalancı sancılar gelmeye başladı. Bebek kafasını pelvisine doğru itip çıkmaya çalıştıkça küçük ağrı homurtularıyla bir anda irkiliyor.

Bütün dünya onun beklentisiyle ağırlaşmış gibi geliyor: Şu an diğer her şey çocuğumuzun doğuşunun ihtimaline kıyasla bir biçimde yetersiz gözüküyor gözüme. Her şey alt perdeden bir huzursuzlukla kaplanmış gibi. Edie patlayacakmış gibi son raddesine kadar şişmiş durumda, her an doğuma girebilirmiş gibi duruyor. Bir kedi gibi her an tetikte olma haline birlikte kilitlenmiş durumdayız. Oturduğu koltuğun hayali çerçevesinin üzerinden, donmuş bir Marge Simpson tepemizden bakarken Edie internette dolanıyor, sıklıkla kaşlarını çatmış, ihtiyacımız olacak her şeyi aldığımız konusunda kendini rahatlatmaya çalışıyor. Hastaneye götürmek için iki çanta hazırladık. Biri Edie için deri bir seyahat çantası, tepesinden küçük bir oyuncak maymunun kafası çıkıyor, küçük bir bebek gibi polyester

kollarında ellerine dikilmiş küçük bir battaniyeyi tutup ona sarınıyor.

Bebeğin ikinci kontrolüne şubat ayının sonunda girdik. Bu kez uyuyordu, o nedenle pek fazla hareket etmedi ama yine ek-randaydı, teknisyen organlarının gelişimini kontrol etmek için birçok farklı açıdan onu incelerken uykulu uykulu esneyip bir yandan baş parmağını emiyordu. Teknisyen bu sırada sordu: “Cinsiyetini bilmek istiyor muydunuz?”

“Elbette.” Dürüst olacağım: İnsanların neden çocuklarının cinsiyetini bilmek *istemediklerini* asla anlayamamışımdır. Evet, belki “sürpriz” olması hoş bir şey ama gebeliğin 20. haftasında da doğumda ne kadar sürpriz olursa o kadar olur?

“Peki, size bu içerideki şahsın...” dedi teknisyen, bir yandan elindeki aracı etrafta gezdirip bir yandan ekrana bakarken, “küçük bir *erkek* olduğunu söyleyebilirim.” Yumuşak bir ifadeyle birbirimize bakıp gülümsedik. “Bir delikanlı,” dedi Edie, “küçük bir genç adam.”

Ama sonraki gün Edie’yi merdiven boşluğuyla mutfak arasındaki küçük geçiş odasındaki çalışma masasında işi için baskı yaptığı bir tişörtün üzerine kapanmış ağlarken buldum. Edie bir kız istiyordu. Daha önce sadece küçük kız çocuklarına bakmıştı ve kendini bir anne olarak hayal ettiğinde kucığında küçük bir kız görüyordu. Ona sarıldım. “Sorun nedir?” diye sordum ama ne olduğunu zaten biliyordum.

Sesi titriyordu. “Biliyorum aptalca. Ama ben... Endişeleniyorum işte. Onu bir kızı sevdiğim kadar sevmeyeceğimden endişe ediyorum.”

Açıkçası tüm bu mesele temelinde çok mantık dışı bir yere varıyor ve insanın çocuğunun doğumunda hangi cinsiyetle dünyaya geleceği meselesine belli bir anlam yüklemesi hiçbir şekilde modern bir şey değil. Ama cinsiyet ve onunla birlikte gelen sosyalleşme dinamikleri, toplumumuzun şu anki biçimiyle bir çocuk için neredeyse tamamen kaçınılmaz bir faktör. İnsan belki kendi evindeki her şeyin pembe-mavi renkleri ve bunun gibi klişeleri içermemesini sağlayacak şekilde düzenlemeler yapabilir ama dışarıda göz önüne alınacak kendi gerçekliğiyle bütün bir dünya (ve içerisindeki çeşit çeşit öğretmen, büyükanne ve büyükbabalar ve diğerleri) öylece duruyor. Bence insanın bir

cinsiyetteki çocuğu diğere kıyasla daha çok tercih etmesi, bir şekilde anlamlandırılabilir o mantık dışı şeylerden biri olarak görülmeli, insanın estetik zevki gibi.

Bir de, bir açıdan Edie'nin yaşadıklarını anlayabiliyordum. Çünkü oğlumuz ana rahmine düşmeden önce bana da sorsanız ben de kesin bir kız çocuk istediğimiz söyledim. Kısmen bunun nedenlerini de bir önceki bölümde ortaya koyduğum iddialarda görebilirsiniz.

"Hayatın ilk üç veya dört yılı sırasında" diye yazar Simone de Beauvoir, *İkinci Cinsiyet* adlı kitabında, "kızların ve oğlanların tavırları arasında bir fark yoktur. Sütten kesilmeden önce gelen o mutlu hali sürdürmek için uğraşırlar. Hem kızlar hem de oğlanlar çevrelerine cazip gözükme ve kendilerini göstermek için aynı davranışları gösterirler. Oğlanlar o dönemde çevrelerindeki insanları memnun etmek, onları gülümsetmek ve kendilerini onlara beğendirmek için kız kardeşleri kadar isteklidir." Ama sonra oğlan çocukları için "ikinci bir sütten kesme yaşanır, ikincisi birinciden daha yavaş ve daha acımasız olur, annenin bedeni çocuğun kucağından çekilir."

"Yavaş yavaş" der De Beauvoir, "oğlanlar öpücüklerin ve kucaklamaların verilmediği taraf olurlar. Küçük kız üzerine titrenen, annesinin eteklerinin altına saklanmasına izin verilen, babasının kucağına alıp saçını okşadığı taraf olur. Öpücükler kadar güzel ve şirin kıyafetler ona giydirilir, gözyaşları ve hevesleri hoşgörülle karşılanır, saç özenle yapılır, hareketlerine ve nazlarına gülünür: Fiziksel temas ve müşfik bakışlar onu yalnızlığın tedirginliğinden korur." Diğer yanda küçük oğlan çocuğu için yumuşaklığa varacak her türlü açık ya da örtük taviz, zamanla yasak hale gelir. "Bir erkek, öpücük istemez. Bir erkek, aynada kendine bakmaz. Bir erkek, ağlamaz" denir ona. O, bir 'küçük erkek' olmalıdır. Yetişkinlerin onayını kendini onlardan kurtararak kazanır bir oğlan çocuğu. Kimseyi memnun etmek istemiyormuş gibi gözükerek çevresindeki herkesi memnun edecektir."

De Beauvoir bu argümanlar üzerinden oğlan çocuklarının yalnızlık; kızların ise kendilerine verilen daha fazla yakınlık ve ilgiyle biçimlendiğini iddia eder. Ama bu kalıbın içinde, diye devam eder "oğlan çocuğu ilk bakışta kız kardeşlerinden daha az gözdeymiş gibi gözüküyorsa" bu yalnızca "onun için daha bü-

yük planlar yapıldığı içindir.” Küçük oğlanlar, ilgiden mahrum bırakılmalarıyla bir biçimde o ilgiyi almaya devam edenlerden daha üstün bir sınıf olduklarını görmüş olurlar: Küçük oğlanın “kriter olarak maruz kaldığı gereklilikler, kendisine daha yüksek bir değerlendirme yapıldığını ima eder.” Küçük oğlan çocuklarına penislerinin ilk pratik avantajı da tam olarak bu dönemde gösterilir: Çevrelerindeki kız çocuklarının ve kadınların aksine ayakta çişlerini yapabileceklerini öğrenirler. De Beauvoir’ın iddiasına göre küçük oğlan çocuklarının daha sonra kendisini üzerinden tanımlamayı öğrenecekleri o garip, münferit izlerin ilki budur. Onlara daha fazla şey yapma, daha fazla şeyin kontrolünü ellerinde tutuyormuş gibi hissetme hissi verilir, kız kardeşlerinden daha az ilgi ve sevgi görmelerinin nedeni tam olarak budur.

Başka bir deyişle, de Beauvoir haklıysa, küçük oğlanları küçük kızlardan ayıran şey, zaten çok sert ve çok soğuk bir dünyada, küçük oğlanların *özellikle* sert olmak için yetiştirilmeleri, hatta bu sertliğe kimliklerinin en önemli boyutlarından biri olarak kıymet vermeleridir. Önceki bölümün sonunda dikkat çektiğim gibi, elbette bu sertlik (ve bu soğukluk) dünyamızın var olduğu mevcut haliyle en büyük sorunlardan biri. Belki de bu yüzden erkekliğin, temelinde patolojik bir şey olarak tartışılmasına şaşmamak gerekir, “toksik maskülenliğin” “toksikliği” budur. Dolayısıyla, “maskülenite” dünyamızla ilgili yanlış giden her şey için kolayca kullanılan bir ad aktarması haline gelmiştir.

Yani (benim gibi) çocuğunuzun dünyaya pozitif bir katkı olacağını savunmak istiyorsanız, bana öyle geliyor ki, bir kız çocuğunu tercih etmeniz, bir oğlanınkine kıyasla “daha yumuşak” biçimde sosyalleşmesi mümkün olduğundan, daha mantıklı olacaktır. O halde insan Edie’nin üzülmede haklı olabileceğini düşünebilir. Oğlumuzun kendisine verilecek cinsiyet rolünü sürdüreceğini varsayarsak, dünya için küçük bir kıza kıyasla “daha az iyi” bir katkı olacağı kesin gözüküyor.

Ama elbette, hatırlarsanız, o gün kontrolden sonra Edie’nin endişesi, *çocuğumuzun* başarısız olması ihtimali, sonuçta nasıl biri *olacağı* ihtimali ya da yeterince sıcak, tatlı veya sevecen olması meselesi konusunda değildi. *Kendisinin* küçük oğlunu, küçük bir kıızı olsa seveceği kadar sevmeyeceğinden ve tahminen, bunun onu (*We Need to Talk About Kevin* tipi) bir canavara dönüştür-

mesi ihtimalinden endişe ediyordu. Burası da, bence, sorunun asıl kaynağının yattığı yer. Maskülenite sertlik ve soğukluk içerisinde biçimlenebilecek bir şey olsa da yalnızca çok sert ve çok soğuk bir şey olmak *zorunda* olmadığına da dikkat çekmek gerek. Erkeksi insanlar da gayet sıcak ve sevecen insanlar olabilirler ve bunu yalnızca “kadınsı” bir biçimde yapmazlar. Erkekler için dünyada iyi bir yaşam sürmeyi öğrenmek öyle yalnızca “erkek olmamayı” öğrenmeleriyle ilgili bir mesele değildir. Bir insanın kadın cinsiyetiyle dünyaya gelmesi de otomatik olarak dünyada güzel bir hayat sürmesi anlamına gelmez zaten (hükümetlerdeki veya büyük şirketlerdeki atamalar konusunda gündeme gelen “cam tavan” söylemini sıklıkla çevreleyen “daha fazla kadın toplama kampı nöbetçisi işe alın” aptallığını da burada bir anabiliriz). Bir erkek olarak ben de herkesin sıkıntılarını çektiği dünyanın sıkıntılarını çekiyorum. Erkek hakları aktivizmi çukuruna düşmek istemesem de erkekler (kısmen şahsi sertlikleri ve soğukluklarının bir sonucu olarak) bu dünyanın sıkıntısını fark edilir biçimde *ayrıksı* bir biçimde çekiyorlar. Arada bir, bir Reddit* gönderisi veya benzeri bir şey önümüze düşüp erkeklerin ne kadar izole ve kaybolmuş olabileceği gerçeğini tüm çıplaklığıyla önümüze seriyor: Zavallı bir adamın kız arkadaşı, sevgilisinin bir erkeğin anüsüne (tuvalet kağıdıyla bile) dokunmasının “gey” bir şey olduğunu düşündüğü için poposunu düzgün bir şekilde silmemesinden şikayet ediyor veya özel hayatının önemli bir kısmını, kimse kendisine hazır pizzaları fırınlamadan önce üzerindeki paketi kaldırması gerektiğini söylemediği için, plastik yiyerek geçirdiğini fark ederek dehşete düşüyor. İnsan, bunları okurken bu kadınların bu erkekleri, temel hijyen kurallarını veya kendilerini nasıl güvenli bir şekilde besleyeceklerini anlatacak kadar seven ve önemseyen hayatlarındaki ilk kişiler olduğunu fark ediyor. Kendi hayatım üzerine düşündüğümde ben de büyürken bundan nasıl etkilendiğimi fark ediyorum: Örneğin bir ergen olduğum yaşlarda deodorant kullanmaktan mümkünse tamamen kaçınırdım çünkü bir şekilde “nemi vücuduma hapsettiğine” ve göğüslerim varmış gibi gözükmeme neden olduğuna ikna olmuştum. Nasıl olduysa benimle bir iliş-

* ABD çıkışlı, üretilen ve paylaşılan içeriklerin kullanıcılar tarafından oylanıp yorumlanmasına dayanan bir internet platformu (ed.n.)

kiye başlamayı isteyen birden fazla kadının sevgisi sayesinde bu dünyada nasıl var olunacağını öğrenmem mümkün oldu. Bana kendime nasıl bakacağımı öğretmekle kalmadılar, aynı zamanda “açlık” ve “kızgınlık” dışında duyguları anlamak ve ifade etmek konusunda nasıl rahat olunacağını da onlardan öğrendim.

Bir baba olduğumda (ve dürüst olacağım, Edie hamile kaldığından bu yana küçük bir oğlanın babası olduğumu tasavvur etmek *dışında* bir şeyi gözümde canlandırmam mümkün olmuyordu) bunu düzeltebilmek istiyorum. Kendi duygularıyla temas içinde olabilmesinin yanı sıra başkalarının duygularıyla bağı olan bir oğlan çocuğunun büyümesine katkı olsun istiyorum ve bunu yalnızca bir yetişkin olarak değil, bir çocuğun yapabileceği kadar, bir çocuk olarak da yapabilmesini istiyorum. Bu dünyada rahatça yaşayabilmesini, yalnızca burada ne yapması *gerektiğini* anlamakla kalmayıp (gerektiğinde) bu dünyayla nasıl yüzleşebileceğini bilmesini de istiyorum. Sevecen ve sevimli olmasını, aynı zamanda sevildiğini bilen biri olmasını istiyorum. Elbette bu noktada cinsiyet (ve insanların nasıl cinsiyetlerine özgü biçimde sosyalleştiklerine ilişkin her türlü endişe) ortadan kaybolabilir. Bu özelliklere sahip herkes, ister kadın olsun ister erkek, sert ve soğuk dünyamıza başkaldırmayı başarabilir.

Kontrol gerçekleştirildikten sonra Edie bebek eşyaları için alışverişe gitmek istedi. Biz de hastanenin yakınındaki otobüs durağına, Marks & Spencer’a gittik. Neredeyse iki ay önce, şimdi *çocuğumuz* olduğunu bildiğimiz kişiyi ilk kez görüşümüzü kutlamaya gittiğimiz pub, yolun hemen karşısındaydı. Bebek bölümünde bütün o küçük kıyafetlerin yanında yumuşacık oyuncaklardan büyük bir yığın vardı ve içlerinde ellerine bir battaniye dikili olduğu için daha önce bir *bebek* maymun olarak tarif etmeyi uygun bulduğum maymun vardı.

Maymunu alıp şöyle bir inceledim. Tatlıydı. Fiyat etiketine baktım, sanırım 12 pound’du.

“Bunu ona almak ister misin?” diye sordu Edie.

“Bilmiyorum, muhtemelen çok pahalı. Annen zaten ona yumuşak bir oyuncak alır, değil mi?” Geri yerine koydum.

Ama bölümün diğer kısımlarını gezmeye başlamamızla birlikte o maymundan gözümü alamaz oldum. Neden bilmiyorum

ama maymunu o yığının üstünde öylece *terk edemezmişim* gibi garip bir hisse kapıldım. Sanki bu maymunun *onu almama*, eve götürmeme ve ona bakmama ihtiyacı varmış gibi hissediyordum. Başka bir deyişle, durumun o insanı çarpan telaşı içinde, kendini küçük bir battaniyeye saran küçük maymun oyuncağını oğlumun yerine koymayı başarmıştım.

Edie bir kez daha sordu: “Almak ister misin?”

“Elbette,” diye yanıt verdim. “*Elbette* almak istiyorum. Onun buna ihtiyacı var. *Benim* buna ihtiyacım var. *Onun* bana ihtiyacı var.” Hızla oyuncak yığınının başına döndüm. “Hayatımda hiçbir şeyi bundan daha fazla almak istememiştim.”

Sonraki gün Edie’nin çalışma masasının yanında Edie’ye sarılırken “İşte burada” dedim. Gözyaşları yüzünden aşağı sızıyordu. “İşte onun küçük maymunu.” Maymunu Edie’nin omzunda bir aşağı bir yukarı zıplattım ve Edie’nin yanağını öpüşüyormuş gibi yaptım.

Sakin bir şekilde “Bu onun maymunu” dedi Edie. Sonra yüzünde bir şey değişti. “Ve o da küçük bir maymun olacak” deyip gülümsedi.

“Beni sevecek, değil mi?” dedi Edie. “Bizim minik oğlumuz, çok güzel bir çocuk olacak.”

Farklı Renklerin Dağınık İzleri

Bence burada olan biten şu: Bir oğlumuz olacağını öğrenmemizden sonra Edie bir gün kadar mutsuz oldu. Çünkü bir küçük oğlan büyötmeye dair kafasında herhangi bir şekilde olumlu bir görüntü yoktu. Onun için bir oğlana hamile olmak, başta yalnızca bir kıza hamile *olmamak* anlamına geliyordu. Kaçınılmaz olarak bir oğlan doğuracağını duyduğunda bir kız doğurmayacağını öğrendiği için kendini ümitsizlik içinde buldu. Şimdi bu durumla empati kurmak insana biraz garip geliyor, çünkü *şimdi* (bu satırları olayın üstünden birkaç ay geçmişken yazıyorum) ikimiz de bu bebeğin doğup da erkek cinsiyetine sahip *olmamasını* gözümüzün önüne bile getiremiyoruz. Artık geleceğe dair bütün görüşlerimiz ikimizin de tüm kalbimizle istediği ve kıymet verdiği küçük bir oğlan çocuğuna sahip olmamızı içeriyor. Ama bir açıdan, tüm bunların nedeni aslında

küçük bir maymun oyuncağı. O maymun küçük ve önemsiz bir şeymiş gibi gözükabilir, aramızdaki o özel an çok yapay biçimde şeker gözükabilir ama o maymunda ve o anda bizim için bir umut imgesi görünür hale geldi. O küçük maymun oyuncağında onu düzgün yetiştirebilirsek oğlumuzun bir gün dönüşebileceği tatlı, sevgi dolu oğlan çocuğunun ihtimalini gördük. Bu an, Edie'nin bir oğlan çocuğuna hamile olması deneyiminin dönüşmesini sağladı.

İşte umut bunu yapar veya bir şekilde, bunun önemli bir parçası olmayı başarır. Birinci Bölüm'de umuda karakterini veren şeyin aynı anda daha iyi ihtimalini tanıyabilme becerisi ve daha iyi olanın ortaya çıkması için aktif bir arzudan geçtiğini söyledim. İkinci Bölüm'de o ihtimalin (seküler bir bağlamda dahi) mümkün olduğunu çocuk yetiştirme ve onları geleceğin dünyasını daha iyi bir biçimde şekillendirmeye hazırlama yoluyla iddia edebileceğimizi ortaya koydum.

Ama şimdi bize başka bir şey gerekiyor. Özellikle, ilk iki bölümde sunduğum izahata bir insanın aşağıda belirteceğim şekilde bir itirazla gelebilecek gelecek olması dikkatimi çekiyor. Evet, çocukların bir umut kaynağı olabileceğini *soyut* bir ihtimal olarak tanımladım. Ama bu tanımlama, kitaba başlarken odaklandığım merkezi ikilemi; ilk kontrolde, onu ilk gördüğümde oğlumun beni baş başa bıraktığı problemi çözmeme yardımcı olmayacak. Önceki dönemlerde de başka insanlar gelecek nesilleri, hiçbir tartışmaya yol açmayacak biçimde, umudun taşıyıcıları olarak öne çıkarmış olabilirler. Ama *bizim* dönemimiz *o kadar* kötü ki, gelecek her nesli peşinen lanetlemiş durumdayız. Bu felaketlerden sadece biri olan iklim felaketi insan medeniyetini çöküşün eşiğine getirmeye namzet. Çocuklarımıza miras kalacak dünyadaki hayat (tabii hala böyle bir şeyin var olmaya devam etmesi mümkün olursa); sularla kaplanmış, cayır cayır sıcak, tamamen kurak, dengesiz ve acımasızca kısa süren bir şey olacak. Başka bir deyişle, Birinci Bölüm'de umudun her türünün gerçekçilikle tav edilmesinin bir zorunluluk olduğunu vurgulamış olsam bile, ortada tartışılacak bir natalite olmadığı takdirde duruma verilebilecek yegane *gerçekçi* tepki umutsuzluk olabilir.

Bana göre, bu itiraza umudun kendisi hakkında bir şeye başvurarak yanıt vermek mümkün. Bu şekilde umutlu olmak ile

gerçekçi olmak arasındaki hassas bağlantıyı daha iyi anlamamız mümkün olabilir. Eğer umutluysak umut dünyaya dair deneyimimizi aydınlatır. *Negatif Diyalektik*'te şöyle der Adorno: "İzleri negatif bütünün içine serpiştirilmiş farklı bir renklerin kavramsallığı olmasa, bilinç karşısındaki grilikten hiç rahatsız olmazdı." Dolayısıyla, umut bir tavır olarak, dünyaya karşı bir davranış biçimi olarak dünyayı görmenin bir yoludur. Böylece umut şeylerin "gerçekte" nasıl olduklarını gösterme hususunda bize yardım eder. Yine Adorno diyor ki: "Hayatla aynı anda hayatın kendisini aşan bir şey vadedilmiyorsa hiçbir şey sahiden hayat-taymış gibi deneyimlenemez."

Ama gerçekten umudun ne yaptığı konusunun kalbine ulaşmak istiyorsak, Frankfurt Okulu'ndan bir başka düşünürün eserleri daha büyük önem taşır. Adorno tipik olarak suratsız pesimist olarak klişesine yakıştırılıyorsa (radikal solun Eeyore'u* olarak, protesto yapan kendi öğrencilerini polise ihbar etmeyecek kadar bile güya kendi prensiplerine bağlı kalamadığını unutmamak lazım), Marcuse onun zekâ ve karizmayla dolu zıttı olarak tarif edilebilir. Başka meslektaşlarıyla birlikte Hitler'in yükselişi yüzünden Amerika'ya kaçan "genç destekçisi" ve radikal Çiçek Çocuk Marcuse savaşın, sona ermesiyle birlikte California'da kalmayı seçti. Daha sonra yeni yurdunda başlayan öğrenci hareketine koşulsuz övgü ve destek sunmakla kalmadı, Amerika kıtasının ve Avrupa'nın dört yanındaki benzer hareketleri de aynı şekilde karşıladı. Adorno'ya dair karikatürize bakışta olduğu gibi burada da stereotipik bakış bir biçimde gerçeklikle olan temasımızı bulandırıyor olmalı: Marcuse etkinliklerinin lehinde konuşuyor gözükmek için öğrencilerini polise şikâyet etmekten kaçınmış olabilir ama bu Amerika'da bulunduğu dönemde devlet için (CIA temsilcisine Sovyet ideolojisi hakkında bir rapor oluşturmak gibi) istihbarat çalışmaları yaptığı gerçeğini değişmiyor. Ama Marcuse, *Eros ve Uygarlık* ve *Özgürlük Üstüne Deneme* gibi çalışmalarında mevcut varoluşun içerisinde umudun nasıl işlediğine dair bir anlayış sunuyor.

Birinci Bölüm'de Mark Fisher'a göre Freud'un "gerçeklik ilkesi" dediği bir kavramı baz alarak "gerçekliği" inşa edilen bir

* Winnie the Pooh'un dostu olan karamsar ve depresif eşek. (ed.n.)

şey olarak tanımladığından söz etmiştim: “İdeolojik olarak inşa edilen, içinde bulunduğumuz toplumun çevremizde kuruculuğunu yaptığı bir gerçek *ideali* bu.” Fisher’ın Lacanyen jargonunda “Gerçek” olanla gerçeklik ilkesi çelişki içindeydi. Çevremizde biçimlenen her türlü gerçeklik ilkesi aslında Gerçek olanı bastırmak için ortaya çıkarılıyordu. Marcuse hiçbir açıdan Lacanyen değil (Marcuse, bildiğim kadarıyla, Lacan kendi ülkesi Fransa’nın dışında ün kazanmadan önce eserlerini yazıyordu zaten) ama yine de Fisher’ın temel yaklaşımıyla fikirleri arasında bir ortaklık var.

Geleneksel Freudyen psikanalizde gerçek ilkesiyle haz ilkesi arasında bir çelişki bulunur. Haz ilkesi (şaşırtıcı olmayan biçimde) neşeyle, oyunla bağdaştırılır, güdülerin derhal tatminini hedefler. Süt emen bebeklerde hazın hükmünün doğuştan geldiği varsayılır. Yeni doğan bebekler, gerçeklikle kendileri arasında özellikle bir ayırım görmezler. Ağladıklarında mutlak bir güç sergiledikleri sanrısıyla seslerini yükseltir, talep ettikleri anda memenin isteklerini karşılamak için geleceğini sanırlar. Ama zamanla (hem maddi hem de zamansal olarak) mahrum kalma olgusu çocuğa isteklerini tam olarak ve acı çekmeden gerçekleştirmenin imkansızlığını öğretir. Dolayısıyla tatminimizi ertelemeyi, zevkimizi kısıtlamayı, neşeyi zahmete bağlı bir şey olarak görmeyi öğreniriz. Mensuplarının kış için yiyecek stoklamaya mecbur olduğu asgari geçime dayalı bir tarım toplumunu düşünün. Anlık doyum ihtimali bastırılmak zorundadır. Aksi takdirde herkes, muhtemelen, açlıktan ölür. Böylelikle haz ilkesinin yerini gerçeklik ilkesi almış olur.

Ancak gerçeklik ilkesinin zaferi topyekûn olmaktan uzaktır. Çünkü bir yandan da Freud’un “ölüm içgüdü” dediği bir şey tarafından terbiye edilmektedir. Freud’a göre ölüm içgüdü, tıpkı haz ilkesi gibi doğuştan gelir ama zevk veya neşeye ulaşmayı ya da buna benzer bir şeyleri hedeflemez. Ölüm içgüdü, tam tersi var oluşun olmadığı ilkel bir hale dönmeyi hedefler. “Yaşayan maddenin *muhafazakâr* doğasının bir ifadesidir” der Freud bu kavram için. Dolayısıyla, yaşayan her şeyin hedefi, bir seviyede, ölümdür. Fakat, elbette, bu hedef (bana göre, muhafazakâr politikanın psikolojide muhafazakarlık kavramıyla kusursuz bir uyum bulması sonucu) yaşayan her şeyin iyiliğine her

zaman bir biçimde karşı bir konumda olacaktır. Sevgi ile incitme ve yok etme arzusu her zaman bir gerginlik içinde olacaktır. Gerçeklik ilkesi yoluyla dayatılan sosyallik yanlısı güdülerimiz, bir-birimizin kafatasını kırıp içindeki sıvıyla ziyafet çekme arzusuna kendimizi kaptırmamız ihtimalinin devamlı olarak tehdidi altındadır. Sonuç olarak Freud için ölüm içgüdü, toplum içerisindeki hiç kimsenin gerçek anlamda mutlu olamayacağı anlamına gelir. Ancak elbette o da nedensiz agresyon patlamalarına karşı medeniyeti tahkim etmenin hayatta kalmamız için hayati önem taşıdığına inanıyordu. Freud'a göre insan mevcudiyeti özünde ve kaçınılmaz biçimde sorunludur. Dolayısıyla her zaman psikanalize ihtiyaç olacaktır, çünkü hiç kimse sahidan psikolojik olarak "sağlıklı" olamaz.

Diğer yandan Marcuse'ye göre sosyalleşmeden kaçan, yıkıcılık ve agresyon değildir. Ne de olsa bu iki özellik toplumumuzun normal işleyişinde gün gibi aşikâr biçimde yerini korumaktadır. Gerçeklik ilkesinin hükmünün ötesinde varlığını sürdüren asıl şey dizginsiz, eksiksiz, çok biçimli bir şekilde inatçı *zevk* kavramının çekirdeğidir. "Yalnızca bir düşünce-etkinlik çekirdeği, zihinsel aygıtın yeni örgütlenişinden "kopup" gerçeklik ilkesinin egemenliğinden özgür kalmayı başarabilir: *Düşlem*, "kültürel başkalaşımlardan korunur" ve haz ilkesine bağlı kalmayı sürdürür. "Düşlem kendini çocukların hayal gücüne dayanan oyunlarında, yetişkinlerin gündüz düşlerinde gösterir. Gerçek nesnelere olan bağlılığını terk ettiği zannedilir. Bir dünyayı görme biçimi olarak umudun gücü, düşlemde yatar.

Ama düşlemin gerçeklikten bu "kopuşu" gerçeklik ilkesinin saldırılarından korunması için gerekli olsa da aynı zamanda onu iğdiş edilme tehdidiyle baş başa bırakır. "Akıl baskın çıkar, düşlem hoş ama yararsız, hakikatten yoksun olur. Haz ilkesinin, baskıdan özgür olmanın, engellenmemiş istek ve doyumun dilini konuşmayı sürdürür ama gerçeklik artık düş diline bağlı olmayan aklın yasalarına göre ilerler."

Ama Fisher için olduğu gibi Marcuse için de "gerçeklik" ille de gerçekçi bir şey değildir. Marcuse'nin vurguladığı gibi gerçeklik ilkesi insana çocukluğunda sosyalleşme yoluyla aşılanır. İnsan artık çocuk olmadığı anda oldukça katı şekilde biçimlenmiş olarak kalır. Ancak insan ömrü boyunca bir kişinin maruz

kaldığı maddi şartlar değişebilir. Modern zamanların insan türüne tekrar tekrar verdiği ders böylesi bir değişimin neredeyse kesin olarak devasa olacağıdır. İnternetin yalnızca modem kullanarak bağlanabildiğiniz bir şey olduğu zamanları hatırlıyorum. O kadar yavaştı ki kız kardeşimle okumak istediğimiz web sayfalarını kâğıda basıp saklardık. Ben 70’li yaşlarıma geldiğimde (o sırada hala insan ırkı diye bir şey olacağını varsayarsak) insan ırkı nasıl bir hayat yaşıyor olacak kim bilir? Böylece *asıl* sosyal gerçeklik ile o gerçekliği oluşturan bireyler tarafından bilinç altlarında tutulan gerçeklik ilkesinin birçok farklı biçimi arasında, belirgin bir bağlantı kopukluğu oluşmuş oluyor. Sosyal medya patlamasının her boomer’ın aklını nasıl aldığına baksanız yeter. Sadece bu patlama yüzünden birçok yetişkin birey adeta yeniden okuma yazma bilmeyen insanlara dönüştüler ve bu okuryazarlık eksikliği, son 10 yılda Batı toplumunda politikanın yeniden şekillenmesine derinden ve yıkıcı bir etki yaptı. “Süper-ego yalnızca gerçekliğin taleplerini değil *geçmiş* gerçekliğin taleplerini de dayatır” diye noktalar düşüncelerini Marcuse.

Bu gerçek olmayan gerçekliğe karşı duran düşlem “gerçek olmak zorunda olduğunda ve gerçek olabileceğinde, yanılısamanın ardında *bilgi* yattığı iddiasında ısrarcı olabilmelidir.” Düşlem sanatsal pratiğin, ütopyacı düşüncenin zemini, toplumumuzun üyelerinin hali hazırda maruz kaldığı gerçeklik ilkesini *yeniden yapılandırma* amacındaki her türlü projenin zemini olabilir. Bu şekilde düşlem, kendine bir “eleştirel fonksiyon” yükler, “henüz ortaya çıkmamış ama ortaya çıkabilecek ihtimalleri” gündeme getirir. Farklı renklerin dağınık izlerini, umudun kendisi kadraja sokar.

Marcuse hususi olarak gereksiz *zahmetin* hafiflemesiyle ortaya çıkan ihtimalleri vurgular: Gerçeklik ilkesi, ödülü çalışmayla ilişkilendirir ama teknolojik ilerleme insan emeğini temelinde anlamsız bir şeye dönüştürmüştür. Geçmişin bugünü nasıl domine ettiğine çarpıcı bir örnek olarak, toplum yine de herkesin hayatta kalması için gerekli şeylere ulaşabilmesini *çalışma* zorunluluğuna bağlayan bir ekonomiyi dayatmaktadır. Kıtlik giderek geçmişte kalan bir şey haline geldiği için, insan türünün zevk ilkesini üstesinden gelinmesi *gereken* bir şey olmaktan çıkardığı bir yaşam biçimine geçiş yapması muhtemel hale gelmiştir. Düşlem; Marcuse’nin “Büyük Reddediş” diye tabir ettiği, tüm

lüzumsuz baskı ve zahmeti reddedişi kapsayan kavrama güç veren kuvvettir.

Marcuse bu Büyük Reddediş'in uygulanmasına sadece öğrenci hareketinin direnişinde ("metropollerde orta sınıf ayaklanması") değil "dışlananlar ve dışardakiler, başka ırkların ve başka renklerin sömürülenleri ve ezilenleri, işsizler ve iş bulması mümkün olmayanlar (...) yani bu dünyanın ezilenlerinde" de tanık oldu. Bu iki anda da başkaldıranlar "kendilerine karşı hile karıştırılan oyunun kurallarını, sabır ve iknaya dayanan antika stratejiyi, Düzenin İyi Niyetine güveni, yanlış ve ahlak dışı konforunu, zalimce bolluğunu reddettiler." Auschwitz'den Vietnam'a, "Genç militanlar risk altında olanın temelde hayatları olduğunu biliyorlar veya seziyorlar, insanların hayatının siyasetçiler, yöneticiler ve generallerin elinde oyuncak olduğunu farkındalar."

Muhalefetin mevcut toplumla yüzleşirken takındığı tavır, eski kültür tarafından ihanet edilen insancıl vaatleri yerine getirecek yeni bir kültür tahayyül etmesi bakımından olumludur. Dolayısıyla siyasi radikalizm, ahlaki radikalizm anlamına gelir, insanı özgürlük için hazırlayabilecek bir ahlak anlayışının ortaya çıkışını vadeder.

Marcuse bu radikalizmi "yeni hassasiyet" diye tabir ettiği yeni bir "estetik değer sistemiyle birlikte yükselirken" görür, bu sistem hayat içgüdüleriyle uyumlu bir biçimde yeni bir gerçeklik ilkesini biçimlendirecektir ya da en azından o biçimlendireceğini iddia eder. En radikal biçiminde bu yeni hassasiyet "gerçek" olduğuna *inandığımız* her şeyin köküne inip onu değiştirme potansiyeline haizdir, hatta o kökte yeni bir *biyolojinin* vuku bulmasını dahi sağlayabilir. "Biyoloji" organik davranışımızın bilimiye, bizler sosyal hayvanlarsak sosyal davranışlarımızın normlarının da organik davranışımızın normlarına uygun olarak gerçekleşmesi gerekir. Yeni normların oluşması tüm organizmanın dönüştüğü anlamını gerçekçi olarak taşıyabilir.

O halde düşlem yoluyla yeni bir tür insanlığın temellerini atmamız, nihayet gerçek özgürlüğe muktedir bir tür olmamız mümkündür. "O halde özgürlüğün, insanların büyük çoğunlu-

ğunun mevcut çıkarları ve iradesini devirme anlamına geleceği sonucuna varmamız gerekir” der Marcuse bir noktada. “Yeni hassasiyet bize dönüşen dünyanın bir imajını vererek *praksisin* kendisine dönüşecektir”.

Dolayısıyla umut bir tavır olarak *dönüştürücü* gücün ayrıksı bir türüyle ikizdir. Bir görme biçimi olarak umut, umudun ilk anıdır (daha iyi ihtimalinin tanınmasını getirir). Praksis olarak umut, umudun ikinci anıdır (daha iyisi için aktif arzu anlamına gelir.)

Fisher yetişkinliği boyunca mücadele ettiği depresyon yüzünden yarım kalan son eserinde Marcuse’ye ve hala vaadi ortaya tam olarak çıkmamış 60’lar ve 70’lerin karşı-kültürel radikalizmine dönüş yapar. Tamamlayabilse *magnum opus*’u olarak niteleneceğini düşündüğüm eseri *Acid Communism*’in giriş bölümünü başlatan satırlarda şöyle yazar: “Bu kitabın iddiası, son 40 yılın ‘özgürleşme ihtimali olan bir dünyanın içindeki iblise’ yapılan şeytan çıkarma ayiniyle geçtiğidir.”

Dünyaya böyle bir bakış açısıyla bakmak, son dönemde siyasetin sol kanadında yaşanan çekişmelere yapılan vurguyu tersine çevirme fırsatı sunuyor. Devamlı sermayeyi mağlup etmenin peşine düşmek yerine sermayenin devamlı engellemek zorunda olduğu şeylere; üretmek, eğlenmek ve önemseme konusundaki kolektif kapasitemize odaklanmamız gerek. Siyasetin sol kanadı olarak bizler bir süredir yanlış yoldayız: Sermaye karşıtı olmamamız gibi bir durum yok ama kapitalizm polis üniforması, biber gazı ve ekonomisinin “Allah’ın emri” incelikli yasalarıyla bir Kızıl Bolluk’un yükselişini durdurmak için olduğu gibi yerinde duruyor. Sermayeyi mağlup etme fikri, temel olarak “zenginlik yaratma” vizyonunun bizi hedefe ulaştırmayacağına dair basit bir kavrayışın üstüne oturmalı, sermayenin ortak zenginlik üretimini her zaman ve mecburi olarak engelleyeceğinin farkına varmalı.

Fisher siyasi mücadeleyi bu fikirle adeta kafasının üstüne oturarak neo-liberalizmin “resmi düşmanlarını” durdurmak için

ortaya atılmış bir proje olmadığını kavramayı başarıyor. Neo-liberalizm için mesele zaten “kendi çelişkilerinin ağırlığı altında hali hazırda çökmeye başlayan; yozlaşmış ve hantal Sovyet bloğu, sosyal demokrasi ve Yeni Düzen’in zaten dağılmaktaki toplu sözleşmeleri” değildir. “Neo-liberalizm, bunlar yerine, 60’ların sonunda ve 70’lerin başında tomurcuklanan demokratik sosyalizm ve liberter komünizm deneylerini (düşünülmaz hale getirdiği noktaya kadar) yok etmeyi hedefleyen bir proje olarak en iyi şekilde anlaşılabilir. Daha sonra Pinochet yönetiminde neo-liberal ekonominin test laboratuvarına dönüştürülen Allende’nin Şili’sinden ırklararası radikal dayanışmanın beşiği olarak “endüstriyel Woodstock” diye anılan Lordstown, Ohio’daki Chevy Vega fabrikasına ve Bologna’da sanatçılar, müzisyenler ve entelektüellerin kendi aralarında kurduğu, yaratıcı enerjiyle kaynayan “avangart kitleye” hedefler daha farklı yerlerdedir:

Son yıllarda 60’lar o kadar uzak bir geçmişte kalmış o kadar egzotik ve ırak bir zaman gibi gözükmeye başladı ki o yıllarda yaşama ihtimalini hayal dahi edemiyor, o zamanı bugünden daha parlak bir an olarak hatırlıyor ve görüyoruz. O zaman insanlar gerçekten yaşıyordu, bir şeyler gerçekten oluyordu diyoruz. Ama o 10 yılın peşimizi bırakmayışının nedeni geri getirilemeyecek ve tekrar edilemeyecek bir grup faktörün bir araya gelip bir şeyler ortaya çıkarmış olması değil. 60’ları unutamıyoruz çünkü somutlaştırdığı ve demokratikleştirmeye başladığı potansiyel durumun (angaryalardan azade bir yaşam ihtimalinin) devamlı olarak bastırılması gerekiyor.

Elbette “Acid Communism” başlıklı bir kitabın konusunun bulunduğu bağlamda asit ifadesi öncelikle bir uyuşturucu maddeyi çağrıştıracaktır. Ama belki de bu imgeyi de farklı bir biçimde anlamamız mümkün olabilir. Sonuçta asidin birincil fiziksel özelliği *çözünmek* değil midir? Marcuse’nin düşlemi bir şekilde gerçeklik ilkesini çözündürmek için uğraşacaktır şüphesiz. Görünüşte gerekli gözükken her türlü zahmeti ayakta tutan paslı yapıyı yiyip bitirmek, herkesçe ulaşılabilir olması mümkün diz-

ginsiz bir zevke dönüşeceği şekilde parçalamak için çalışacaktır. Hepimiz gerçek *olabilecek* ihtimali bir kabul edebilirsek, bunlar olabilir. Bir insanın bir duruma karşı verebileceği “umutlu ama gerçekçi” karşılığın tasavvuru nihai olarak buna karşılık gelmelidir. Gerçeklik, sosyal olarak inşa edilmiş bir şey de olsa hakından gelinmesi gereken bir şeydir. Bir insan öylece, rasgele biçimde ondan kaçamaz. Ama bir insan gerçekliğin içinde ayakta kalıp deneyimlediklerine hakiki umudu gösteren bir tavırla yaklaştığında onun ötesini, kurtuluş ışığının içeri sızmasına izin veren boşlukları nerede olursa olsun görebilir. Ve bu sayede gerçekliği değiştirmek için mücadele edebilir.

Bu noktada umut kavramı (ve onun ne yapabileceğine) dair ortaya koyduğum tartışma, genel anlamda eleştirel teoriye ilişkin kavrayışımın birleşebilir. İkinci Bölüm’de YHS’nin “ümitsizlik-okuması” fikrimi anlatmış, o okumaya göre mevcut halde var olan bazı kavramlar ve kategorilerin (doğru bir hayata değişimi amaçlasak bile) yanlış hayattaki çerçeveleriyle ayakta kalabileceğini söylemiştim. Bu kavramlar değiştirildiği ve eleştiriye maruz bırakıldığı, kısaca dönüştürüldüğü sürece bu düşüncem geçerlidir. Bu süreci tasavvur ederken *asit* kullanışlı bir metafor olacaktır: Eleştirenin kötü olduğunu bildiği bir şeyin pasını eritme çabasıdır eleştiri; amaç, sonuçta iyi olabileceğini düşünmek için nedenler sunan şeye ulaşmaktır. (Bu bölümün başında maskülenite ve bir oğul sahibi olmakla ilgili tespitlerimi de benzer şekilde özetliyor.) Zaman içinde süreç başarılı olursa belki o kategorinin tamamı kaybolup giderse veya belki de pas çözülürse pırıl pırıl, yeni gibi sağlam, düzgünce çalışan bir araca kavuşmuş oluruz.

Tanrı’nın En Büyük Hediyesi

Peki, umut ne kadar etkili olabilir? Bu bölümde şu ana kadar söylediğim her şeyin doğru olduğunu varsayalım. Gerçeklik ilkesinin egemenliğinden kaçan düşlem adında bir psikolojik güç gerçekten var ve bize gerçekliğimizi dönüştürmemiz yolunda yardımcı olabilir diyelim. O zaman *herhangi bir şeyi* daha iyisine doğru değiştirme konusunda nasıl bu kadar kötü olabiliyoruz? Nasıl her küçük neşe veya tatmin anı bir bütün olarak dünyanın yükü karşısında yok olup gidecekmiş gibi geliyor insana? Nasıl

oluyor da kutuptaki donmuş toprak tabakası asla bizim düşündüğümüzden *biraz daha yavaş* çözülüyor ya da hükümetlerimiz bizi hayatta tutmak için asla yapabileceklerinin en azından *daha fazlasını* yapmıyorlar? Nasıl oluyor da çevremizdeki her şey giderek daha aptalca ve kötü hale gelirken aynı zamanda insanı ezercesine daha da ve daha da ağır olabiliyor?

Umudu (siyasi) pratiğin içine yedirmek gerçekten mümkün mü? 2008’de Barack Obama tarihsel açıdan olağanüstü bir iş başardı: Birleşik Devletler’in ilk siyahi başkanı olarak seçildi. Benjamin “Tarih Kavramı Üzerine Tezler” adlı denemesinde tarihsel olayların bize “ezilen geçmiş için mücadele etme” yolunda bir fırsat sunduğuna değinir, Obama’nın seçilmesiyle gerçekten o dönemde böyle bir fırsat net olarak ortaya çıkmıştı: Siyahi kölelerin emekleri ve acıları üstüne kurulmuş bir ulus, siyahi vatandaşlarını köleliğin kaldırılmasından sonra da türlü sinsi sistematik yollarla baskı altına alıp dezavantajlı konuma düşürmeye devam ettikten sonra Afrika kökenli bir siyahinin oğlunu lideri olarak seçti. Bu gelişmeyle bir şeylerin değiştiği söylenebilir. Dünyanın en ikiye bölünmüş ve en idealist uluslarından biri, belki de en çok kendisine rağmen, kuruluşunda sahip olduğu paylaşımcı ideale biraz daha yaklaştı.

Obama’nın 2008 seçimi için yaptığı kampanya, “İnanabileceğimiz değişim” sloganıyla yürütüldü. Kampanyanın en ikonik sembolü Shepard Fairey’nin bugün görüldüğünde dahi hemen kendini hatırlatan posteriydi. Posterde Obama’nın bir tasviri bir yanı kırmızı diğer yanı maviyle renklendirilmiş biçimde bir tek kelimenin üstünde yer alıyordu: “UMUT.” O dönem Illinois Eyalet Senatörü olan Obama, 2004’teki Ulusal Demokrat Parti Kongresi’nde yaptığı ve ulusal çapta siyasi kariyerinin başlangıç noktası olan açılış konuşmasında şöyle diyordu: “Bu seçim tamamen umutla ilgili.” John Kerry ve George W. Bush arasında geçecek dönemin başkanlık seçimini kastederek soruyordu: “Şüphesizlikle dolu bir siyaset içinde mi yer almak istiyoruz yoksa bir umut siyasetinin parçası olmak mı?”

“Burada kör bir iyimserlikten söz etmiyorum” diye devam ediyordu. “İşsizliğin yalnızca onun hakkında düşünmezsek yok olup gideceğini ya da sağlık hizmetleri krizinin yalnızca görmezden gelirse kendi kendini çözeceğini düşünen neredeyse kasıtlı

bir kayıtsızlıktan söz etmiyorum. Daha elle tutulur bir şeyden söz ediyorum. Bir ateşin etrafında oturup özgürlük şarkıları söyleyen kölelerin umudundan, uzak kıyılara ulaşmak için yollara düşen göçmenlerin umudundan, zorluklar karşısında, bilinmezlik karşısında direnen umuttan söz ediyorum. Umudun cesaretinden söz ediyorum!”

Bugünden bakınca, bir politik figür olarak Obama’nın ilk günleri, ne vadettiği üzerine düşünmek garip gelebilir. 2004’te ben daha 16 yaşındaydım, bu kelimeleri ilk kez (izlemenin henüz utanç verici bir şey olmadığı günlerde) *The Daily Show*’u izlerken duyduğumda hala siyasi anlamda çok saf biriydim. Obama başkanlığı boyunca benim gibi, benim yaşımda insanlar siyasi açıdan daha katı hale geldiler. Gerçekten, sol cenahta Obama’yı bir çeşit sahtekâr olarak suçlamak artık neredeyse siyasi olgunluğun bir işareti olarak görülüyor. Evet, başkan olarak Obama kâğıt üstünde birçok hayli takdire şayan başarısı nedeniyle övülebilir. Vakti gelmiş ve neredeyse geçen bir sağlık hizmetleri reform programını geçirmek veya Chelsea Manning’in cezasını hafifleterek görevini noktalaması bunlara birer örnek. Ama bu başarılar her halükârda tipik olarak gereksiz bir tedbir halinin ihanetine uğradı (örneğin Manning’in cezasını *affetmek* varken neden cezayı *hafifletirsin* ki?), bu başarılar hep kirli para, dalavere ve örtülü çıkarlarla temelin-den bozuk bir Washington sistemi aracılığıyla verilen ödünlerle satın alındı. Obama, Orta Doğu’da drone savaşlarını kullanmaktan çekinmedi, tarihin en çok insan sınır dışı eden başkanı oldu, iklim değişikliğiyle ilgili gerçek aksiyonlar alma fırsatını kaçırdı, Yüce Divan’da aşırı muhafazakâr Hâkim Antonin Scalia’nın yerine liberal bir isim geçirmeyi başaramayıp kürtaj hakları mücadelesine ihanet etti. 2008 tarihli ekonomik krize verdiği karşılık bile (ki en azından Avrupa’daki meslektaşlarına kıyasla daha düşük seviyede dogmatik biçimde tasarruf yanlısıydı.) ekonominin Büyüyük Durgunluk’a girmesini önleyecek teşviği sunmaktan uzaktı. Tüm bu kararlar çileci bir yansızlıkla alındı, sanki şeytanla pazarlık yapmak her mantıklı yetişkinin yapması gereken bir şeymiş gibi normalleştirildi. Sonuçta seçilmesi, ülkeyi Amerika’nın ırkçılık mirasını geride bıraktığını gösterecek bir işaret olmanın tam zıttı bir noktaya getirdi, başkanlık dönemi bastırılanın geri dönmesine yol açtı, halefi proto-faşist Trump oldu.

Ama meşhur 2004 konuşmasına dönüp bakarsak, Obama'nın "umutlu" imajındaki çatlaklar ve çelişkiler, görebilen herkes için aşikâr şekilde görülüyor. Obama umudun yalnızca bir şeylerin iyi olmasını dilemekten daha "elle tutulur" olması gerektiğini söylüyor, sanırım "umutlu ama gerçekçi" olmayı kastediyor. Fakat konuşma boyunca bunun gerçekten ne *anlama gelebileceği* konusunda ortaya bir mantık koyamıyor. Çünkü Obama gerçeklik ilkesinin ağırlığı altında eziliyor ve umut onun için basit bir aldatmaca olarak kalıyor.

Her iyi Amerikalı hatip gibi Obama'nın ülkesinden söz ederken en çok başvurduğu ifade *hayaller*. "Annem ve babam yalnızca mümkün gözükmeyen bir aşkı paylaşmakla kalmadı" diyor Obama kitlesine:

Bu ulusun sunduğu ihtimallere kalıcı bir inancı da paylaştılar. Bana 'kutsanmış' anlamına gelen bir Afrikalı adını, Barack'ı uygun gördüler. Hoşgörülü Amerika'da insanın adının başarı yolunda önüne bir engel olarak çıkmayacağına inanıyorlardı. Zengin olmasalar da ülkedeki en iyi okullara gideceğim bir hayatın hayalini kurdular, çünkü cömert bir Amerika'da potansiyeline ulaşmak için zengin olmak bir mecburiyet değildi.

Amerika'nın bir gün *anlama gelebileceği* bir şeylere *inanç*, bir gün olabileceği ülke için vatandaşlarının *hayal kurması*, çoğu Amerikalının (özellikle de siyahi ve yoksul Amerikalıların) bir şekilde *bir olgu olarak* yüz yüze olduğu yıkıcı sosyal gerçekliklerden daha sahici bir şey olarak sunuluyor.

"Amerika'nın gerçek dehası bu işte" diye devam ediyor Obama:

Basit hayallere inanç, küçük mucizelerde ısrar. Geceleri çocuklarımızı yatağa yatırdığımızda iyi beslenmiş, iyi giyinmiş ve tehlikeden uzak olduğunu bilmek. Düşündüğümüzü istediğimiz gibi söyleyebilmek, yazabilmek ve sonucunda aniden kapımızın çalınmayacağını bilmek. Aklımıza bir fikir geldiğinde rüşvet ödememiz gerekmeden bir girişim başlatabileceğimizi bilmek. Bir

cezaıyla karşılaşacağımız korkusu olmadan siyasi süreçlere dahil olabileceğimizi ve (en azından çoğu zaman) meşru oylarımızın sayılacağını bilmek.

Sondaki şaka muhtemelen Başkan Bush'un seçilmesiyle sonuçlanan "havada kalan pusulalar" olayına bir gönderme. Yalnızca onun varlığı konuşmadaki fantezinin içine bir yalan sızmasına neden oluyor. Amerika'nın kısmen doğru çalışan bir liberal demokrasi olarak imajının bile neredeyse imkânsız olduğu ortaya çıkıyor.

Ama hayal kuruyorsak neden büyük hayaller kurmaya cüret etmiyoruz? Obama konuşmasındaki bazı noktalarda vatandaşlarının çoğu için devamlı olarak cehenneme dönüşmenin eşliğindeki bir ülkeyi tarif ediyor, tıpkı *Planescape: Torment*'teki Curst şehri gibi.* Uyarıları hep tekil anekdotlara dayanıyor, hep yüz yüze tanıştığı insanlarla ilgili oluyor, bu gördüklerinin (ki bu bir orta yolcunun imzasıdır) sistematik boyutta nasıl bir resim ortaya koyduğunu anlatmaya yönelik tek bir deneme bile yok. Ancak Obama "Gallesburg, Illinois'de tanıştığı" sendikalı işlerini kaybedip sonrasında "saatlik 7 dolar kazandıran işler için kendi çocuklarıyla rekabet etmek zorunda kalan" işçilerden söz ediyor. "İşini kaybettiği için gözyaşları içinde oğlu için gerekli 4500 dolarlık aylık masrafı olan ilaçları bel bağladığı sağlık yardımı olmadan nasıl alacağını bilmediğini anlatan bir babayı" anlatıyor. Tanıştığı savaşta sakat kalmış ama "ihtiyat birliğinde oldukları için uzun vadeli sağlık yardımlarından mahrum" gazilerden söz ediyor.

Peki bunların karşısında ne yapılmasını öneriyor? Partisine "küçük kasabalarda da büyük şehirlerde de tanıştığı insanların hükümetin tüm sorunları çözmesini beklemediğine" dair basmakalıp uyarılar yapıyor. Savaşın neden olduğu felaketlere rağmen askeri çatışmanın "gerçek düşmanlarımızı" mağlup edeceksek en azından "zaman zaman bir seçenek olmak zorunda olduğunda" ısrar ediyor. "Algı mühendislerinin" iddialarına rağmen insanların "beyzbol takımları yönetmeye" ve "muhteşem

* *Planescape Torment* 1999'da yayımlanmış rol yapma tabanlı bir video oyun. Curst ise oyunun haritasında yer alan, çorak topraklara kurulmuş sapa bir şehir. (ed.n.)

bir Tanrı'ya ibadet etmeye" devam ettiğini söylediği demokrat eyaletlerin seçmenlerine birlik çağrısı yapıyor ve hala birçok gey insanın yaşadığı cumhuriyetçi eyaletlerde "Irak'taki savaşa karşı çıkan ve Iraktaki savaşı destekleyen vatansever insanlar olduğuna" dikkat çekiyor. Babadan miras servetiyle aristokrat bir ailenin oğlu olan John Kerry'nin "çok çalışmanın ödüllendirildiği bir Amerika'ya" duyduğu inanç ve "bu ülkenin yetiştirdiği en iyi insanların somut bir örneği olduğu" için seçilmesi gerektiği fikrini öne sürüyor. Umudun dönüştürücü gücü, nihilizmle dolu haline göre bile yavan kalan, etliye sütlüye dokunmayan bir orta yolculuğa açılıyor. Makul planlama, mantıklı gelecek öne çıkıyor: geçmiş adaletsizliklerin yalnızca hafifletileceği ama asla ortadan kaldırılmayacağı yavan bir gelecek için yavan bir umut sunuluyor.

"Sonuçta" diyor Obama, umut "bize Tanrı'nın bahşettiği en büyük hediyedir, bu ulusun sarsılmaz temelidir; henüz görülmemiş şeylere duyulan bir inanç, önümüzde daha iyi günlerin olacağına yönelik bir inançtır." Hoşgörülü bir okuma yapacak olursak bunu bir tür Prometheus'cu bir özgürlük anlayışı olarak tanımlayabiliriz: Obama bize bir şeyleri değiştirecek umudu bize Tanrı'nın verebileceğini, bir şeyleri değiştirmek için gereken her türlü aksiyonu kendi kendimize almamız gerektiğini söylüyor. Ama Obama'yla ilgili şu an sahip olduğumuz bilgilerle, başkanlık döneminin nasıl geçtiğini görmemizle, araçlarla amaçları ifade etmek konusunda bir kafa karışıklığı yaşadığını görmek zor olmuyor.

Obama bize umudun yeterli olduğunu; *sadece kendi kendine yeterli olduğunu* söylüyormuş gibi gözüküyor. İnanç yalnızca inanca özgü özellikleriyle yeterliymiş gibi. Hayal kurmak yeter, çünkü Amerika'nın mevcut haliyle mükemmel olduğunu hayal edebiliyoruz. Bir ateşin etrafında özgürlük şarkıları söyleyen köleler sadece bu şekilde artık özgür olabilirler. Bu şekilde siyasetin kendisi *yalnızca* estetik meselesi haline gelmiş olur; asla gerçekliğe doğru geçmeye cüret etmeyecek bir çeşit çekingen düşlem olarak kalır. "Umudun" bu konuşmadaki görevine seçilmiş olmasını, *kendine has* estetiğinin önemi olan hiç kimseyi siyasi olarak rahatsız etmeyecek olmasıyla açıklamak da akla yakın olacaktır. Fairey'nin meşhur posterinin ilk halinde "İlerleme"

kelimesi yer alıyormuş ama Obama'nın kampanya ekibi "İlerleme" ifadesini, sadece bir duygu olarak dahi fazlasıyla tartışmalı bulduğu için reddetmiş.

Obama ortaya bir umut *fetişi* çıkarıyor. Obama'nın hatipliğinde umut (daha iyi bir gelecek tasavvur ederek gerçeği dönüştürecek asit gücünden) seçimciliğin yavan bir aracına, bir söylev manevrasına dönüşüyor. O, şüpheli siyaseti seçmiş biri ve kendisi de bunu biliyor, sözleri umut vaadini taca çıkarıyor.

Bir Torba Birayla, Parkta, Bizim Çocuklarla

Ama bu sadece işin Obama kısmı. Umut, seçim siyasetiyle buluştu diye hemen şüphecilığe düşmesini *meçbur kılan* hiçbir şey yok. Örneğin 2017 yazında yaşananları düşünün.

Theresa May 2017 yılında erken seçim yapılacağını açıkladığında İşçi Partisi'nin pozisyonu bütünüyle umutsuzmuş gibi gözüküyordu. Bristol'lı bir emekli olan Brenda, *BBC News*'te şöyle diyordu: "Şaka yapıyorsun, bir tane daha mı yani? Tanrı aşkına... Gerçekten katlanamıyorum artık. Şu an zaten çok fazla siyaset meselesi olup bitiyor, neden böyle bir şey yapması gerekti ki?" Brenda'nın yorumları siyasi yelpazenin hangi tarafından geliyordu bilmiyorum ama inanamayan hali o yelpazenin solunda hissedilen korku ve dehşet hissinin bir sembolü haline geldi.

May, Downing Street'in hemen dışında kurulan podyumdan kederli bir sesle şöyle diyordu: "Ülke, Brexit konusunda bir araya geliyor ama Westminster gelmiyor." Sonuç olarak başbakan halkı yeni bir parlamento kurmaya zorluyordu, hedefi çok daha fazla sadık Tory milletvekiliyle dolu bir parlamentoydu.

O dönem May'in hegemonyası (Avam Kamarası'nın inadı sayılmazsa) aşılmaz gözüküyordu. Seçime gidilirken yapılan anketlerde Muhafazakârların 21 puanlık üstünlüğü vardı. Başbakanın kuvveti, oy açısından önemi olan her türlü demografik kesimde ne gerekiyorsa o olabilmesinde yatıyordu. O günlerde güçlü konumdaki Avrupa karşıtları için May "yeni Demir Leydiydi." Gururlu ve milliyetçi duruşla Dover'ın beyaz falezleri üzerinde ayakta duruyor, imparator büyüklüğü sanrılarını yansıtabilecekleri kusursuz Thatcher ikamesi olarak kendini gösteriyordu. Siyasi olarak makul taraftakiler için May sorumlu, bir

kadın öğretmeni andıran, “güven veren bir çift elle” çalışan, Bullingdon bebelerinin* kibirli döneminin ardından geminin burnunu düzeltecek figür olarak görülüyordu. Avrupa’da kalmak için oy veren (ve *gerçekten* ayrılmak istemeyen) bir muhafazakâr için kusursuz bir idareciydi, partinin kalanını sarmış olan hortlakları kontrol ediyordu.

Aradan geçen birkaç yılda May’in kamusal imajı elbette radikal bir dönüşüme uğradı. Tüm bunların ne kadar korkutucu olduğunu hatırlamak bu nedenle zor olabilir. Seçim ilan edildiği sırada bilfiil işsiz durumdaydım, Essex’teki geçici ve yarı zamanlı öğretim üyeliği kontratım bittikten sonra bölük pörçük yazma işleriyle hayatta kalıyordum. Edie de Essex’te yüksek lisansı için çalışıyordu, bir yandan da buzdolaplarının hepsinin bozuk olduğu ve hepsinin yerdeki fayanslara su akıttığı bir barda haftada birkaç vardiya çalışıp para kazanıyordu (barın sahibi bu akıntıların yeri “temizlediği” için iyi bir şey olduğunu söylüyormuş). Bizim durumumuza benzer bir haldeki herkes gibi kazandığımız para kira tarihimiz gelmeden önce biraz olsun bizi artıya geçiriyordu, sonra kirayı ödemek için gereken miktar gidiyordu ve yeniden başa dönüyorduk.

Genç ve yoksul insanların bakış açısından son yedi yıllık Tory iktidarının felaket geçtiği ve nasıl gerçekleşirse gerçekleşsin Brexit’in temelde *bu gerçekten* insanları uzaklaştıracak bir dikkat dağıtıcı olduğu su götürmez bir gerçektir. Başka bir hükümete acil olarak ihtiyaç vardı, hatta başka bir hükümetin seçilmesi bile yetmezdi: Başka bir *yönetilme* biçimi, insanların devlet-yönetimine katılmasını sağlayabilecek yeni bir yöntem gerekiyordu. Başka bir tür uzaylı canavarın bizi daha çok sıkıntıya itmek için müdahil olması yetmezdi. Tam bu dönemde Adorno’nun “İlerleme” başlıklı denemesinde yazdığı bir satır üstüne düşünmeye başladım, cümleyi adeta bir tespih gibi kafamın içinde tekrar tekrar çeviriyordum. Gerçek ilerlemenin “şeylerin nihayetinde

* Yazar burada Oxford Üniversitesi’nin erkeklere münhasır öğrenci topluluğu Bullingdon Club’a bir gönderme yapıyor. Başbakan Boris Johnson, eski Başbakan David Cameron, eski Maliye Bakanı George Osborne gibi son yıllarda Birleşik Krallık siyasetine yön vermiş bazı isimlerin bu küçük topluluktan çıkmış olması ülke kamuoyunda tartışmalara neden olmuştu. (ed.n.)

daha iyi olacağı, insanların en azından sonunda rahat bir nefes alabileceği umuduydu” gelen düşünceyle oluştuğunu söylüyordu. Ben de o rahat nefesi alabilmeye hasrettim. Ama ben (veya herhangi bir başkası) o nefesi bir gün *alabileceğimiz* hissini ne zaman hissedebilecektik? *The Daily Mail* erken seçimi “sabotajcıları mahvetmek” için bir fırsat olarak nitelendiriyordu. May’ın “güçlü ve istikrarlı” liderliği bizim için gelecek olarak elimizde kalan şeyin artıklarının da “kontrolünü partisinin yeniden almasını” sağlayacaktı.

Sanırım ancak mucizelerden yana umutlarımız olabilirdi. Ama yine de mucizevi şeyler (en azından seçim siyasetinin genel yatınlığına bakıldığında) *mümkündü*. Corbyn’in İşçi Partisi lideri seçilmesi şimdiden düşlemin gerçekliğe karşı kazandığı büyük bir zafer olmuştu. Kişisel anlamda sağlam ama siyasi olarak etkisiz bir nerd olan “Red” Ed Miliband İşçi Partisi milletvekillerinin sadık kalmaya (aşağı yukarı) razı olduğu olabilecek en solcu lider olmuş ve Cameron karşısında *onun* aldığı hayal kırıklığı mağlubiyetin ardından partinin önemli bir kısmı sağa doğru kesin bir dönüş adımı yapmak için hazırlık halindeydi. Tespitlerine göre halk ne istediği konusunda gayet açık davranmıştı: Hristiyan İşçi açılımıyla halka istediklerini vereceklerdi. Daha çok kemer sıkma, daha çok yabancı düşmanlığı, daha fazla özelleştirme, daha fazla sınır ötesi harekât. Sol kanadın artık “seçilemez” hale geldiği iddiası gerçeklik ilkesinin, kapitalist realizmin temel düsturuydu. Öyle ki İşçi Partisi, Corbyn’in seçime girmesine son dakikada onaylamasının, Frank Field ve Neil Coyle gibi sağ kanadın sert savunucularının adaylığı ona teklif etmesinin parkta kabadayılık yapan çocukların yaptıkları şakalardan bir farkı yoktu. Sol kanadın adayının “geniş bir tartışma” ortaya çıkaracak bir üye oylamasıyla karşı karşıya kalmalarını istiyorlardı, sanırım Corbyn ve McDonnell’in partinin içinde dahi ne kadar küçük bir kitleye hitap ettiklerini fark etmelerini arzuluyordu. Bu katakullinin geri teptiğini söylemek sanırım yanlış olmayacaktır. Halktan gelen yeni ve devasa bir destek dalgasıyla (ki nedeni kısmen Ed Miliband’ın zaferi sonrası sağ kanadın sendika etkisini kısıtlamak için çıkardığı yasalardan) Corbyn; yaşlı ve zayıf Blair’vari ve Brown’vari rakiplerini büyük farkla mağlup etti.

Kafka'nın bir aforizması şöyle diyor: "İlerlemeye inanmak, henüz hiç ilerleme olmadığına inanmaktır." Ama ya bu pek de doğru değilse? Ya bir anda ve beklenmedik biçimde yeni bir al-tın çağı, Lale Devri'nin, tüm adaletsizliklerden ve gereksiz zah-metlerden özgürleşmiş bir halin, her şeyin nihayet tam olarak doğru olacağı bir dünyanın eşiğinde duranlar *biz* olursak?

Corbyn'in partinin kalanını kendisiyle birlikte sola doğru çekebileceği, Tory'ler tarafından ülkenin zorlandığı tasarruf tedbirlerine ve "tehditkâr çevre" politikalarına gerçek anlamda muhalefet bir cephe oluşturabileceğine dair umutlar vardı. Ama Corbyn deneyinin başlangıcı üzerinden 1,5 yıl geçmişken bu pek de gerçekleşiyormuş gibi gözüküyordu: Tabandan gelen destek hala güçlüydü ama partinin büyük bir kısmı bu plana destek vermiyordu. Brexit oylamasının sonucu sonrası, Tory'ler çatışma içinde, bölünmüş ve zayıf haldeyken parti, Corbyn'in yerine hiç-bir albenisi olmayan Owen Smith adında bir hayaleti (kendisi şu an kapuçino denen şeyi hayatında hiç duymadığına kamuoyunu ikna etmeye çalışırken gösterdiği budalaca ama güya sahici ça-bayla hatırlanıyor) getirmeye çalışarak bir dönem sahip olduğu siyasi sermayenin neredeyse hepsini boşa harcamıştı. Owen Jones gibi sol kanattan yazarlar dahi pes etmiş gibi gözüküyor ve Corbyn'in yerini bir dönem gölge hükümette Savunma Bakanlığı yapan Clive Lewis gibi daha dinamik bir sol figürün alması gerektiğini artık açık olarak savunuyordu. Dolayısıyla bu ortamda İşçi Partisi tarihi bir hezimete, Sert Brexit'in en sertini almaya ka-fayı takmış Tory'ler tarafından yok edilmeye mahkummuş gibi gözüküyordu. Sonucunda Corbyn devrilecekti, Blair'cılar geri dönecekti, May'in partisine zaten kendisinin savunuculuğunu yaptığı hiddetin sulandırılmış bir halini teklif ederek "muhalefet etmeye" hazırlardı.

Ama sonra garip bir şey oldu. Ülkenin dört bir yanında yeni bir Büyük Reddediş çiçek açtı, İşçi Partisi'nin mağlubiyetinin kaçınılmazlığını tabandan gelen bir ses reddetti. *The Summer That Changed Everything* adlı BBC belgeseli Brentford ve Isleworth bölgesi milletvekili Ruth Cadbury'nin koltuğunu kaybedeceği konusunda kameraya şikâyet ederken gönülsüzce işe gidenle-re bildiri dağıttığı veya Aberavon bölgesi milletvekili Stephen Kinnock'un gelecek seçimde partisinin alacağı büyük yenilgiyi

umutla ve merakla beklerken sonrasında genel başkanlık için yapacağı kampanyayı yarı açık şekilde planladığı anları kaydetmişti. Ama bu insanların seçmenleri (İşçi Partisi'nin felaketini düşünmeden farz eden anlayıştan kopuk biçimde), onların tam tersi, ilginç şekilde enerjik bir durumda gözüküyordu. Muhafazakarlara direnme ihtiyacı, umuda karşı umut etme güdüsü, ülkenin her yanında aktivistleri her yandan çıkarabilecekleri oy kırıntılarını bulup çekmeye itti.

Tüm bunların nasıl bir his yaşattığını da biliyorum, çünkü ben o aktivistlerden biriydim. Daha önce hiçbir siyasi partiye katılmayı ya da özellikle yabancılarla yüz yüze sohbet ederken hiçbir zaman özgüvenli bir konuşmacı olduğunu düşünmemiş bir yazar; her türlü aktivist organizasyonu eleştiren bir şüpheci olarak ben, Colchester'ın her yanında sokak sokak, kapı kapı dolaştım. Daha öncesinde bu seçim bölgesinde tek gerçek seçeneğimin burnumu kapatıp Liberal Demokratlara oy vermek olduğunu düşünüyordum. Çünkü Liberal Demokratlar koalisyon karşısında garanti bir koltuğa sahipti ve son seçimde Tory'lerin arkasında ikinci çıkmışlardı. Ama sonra ergenliğinden bu yana bir İşçi Partisi üyesi olan Edie beni onunla birlikte kampanyaya katılmaya ikna etti. Böyle olmasını beklemiyordum ama heyecanlanmıştım. Olası seçmenlere konuşup onların olası bir İşçi zaferi konusundaki şüphecililiğini Tory yenilgisi umutlarına dönüştürmek, beni yeri yerinden sarsacak önemde bir şeyi başara-bileceğimiz hissine gark etmişti.

Sol siyaset, Colchester'da hep ufacak bir varlığa sahip olmuştu. Üniversitenin radikal geçmişi dahi bir askeri üssün varlığıyla tarihsel bir karşı ağırlığın altında ezilmişti. Ama kampanyanın ortasında bir yerlerde bölgenin seçim dengeleriyle ilgili bir şeyin değiştiği aşikâr hale geldi, bölgenin Tory'lerle bizim aramızda iki taraflı bir muharebeye sahne olduğu belliydi. Daha iyi bir gelecek için seçim kampanyası yapma heyecanı, arkadaşlık ve dayanışma hisleriyle eşti. Edie ve benimle birlikte üniversiteden tanıdığımız insanlarla beraber çalışmıştık, hepsi Essex Felsefe, Sanat ve Tarih Fakültesi'nin ya eski ya da şu anki mensuplarıydı, İşçi Partisi'nin Colchester kolu içinde küçük bir hücre oluşturmak için bir araya gelmiştik. Özellikle arkadaşımız Lorcan yerel parti yapısının demokratikleşmesi için kilit bir figür olarak öne

çıkmişti. Konuşmalarının çok zekice ve kullanışlı bir duruluğu vardı. Sanki her konuştuğunda gerçekliği ensesinin kökünden yakalıyor, onu doğru davranmaya zorluyordu. Yeni, genç Corbyn’cilerle yine her şeyi kontrol etmelerine izin verileceğini zanneden partinin eski kliği arasında parti toplantılarında çıkan yakıcı anlaşmazlıkları hatırlıyorum. Yazın en sıcak gününde okulun spor salonunun içine kapalı bir haldeyken, Lorcan’ın listesinin gelecek yönetim kurulundaki her bir pozisyonu kazanması üzerine ağır tartışmalar çıkmıştı. Daha sonra kendisi bölgenin Tory milletvekili tarafından sosyal medyada bloklanan ilk Colchester’lı yerel meclis üyesi olacaktı.

Elbette ne Colchester’da ne de ulusal çapta bir zafer kazanmadık. Ama *kaybetmedik de*. Yani en azından herkesin düşündüğü biçimde kötü bir sonuçla. May o zaman kesin olarak meclisteki çoğunluk kitlesini artıracakmış gibi gözüküyordu, tam tersi elindeki çoğunluğu kaybetti. Colchester’da az farkla ikinci olduk, Tory karşıtı oyların geri kalanı bizim tarafımıza düşseydi kolaylıkla meclisteki koltuk bizim olabilirdi (çok fazla sadık ve inatçı Liberal Demokrat vardı). Evin yanındaki sandıkta kimlerin oy vermeye geldiğini takip etmeye yardım edip sonrasında oyların çıkarılması için oradan oraya dolandıktan sonra televizyonda çıkan ilk sonuçları izlediğim o akşamı hatırlıyorum. Gergindim, asabi bir tedbirle tereddüt içindeydim. Hiçbir şekilde bir zafer için umudum yoktu, sadece yaptığımız her şeyin boşa gitmemesine her şeyden çok ihtiyacım vardı. Sonuçların çıkmasıyla Tory’lerin ellerindeki çoğunluğu kaybedeceği kesinleştğinde sevinçten delirdim, kendimi yere atıp tişörtümü kafamın üstüne geçirdim, alnımı yere bastırırken dizlerimin üstüne çöküp kahkahalara boğuldum. Edie arkamdaki kanepede otururken kıkır kıkır gülüyor, sevincimi telefonuyla kaydetmeye çalışıyordu.

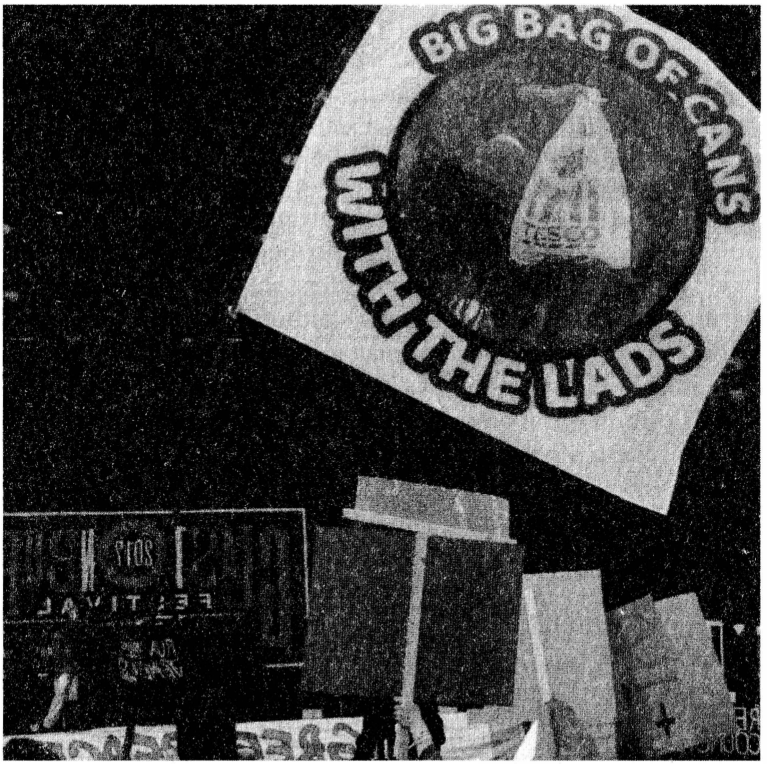
Neredeyse başarmıştık, şimdiye kadar duyduğumuz her türlü hoyrat ve klişe bilgeliği neredeyse ters yüz edecektik. Bazı bölgelerde kazanırken attığımız farklar da düşünüldüğünde bir sonraki seçimde büyük farkla iktidara gelmeye hazır olacağımız kesindi. Parti şimdiden kendini “kalıcı kampanya temposuna” çıkarmayı tartışıyor, her türlü hedef bölge için devamlı tartışmalar sürüyordu. Boris Johnson’ı, Amber Rudd’ı, Iain Duncan Smith’i koltuklarından edebilirdik...

Yeni bir siyaset ihtimalinin ayak sesleri duyuluyordu: İşçi Partisi yalnızca Westminster'daki gücünü elde tutmaya değil toplumu dönüştürmeye odaklanan gerçek bir kitle partisi, gerçek bir kitle hareketi olabilirdi. Tory'ler aslında olması gereken ama tam da gerçekleşmeyen mağlubiyetleri sonrası kıvranıp durdular, Grenfell'de yaşanan trajediye ortalama bir terbiyeyle dahi karşılık vermekte zorlandılar, Kraliçe'nin meclisi açan konuşmasının kabul edilmesini sağlayacak bir çoğunluğu şapkadan çıkarmaya çalışırken işi ellerine yüzlerine bulaştırdılar (sonuçta, tabii ki eski muhafazakârlardan DUP'ye* rüşvet vermek zorunda kaldılar). Bu sırada Colchester'da biz günlerdir güneşin altında parkta otururken kutularca bira içip mem paylaşıyormuşuz gibi geliyordu bana. Yeni bir dil oluşmuştu: sümüklü böcekler, gevşekler, "bizim çocuk." Bir sol Twitter sayfasının biyografi kısmında şöyle yazıyordu: "Jeremy Bernard Corbyn, Başbakan'dır. İtirazın varsa siktir olup gidebilirsin." Corbyn'in gerçekten kazandığı düşlemi yalnızca ısrarcı olunarak gerçeğe dönüştürülebilirmiş gibiydi, eski gerçekliğin kuvvetleri artık daha bilge değildi. Her şeyin içinden nahif bir ütopyacılık parlıyordu: Corbyn'in kendisi Glastonbury'de bir zafer kutlarcasına sahneye çıkmıştı, festival kalabalığının tamamı ismini bağırarak tezahürat yapıyordu. *Oooooooooo Jeremy Corbyn, oooooooooo Jeremy Corbyn*. Bir bayrakta "Bizim Çocuklarla, Bir Torba Dolusu Bira" yazıyordu bir bayrakta, kelimeler Corbyn'in elinde bir Tesco torbasını muzaffer bir edayla havaya kaldırışını yuvarlak içine almıştı, içi içkiyle doluydu. Milenyal bir Özgürlükle halkının başındaydı.

Jeremy, belki Başbakan seçilememişti ama buna hazırды. Partisi tasarruf tedbirlerini sonlandıracak, Tory'lerin Brexit'i bir deregülasyon şenliği için fırsata dönüştürme denemelerini boşa çıkaracaktı. Geleceğimiz için mücadele ediyorduk ve onu geri alacaktık. Öyle gözükiyordu ki umut sayesinde tüm siyasi manzara bambaşka bir hal almıştı.

Elbette bu pek uzun sürmedi. May seçim "zaferi" yüzünden ölümcül bir yara aldı ama bir şekilde sonrasındaki iki yılda başbakanlık koltuğunda kalmayı başardı, sorunlar sonsuza dek

* Demokratik Birlik Partisi. Kuzey İrlanda'nın en büyük partisidir. 2017'de Muhafazakar Parti'nin azınlık hükümetine destek vermişlerdi. (ed.n.)

sürüp gidecekmiş gibi gözüküyordu. İşçi Partisi'nin sol kanadının umutları tam da o yıllarda dalında çürüyüp gitti. Parti; bütünleşmeyi, siyasi gücünü uygulamaya koyması genel seçim kazanmasına bağlı, geleneksel bir siyasi partiden daha fazlası olmayı, bunun için kendini dönüştürmeyi başaramadı. Partinin sağ kanadındaki tecrübeli bozguncular, gülünç şekilde kısa ömürlü olan Change UK The Independent Group'u kurmak için ayrıldılar ama sosyalist bir hükümeti o dönem istemeyen (ve asla istemeyecek) çok daha fazla insan partide kalıp İşçi Partisi vekili olmaya devam etti. 2017'nin rahat etmeleri için çok yakın bir sonuç getirmesiyle İşçi Partisi'nin sağı artık Jeremy Bernard Corbyn'in *asla* Başbakan olmaması için olabildiğince fazla zaman ve enerji harcamaya kararlı her görüşten siyasi hareketin oluşturduğu bir cephenin bir parçası olacaktı. Sahiplerinin vergi ödemeye başlaması halinde olabileceklerden çok korkan Tory

medyasından aptallık seviyesinde tavizsiz People's Vote kampanyasına çok renkli bir cepheydi bu ve People's Vote hareketi bile Brexit'ten mi, Corbyn'den mi daha çok nefret ettiğine karar veremiyordu.

2019 genel seçimi ilan edildiği zaman* geldiğinde Corbyn, Britanya'nın en çok nefret edilen insanlarından biri olarak yerini gayet net şekilde sağlamlaştırmıştı. Bu kez kapı kapı dolaştığınızda koyu kırmızı suratlı emekliler ve yanlarında havlayan köpekleriyle öfkeli erkekler tarafından İşçi Partisi liderinin nasıl bir IRA sempatizanı olduğu konusunda çekilen nutukları dinlemeniz kaçınılmaz hale gelmişti. Diğer yanda tüm ana akım gazetelerin baş sayfalarında hayatı boyu ırkçılık karşıtı olmuş bu adamın güya Yahudi karşıtı olduğuna dair bitmek tükenmek bilmeyen haber yığınları vardı (Yani gerçekten, Jeremy Corbyn bir Yahudi karşıtı *olsa*, diğer tüm ırkçılar gibi bunu gururla kabul etmemesi için bir neden mi var? Gerçekten Yahudilerden nefret etse çok başarılı bir medya kariyeri olabilirdi yahu!) Belki de hepsinden kötüsü İşçi Partisi, Brexit konusunda umutsuz bir çıkmaza sıkışmış durumdaydı. Seçimde iktidar mücadelesi vermek için hem ayrılmaya hem de kalmaya yakın seçmenlerden oy almaya ihtiyaç varken, (kabul edelim) hem Brexit'in kendisi hem de sebep oldukları nedeniyle bu mesele konusunda İşçi Partisi'nin hem yeterince iyi hem de aynı zamanda (en azından herhangi bir boyutta) felaket biçimde yetersiz bir palavradan öteye gidemeyen bir pozisyon alması mümkün değildi.

Kampanya ilerledikçe İşçi Partisi'nin anketlerdeki performansı da yetersiz kalmaya devam etti ama partinin destekçileri son seçimde olanlardan cesaret buldular. Tory kanadı, yalanların ve karalamaların, siyasi projelerin önüne geçtiği keskin ve kirli bir kampanya yürüttü. İktidar partisinin seçim konusundaki yegâne gerçek, açık ve tutarlı pozisyonu, saf anti-politikanın ta kendisi dışında bir şey olmayan "Haydi Brexit'i Bitirelim" sloga-

* Burada biraz kendi kronolojimi bozuyorum çünkü tüm bunlar olduğunda Edie'nin hamileliğinin üzerinden uzun zaman geçmişti. Ama kitaplar belli dönemler sonunda ortaya çıkar ve günlük olaylardan her zaman tam anlamıyla izole olamazlar. Bu konuda 2019 seçiminin gerçekleştiği olgusunu ortaya koymak yapmak istediğim tespit için kritik önem taşıyordu.

nıydı (Görünüşe bakılırsa Tory'ler 2017 kampanyasını Brexit'in nasıl iyi bir şey olacağını anlatarak geçirmiş olmalarından değerli bir ders almış ve insanların artık Brexit'in sadece bitmesini istediğini fark etmişlerdi.) Başbakanlık dönemi bu noktaya kadar aşağı yukarı yalnızca kendi hükümetlerini çökertmek için yaptığı başarısız denemelerden ibaret olan Boris Johnson kampanya çalışmalarında neredeyse yüzünü bile göstermemiş, kendisine karşı en yumuşak medya organları dışında bir yere çıkmayarak eleştirilmeyi adeta reddetmişti. Öyle ki bir noktada bir grup muhabirden saklanmak için buzdolabına bile girmişti. May'ın kampanyası başarısız olduysa bunun da başarısız olması *kesin* diye düşünmemek elde değildi.

Ama asla 2017 tarzında bir umut dalgası olmadı. Şimdi tabii her şeyin nasıl olup bittiğini hepimiz biliyoruz. 2019 genel seçimi sırasında da zaman zaman umutlu hissettiğim oldu. Ama üstüne düşündükçe kendimi umutlu hissettiğim *şeyin* diğer insanların da benim gibi umutlu olmaya başlamaları olduğunu; umudun dönüştürücü gücünün bizi yeniden bir anda aşp götüreceğini, sosyalizmin kazanacağını umuyordum. Yani o umut anlarında umutlu olduğum şey yalnızca umudun kendisiydi.

Vesanyorum bir şekilde 2019'da sonuçta sol siyaseti bitiren de bu oldu. 2017'de İşçi Partisi aktivistleri kendilerini umut ederken bulmuşlardı. Oldukça spesifik bir şeyi, yani Tory iktidarını bitirmeyi umut ediyorlardı. Bu umut siyasi manzaranın dönüşümüne katkı sağladı ama itiraf etmek gerek, yeterince güçlü değildi. Ama 2019'da hepimiz o eski mucizeye takılıp kalmış gibiydik. Dolayısıyla kendimizi umut etmeye itmemizi sağlayan yegâne şey, hepimiz yalnızca umut etmeye başlarsak *yeniden* olabileceklerin ihtimaliydi. Böylece umut bir fetiş haline gelmişti, Obama'nın başlangıcı Corbyn'in sonu oluyordu. O kampanyanın paradigmasını en iyi özetleyen mem Corbyn'in yüzünün 95-96 sezonunda bir maç önü açıklaması yapan Kevin Keegan'ın suratına yerleştirildiği bir videoydu. Corbyn, Keegan'ın ağzından coşkuyla şöyle diyordu: "Onları yenersek çok sevinirim." Beyhude bir kahramanlığın cürekâr coşkusuydu bu.

Ama bazen zincir gerçekten bir noktadan kırılır.

Bizim İnancımız Sizi Kışkandırır

Komünizmin çılgınca bir planı vardı: 'Eski cins insanı,' kadim Adem'i yeni baştan yapmak. Ve bu gerçekten işe yaradı. Marksist-Leninist laboratuvar, 70 küsur yılın sonunda yeni bir insanın doğuşuna sahne oldu: *Homo sovyeticus*.

Svetlana Aleksiyeviç'in Sovyetler Birliği'nde yaşanan epik çöküş üstüne geniş ve çok sesli ağıdı *İkinci El Zaman*'ın açılışını yapan satırlar bunlar. Kitabın anlatıcılığını üstlenen birçok sestten biri olan 87 yaşındaki, Stalin'in işçi kamplarının eski mahkumlarından ve 1922'den bu yana Komünist Parti üyeliği bulunan Vasili Petroviç "Bizi mantığa göre yargılayamazsınız" diye ısrar ediyor: "Bizi yalnızca inanca göre yargılayabilirsiniz. İnanç! Bizim inancımız sizi kışkandırır!"

Çıtını çıkarmayan torununa şöyle fırça atıyor Vasili: "Sen hayatında ne tür büyük bir olay yaşadın ki? Elinde hiçbir şey yok. Yalnızca konfor... Fabrikalar, barajlar, elektrik santralleri... Biz, Hitler'i mağlup eden nesildik. Başka türlü bir mutluluktan o... Biz dünyada Cennet'i kurmak istiyorduk."

20. yüzyılın gidişatını, belki de her şeyden çok, 1917'de Rusya'da yaşanan olağanüstü ayaklanmalar tanımladı: Çarlığın devrilmesi başta gözüken manzaranın aksine, (Şubat Devrimi'nin ardından hemen başa getirilen Geçici Hükümet'in ikiye bölünmesiyle değil) yeni bir gelecek için çabalayan yeni bir siyasetin kurulmasıyla sonuçlanmıştı. Bu olayın kendisinde, sonuçta hakkında ne düşünürseniz düşünün, daha iyinin hayaline yönelik gerçekten bir şeyler değiştirmeyi başarmış bir siyasi hareketin örneği vardı elimizde.

Benjamin'in de gayet farkında olduğu gibi Sovyetler Birliği'nin kuruluşu insan türünün geride kalan tamamına bir çeşit meydan okumaydı. 1926 ve 1927'de şehri ziyareti sırasındaki deneyimlerini yazdığı "Moskova" başlıklı denemesinde Benjamin soruyordu: "Hangi gerçeklik hakikatle içten içe yondeşik? Hangi hakikat kendisini gerçek olanla yondeşik olmak için hazırlıyor?"

Şöyle devam ediyor sonrasında: "Moskova'nın kendisini görmekten daha hızlı şekilde, insan Berlin'i Moskova aracılığıyla-

la görmeyi öğreniyor.” Yani yeni bir dünyanın ortaya koyduğu vaadin zorlamasıyla, filozof yaşadığı şehir aracılığıyla temsilini bulan burjuva dünyasının tamamını görmeyi öğreniyor:

Eve döndüğünde en çarpıcı şekilde fark edeceği şey Berlin’in terk edilmiş bir şehir olduğu olacak. Sokaklarında dolaşan insanlar ve gruplar kendilerine has bir yalnızlık içindeler. Berlin’in şatafatı tarifsiz... Asil bir yalnızlık, asil bir ıssızlık Berlin’in sokaklarında asılı duruyor. Berlin ne kadar kimsesiz, ne kadar boş! Moskova’da evlerin her tarafından bereket fışkırıyor, çitlerde asılı duruyor, korkuluklara dayanıyor, kaldırımlarda uzanıyor. Her 50 adımda bir ellerinde sigaralarla, meyvelerle, tatlılarla kadınlar geçiyor. Yanlarında bir çamaşır sepeti, aldıklarını taşıyorlar, bazılarının yanında bir de kızak oluyor. Parlak renkli yün bir örtü elmaları veya portakalları soğuktan koruyor, bunların en güzellerinden ikisi tepede göze çarpıyor. Yanlarında şeker figürler, yemişler, şekerlemeler.

Moskova, Kızıl Bereket’le tomurcuklanıyordu ve Benjamin’in satırlarını okuduğunuzda söylenenlere kapılıp gitmemek imkânsız. Moskova aracılığıyla insan kendisini yenilenmiş buluyordu: “Geldiğiniz anda çocukluk dönemi başlıyor. Sokakların üstünü kaplayan kalın buz tabakası yüzünden yürümeyi yeniden öğrenmek zorundasınız. Evlerin oluşturduğu o devasa orman o kadar geçilmez duruyor ki göze yalnız görkemi çarpıyor. Gerçekten çocuklar “her yerde cirit atıyorlar.” Bu çocukların çoğu yoksulluk içinde yaşıyorlar ama hiç olmazsa kendi dünyaları onlara ait:

Ama aşılmaktan çok uzak gözüken çocuk yoksulluğunun tüm görüntüleri arasında dikkatli bir gözlem bir şeyi algılayacaktır: Proletaryanın özgürleşmiş gururuyla çocukların özgürleşmiş tavrının birbirine eş olması. Moskova’nın müzelerine yaptığınız ziyaretlerde karşınıza çıkan en hoş sürpriz, çocukların ve işçilerin bazen bir rehber eşliğinde, tek başlarına ya da grup olarak, bölümlerden bölümlere ne kadar kolay gezdiklerini

görmek. Rusya’da proletarya gerçekten burjuva kültürünü sahiplenmeye başlamış durumda, oysa bizim ülkemizdeki benzer anlarda bir soygun planlıyormuş havasında gözüküyorlar.

Vadedilen gelecek *henüz* ortaya çıkmamış ama her yanımızda inşa edildiğini görebiliyoruz. “Her bir düşünce, her bir gün, her bir hayat burada bir laboratuvar masasında uzanıyor.” Duraksız, sınırsız bir hareketlilik: “Fabrikalarında çalışanlar, binalarda ofisler, apartmanlarda mobilyalar yeniden düzenleniyor, taşınıyor, tıktırılıyor. Kulüplerde vaftiz ve evlilik törenlerinin yeni halleri sunuluyor, sanki kulüpler araştırma enstitüsüymüş gibi... Dükkanlar önce restoranlara, birkaç hafta sonra da ofislere dönüştürülüyor. Bu her yere hükmeden tutkuda, gelişim için bir nahif arzu olduğu kadar sınırsız bir merak ve şenlik hali var. “Bolşevizm özel hayatı feshetmiş” diye yazıyor Benjamin. “Moskova’nın her bir sakini için günler ağzına kadar dolu. İnsana her bir dakika insanların içmeye doyamadığı ucuz bir likör gibi gözüküyor, sanki zamanın kendisiyle sarhoş olmuşlar.”

Benjamin’in denemesini okuyunca Moskova insana bir mucize gibi gözüküyor ama tasvirleri her zaman tam anlamıyla dü-rüst değil gibi. Hatta tüm denemeyi Werner Herzog’un “esrik hakikat” diye tabir edebileceği bir şeyi anlatmak için bir çaba olarak niteleyebiliriz. Salt “olgulardan öte gerçekliği, gerçeklik ilkesinin gerçekçiliğin ötesini görmek için bir çaba. Ampirik olarak mevcut olanı tarif etmek için tam da orada olmayanı kullanma. Çünkü Moskova ziyareti sırasında Benjamin’in tuttuğu günlük, denemedekiyle birbiriyle tamamen aynı birçok pasaj içerse bile, gerçekten çok daha farklı bir hikâye anlatıyor.

Benjamin gerçekte Aralık 1926 ve Ocak 1927 aylarını neredeyse devamlı olarak bir ruhsal keder ve cinsel ümitsizlik halinde geçirdi. Benjamin, Moskova’ya aslında radikal tiyatro direktörü Asja Lacis’i ziyaret etmeye gitmişti. Kendisi Benjamin’e komünizmi aşılamanı istiyordu, 1924’te Capri’de bir ilişkileri olmuştu. Benjamin, Komünist Parti’nin resmi bir üyesi olmayı düşünüyordu, kafasının bir köşesinde de eşini terk edip evliliğini sonlandırmak vardı. Ama Rusya’ya geldiğinde Lacis’i sanatoryuma yatırılmış olarak buldu. Benjamin bu yüzden ziyaretinin önemli

bir kısmını Lacis'in *diğer erkek arkadaşı* Avusturyalı oyun yazarı Bernhard Reich eşliğinde geçirdi. Reich'ın şehrin bir yerindeki bir otelde odaları vardı ama Benjamin tek kelime Rusça konuşmadığı için rakibinin kendisini akşam yemeğine çıkarıp tiyatroya götürmesine, kendisini yerel entelijansiya tanıştırmasına muhtaçtı. Bunun doğal sonucu olarak günlük boyunca Reich, Benjamin'le otelinde devamlı olarak didişiyormuş gibi gözüküyordu. Asja'yla baş başa kalma fırsatını çalabildiği nadir anlarda da Walter onunla feci tartışmalara giriyor, kadınla (fiziksel ya da başka türlü) herhangi bir bağ kurmakta zorlanıyordu.

Gerçekliği parçalayıp geçmeye hazır gözükken devrimin vaadinden çok uzakta, günlüğündeki ruh sahadaki gerçeklerin hüznünlü riayetine doğru paramparça oluyor: "Devrim sırasında etkin olan nesil yaşılanıyor. Sanki devletin durumunun durgunlaşmasıyla hayatlarına insanın normalde yaşlılıkta ulaştığı bir sükûnet veya bir itidal çökmüş." Şöyle diyor Benjamin: "Devletin hayatındaki devrimci ilerlemeye yönelik dinamiği tutuklamak için bir çaba gösteriliyor. Bir taraf, beğenin ya da beğenmeyin, bir yandan gençliğin devrimsel enerjisini pildeki elektrik gibi biriktirip tutmaya çalışırken yeniden yapılanma dönemine girmiş durumda. İşe yaramıyor... İtaatkarlık hala insanların damarlarında kan gibi akıyor burada."

Bu işin nereye vardığını hepimiz biliyoruz. Obama ve Corby'nin İşçi Partisi gibi zamanla Sovyetler Birliği de kendi vaadine ihanet etti. "Savaş Komünizmi döneminde görsel propagandalarını Devrim'in hizmetine sunan yapısalcılar, süprematistler, abstraksiyonistler çoktan uzaklaştırılmış. Bugün sadece bayağı bir açıklık talep ediliyordu." 1926 ve 1927'de umudun düşlemi yerini çoktan yeni bir gerçeklik prensibine bırakmaya başlamış, bu süreçte kendi kendini (ve belki de kendisiyle birlikte insan ırkının geleceğinin bütünü de) sınırlıyordu. Çok yakında bu yeni gerçeklik ilkesi Stalin'in göstermelik yargılamalarına, zorla çalıştırma kamplarına, muhalefetin Macaristan ve Çekoslovakya'da zorla bastırılmasına, Çernobil'e dönüştü. Zamanla bu sınırlama Sovyet bloğunun sığlaşarak önce tamamen düşlem ekseninden kaymasına, sonra da özünde anlamsız bir şeye dönüşmesine neden oldu. 90'ların başında artık çökmeye hazır hale gelecek, felaket kapitalizmi ve etnik savaşılar yol açarak dağıla-

çaktı. *İkinci El Zaman*’ın inşasına zemin olan ana travma da bu olacaktır:

“1917 Devrimi’nin arifesinde Alexander Grin şöyle yazdı: “Gelecek şu an olması gereken yeri bulmuş da orada durmuş gibi gözüküyor.” Şimdi, tam 100 yıl sonra, gelecek, bir kez daha, olması gereken yerde değil.”

Tarih Meleği

Benjamin, Moskova denemesini Lenin’in ölümünün yıl dönümünde gerçekleştirilen törenleri tasvir eden satırlarla bitirir. “Bolşevikler için” diye yazıyor Benjamin, “Lenin’in yasını tutmak, kahramanca bir komünizmin yasını tutmak anlamına da geliyor. Lenin’in etkinliği kendi döneminde yaşanan olayların gidişatını o kadar hızlandırmış ki kendisi hızla geçmişe doğru gözden kayboluyor, imgesi süratle uzaklaşıyor.” Aynı zamanda tam da bu nedenden Lenin’in gölgesi giderek büyüyordu, tıpkı Kafka’nın babası gibi: “Şimdi her Komüniste bu zamanın gerektirdiği devrimsel çalışmanın çatışmayla, iç savaşıyla değil kanal inşaatıyla, elektrik hatlarıyla, fabrika inşaatıyla olacağı açıklanıyordu. Gerçek teknolojinin devrimsel doğası her gün daha da açık şekilde vurgulanıyordu. Tıpkı her şey gibi bu da Lenin’in adına yapılıyordu. Onun adı büyüdükçe büyüyordu.”

Lenin’in ismi ve fotoğrafı neredeyse bir ikon halini almıştı:

Bugün bile resminin kültü ölçülmesi imkânsız boyutlara ulaşmış durumda. İnsanın her boyuttan, her türlü pozdan ve malzemeden Lenin resimleri alabileceği dükkanlar bulması kolay. Duvarlara açılan oyuklarda büstleri, daha büyük kulüplerde gerçek boyunda heykelleri, mutfaklarda, çamaşırhanelerde, depolarda küçük fotoğrafları duruyor. Kremlin’deki cephaneliğin girişinde de o var, din değiştiren kafirlerin eskiden dinsiz yaşayan yerlere diktiği haçlar gibi her yerde.

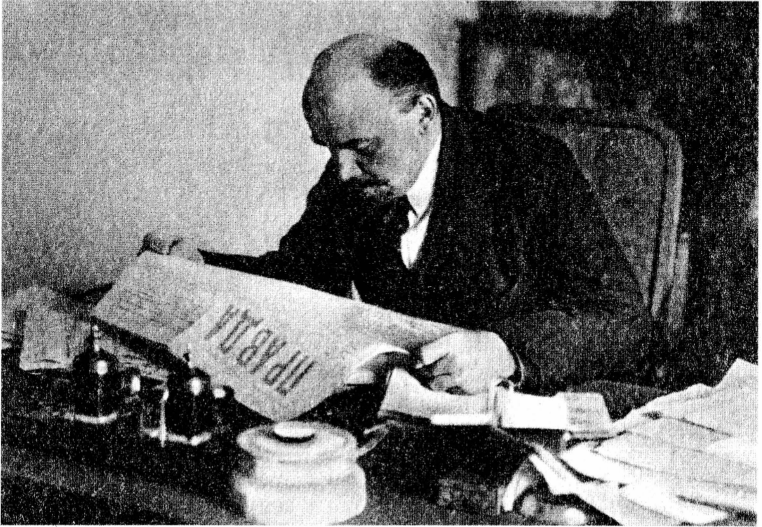
Benjamin genellikle hatip Lenin’in “çok bilinen” fotoğrafının kullanıldığına dikkat çekiyor. Moskova’nın ortasında bir kürsüden

aşağıda kendisini dinleyen insan deryasına sesleniyor. “Ama bir başkası,” Benjamin’e göre, “belki de daha yoğun ve direkt olarak insana sesleniyor.” Günlüğünde Fanny Eloyava adında bir oyuncunun evinde asılıyken gördüğü resmi şöyle tarif ediyor:

Lenin bir masada oturuyor, *Pravda*’nın bir sayısı üstüne doğru eğilmiş. Gündelik bir gazeteye tamamen odaklandığı o anda karakterindeki diyalektik çatışma görünür hale geliyor: Bakışları elbette her zaman uzak ufka dikili ama kalbindeki yorulmaz özen şu ana odaklanmış durumda.

Daha sonra yazacağı (hatta trajik ölümünden kısa süre önce yazdığı son denemesi olacak) “Tarih Üzerine Tezler” denemesinde Benjamin, Paul Klee’nin mono baskı eseri *Angelus Novus*’u tasvir ediyor. O dönem pek bilinen bir eser değil ama kişisel olarak kendisinin en çok değer verdiği varlıklarından biri:

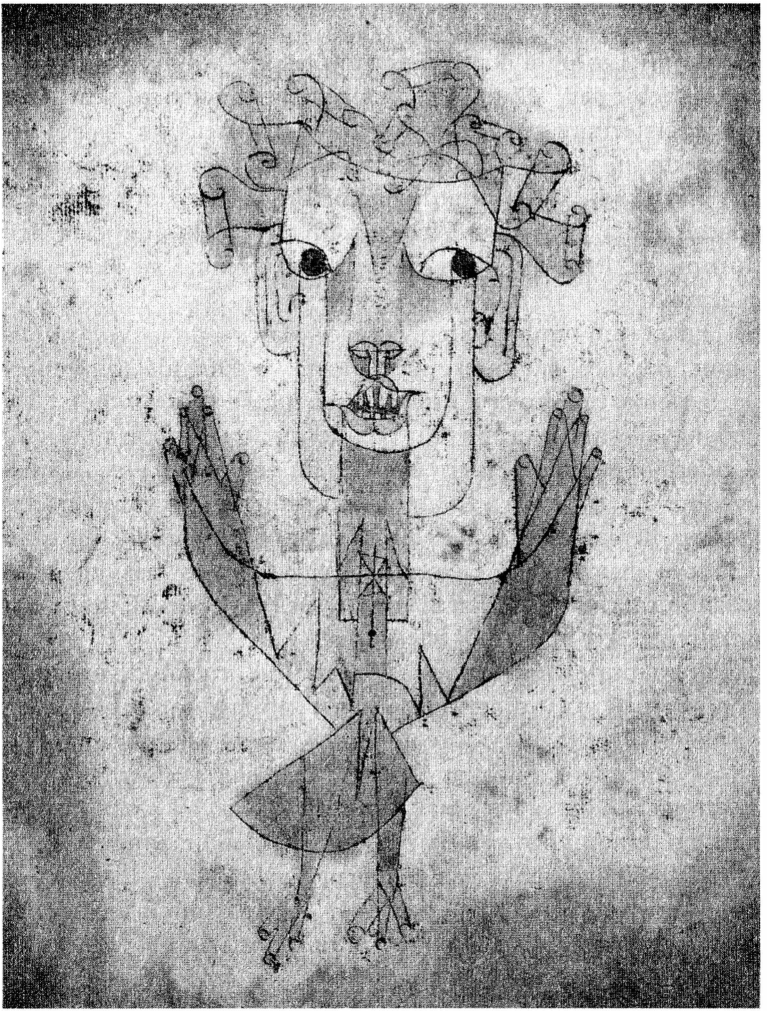
Bakışlarını döndüğü bir şeyden uzaklaşmaya hazırlanıyormuş gibi gözüken bir meleği tasvir ediyor. Gözleri kocaman, ağzı açık, kanatlarını açmış. Tarih meleği işte böyle görünüyor olmalı. Yüzü geçmişe dönmüş. Karşı-

mıza bir olaylar zinciri çıktığı zaman bir büyük felaket görüyor, o felaket yıkım üstüne yıkım yapıyor ve ayaklarının dibine yığılıyor. Melekler orada kalmak, ölüleri uyandırmak ve yıkılan onca şeyi yeniden yapmak isterler. Ama Cennet'ten gelen bir fırtına çıkıyor ve kanatları o fırtınanın rüzgarına kapılıyor. O kadar kuvvetli ki bu rüzgâr artık onları kapatamıyor. Bu fırtına onu geri dönülmez biçimde geleceğe doğru sürüklüyor. Önündeki enkaz göğe doğru yükselmeye devam ederken sırtı bu geleceğe dönük. İlerleme dediğimiz şey işte *bu* fırtına.

Benjamin burada “ilerleme” sözünü daha çok acı bir ironi için kullanıyor, bence burada Adorno'nun sonunda rahat bir nefes alma fikrinin aksini kastediyor. “Ezilenlerin tarihi bize içinde yaşadığımız ‘olağanüstü halin’ bir istisna değil kural olduğunu öğretiyor” diye yazıyor Benjamin bizi meleğiyle tanıştırmadan hemen önce. “20. yüzyılda tecrübe ettiğimiz şeylerin ‘hala’ mümkün olduğunu fark etmenin. yarattığı mevcut şaşkınlık felsefi *değil*.” 1940 yılında Paris'teki bir hapisane kampından yeni dönmüş, işgalci Nazi cehenneminden uzaklaşmak amacıyla evinden kaçmaya hazırlanan Benjamin için tarih yalnızca uzun, devamsız bir felaketler silsilesi gibi gözükebilirdi. İnsan türü tüm bu felaketlere rağmen pasif bir halde yola devam ediyordu. Tarih meleği buna müdahale etmek *istiyordu* ama olaylar önünde birikiyor ve birikiyor, dolayısıyla o da kendini bunun karşısında aciz hissediyordu.

Lenin'in *Pravda* okuması *Angelus Novus*'un zıttına benzer bir şey gibi gözüküyor. O meleğin bir negatifi ya da daha doğru ifadeyle *Angelus Novus*, Lenin'in resminin negatifi olarak okunabilir. Benjamin'in anlayışına göre Lenin'in resmi (ki yeri gelmişken söyleyeyim, öyle olmasını istemiyorsanız resmin gerçek ve tarihsel Lenin'in kendisiyle hiçbir alakası olmasına gerek yok) bir umut alegorisi haline geliyor: Gözleri gelip geçici günlük yaşama dikili ama aynı zamanda geleceğe dönük. Böylece Lenin umut için gereken işi yapıp (Marcuse'ye inanıyorsak eğer) elbette aynı zamanda düşlem *oyununu* oynarken resmedilmiş. Gazeteye bakarken düşünceye dalışında Lenin karşısında tüm olayların önüne serilişini görmekte. Ama onları pasifçe göz önüne almıyor; şüpheyle, teslimiyet veya umutsuzluk içinde bakmıyor onlara.

Bakışı uzak ufuklara sabitlenmiş ve bunun yerine gelecekte nasıl olabilecekleri ihtimalini görüyor. Ofisinde oturmuş, devletin başında (bu şekilde maddi dünyada sağlam bir şekilde konumlanmış), dönüştürücü vizyonunun dünyada somutlaşması için çalışıyor. (Belki de bu açıdan Lenin'in gazete okumasını gösteren resmi, umudun fetişize edildiği, onu gerektiren işin hiçbir şekilde görünür hale getirilmediği Obama'nın umut posterinin negatifi olabilir.)

Uzak Ufuklara Bakmak

Tek Boyutlu adamın son birkaç cümlesinde Marcuse şöyle yazar: “Hiçbir şey” öğrenci hareketinin ve diğer başkaldırıların mücadelelerinin sona ermesinin faydalı olacağına “işaret etmemektedir. Köklü toplumların teknik ve ekonomik kapasiteleri, zayıf olan karşısında değişikliklere ve tavizlere müsaade edecek kadar yeterli genişliğe ulaşmıştır ve silahlı güçleri acil durumları çözebilecek seviyede yeterli eğitime ve ekipmana sahiptir.”

“Fakat tüm bunlar nedeniyle” der Marcus, daha iyi bir dünyanın “hayaleti” bu hareketlerin biçimi ve gücünde “bir yerlerde, ilerlemiş toplumların hudutlarının içinde ve dışındadır.” Bu nedenle, eleştirel teorinin “umutları olmadan hayatlarını Büyük Reddediş’e vermiş ve vermeye devam edenlere sadık kalmak istediğinde” ısrarcıdır.” Kitabını, Benjamin’den bir alıntıyla sonlandırır. Benjamin’in Asja Lacis’le tanışıp bir komünist olmadan kısa süre önce yazdığı “Goethe’s *Elective Affinities*” başlıklı denemesinin sonunda yer alan bir mottodur bu: ““Sadece umutsuzların iyiliği için bize umut bahşedilir.”

Bu bölümde verdiğim neredeyse bütün örneklerde umudun dönüştürücü gücü nihayetinde hayal kırıklığıyla sonuçlanıyor. Verilen sözlere ihanet ediliyor, potansiyellere asla ulaşamıyor, aralar bozuluyor, hayaller kırılıyor, çöküşler yaşanıyor. Bunu azaltmak için bir şey yapmak zorundayız ama bir şekilde hayal kırıklığı da umudun ayrılmaz bir *parçası* olabilir. Sonuçta umut aslında belirsizlikten doğar: Bir insan bir şey için *umut* eder çünkü o şeyin vuku bulacağından *emin* değildir (bunu Birinci Bölüm’de anlatmıştım). Gerçekte bütün umutların bir “umutsuzluk-noktası” olabilir, tıpkı buzun bir erime noktası veya suyun bir kaynama noktası olduğu gibi. O halde daha iyi bir dünyayı ortaya çıkarmaya çalışanlar için mesele umutlarının hayal kırıklığıyla sonlanıp sonlanmayacağı *ihtimali* değil, o hayal kırıklığı *geldiğinde* buna nasıl karşılık verecekleridir.

Bu bölümde incelediğim tüm tarihsel örneklerin ortak noktası, en azından bir seviyede, oldukça büyük hayaller üzerinden motive olmaları: (beyaz üstünlüğü prensibi etrafına kurulmuş bir devlet olan) Birleşik Devletler’de ırksal adaletsizliğe son

vermek; (kuruluş ilkesi yalnızca Tory'lerin iktidarda kalmasına izin verilmesine gerektiği olan bir devlet olan) Birleşik Krallık'ta Tory iktidarına son vermek; devrim yoluyla yeni bir tür insanın doğumunu sağlamak. Ama hayal kırıklığına nasıl karşılık vermemiz gerektiğini çözmek istiyorsak belki de başta anlattığım küçük maymunun hikayesinden çıkarım yapmak daha iyi olacaktır.

Bu noktada iki şey var: Bir tarafta umutsuzluk (Edie'nin bir kız doğurmayacak olması yüzünden düştüğü umutsuzluk). Diğer yanda bir umut imgesi, (potansiyel olarak) daha iyi olanın dönüştürücü imgesi. Dahası, bu imge *ütopyacı* değildi, her şey kesinlikle doğru gider ise (örneğin hepimiz öylece kendimizi *daha çok umut etmeye* itebilirsek) ortaya çıkacak kusursuz bir geleceğin büyük imgesi değil. Daha çok bizim için burada ve şimdi, erişilebilir olabilecek bir noktada konumlanmış, kesin olmayan ama belki de muhtemel; tatlı, küçük, güzel bir oğlan çocuğuna sahip olma ihtimalimiz. Gerçekliğin küçük, yeterince dönüşümünü sağlayan, gerçekliği görüşümüzde bir değişiklik yapan öyle küçük bir düşünüm.

Bir insan ümitsizliğe düştüğünde işte bu tür değişikliklerde umudun kendisi yatar. Bir açıdan Benjamin'in *Pravda* okuyan Lenin resmiyle vermeye çalıştığı ders de budur. O resimde Lenin tutkulu biçimde uzak ufka, daha iyinin imgesine odaklıdır. Ama bu şekilde ileri görüşlü bir hale gelmez: gözleri aynı zamanda gazeteye, umudun asidinin gerçekçi şekilde dönüştürebileceği maddi dünyaya dikilmiş durumdadır.

İşte bunda Birinci Bölüm'de tarif ettiğim umudun *iki* anı da mevcuttur: bir görüş şekli olarak umut, (daha iyi olanın ihtimalinin tanınması ve dönüştürücü bir güç olarak umut) daha iyi bir dünya için etkin bir arzu. Bu iki an birbirinden ayrılamaz biçimde bağlantılı, o tanım için ortaya konmuş soyut meseleler değil, gerçek anlamda uygulanabilir bir anlamları var. Onlardan biri kaybolduğunda, insan daha iyi bir dünyayı tasavvur edemediğinde; insan bir şeyler değiştirmek için yapılabilecek hiçbir şey olmadığını düşünüp ümitsizliğe düştüğünde ötekine eğilip kaybettiğini yeniden bulabilir. Etkin arzu, vizyona giden yolu açar, o da yeniden arzuyu doğurur ve böylece insan böylece düşlemin verimli döngüsüne girer.

İşte umut, en nihayetinde bunu yapar. Hayal kırıklığımız ne kadar kaçınılmaz olursa olsun, yalnızca umut aracılığıyla dürüst gözlerle bakıp değişmesi *gereken* şeyi görebiliriz, yalnızca bir şeyleri dönüştürmek için duyduğumuz etkin arzuyla *bu böyle gitmez* deyip umudumuzun arkasında durabiliriz.

Dördüncü Bölüm:

NASIL DAHA İYİ UMUT EDEBİLİRİZ?

“Umutlanmanızı istemiyorum. Paniklemedenizi istiyorum.”

- Greta Thunberg

Bebek gecikti. Edie yalpalayarak yürüyor, her hareketi rahatsızlıkla gıcırdıyormuş gibi gözüküyor. Bebeğin kafası çıkışa yaklaşmış, bedeninin 4/5’ü pelvise doğru yerleşmiş durumda. Edie bacaklarının arasına bir bowling topu sıkıştırılmış gibi hissettiğini söylüyor. Hep güçlü bir bebektir (onu hissettiğimiz ilk andan bu yana bize güçlü geliyordu) ama böyle bir şeyin mümkün olamayacağını, daha doğmamış birinin güçlü gözükse de gerçekte ufak ve zayıf olduğunu bilsem de; gerçekte varlığının hala hayatla aksi bir durum arasında oldukça narin bir şekilde gidip geldiğinin farkında olsam da artık “devasa” diye tarif etmekten kendimi alamadığım bir kuvvetle tekmeliyor. Pek yakında bu sınır da sınanacak.

Birkaç gün içerisinde de doğum doğal yollarla gerçekleşmezse diğer yollardan gerçekleştirilmesi için Edie’yle hastaneye gideceğiz. Sadece bu son tarihin kendisi bile bir endişe kaynağı olarak aklımızda duruyor. Birkaç hafta önce Royal Victoria Hastanesi’ndeki tatlı doğum sütlerini bize göstermişlerdi. Keyifli, temiz ve kullanışlı gözüküyorlardı, tıpkı Premier Inn’deki otel

odaları gibiydiler. Elbette o odalarda da tüm yatakların etrafında cebinlik ve köşede de doğum havuzu olduğunu düşünürsek. Edie'nin doğumu bebek doğal yollardan gelirse "düşük riskli" kabul edilecek, bu odalardan birinde doğum doktoru aracılığıyla değil ebe aracılığıyla doğum yapması sağlanacak. Biz bu turu yaparken neredeyse hiç hastaneye gelmemişiz gibi bir hisse kapıldım. Gerektiğinde uyumam için bir çekyatla eşyalarımızı koyabileceğimiz küçük bir dolap olsa kendimizi evimizde gibi hissedebilirdik. Bebeğin kafasını Edie'nin vajinasından çıkarmak için zorlamasını saymazsak, bizim için oldukça keyifli küçük bir macera olacakmış ve sonunda da küçük delikanlıyla tanışacakmış gibiydi.

Ama Edie'nin doğumu "yüksek riskli" kabul edilirse o durumda doğum yapay olarak başlatılacaktı çünkü tüm bebekler doğumun başlamasına iyi karşılık vermiyordu. Bu durumda üst kata gitmek zorunda kalacak, *bildiğimiz* doğum odalarından birinde doğumun gerçekleşmesi gerekecekti. Bize burayı da gezdirdiler ve bana düz, sıkış tıkış, normal hastane odalarından farksız gözüktü. İnsanların doğması için değil de ölmesi için gidilen odalara benziyordu. Bu durumda komplikasyon riski dramatik şekilde daha yüksekti. Suni doğumların %15'i aletli doğumla sonuçlanıyordu, %22'si sezaryen doğumla noktalanıyordu. Ebemiz bir tetikleyici kullanmak gerekmesi ihtimalinden söz edince "ölü doğum" gibi ifadeler kullanmaya başladı. Sosyal medyada bebekleri "uyur halde" doğan başka iki çiftin öykülerini okudum, bebekler 9 ayda dünyaya gelse ölümlerine neden olacak kalp hastalıklarına sahip oldukları fark edilince doğumları erkene alınmıştı. Merak ediyordum: Biz de böyle bir kaybı paylaşmaya mecbur olacak mıydık? Böyle bir şeyi becerebilecek miydim? O noktadan sonra önümüze bakmaya dahi nasıl başlayabilirdik?

Bu kitapta iddia ettiğim gibi, bir çocuk bir umut kaynağı olabilir. Sahiden, çok kötü bir dünyada (örneğin şu an içinde yaşadığımız gibi bir tanesinde) natalite bir şekilde umut etmek için gerek şart. Ama bunun tamamı için *yeterli* olacak bir şart değil. Şu an bu bebeğin doğmasını beklerken bir çocuğun aslında çaresiz bir endişe kaynağı olabileceğini de gösteren her türlü durumun da ayırdına varmaya başlıyorum. Boş, insanı uyuşturan

bir teslimiyete, hatta her şey gerçekten yanlış giderse ümitsizliğe de yol açabilir.

Gelecek nesillerin yetiştirilmesi sayesinde daha iyi bir gelecek için umutlanabiliriz. Ama ya bu umutlar da tükenirse? Ya mağlubiyet kaçınılmazsa? Ya çocuk *yaparak* bugünün kötülüğünün sonuçlarını daha bile kötü bir duruma, onları sadece kendimiz için değil sevdiklerimiz için de bir sorun haline getiriyorsak? Önceki bölümde iddia ettiğim gibi, umut dönüştürücü bir şeydir ama elbette bu düşlemin de daha somut bir şeye dönüşmek zorunda olduğu anlamına gelir. Düşlemlerimiz sadece umut etmeyi umut eden bir şeyler olamaz, umudun kendisini bir fetiş haline getirmekten ibaret kalmaz. Ama bazen umut etmeyi umut etmek karşımızdaki yegâne umut ihtimali gibi gözükebilir, içinde bulunduğumuz dünya bu ihtimal haricinde bizi ümitsizliğe davet edebilir. Bu da uygulamaya yönelik bir soruyu gündeme getirir: *Nasıl daha iyi umut edebiliriz?*

Bardağın Yarısı Dolu... Ama Zehirle

Bu pratiğe ilişkin bir soru olduğundan verdiğim yanıtın da bir biçimde günümüz şartlarına bir biçimde endeksli olması bir zorunluluk. Bugünlerde her şeyden çok iklim değişikliği olgusunda mağlubiyetin kaçınılmazlığı bir tehdit olarak hissediliyor. Hem kaba hem de zalimce bir gerçek var karşımızda.

Fenomenle ilgili deneyimimizin yapılanmasında büyük rol oynayan (en azından Birleşik Krallık'taki) haberlerde ve köşe yazılarında bize sürekli şu anlatılıyor: Bir gün "bardağı taşıran son damlaya" geleceğiz, o noktanın ötesinde artık gezegeni Çok Fazla kirletmiş olacağız, o noktanın ötesinde artık gezegenin yaşanamazlığı tamamen önüne geçilemez bir şey haline gelecek. Her şey giderek daha ve daha fazla sıcak hale gelecek, deniz seviyesi daha ve daha yukarı çıkacak ve bu sırada eriyen kutup permafrostunun altından devasa metan gazı kütleleri atmosfere karışacak. Şehirler boğulacak, okyanuslar kaynayacak, soluduğumuz havanın Venüs gezegeninin magmasından bir farkı kalmayacak. Böylece büyük bir hızla hayatın en temel, en kuvvetli biçimleri dahi yok olup gidecek. Ve bizim yapabileceğimiz tek şey öylece bakmak olacak. Yarım yamalak bir şekilde olabildi-

ğince ve olabildiği kadar süre hayatta kalacağız, bu felaketi durdurmak için aciz kalacağız.

Gerçekten bazı uzmanların söylediğine göre bu noktaya çoktan ulaşmış durumdayız. Geçen her yazla birlikte iklimin genel durumuna ilişkin duyulan korku yükseliyor. Çünkü her yaz, neredeyse günlük olarak, bir sıcaklık rekorunun kırıldığı haberi geliyor. Haberler çoğu insanın daha önce imkansız olacağını zannettiği yeni bir “normalin” ahvalini bize bildirmeye devam ediyor: Geçen yıl kutup çemberinde büyük yangınların dehşet saçtığını öğrenip şok olduğumu hatırlıyorum. Şimdi oğlumun doğumunu beklediğim günlerde bağlamına oturtmak için gerekli bilimsel altyapıya sahip olmadığım bir istatistik peşimi bırakmıyor: Grönland buzulları bir Temmuz günü yaşanan bir erimede 12,5 milyar ton buz kaybetmiş.

İnsan türünün sonunu görmek böyle bir şey mi? Bize deniyor ki her şey öngörülerde olabilecek “en kötü” olarak tahmin edilenden daha bile kötü durumda. Viral olan bir tweet, dünün hava durumu haritasıyla 2050’de “tipik bir yaz günü olması” beklenen bir günün haritasını yana yana koyuyor, 2006’da yayımlanan bir iklim değişikliği belgeseli için hazırlanmış: İki resmin birbirinden neredeyse hiçbir farkı yok. Felaketin engellenebileceğine ilişkin en ufak bir emare bile yok önümüzde. Trump, Paris İklim Anlaşması’ndan çekiliyor, Çin 500 yeni kömür madeni inşa etmeyi planlıyor. Amazon Ormanları’nda büyük yangınlar devam ederken Brezilya’nın faşist başkanı muhabirlere “Gerçekten doğaya yardım etmek isterseniz iki günde *bir* sışmaya giderdiniz” diyor. Avustralya çevre sorunları konusunda bildiğin tamamen eylemsizlik ve inkar sözü veren bir hükümeti görev getiriyor, hemen sonrasında mahşeri bir orman yangını her yanlarını sarıyor.

Gerçekten “iklim değişikliğine karşı siyasi bir karşılık” varsa o da gelişmiş dünya ülkelerinin başındaki aşırı sağcı hükümetler tarafından uygulanan sert sınır politikalarında görülebilir. Bu politikalar sayesinde gelişmiş kuzeyin aşırılıkları yüzünden kendi evlerinde kavrulmuş ve kurak halde kalan küresel güneyin yerlileri aradıkları yeni yurtlardan dışarıda tutuluyor. En son gezegenin soğuduğu gözlemlendiğinde İspanya, Amerika kıtasını kolonize ediyor, kendileriyle birlikte çiçek ve grip has-

talıklarını da getiriyordu. ABD-Meksika sınırına kurulan toplama kampları da baştaki güçlerin yine bir soykırıma yatırım yapmaya hazırlandıklarını anlamamız için gereken tüm delili bize sunuyor.*

Dünya Ekonomik Forumu'nun Davos'taki Yıllık Toplantısı'nda Greta Thunberg kendisini dinleyenlere şöyle seslendi: "Evmizde yangın var." Şu an, yani Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin belirlediği takvim içerisinde harekete geçmezsek, "bardağı taşıran son damlaya" çok yakında ulaşacağız. Ama buna rağmen Thunberg, kendisinin konuşmasını dinlemek için toplanmış güçlü insanların "iklim krizine bir kez olsun bir kriz gibi muamele etmediğini" söylüyor. "Toplumlarımızın mevcut yaşantılarındaki neredeyse her şeyi değiştirmek zorundayız. Karbon ayak iziniz ne kadar büyükse ahlaki göreviniz de o kadar büyük. Platformunuz ne kadar büyükse sorumluluğunuz da o kadar büyük."

"Yetişkinler" diyerek devam ediyor konuşmasına Thunberg: "'Gençlere umut aşılamakla yükümlüyüz' deyip duruyorlar. Ama ben aşılacağınız umudu istemiyorum. Ben umutlu olmanızı istemiyorum. Ben her gün hissettiğim korkuyu hissetmenizi istiyorum. Ardından da harekete geçmenizi istiyorum."

Bu sözler bir bakıma bu kitapta söyleyip durduğum her şeyle taban tabana zıt gibi gözükebilir. Ama umut konusunda biraz olsun haklıysam, iklim değişikliği gibi bir şey karşısında aksiyon almamız için kesinlikle *umutlu* olmamız gerekir. Ancak Thunberg umudun aksiyon yerine konan bir ikame olduğunu ima ediyormuş gibi gözüküyor ki bu da teslimiyetin bir biçimi. Thunberg için gerçek aksiyon umuttan ziyade kör, çaresiz bir panikten doğuyormuş gibi. Bana göre umut için umutlanmak bir umut fetişine neden oluyor, Thunberg için *her türlü* umut buna neden oluyor.

Thunberg belki de bu şekilde *pesimizmin* faziletlerini yüceltıyor. Eugene Thacker pesimizm ansiklopedisi niteliğindeki eseri *Infinite Resignation*'da "pesimizm felsefi tartışmaya girdiğinde neredeyse asla faydalı olmuyor, işleri daha kötü hale getiriyor." "Ancak" diye devam ediyor, "onun bitmeyen *kendine acıma hali*

* COVID-19 pandemisi sonucu düşen karbon salınımlarıyla ilgili haberleri okuyun.

içinde bazen ilginç bir şey meydana geliyor:" pesimizm "tartışmanın bahsini yükseltiyor, onu insani bir dünyada yaşayan kendi çıkarlarının peşindeki insanların ötesine çıkarıyor, bireysel veya kolektif öz değerimizin üstünde bir yere koyuyor." Tüm iyimser sanrılardan yoksunluğuyla pesimizm gerçeklikle olduğu gibi yüzleşmemizi sağlar. Thacker şöyle sonuçlandırıyor düşüncelerini: "O halde garip bir felsefedir bu, hem azami seviyede yeterli hem de asgari seviyede faydalıdır."

Peki pesimist olmak her zaman gerçekten faydasız mıdır? 2019 yazında *Guardian*'da çıkan "İyimserlik tarikatı bizi bu karmaşaya soktu. Pesimizmi kabul etmenin zamanı geldi" başlıklı yorum yazısında televizyon tarihçisi David Olusoga bir "gamsız iyimserlik tarikatının" Brexit konusunda Birleşik Krallık'ın kendi kendisini soktuğu krizi kötüleştirdiğini; kurumlarımızın "alabildiğine uyarlanabilir" olduğuna dair klişe inanç ve buna benzer söylemlerin (*İkinci Dünya Savaşı'nı atlattık yahu!*) siyasetçilere kendilerini tatmin etmekle korkaklık arasında bir yerde yuvarlanma fırsatı verdiğini, sonuçta rehavete kapıldıklarını iddia ediyordu. Homer Simpson'ın ders çalışma konusundaki yaklaşımı gibiydi bu: "Sınav sırasında montların altına saklanıp her şeyin bir şekilde yolunda gitmesini umacağım."* Psikoloji alanından deneysel delillere dayanarak psikiyatri filozofu Lisa Bortolotti iyimser sanrılarının gerçekten başarının yolunu açabileceğini iddia etmişti ama gerçekliği "küçük" bir biçimde saptırdıkları durumlarda geçerli olabilirdi bu: Yani aksiyon alma vesile olan bir saptırma olması gerekirdi. Buna örnek olarak iyi ders çalışırsam gelecek sınavda sınıftaki en iyi notu benim alabileceğim inancı gösterilebilir. Bu gerçek olmayabilir (sınıfta hiçbir çaba göstermeden benden kat be kat daha iyi olabilecek biri olabilir) ama bu ihtimalin daha sıkı ders çalışmamı sağlaması ve dolayısıyla sınavda daha iyi bir sonuç almam açısından etkisi düşünüldüğünde, aksi bir durumun etkisine kıyasla zaten gerçek olması *gerekmez*. Bu düşüncüyü belki de *tümüyle* gerçekçi olmayan, rehavet içinde iyimserlikle hiç ders çalışmadan sınıftaki en iyi notu alacağım inancıyla kıyaslayalım: Becerilerimin değerlendirilmesi konusunda bir şekilde hatalıysam bu iyimser-

* Elbette Britanya hükümetinin COVID-19 politikasında da bu tavırla paralellikler görmek mümkün.

lik pekâlâ sınavdan kalmama neden olabilir (ceketlerin altında sakatlanan Homer'ın özel okula giden İngiliz çocuk hali).

Olusoga'nın bir kenara bırakmamızı istediği şey, bu tür *gerçekçi olmayan* bir iyimserliktir. Ona göre pesimizm bizi "ayıltabilir" ve böylece gereken aksiyonla gerçekliğin karşısına çıkmamızı sağlayabilir:

Britanya'nın ve kurumlarının geçmiş krizlerden hayatta kalarak çıktığı doğrudur ama bu çoğu zaman yetkili kişilerin, belli bir noktada, sözde iyimserliğin uyuşukluğundan bir anda çıkıp ülkemizi çevreleyen tehlikeleri kabul ederek harekete geçmesi sayesinde olmuştur. Buna ister pesimizm ister realizm ister pragmatizm deyin: Şu an tam olarak bu tür bir idraka acilen ihtiyacımız var.

Ama Thacker'a göre böyle bir şey *gerçekten* pesimist olmayacaktır. "İnsanlar 'en iyisini umut et, en kötüsünü bekle' sözünün pesimist olduğunu zannederler ama değildir. Bu düpedüz arka kapıdan yapılan iyimserliktir. İnsanın umabileceği en iyi şey en kötüsüdür zaten." Thacker, gerçek bir pesimistin halk psikolojisi tabiriyle "bardağın yarısını dolu gören" insan olmadığını iddia eder. Asıl pesimist "bardağın yarısını dolu ama zehirle dolu" gören insandır.

Bu nedenle "pesimist birinin asla politik olamayacağını; direniş, isyan, başkaldırı, protesto ve müdahale gibi şeylerin hepsinin pesimistin dünya görüşü kapsamının dışında kalacağını" iddia eder. İntihar bile "o sıkıntıyı çekmeye değmeyecektir." Kötülük kaçınılmazsa insan neden onu önlemek için herhangi bir adım atacaktır ki?

Coğrafya uzmanı Jem Bendell, umudun karşısında açıkça duran bir başka iklim aktivistidir, veya bir biçimde umudun *bazı* biçimlerine karşı çıktığı söylenebilir. "Deep Adaptation: A Map for Navigating Climate Tragedy" başlıklı makalesinde (ki muhtemelen VICE tarafından "o kadar moral bozucu ki insanların terapiye başlamasına neden oluyor" diye tarif edilen tek makaledir) Bendell iklim bilimin iklim değişikliği sonucu tetiklenen uygarlık seviyesindeki çöküş ihtimalini hala radikal şekilde kü-

çümsediğini, kendisinin “umut zannı” diye tabir ettiği tavırdan uzak durmamız gerektiğini iddia eder.

Ama Bendell öylece umutsuzluk içinde *çarpınıp durmamızı* salık vermez. Bendell makalesinde “ümitsizliğin asla umutlu olmadığı” sonucuna varan bir kanının hâkim olduğunu söyler. Ona göre durum tam aksidir: Ümitsizlik “yeni umutlar için alan açmamıza” yardım edebilir. İddiasına göre mevcut yaşam biçimimizin kaybı yüzünden ümitsizliğe düşerek farklı bir hayat için umut etmeye *başlamak mümkündür*. Tıpkı (kitabın Birinci Bölümü’nde gördüğümüz) Plenty Coups’un yaptığı gibi. Statükoyu sürdürmenin gezegendeki tüm hayatın (veya her halükârda, sermayenin çıkarlarına hizmet etmeyecek her türlü canlının) yok oluşu anlamına geleceği bir bağlamda, hakikaten verimli, dönüştürücü aksiyon alabilmemiz için bu pekâlâ gerekli bir şey olabilir. Tıpkı Kierkegaard’ın umutsuzluktan çıkabilmek için birisinin onun içinde olduğunu fark etmesi gerektiğini iddia etmesi gibi. Varoluşumuz için gerçek tehdidin uygarlık seviyesinde bir çöküş yaşama ihtimalimiz *değil, mevcut* uygarlığımızın karşı çıkılmaksızın yoluna devam etmesi ihtimali olduğunu fark etmemiz gerekmektedir.

Ben bu tespiti, Bendell’le tam olarak aynı üslubu kullanarak ortaya koymazdım. Çünkü meramını söyleme şekli umut ile umutsuzluk arasında bu kitap boyunca vurgulamaya çalıştığım ikiliği bir şekilde görmezden geliyormuş gibi gözüküyor. Ama bence tüm bu söyledikleri, *iyimserlik zannı* (her şeyin sonunda tam da istediğimiz gibi sonuçlanmasının olası olduğu, bizim için önemli olan hiçbir şeyin kaybını tasavvur etmemizin asla gerekmediği zannı) şeklinde tabir edebileceğimiz bir şeyle parlatılan umudun “gerçekten” umutlu bir şey olmayabileceğini, öyle ki bu iyimserliğin kendisini (iyi niyetli de olsalar) kontrolümüz dışındaki güçlere *teslim etmiş* gibi durduğumuzu gösteriyor. Şu an çok kötü bir dünyada yaşarken umudumuzun *pesimizm zannıyla* parlatılması gerekiyor ki, bu dünyanın karşısına çıktığımızda onu *olduğu gibi* görebilelim. Bu umutlu bir şey olduğu için benzer şekilde Thacker’ın “gerçek,” damıtılmamış ve elbette aynı zamanda teslimiyetçi pesimizmine karşı bir antidot bulmamızda da bize yardım edebilir.

Sahiden de Thunberg’in Davos’taki sözlerini tam olarak bu ruhun bir örneği olarak okumak gayet mümkündür: Belki de

gerçekte Thunberg umuda *olduğu gibi* karşı çıkan bir iddiada bulunmuyordu, onun sadece belli biçimlerine karşıydı. Thunberg kendisini dinleyenlere şöyle demişti: “Umut *etmenizi* istemiyorum. Paniklemeden *izi* istiyorum.” Buradaki fiillerde kullanılan “siz” genel bir anlam taşımıyordu, daha çok Davos’a toplanmış dünyaya yön veren “sizlere” yani siyasetçilere, sektör yöneticilerine, aşırı zengin sınıfın üyelerine sesleniyordu. Thunberg’in umut karşıtı buyruğu dolayısıyla kategorik olmaktan uzaktı, Davos’a katılan insanlara yönelik bir ultimatoddu. Thunberg *onların* umudunun zehirli olduğunu iddia ediyordu, tıpkı kötü hava gibi *bizim havamızı* boğuyordu. Thunberg’in dikkat çektiği gibi sadece hayatta kalmak için neredeyse tamamen yeni bir dünya kurmamız gerekiyordu. Ama *onların* (yani mevcut düzenden ölçüsüzce bir büyüklükte çıkar sağladığı için temel kaynakların sağlanmasında devasa bir kriz olsa dahi hayatta kalma beklentisi gerçekçi olanların) *asla* bunu yapmayarak koruyabilecekleri örtülü çıkarları vardı. *Bizim* umutlarımız dönüşüm ihtimaline bağlıydı; *onlarınki* ise daha iyi bir dünyanın ortaya çıkarılamaması olasılığına.

Dolayısıyla umudun “iyi” ve “kötü” biçimleri arasında ayrım yapabiliriz. İnsanı (bu konuda gerçek manasıyla) öldüren umut bir yanda, insanı güçlendiren umut diğer yanda. Daha iyi umut etmek istiyorsak, umudumuzun, örneğin, güçlü insanların çıkarlarına hizmet edecek bir şeylerin değil, *olması gerekenlerin* peşinde olduğuna emin olmamızı sağlayacak bir yol bulmamız gerek.

Paylaşılması Gereken, Acılarımızdır

Ama bu çıkarları nasıl tespit edebiliriz? Burada bir kez daha Adorno’nun “yanlış hayat” probleminin kayalarına vuruyoruz: Yanlış dünyanın vatandaşları olarak doğru olanı tanımayı en azından *zor* bulmamız gerekir. Çıkarlarımızı anlama biçimimiz ideolojik biçimde yönlendirilmiştir: Adorno 1942’de yayımlanan “İhtiyaç Üzerine Tezler” adlı makalesinde şöyle der: “İhtiyaç, sosyal bir kategoridir.” Kapitalizm yönetiminde “ihtiyacın sosyal yönlendirilmesiyle” artık kavram “kendi kendisiyle çelişki içine girdiği bir noktaya ulaşmıştır.” İklim değişimi bu duruma kendi iyiliğimizin peşinde olduğumuza *inanarak* çoğu zaman

gerçekte resmen *hep birlikte* ölümümüze koşturduğumuz çarpıcı bir örnek sunuyor (Adorno elbette iklim değişikliğinden söz etmiyor, konusu Nazi'ler ve İkinci Dünya Savaşı'ydı). Dolayısıyla herhangi bir düşünür için "iyi ve kötü, hakiki ve suni, doğru ve yanlış ihtiyaçlar arasında *a priori* olarak herhangi bir ayırım yapma iddiasında bulunmak" imkânsız hale geliyor.

İklim felaketi bizim için zaten gerçekten kavrayamayacağımız kadar büyük bir sorun gibi gözükebilir: Mary Midgley gibi filozoflar zihnimizin böylesi devasa ve birbirine bağlı faktörlerden oluşan bir sorunu işlemesi mümkün olmayacak biçimde biçimlendiği, böyle uzun bir zaman diliminde anlayışımızın dağıldığı iddiasını ortaya atmıştır (Midgley ayrıca iklim değişikliğini sadece gezegenimiz için değil düşünce dünyamız için de bir kriz olarak tabir eden "kavramsal kriz" nitelemesini kullanmaktadır). Değişikliğin etkileri aşama aşama daha kötüye giderken bu krizi yönetme becerimiz giderek daha da azalıyor olabilir. İklim değişikliği atmosferdeki karbondioksit birikimini hızlandırmakta. James Bridle'in kitabı *New Dark Age*'de ifade ettiği gibi, bu yüzyılın sonunda atmosferdeki karbondioksit miktarının milyonda 1000 parçaya ulaşması bekleniyor (küresel olarak konsantrasyon seviyeleri sanayi öncesi dönemde milyonda 275 parçaydı, şu an ise milyonda 400 parça civarında). Atmosferdeki karbon dioksit seviyesi yükseldikçe insanın bilişsel kapasitesi de azalıyor. Milyonda 1000 parça seviyesinde %21 oranında düşmüş olacak. Bridle bilim insanlarının Texas ve California'daki "hatırı sayılar sayıda" okulda şimdiden milyonda 2000 parça atmosferik karbon dioksit ölçtüğünü söylüyor.

Bu bölümün kalanında gelecekteki gerçek çıkarlarımızı tespit etmemizi ve bugün daha iyi bir umut sağlayabilecek birbiriyle ilişkili üç stratejiyi göz önüne alacağım. Bunların ilki Adorno'dan geliyor. "İhtiyaç Üzerine Tezler" adlı makalesinde, daha önce gördüğümüz gibi, Adorno başlangıç noktası olarak ihtiyacın sosyal bir kategori olduğu düşüncesini seçiyor. "Yüzeysel" ve temel ihtiyaçlar (söz gelimi müzik dinleme ihtiyacımız ile yemek yeme ihtiyacımız) arasındaki ayırım bile, iddiasına göre, "sosyal olarak üretilmiş bir yanılsama." Sözde yüzeysel ihtiyaçlar kavramı insanları "emek gücü metasını yeniden üretmek için kendilerini" kısıtlamaya mecbur eden "emek sürecini yansıtmakta,

bu süreçte aynı zamanda suni olarak “boş zaman” kavramını yaratmakta, aslında bu kavram da hayatta kalmak için ihtiyacımız olan temel şeyleri elde etmek adına içinde bulunduğumuz bir başka sürecin dolaylı bir boyutu olarak ortaya çıkmaktadır (Demek istediğim, örneğin benim yaptığım işe odaklanmam için çoğu zaman müzik dinlemem *gerekliyor*). Diğer yandan “açlık” gibi bir ihtiyaç, örneğin, sivrisinek yiyerek makul biçimde tatmin edilebilir. Haklarını vermek gerek, sonuçta yüksek miktarda protein içeriyorlar. Ama “medenileşmiş halkların somut açlığını tatmin etmek, yemek zorunda oldukları besinlerin onları tiksindirmemesi gerektiği anlamını da içinde taşıyor.” *Pratikte* açlığımızı sevdiğimiz yemeklerle tatmin etmek zorundayız, aksi halde asla tatmin olmuş hissetmeyiz (Adorno sivrisinekleri bir örnek olarak kullanıyor ama bunları son moda restoranlarda sivrisineğin zaman zaman gerçekten yenen bir şey olmasından önce yazmıştı). “Tiksinti ve onun aksinde” der Adorno, “bütün tarihin yansıması görülür.” Güya “temel” addedilen her ihtiyaçta “bu böyle devam eder.”

Peki, ideolojiyi aşan bir şekilde “gerçek” ihtiyaçlarımızı veya çıkarlarımızı düşünmeye nasıl *başlayabiliriz*? Gerçekten içinde büyüdüğümüz bu hapishaneden hiç çıkış yolu yok mu? “İhtiyaç Üzerine Tezler” adlı makalesinde Adorno en sonunda şu iddiada bulunur: “ihtiyaacın hemen tatmin edilmesi meselesi dünyadaki tüm insanların büyük çoğunluğunun çektiği *sıkıntı* meselesiyle kesişir. Şu an tüm insanların en acil şekilde ihtiyaç duyduğu şeyleri üretsek o ihtiyaçlarının geçerliliğiyle ilgili abartılı sosyal-psikolojik endişelerden de kurtulmuş oluruz.” Özel olarak bu metinde (ki aslında bazı meslektaşlarıyla yapacağı bir seminer için yazdığı birkaç sayfa nottan ibarettir) bu tespit sade bir önerme olarak kalır. Ama daha sonraki çalışmalarında Adorno bu düşünce üzerinde daha geniş biçimde çalışacak ve *bedensel sıkıntı etiği* diye tabir edebileceğimiz bir felsefe geliştirecektir. Bu etik aslında önerdiğim ilk stratejinin ta kendisidir.

Negatif Diyalektik’te şöyle yazar Adorno: “Sıkıntının fizikselleştiği an, bilişimiz bize bu sıkıntının olmaması gerektiğini, şeylerin başka türlü olması gerektiğini söyler.” *Böyle Buyurdu Zerdüş*’ten Nietzsche’nin şarkısını “Keder der ki: Zeval bul!” sözüyle alıntılar ardından da. Fiziksel sıkıntı çevresinde laf ebeliği

yapabileceğiniz veya inkâr edebileceğiniz bir şey değildir: “Bu sıkıntıyla tutarsız biçimde başa çıkmak bir hakaret olur.” Bir başkasının sıkıntısına şahit olduğumuzda (veya kendimiz o sıkıntıyı çektiğimizde) o acı nasıl ortaya çıkmış olursa olsun işlerin basit ve net olarak bir şekilde *başka türlü* olması *gerektiğini* biliriz. Bu şekilde o sıkıntı deneyimi ideolojinin örttüğü şalın ötesini görmemize yardımcı olabilir. “Gerçek dünyada hepimizle çelişen mantıksız bir sıkıntının en küçük izi bizi o sıkıntıdan kurtulmaya ikna edebilir.” Toplama kamplarının doğruları veya yanlışları konusunda ortaya ciddi argümanlar konması söz konusu olamaz örneğin. Çünkü bunlar varlığı bir sorun kabul edilen insanların içeride tutulması için inşa edilmiş yerlerdir, o kişilerin (diğer bir bölgeye) kaldırılıp götürülmesi veya öldürülmesi hedefiyle kuruldukları açıktır. Bunun sonucu olarak siyasetin sağ kanadından her yorumcunun yüzüne o sosyopatinin cilasını ister istemez bulaşmış gibidir: Yalnızca patolojik seviyede kurnaz bir tavır takınarak savunulması mümkün olmayana savunmak olarak tarif edebileceğimiz işlerinden çok büyük paralar kazanabilirler.

Elbette burada birkaç sorun var: Örneğin Adorno yetiştirilme biçimimizin bizi “sert” ve dolayısıyla sıkıntı karşısında kayıtsız hale getirdiğine inanıyor. Ayrıca bu sıkıntıları yok etmek için *ne* yapmamız gerektiğinin açık olmaktan çok uzak olduğunu iddia ediyor. Saf, sade sıkıntı deneyimi bize bunun ipucunu veremiyor (“Keder der ki: Zeval bul!” tamam ama *nerede?*) Aynı zamanda acının bazı türleri öyle ki onları çekenler bile gerekli olduğunu düşünebiliyor. Bir maraton için antrenman yapmaya başladıysanız, örneğin, sonrasında kaslarınızın ağrması zorunludur. Ama bu antrenman yapmayı bırakmanız gerektiğini gösteren bir işaret olduğu anlamına gelmez. Nietzsche *Şen Bilim*’de şöyle der: “Mutluluk ve şanssızlık ikiz kardeşler, ya (sizin yanınızda) beraber büyürler ya da birlikte *büyümeden kalırlar!*”

Ama gerçekte mesele fiziksel sıkıntının *inkâr* edilemeyecek bir şey olmasıdır. Descartes’ın “Düşünüyorum öyleyse varım” sözündeki gibi epistemik olarak *temel* bir unsuru teşkil eder sıkıntı. *Felsefi Soruşturmalar*’ın bir noktasında Wittgenstein’in söylediği gibi: “Gerçek bir durumda bir insanın korkusundan veya acısından şüphe etmeyi deneyin hadi!” Burada ima bellidir, böyle bir şeyi yapamayız. Ya da her halükârda, bunu *dürüstçe*

yapmamız mümkün değildir. Birisini alevler içinde yanıp acılar içinde çığlık atarken görüyorsanız alevleri söndürmek için yardıma koşmadan önce durup gerçekten acı içinde olup olmadığını sormazsınız.

O zaman belki de sıkıntı olgusunu gelecek için umudumuza zemin olarak belirleyebiliriz. İkinci Bölüm' n sonunda Adorno'nun kendi sıkıntılarımızı hissetmek ile başkalarının sıkıntılarını hissetmek ve entelektüel özerklik arasında kurduğu bağlantıya kısaca dikkat çekmiştim zaten. Sıkıntı konusundaki kapasitemizi bir çeşit rehber olarak kullanabiliriz: Mevcut anda çıkarlarımızın *gerçekte* ne olduğunu ayırt etmek, kendi acımızı bir analoji olarak kullanarak çocuklarımızın gerçek çıkarlarının ne *olabileceğini*   zmek böylece mümkün olabilir. Bu rehber geyegenin iyiliği için mevcut durumda yapmamız gereken fedakarlıkları belirlememizde bize yardımcı olabilir, hangi fedakarlıklar kabul edilebilir olacak, hangileri olmayacak gösterebilir. Tanıdığımız kadarıyla insanların, özellikle de her türlü azınlık kökenden gelen insanların (ki böyle bir durum yöneticilerin soykırım arzusunun da göstergesi olacaktır) gerçek sıkıntılarına karşı hissiz bir tavır sergileyen bir yönetici sınıfa karşı net bir duruş belirlememizi sağlayabilir.

Fabian Freyenhagen, *Adorno's Practical Philosophy: Living Less Wrongly* adlı kitabında Adorno'yu (fiziksel) sıkıntı deneyimimiz üzerinden okuyarak "meta etik negativizminin" bir biçimini zemin olarak oturttuğunu, bu zemin üzerinde doğru aksiyona rehber olmak için gereken şeyin *kötü* olduğuna dair net bir fikri olduğunu söyler (Freyenhagen'in YHS'yi hem aşma hem de ayrıştırma yoludur bu elbette). Ancak bana öyle geliyor ki gerçekten umut etmek için daha fazlasına ihtiyacımız var. Sonuçta gelecek nesillerin gerçek çıkarlarını yalnızca sıkıntıların *yok edilmesi* yoluyla koruyacaksak, Benatar'cı olmamızda, ontolojik anti-natalistler olmamızda bir beis yok. O halde insanlık için gerçek umutlarımızı mümkün olan en acısız yok oluşa yatırabiliriz. Kendimizi şu an insan türünün yok oluşu ihtimaline teslim etmek için bir çeşit hedonistik argüman kurmamız bile mümkün. Sonuçta böyle yapacak olursak başka türlü yaşamayı denemenin zorluklarına katlanmamız gerekmeyecektir. Elbette bu hedonistik argüman yalnızca gelişmiş dünyanın tuzu kuru, yarattığımız

dünyanın acılarından (hala) büyük oranda korunmuş şekilde yaşayan insanları için geçerli olacaktır. Belki her şey yanıp kül olurken kendilerini eylemeye devam ederler (belki gücü elinde bulunduranlar onların emekleri ve tüketim tercihleri üzerinden kar etmeye hala devam da ederler). Belki de devam eden iklim felaketi konusunda katı biçimde pratik anti-natalist bir duruşun elinde gücü bulunduranların açıkça egemen ideolojisi olmasının nedeni de budur.

Sıkıntı konusundaki ortak kapasitemiz söylem ve iddialar konusunda kullanışlı bir sınır oluşturabilecek olsa da daha iyi umut etmek istiyorsak yine de daha fazlasına ihtiyacımız var: Nietzsche yine *Şen Bilim*'de şöyle diyor: Ben bugün insanların çok azı tarafından anlaşılan bir şeyi, acıyı değil de *neşeyi* paylaşmayı öğretmek istiyorum!"

Yeni Hayaletler

2012'de çıkan kitabı *Ghosts of My Life*'da Mark Fisher, Franco "Bifo" Berardi'den alıntı yaparak, "geleceğin yavaş yavaş geçersiz kılınması" diye bir şey yaşadığımızı iddia eder. Fisher'ın iddiasına göre hem kültür hem de siyasette aynı zavallı kısır döngüde sıkışıp kalmış durumdayızdır. 1990'dan bu yana internet ve mobil iletişimin patlaması, "günlük yaşantımızın dokusunu" birçok açıdan "tanınmaz hale getirecek denli değiştirmiştir." Ama aynı zamanda bu gelişmelere karşın (veya belki de onlar nedeniyle) "kültürel zaman kendi kendisi üzerine ikiye katlanmıştır."

20. yüzyılın popüler kültürü "yeniden yapılanma çılgınlığının" işgaline uğramıştı ve bu nedenle "yenilik her zaman ulaşabilir olacak bir şeymiş gibi geliyordu." Sadece popüler müziğin gidişatına bakmak yeterli: Elvis'ten Beatles'a, punk'tan hip-hop'a ve jungle'a. "1993 yılından bir jungle albümünü 1989'da yaşayan birine dinletseniz ona o kadar yeni bir şeymiş gibi gelecektir ki onu müziğin ne olduğunu veya olabileceğini yeniden düşünmeye zorlayacaktır." İşin önemli tarafı, bu inovasyon ruhu sadece küçük bir uzman veya işin meraklısı için geçerli bir şey değildi. Kamusal yayıncılık yapan kuruluşlar, Dennis Potter gibi televizyon otörlerinin direkt olarak işçi sınıfı evlerine yayın yap-

masına müsaade ediyordu. Channel 4'da* geç saatlerde gösterilen sanat filmleri kendilerine özgü, bedelsiz sunulan ve kolaylıkla ulaşılabilir bir kültürel eğitim sunuyordu. Belediye binaları dahi aşırı biçimde yeni ve daha iyi bir dünyanın müjdecisi gibi konumlanıyordu. Fisher (60'ların sonu ve 70'lerin başında zirvesine ulaştıktan sonra Thatcher'ın sosyal demokrasi kurumları dağıtmasıyla gitgide düşüşe geçen) bu kültürel döneme "popüler modernizm" çağı diyor.

"Buna karşın" diyor Fisher, "21. yüzyıl kırıncı bir sınırlılık ve tükenmişlik duygusunun sultanı altında." Fisher'a göre mevcut kültürel anımız "resmi bir nostalji hissinin pençesinde." O his çerçevesinde görünüşte "yeni" şeyler yalnızca eski biçimlerinin taklidi ve naziresi şeklinde üretilebiliyor. Çalışmaları tam olarak tanımlanamamış "klasik" bir dönemde konumlanan Adele gibi bir müzisyeni örnek olarak düşünebiliriz. Fisher, Arctic Monkeys'den "I Bet You Look Good on the Dancefloor" şarkısının video klibini ilk kez gördüğü an üzerinden durumu anlatıyor: "Gerçekten 1980'lerden kalma kayıp bir eserin ortaya çıkarıldığını zannettim. Videodaki her şey (ışık, saç kesimleri, elbiseler) bunun *The Old Grey Whistle Test*'ten** bir performans olduğu izlenimini vermek için bir araya getirilmişti. Dahası, görünenle duyulan arasında hiçbir uyumsuzluk yoktu." Fisher böylesi bir durumun Arctic Monkeys açıkça "retro" bir grup olarak konumlansa normal olacağını ima ediyor ama öyle de değiller. "2005'te" teklileri piyasaya çıktığı zaman "geçmişe dönüklüklerine tezat oluşturabilecek bir 'şimdi' mevcut değildi ki."

Fisher geleceğin kaybıyla iklim değişimini açıkça ilişkilendirmiyor ama kesinlikle böyle bir şey yapabilirdi. Sonuçta çağımızın güçleri atmosfere saldıgımız gazı azaltmak yerine hangi şeyi geleceğimizi feshedecek işlerden daha *etkin* bir biçimde yapıyor ki? Geleceğin kaybı, içinde umut kaybının özel bir biçimini taşıyor: Sanatta, yaşamda, siyasette geleceğe yönelik belli bir gidişatın görüntüsü yokken tüm dünya hiçbir şeyin daha iyiye gitmesinin mümkün olmadığı kanısına ikna olmuş halde kronik depresyona benzer bir etkinin işgaline uğruyor. Dolayısıyla Fis-

* Birleşik Krallık'taki devlet televizyonu kanallarından biri. (ed.n.)

** 70'ler ve 80'lerde BBC Two'da yayımlanmış bir müzik programı. (ed.n.)

her'in belirlediği çerçeve, iyi umut etmekte zorlanmamızı açıklamamıza yardımcı olabilecek bir araç gibi gözüküyor. Ayrıca (ve daha önemlisi) daha iyi umut etmemize yardımcı olabilir mi gibi duruyor.

İşte ikinci stratejim: Adorno'nun bedensel sıkıntılar etiğinden daha olumlu bir şeyi yanlış dünyanın içinden alarak bize sağlayabilme ihtimali olan bir strateji bu. Bu stratejiye *uygulamalı hauntology* diyorum.

Ona rast gelen çoğu insan için "hauntology" tamamen bilincimizin uç noktalarında var olması için tasarlanmış gibi gözükür ama revaçta "teorik" kelimelerden biri. Anlamsızlığa düşme tehlikesi içindeki kelimelerden biri, çünkü onu kullanan insanlar bile tam olarak nasıl tanımlanması gerektiği konusunda çok tartışmalı bir kavrayışa sahip. Kavramın kendisinin kaynağı Fisher değil, Jacques Derrida'nın çalışmaları: İlk kez filozofun meşhur eseri *Marx'ın Hayaletleri*'nde sözü ediliyor ki kitaba da felsefecinin University of California, Riverside'da 1993 yılında verdiği dersler kaynaklık ediyor. "Hauntology" kelimesi *Hayaletler* kitabında sadece üç kez geçiyor ama Derrida'nın kitap boyunca anlatmaya çalıştığı şey için merkezi öneme haiz. Derrida derslerini Sovyetler Birliği'nin çöküşünün sonrasında gerçekleştirmiş, o dönem ilan edildiği biçimde komünizmin "ölümü" ve Soğuk Savaş'ın bitişinin sonrası. Görünüşteki zaferiyle göz kamaştıran liberal kapitalizm (siyasette ve medyadaki müesses nizamın yaşananları açıklamak için öncülüğünü yaptığı anlayışa göre) artık gezegenin her bir köşesine barış, bereket ve demokrasi yayma işiyle yoluna devam edecek durumda. O dönemin "örnek" entelektüel adamı Francis Fukuyama'nın çalışmalarında "tarihin sonu" ilan edilmiş. Fisher daha sonra bu dönemi kapitalist realizmin kuruluş anı olarak niteleyecek.

Ama Derrida o dönem komünizmin çöküşünü yaygın şekilde kabul edilen görüşün aksine bir biçimde açıklamaya kararlı. Derrida sol entelektüellerin çoğu için komünizmin "gerçekten var olması" vaadinin 1991'de değil 1956'da Macar Devrimi'nin şiddetle bastırıldığında öldüğüne dikkat çekiyor. Dahası, ona göre, bir tane devletin yıkılışı özgürlükçü, solcu siyasetle bağdaştırılan adalet taleplerinin yok olup gitmesine hiçbir şekilde neden olamaz. Bir noktada Derrida, o dönemki dünyada yaşanan tüm

felaketleri sıralıyor. Kitlesel işsizlikten evsizliğe ve etnik gruplararası şiddete hepsinin Sovyetler Birliği'nin yıkılışı sonrası (iyileşmek yerine) daha da kötüleşeceğini söylüyor.

"Hayaletlerden uzun uzadıya bahsetmeye hazırlanıyorsam," diye yazıyor Derrida eserinin başında:

...bunu *adalet* adına yapıyorum. Henüz olmadığı, henüz ulaşmadığı, artık olmadığı, artık orada *bulunmadığı* ve bir daha asla olmayacağı yerlerde; artık yasalardan, o yasaların indirgendiği kurallardan ve haklardan fazlası olmayacağını anladığımız yerlerde *adalet* adına yapıyorum. Hiçbir *adalet* (burada hiçbir yasa ifadesini kullanmayalım) o sırada yaşanan tüm anın ötesinde, yaşanan anın içinde ama ondan koparak, henüz doğmamış olanların veya (bunlar ister savaş kurbanları, ister siyasi veya diğer türden şiddetin kurbanları; ister milliyetçi, ırkçı, sömürgeci, cinsiyetçi veya diğer türlü katliamların kurbanları olsun veyahut da kapitalist emperyalizmin veya herhangi bir tür totalitarizmin boyunduruğu altında ezilenler olsun) çoktan ölmüş olanların hayaletleri karşısında bir tür *sorumluluk* ilkesiyle bulunmadan mümkün veya düşünülebilir olamaz.

"Hauntology" kavramının ne anlama gelmesi gerektiği konusunda temel seviyede bir fikir sahibi olmak için daha standart bir felsefi terim olan "ontoloji" kavramını düşünün: Oluş, var olan veya mevcut olanın felsefesidir bu. Şimdi birisinin bir tür kibirli Fransız aksanıyla "ontoloji" kelimesini telaffuz ettiğini ve 'auntology' dediğini hayal edin. Hauntology zaman zaman bir "cinaslı kavram" olarak da niteleniyor bu yüzden. Ontoloji mevcut *olanın* felsefesi ise, onun cinaslı kuzeni 'hauntology' de mevcut *olmayanın* felsefesine eğiliyor.*

Ama nasıl mevcut *olmayanın* bir incelemesi olabilir ki? Derrida'nın dikkat çektiği gibi mevcut *olmayanın*, tam da *o noktada* var olmadığı için, "sanal" ve "esassız" da olsa yine de oldukça gerçek etkileri vardır. Derrida "Musallat olmak mantığı gereği

* Hauntology kavramı, *haunting* (hayalet tasallutu) ve *ontology* (varlıkbilim) sözcüklerinin birleştirilmesiyle türetilmiştir. (ed.n.)

bir ontolojiden veya bir Oluş düşüncesinden daha geniş ve daha güçlü. Çünkü kendi içinde bir “teleoloji” (yani bir tasarı veya amaç doktrini) ve “eskatoloji” (dünyanın sonunu inceleyen bir doktrin) barındırıyor.

Derrida’nın bir örneği Marx ve Engels’in *Komünist Manifesto*’nun başında ortaya koydukları meşhur bir savdan geliyor: “Avrupa’da bir hayalet dolaşıyor: Komünizm hayaleti.” 1848’de Marx ve Engels, *Manifesto*’yu yazdıkları zaman bir ideoloji olarak “komünizm henüz mevcut değildi ama tehdidi, sosyal özgürleşme vaadi, mevcut siyasi düzeni devirme ihtimali, “eski Avrupa’nın tüm güçlerini onu def etmek için kutsal bir ittifak kurmaya” itiyordu: “Papa ile çar, Metternich ile Guizot, Fransız radikalleri ile Alman polis ajanları.”

Komünizmin bu tür hayaletleri (Derrida’nın Hamlet’ten alıntı yaparak kurduğu ifadeyle) “Zaman, çığrından çıkmış durumda” ya da daha çok, bugünün şartları kendisiyle “eş zamanlı değilken” ortaya çıkıyor. Geçmişten veya gelecekte (yani artık olmayandan ve henüz olmamıştan) gelen etik talepler, bizi açık olarak bir şeyleri *değiştirmeye* davet ediyor. Gerçekten de yaşadığımız an “kendisiyle eş zamanlı olmayan” bir halde *olmamış* olsaydı, “adalet”, verili durumdaki toplumun, kültürün veya hukuk sisteminin “hukuki-ahlaki kurallarına, normlarına ve temsillerine” indirgenip onlardan ibaret hale gelmiş, salt etik göreliliğe dönüşmüş, yalnızca gücü elinde tutan insanların avantajına göre ayarlanmış olurdu. Ama bir sürü insanın Marx’ın gibi bir hayaleti “defetmek” istiyor olmasının nedeni de elbette buydu. Aynı zamanda Derrida’nın her yandan şahidi olduğu bozuk, krizlerle sarılmış dünyada, siyaset ve medyadaki müesses nizamın Marx’ın ölümü haberini “yeni İncil” inmiş gibi, “coşkun, sevinçli, büyü” bir gelişmeymiş gibi mest olmuş bir mutlulukla duyurmalarının nedeni de buydu. “Artık var olmayan” bir komünizmi “henüz olmamış” bir konumdan “asla olmayacak” bir noktaya *zorlamaya* çalışıyorlardı.

2000’lerin ortasında Fisher (*Retromania*’nın yazarı Simon Reynolds’la iş birliği halinde) Derrida’nın kavramını onların “hauntolojistler” tabiri altında nitelemeyi kullanışlı bulduğu bir grup sanatçıyı tarif etmek için yeniden canlandırdı. Bunlar çoğunlukla elektronik müzik yapan isimlerdi. William Basinski, Burial, The

Caretaker, The Focus Group gibi. Çalışmaları “insanı boğan bir melankoliyle kaplı” ve “teknolojinin hafızayı somutlaştırma biçimiyle ilgiliydi. Bundan ötürü televizyona, plak albümlere, ses bantlarına ve bu tür teknolojilerin bozulması sonucu çıkan seslere hayrandılar.” “Hauntology’nin en temel tınısal imzası” bir plağın yüzeyine değdiğinde çıkan hışırdamanın kullanımıydı. Bu hışırdama doğası bakımından hauntolojiktir çünkü (burada Fisher, Derrida’yı harfi harfine takip ediyor) “bize artık şu andan kopmuş bir zamanı dinlediğimizi fark ettirir,” bir plak kaydından başka herhangi bir şey dinlediğimiz yanılmasına kapılmamıza müsaade etmez.

Bu kitapta Reynolds, hauntology’nin Birleşik Krallık ve ABD’deki birbirinden farklı görünüşleri arasında bir ayrıma gidiyor. Birleşik Krallık’taki hauntology “60’ların ve 70’lerin televizyon programlarıyla bağlantılı bir Britanya nostaljisinin olduğu bir bölgeyi keşfediyor.” Fisher bunun örnekleri olarak “brütalist mimari, Penguin’in karton kapaklı kitapları ve BBC Radiophonic Workshop’ın oluşturduğu kültürel bir ekolojiyi” örnek veriyor, ona göre bunların hepsi “popüler modernizmi” hatırlatıyor. Yukarıda adı verilen hauntolojik sanatçıların daha tanıdık gelecek bir öncülü Boards of Canada olabilir. 1998 tarihli *Music Has the Right to Children* adındaki albümleri *Susam Sokağı* gibi çocuklara yönelik televizyon programlarından sample’lar içeriyor, bunları analog synth tonlarıyla birleştirirken “70’lerin vahşi yaşam belgesellerinde denk gelinen müzikleri veya sabah ortalarında yayımlanan okullara yönelik televizyon programlarının hem canlı hem de hüzünlü geçiş müziklerine” bilinçli bir selam veriyor. Böyle hauntolojik müzik örneklerinin başka bir alandaki eşleniği 70’lerin yayın anlayışının, sanat ve tasarım vizyonunun parodileştirilmesi. Örnekleri 2000’ler ortasında yayımlanan komedi dizisi *Look Around You* veya Richard Littler’ın “Scarfolk Council” adlı blog’da görülebilir.

Buna karşın ABD hauntology’si James Ferraro, Oneohtrix Point Never aka* Chuck Person, Saint Pepsi ve Vektroid aka Macintosh Plus gibi vaporwave** sanatçıları tarafından tanım-

* İng. Namıdğer (ed.n.)

** 2010’ların başında ortaya çıkan, ağırlıklı olarak 70’ler ve 80’ler hitlerinin

lanıyor. Çalışmaları 80'ler sonu ve 90'lar başı Amerikan kültüründe kökenini bulunuyor. Kalitesiz alışveriş merkezi müziği ve Hall & Oates gibi "yat rock" işleri; bilgisayar ve video oyunu başlangıç sesleri; fast food reklamlarından kesitler. Bu müziğin önemli bir kısmı *The Simpsons*'la yapılan işlerin birleştirilmesi sonucu geniş bir dinleyici kitlesine ulaştı. *Retromania*'da Reynolds, Ferraro'nun bu müziğin hitap ettiği bir kitle olmasına şaşırmadığını belirtiyor: "80'lerden gelen tüm bu sesler bugünün 20'li yaşlarındaki (şimdinin 30'lu yaşlarındaki) müzisyenlerinin bilincine daha bebekken uykuya daldıkları saatlerde işledi. Ferraro anne-babasının oturma odasında müzik çaldıklarını ve yatak odasının duvarından belli belirsiz ve boğuk bir yankıyla seslerin kendisine geldiğini iddia ediyor."

Elbette tüm bunların *basitçe* nostalji olarak, hauntology'nin yalnızca geçmişe bakıp tıpkı Arctic Monkeys'in müziğinin yalnızca post-punk'ı yeniden yaratması gibi kayıp bir geçmiş *yeni-yeni*den yaratmaya çabası olarak görülmesi tehlikesi var. Ama Fisher'a göre hauntolojik müzikte yası tutulan şey "belli bir dönem" değil daha çok geçip giden belli dönemlerde hissedilen, görülen ya da o dönemlerin içinde taşıdığı *ihтимaller*. "Bize musallat olması gereken sosyal demokrasinin gerçek varlığının *artık yok olması* değil, daha çok popüler modernizmin bizi beklemeye hazırladığı geleceklerin *henüz gerçekleşmeyişi* ve asla somutlaşmayışı. Bu hayaletler (kayıp geleceklerin hayaletleri) kapitalist realist dünyanın resmi nostaljisine isyan ediyorlar." Dolayısıyla bu hayaletler kendilerine özgü bir yeniliği de müjdeliyorlar, yeni bir hayaletin yeniliğini. Bize her şeye rağmen şu an yaşadığımız gibi yaşamak *zorunda* olmadığımızı, hayatı organize etmenin gerçekten başka bir yolu olabileceğini gösteriyorlar. Derrida'cı üslupla söylersek, hayaletler mevcut anın kendisiyle eş zamanlı olmayan bir hale gelmesini sağlıyorlar.

Yani hauntology öncelikle bir nostalji meselesi değil, daha çok bir *hayal gücü* meselesi. İlerlemeci siyaset adını taşımaya layık her türlü ideoloji bugün var olduğumuz dünyadan daha iyisini hayal etme becerimiz üstüne inşa edilecektir: kapitalist realizm

yavaşlatıldığı ve çeşitli nostaljik sample'larla süslediği remix'lerine dayanan, genellikle *nostalji* ve *geçmişin hayallerine duyulan özlem* gibi temalarla ilişkilendirilen bir müzik türü. (ed.n.)

siyasi hayal gücümüzü bizden almaya yönelik bir teşebbüse, hauntology o hayal gücünü geri almamızı sağlayabilir.

Bu noktada Fisher'ın hauntology anlayışı ile önceki bölümde yer verdiğim Marcuse'nin "düşlem" kavramı arasında benzerlikler olduğu açık. Bunun bir tesadüf olmadığı Fisher'ın "asit komünizm" üstüne yaptığı çalışmayla sonunda uygulamalı hauntology için bir model geliştirmiş olmasından bellidir. Ama iki kavram birbirinin ikizidir de denemez: Düşlem, umudun *tabiatında bulunan* bir güçtür, hauntology ise (bu bölümde cevapladığım sorunun karşılığı olarak) umudu daha iyi hale getirmek için kullanabileceğimiz bir araçtır. Yine Üçüncü Bölüm'de gördüğümüz gibi Fisher, "asit komünizmi" bize bir çeşit *bakış açısı değişikliği* sunmak için kullanıyor. Asit komünizm, Fisher'ın "dünyanın özgür bir yer olabileceği" *hayaleti* olarak tabir ettiği bir ruhun defedilmesi uğraşısıyla son geçen 40 yılı görmemiz için bize bir yol sunuyor. Hayalet somut olarak tanık olmamızı sağlayanlar ise geri dönüp 60'ların sonuna ve 70'lerin başına baktığımızda gördüğümüz karşı-kültür deneyleri. Fisher, savaş sonrası toparlanmadan neoliberalizme geçişe temel olarak hauntolojik bir çerçeveden bakarak iki şeyi başarmış: Öncelikle dünyamızın bugün geldiği hale *nasıl* ve *neden* geldiğine dair bir anlayış geliştirebilmiş. O dönemin "hayaletvari" güçleri 70'lerin sonundan itibaren başlayan ve bugünkü hegemonyayla sonuçlanan değişime hayat vermişler. İkincisi, Fisher sol siyasetin bu hegemonyayı mağlup etmek için bugün faydalanabileceği bazı kaynakları tespit etmeyi başarmış, neoliberalizmin doğumunun *hemen öncesinde* dünyanın doğal olarak içinde barındırdığı ihtimalleri tespit etmiş.

Şimdiden asit komünizmle halk arasında hatırı sayılır miktarda bir yakınlaşma yaşanmış durumda. Bu yakınlaşmanın sonucu olarak Corbyn'in İşçi Partisi tarafından hedeflenen bazı politikalar açıkça bu kavramla ilişkilendirildi (2015'ten bu yana gücü elinde tutanların defetmeye çalıştıkları bir numaralı hayalet, Corbyn ve onun çeşit çeşit, korkutucu, ılımlı, parlamenter sosyal demokrasi vaatleri). Örneğin 2017'de İşçi Partisi genel kurulunun bir kenarında yapılan The World Transformed etkinliğinde gerçekleştirilen "Acid Corbynism" başlıklı oturum, göndermeyi anlamayan birtakım şüpheci otoritelerin kaşlarını kaldırmasına neden olmuştu. Ama asit komünizm (veya evet,

Corbyn'izm) bir insanın peşinden gidebileceği, daha iyi umut etme hedefini desteklemek için seçebileceği *yegâne* uygulamalı hauntology örneği değil. *Herhangi* bir siyasi sorunla karşılaştığımız her türlü durumda, hauntolojik mantık kullanışlı olabilir. Hauntology, örneğin, Brexit'i "kontROLSÜZ" göç hayaletini kovalamak için bir teşebbüs olarak anlamamızı sağlayabilir ki yukarıda belirttiğim gibi bu kavram da aslında iklim değişikliğiyle bağlantılı birçok hayaletten biri. Benzer şekilde, 2016 referandumunu bir sonuç olarak ortaya çıkaran tavırları kaynağına kadar takip edersek; siyaset ve medya düzeni, Nigel Farage'ın nefret dolu söylemlerini devamlı pohpohlamak yerine altını çizdiği sorunların neredeyse hepsinin tasarruf tedbirlerinin bir sonucu olduğunu açıkça vurgulasa ve bu söylemleri daha paylaşımcı bir ekonomiyi savunmak için bir fırsat olarak kullansa *o zaman olabilecekleri* göz önüne alarak Brexit'e (ve onunla ilişkili sorunlara) bugün çare bulabiliriz. Fisher'ın *Acid Communism* kitabının Giriş bölümünün kendisi; 70'lerde bir şeylerin nasıl farklı bir şekilde yapılabileceğini, karşı kültürün zafere ulaştığı ihtimalin nasıl olabileceğini düşünmeyi önererek iklim değişikliğinin en kötü etkilerini nasıl hafifletebileceğimize yönelik bir düşünce biçimini bulmak için bize bir fırsat sunuyor. Bir an için "Petrol Şoklarının" hükümetlerimizi fosil yakıtlardan *toplu halde* yatırımlarını çekmeye ittiği bir dünyayı hayal edin, böylece toptan yenilenebilir enerji kaynaklarına dönmek için bir nedenleri kalmaz, teknoloji kullanılabilir hale geldiği andan itibaren değişim başladı.

Hayal gücüne dayanarak kendimizi geçmişe yansıtıp bir zamanlar dünyada yaşamış insanlardan, onları örnek alarak bir şeyler öğrenmemiz mümkün. Uygulamalı hauntology; diğer her ihtimalde oldukça umutsuz bir dünyada bile bize umudun eski biçimlerini yeniden uyandırma fırsatı sunup bugünün şartlarında yeni aksiyon yolları bulmamız için rehberlik olabilir.

Ne Yapmamız Gerekir?

Ama bu yöntem tek başına yeterli olamaz. Sonuçta uygulamalı hauntology bir *görme biçimidir*. Anlamlandırma, zihinsel uğraş, umut işinin hayati bir parçasıdır, Adorno'nun eylemciliğe getirdiği eleştiriye Birinci Bölüm'de ele alarak bunu ortaya koymuş-

tum. Bu iki kavram aynı zamanda Benjamin'in Lenin okuması için de kilit önemdeydi ama tabii orada işe koşulan *yegâne* şey düşünce de değildi. Çünkü düşünce umudu hayatta tutmaya yardım edebilecek bir şey olsa bile dünyayı farklı anlamlandırma biçimlerimizin *aksiyona çıkan hangi yolları* öne çıkardığını düşünmek önem taşır. Ve bana "Bugün gerçekten etkili siyasi aksiyon olabilir mi?" diye sorsanız, dürüst olayım, verebileceğim tek cevap "Bilmiyorum" olur. Gerçek aksiyona olan ihtiyacın özellikle hayati gözüktüğü bir çağda, siyasi özne olmak konusunda bir krizin içinden geçiyoruz.

Bu noktada hepimiz *bir şey yapılması gerektiğini* biliyor olmalıyız. Ne de olsa her gün başka bir sorunla ilgili "farkındalık yaratmaya" çalışan yeni bir kampanya kulağımıza geliyor. Ancak bu ihtiyacın karşısında hepimiz tamamen pasif halde öylece kalmış gibiyiz. 2019'da *The Outline*'da Hayes Brown'ın kaleminden yayımlanan bir makalenin başlığı şöyle diyordu: "Kıyamet vakti geldi ve ben marketteyim." *MEL Magazine*'den Miles Klee bu felç halinin nasıl dilimize de kodlandığını yazıyordu: "Güzel bir şeyi görünce ben" ya da "kötü bir şeyi görünce ben" gibi sosyal medyanın esprili ifadeleri bile aslında içinde direkt olarak bulunduğumuz, yaşantımızı saran olaylara karşılık olarak bile televizyonda spor karşılaşması izleyen seyircilerin pasifliğiyle karşılık verdiğimizizi, dünya karşısındaki duruşumuzu bu halin doldurduğunu ortaya koyuyordu. İklim değişikliği (ve belki de daha açık şekilde Brexit) gibi sorunlar spor taraftarlığına saklansa en iyisi olacak bir çeşit kabileci anlayışla değerlendiriliyor. Bir gün okyanuslar nihayet yükselip bizleri evlerimizde boğduğunda, bazı insanların bileklerine kadar gelen sel sularına bakmadan kendi " taraflarını" desteklemek için keyifle tezahürat yapacaklarını gözünüzün önüne getirince hiç de mantıksız gelmiyor: *Barmy Army*'ye* *Ölüm! Darağacına kadar Tory'ler!*

Bu krizin uzun zamandır bizimle birlikte yola devam ettiğini söylemek gayet makul olacaktır, hem de, en azından Batı'da endüstriyel modernizmin başladığı tarihten bu yana. 1846'da yayımladığı denemesi *İki Çağ: Bir Edebiyat İncelemesi*'nde Kierke-

* İngiltere kriket milli takımının taraftar gruplarından biri. Maçları sıra dışı kıyafetler ve koreografilerle takip etmeleriyle tanınırlar (ed.n.)

gaard'ın bugün hayli rahatsız edici şekilde geçerliliğini koruyan şu satırları yazmış olması bir tesadüf olmasa gerek:

Bugün ve bu çağda bir ayaklanma bütünüyle tasavvur edilemez bir şey. Böylesi bir güç gösterisi, çağımızın ihtiyatlı akılcılığı düşünüldüğünde bir saçmalık gibi gözükecektir. Ancak bir siyasi virtüöz başka türlü bir şekilde müthiş bir güç gösterisine imza atabilir. Bir devrime karar verme amacıyla genel kurul toplamak için davetiyeler dağıtıp, o davetiyelerdeki ifadeleri de çok dikkatli seçerek sansürcülerin dahi onay vermek zorunda kalmasını sağlayabilir. Toplantının yapıldığı akşam katılan herkesi çok becerikli bir şekilde bir devrim yaptıkları yanılsamasına iterek herkesin sessizce eve gitmesine ve çok keyifli bir akşam geçirdiklerini düşünmelerine neden olabilir.

Bu pasaj bizi üçüncü stratejime getiriyor. Adorno'nun fiziksel sıkıntı etiği ilk strateji olarak başarısız bir deneme, fazla negatif, umut için yeterince güçlü olmayan bir çaba gibi gözükmüş olabilir. Ama yine de bize doğru yola çıkmamızda yardımcı olması mümkün. Freyenhagen'a göre Adorno'nun fiziksel sıkıntıyı etik olarak ideolojiyi aşan bir zemin biçiminde kullanması *neo-Aristocu etik natüralizmin* kendisine özgü, "özellikle negatif" bir halini benimsediği anlamına gelir. Elizabeth Anscombe, Philippa Foot, Michael Thompson ve John McDowell gibi Anglo-Amerikan felsefeden isimlerle özdeşleşmiş meta etik bir seçenektir bu. Freyenhagen'in ifadesiyle: "Aristocu normatiflik kavramsallaştırmasının temel fikri, insan hareketleri ve eğilimlerinin değerlendirilmesinin yapısal olarak diğer şeylerin değerlendirilmesine benzer olduğudur:"

Aristocular için birbirinden farklı değerlendirme bağlamlarını ikiye bölen bir iyilik (ve kötülük) grameri mevcuttur. İyi (veya kötü) olan şeyin durumu değerlendirilen şeyin nasıl bir şey olduğuna, *ergon'*una (yani amacına, işlevine, karakteristik etkinliğine) göre değişir. Belli bir nesnenin iyi ve kötü olması onun işlevini

yerine getirip getirememesine göre anlaşılır. O nesnenin sahip olması gereken özellikler veya yeterlilikler o işlevi yerine getirmesi için örneği olduğu türün işlevini yerine getirirken gösterdiği özellikler veya yeterliliklere uygun olmalıdır. İyi bir bıçak iyi kesen bir bıçaktır, iyi bir balık iyi yüzen bir balıktır. Örnekler çoğaltılabilir. Bu şekilde iyilik ve kötülük nesnelerin temel işlevlerine endekslenir, bu da o nesnenin “formu” olarak nitelenir. Form bir nesneyi o olduğu türden nesne yapan teleolojik organizasyonudur.

Dolayısıyla bir başka canlının sıkıntısına şahit olduğumuzda bu canlının temel işlevi açısından kısıtlanmış olduğuna inanmak için önümüzde bir sebep olur. Bir canlı sebepsiz yere sıkıntı çekmez. Sıkıntı çekiyordur çünkü yiyecek bulamıyordur veya hiç su bulamıyordur veya patisindeki yara enfeksiyon kapmıştır. Aynı şeylerin çoğu insanlar için de geçerlidir. Ama Aristocular için “insan hayatının amacı sade hayatta kalma çabasıyla tüketilemez.” Dil konuşan, aklını kullanan hayvanlar olarak insanlar gerçekten sade hayatta kalmaz; espriler yapar, sanat üretir, spor yapar ve ideal şartlarda “boş zamanlarını” değerlendirmek için bunları yaparlar. Bunları yapmalarının belirli bir nedeni de yoktur, Adorno’nun ortaya koyduğu gibi insan bununla mükelleftir. Dolayısıyla bizim sıkıntı çekme konusunda sahip olduğumuz kapasite, “daha düşük seviyedeki” canlılara kıyasla çok daha karmaşık bir derinliğe sahiptir.

Elbette, Freyenhagen’in okumasına göre bir “negativist” olan Adorno’nun insan doğasının iyiliği konusunda her türlü pozitif iddiayı reddetmesi gerekir. Ama diğer Aristocuların bu konuda aynı endişeleri paylaştığı söylenemez. Bunun nedeni de umutsuzca ve rehavet içinde eleştirel olmaktan uzak bir tavır takınmaları da değildir. Normal şartlarda Aristocu etiğin arkasında duranlar insan iyiliği konusundaki fikirlerini ona özgü “erdemlere” vurgu yaparak temellendirir. Yeni-Aristocu etik natüralizm bu özelliği dolayısıyla çağdaş erdem etiğiyle yakından bağlantılıdır. Zaten üçüncü stratejim de erdem etiğini kullanarak ilerliyor.

Aristocular için etik bilgi; tarihi, kültürü aşan, tüm insanlık ve diğer yaşam formlarını bir araya getirecek biçimde *objektif* olarak

ne yapmamız gerektiğiyle ilgili bir şey değildir. Aristo'nun etik bilgisi yalnızca (hali hazırda) iyi yaşama pratiği içerisinde elde edilebilecek bir şeydir. Aristo bize şöyle der: "Asil ve adil olan konusunda mahir dinleyiciler olabilecek kişiler, alışkanlıkları açısından asil bir şekilde yetiştirilmiş olmalıdır. Başlangıç noktaları, *öyle* olduğu için (ve o *öyle* yeterince açıksa) ek olarak *çünkü*ye gerek olmayacaktır."

O halde erdem teorisyeni için etik, bir uzmanlık meselesidir, insanın kendisine ilgili erdemlerin aşılmasına dayanır. Genelde belli erdemler Aristo'nun "Altın Oran" doktrini üzerinden kavramsallaştırılır. Altın Oran bir özelliğin belli seviyede eksik olması ve belli seviyede fazla olması arasındaki orta yoldur. Dolayısıyla "cesaretin" erdemi, korkaklık ile pervasızlık arasındaki orta yoldadır. Erdemlerin bilgisi olmadan, bir insan (örneğin) yine de *denk getirip* cesaretle davranabilir. Ama yaptığı şeyin *neden* cesaretin bir örneği olduğunu anlayamaz ve aldığı o doğru aksiyon çoğunlukla kazara yaptığı bir şey olarak kalmaya devam eder.

Peki mevcut durumumuz için bu söylediklerim neden bir önem taşıyor? Çünkü siyasi aksiyonun çoğumuz için bu kadar esrarengiz olmasının sebebi, siyasi açıdan bu dünyaya uygun şekilde karşılık verecek biçimde *erdemli* olmamamızla ilgili olabilir. "Yanlış dünyanın vatandaşları" olarak yapılacak doğru şeyin kendini öylece göstereceği insanlar olma ihtimalimiz çok da yüksek değil. O halde derhal atabileceğimiz pratik adım kendimizde bu gerekli erdemlerin büyümesini sağlamak için bir teşebbüs-te bulunmak olabilir, böylece çağımızın öznellik krizini aşabilir, kendimizi yapılması gerekeni yapmak için gereken yeterlilikle donatabiliriz. Bu da *siyasi açıdan üstün hale* gelmemizi sağlayabilir. Kısaca ifade edecek olursak böylece (umarım çok da uzak olmayan) bir gelecekte uygulanacak gerçekten etkili stratejiler ve çözümler için eskisine göre daha bilinçli bir şekilde çalışabilen insanlar *haline gelebiliriz*. Peki bugün siyasi açıdan üstün hale gelmek istiyorsak hangi erdemleri geliştirmemiz gerekiyor olabilir? Bu bölümün kalanında bunlardan üçünü ben önereceğim (tabii elbette ki bu önerileri farazi bir program olarak sunuyorum, kendi adıma siyasi açıdan bir üstünlük iddiasında bulunma gayem yok)

i. Cömertlik

Cömertlik kelimesini ilk duyduğumuz anda aklımıza şüphesiz direkt olarak cömertçe *verici* olma fikri gelir. “Euthanasia” başlıklı makalesinde Philippa Foot cömertlik kavramını onu adaletle olan ilişkisi üzerinden tanımlayarak formüle eder: Adalet soğuk bir biçimde insanların *haklarına* saygı gösterirken, cömertlik onun ilerisine ve ötesine gider. Başkalarına *alacaklı oldukları* şeyleri hukuki özneler oldukları için değil insan oldukları için verir. “Bir çocuğun kafasını suyun altına itme eylemi adalet kavramına karşıt olur, birisinin böyle bir şey yapmaya hakkı yoktur. Onu suyun altında boğulmaya bırakmak ise adalet duygusuyla çelişmez ama tam olarak cömertlik yoksunluğunun apaçık bir örneğidir.” Bazen de tabii ki bu iki erdem birbiriyle çelişkiye düşer: Bir sıhhiye ağır yaralı bir askerin ölümünü çabuklaştırmayı seçerse, bu cömertlikten kaynaklanan bir hareket olabilir ama adaletin normlarına aykırı olacaktır.

Bu şekilde düşünüldüğünde cömert olmak (genel anlamda) iyi bir şey olmalıdır ve şüphesiz, bu anlamda yeterince cömert olmadığımız kesindir. Bununla birlikte *bu şekilde düşünülmüş* cömertlik erdeminin şu an *özellikle* ihtiyaç duyduğumuz bir şey olduğuna ikna olmuş değilim. Foot’un söz ettiği cömertlik (gündelik ifadede anladığımız haliyle cömertçe verici olmakla özdeşleştirilmiş cömertlik) cömert kişiyi cömertliğe *ihtiyaç duyan* diğerleri karşısında üstün bir pozisyona yerleştirmeyi gerektirir. Bundan dolayı “cömertçe verici olmak” sonraki maddede sözünü edeceğim dayanışma erdemiyle zıtlık oluşturacaktır.

Dolayısıyla hepimizin daha “cömert” olması gerektiğini salık verirken bundan farklı bir şeyi kastediyorum. *Nikomakhos’a Etik* kitabında Aristo “ahlaki” ve “entelektüel” erdemler arasında bir ayrıma gider. Bununla kastettiği şey hayli spesifik. Ayrımı ruhu mantıksal ve mantıksal olmayan kısımlara böler. Ama bu ayrımı şu anki amacımız için genel hatlarıyla uyarlayabiliriz. Foot’un tarif ettiği (ve “cömertlik” kelimesinin gündelik kullanımının normalde öne çıkardığı) şeyi cömertliğin *ahlaki* erdemi, “hayırseverlik” olarak cömertlik olarak düşünebiliriz. Ama benim uygulanmamız gerektiğini düşündüğüm cömertlik *entelektüel* bir erdem olarak anlaşılmalı.

Filozoflar başkalarının argümanlarını analiz ederken “cömert olmaktan” sıklıkla söz ederler. Bir rakibiniz dahi olsa başkalarının kelimelerini okurken söylediklerini olabilecek en düzgün şekilde *mantıklıymış gibi* düşünmek, söylenilenlere çelme takmaya çalışmamak, her fırsatta, her teknik ayrıntıda bir kusur aramamaktır bu. Donald Davidson “On the Very Idea of a Conceptual Scheme” başlıklı makalesinde bir “cömertlik prensibi” dahi formüle etmiştir: “Başkalarının kelimelerini ve düşüncelerini uzlaşma halini önceleyen bir tavırla yorumladığımızda en doğru şekilde anlarız.” Bir kişinin söylediklerinin *hakkını vermek* o söylenenlerin yalnızca kâğıt üstünde ne anlama geldiğine odaklanmak, bir avukat gibi yüzeydeki anlamına bakıp en küçük kusurlara takılmak anlamına gelebilir. Ama cömert bir okuyucu her zaman şunu sorar: Bu kişi bana *gerçekten* ne anlatmaya çalışıyor?

İki uç nokta arasındaki orta nokta olarak anlaşılabilir, cömertliğin entelektüel erdemi kritik şekilde zihnimizde iki aksi meseleyi aydınlatır. Çoğu zaman başkalarının hareketlerini yorumlarken ya da kelimelerini okurken cömertlikten *yoksun* davranırız. Çok çabuk içgörmeler, çok yavaş affederiz. Özürleri ve açıklamaları çok kolay görmezden geliriz. Küçük kusurları, basitçe bir *yanılmanın* sonucu olarak değil, bir şeyler öğrenmek için yardımımıza ihtiyaç duyan birinin sözleri olarak değil, yola gelmez biçimde kötü bir karakterin kanıtı olarak okuruz. Ama şu da var: Dünyadaki karşınıza çıkabilecek en kötü insanların çoğu diğerlerinden hiç de hak etmedikleri bir iyi niyeti talep etmekte hayli kararlılırlar. Sosyal medyadaki insanlar statükoyu korumaya çalışan çeşit çeşit aptalca savunmalarını eleştirdiğinde, sağ siyasetten yorumcular sıklıkla kendilerine çok görülen “nezaketi” bir fetişe dönüştürür, üniversitelerde öğrenciler yobazlara konuşmaları için bir platform sunulmasına itiraz edince bir “ifade özgürlüğü krizinden” dert yanılır. Sanki “ifade özgürlüğü” herkesin onlar tarafından kusulan nefreti zorla dinlemesi anlamına geliyormuş gibi... Cömertliği bir entelektüel erdem olarak geliştirmek gereklidir çünkü diğerlerinin niyetlerini *adil şekilde* yargılamayı öğrenmemiz; siyasetçilerin, iş insanlarının, gazetecilerin, iş arkadaşlarımızın, aile fertlerimizin, arkadaşlarımızın söyledikleri ve iddia ettikleri çeşit çeşit şeyin arka planını anlamamız gerekir. Çünkü o arka planda söylediklerinin “yüze-

yinde” her zaman açıkça mevcut olmayabilecek gerçek çıkarlarının izleri görülür. “Beyaz işçi sınıfı” adına konuşurken göçmenler konusunda kendi sıkıntılarını sözlerine yansıtan zengin bağınaz; sadece toplumsal cinsiyet kimlik “dogmasına” karşı eleştirel olduğunu iddia eden transfobik feminist... Cömert insan, bu gibi kişilere kelimelerinin arkasında yatanları anlayacak şekilde, *gerçekte* neler döndüğünü idrak edecek bir gözle bakabilen kişidir. Böylece cömert insan muhatabına *hak ettiğini* verebilen kişi olur. Bu verdiği belki şefkat, belki de (elbette) olabilecek en sert eleştiri olacaktır.

ii. Dayanışma

Bir entelektüel erdem olarak cömertliğin gerekli hale gelmesinin yegâne nedeni, sonuçta toplum olarak ne kadar *bölünmüş* hale gelmiş olmamızdır aslında. Bu *bölünmüşlük* sadece kişilerin birbirinden ayrılığı açısından değil *kendi kendimizde* bile *bölünmüş* olmamızda görülüyor. Farklı konulardaki çıkarlarımız hem kişisel hem de toplumsal seviyede asla birbiriyle uyum içindeymiş gibi gözüküyor. *Kendimiz* de dahil olmak üzere herkes için en iyisi olacak toplumsal çıkarlarımız var. Ama etrafımızdaki dünya, o çıkarın *peşinden koşmanın* bir birey olarak hepimizi kendimiz için “en iyi” olacak ihtimalle uyuşmazlığa düşürecek biçimde ayarlanmış gibi gözüküyor.

Bunun tipik bir örneği: Yukarıda sözünü ettiğim Greta Thunberg’ten ilhamla başlayan gençlerin iklim grevi hareketi. Bu hareketin yalnızca akla düşen *görüntüsü* bile (kendilerini bir gelecekte mahrum bırakacak şekilde kurulmuş “yetişkin” bir dünyanın verdiği disiplini reddederek *toplu olarak* okuldan ayrılan genç insanlar) devrimsel bir kuvvetle parıldıyor. İnsanı yeni bir Büyük Reddediş’in; dünyadaki her bir genç insanın dünyanın bugünkü halindeki sert, yok edici süper egoyu reddedişinin hayalini kurmaya çağırıyor.

Sadece hayal edin: Gelişmiş dünyadaki zorunlu eğitim sisteminin parçası olan her bir öğrenci okulu *kalıcı* olarak terk etse ve anne-babaları (ve onları yönetenler) fosil yakıtlar kullanmayı bırakana kadar, dönümlerce ölü toprağı yeniden yeşertme sözü verene kadar, arabaların ve tek kullanımlık plastiklerin kulla-

nımları kalıcı olarak yasaklanana kadar dönmeyeceklerini söylese? Genç insanlar, işler böyle gitmeye devam ederse tamamen kullanışsız hale gelecek yeterlilikler için bütün gün aynı yerde oturup eğitim görmeyi neden *reddetmesinler* ki? Birleşik Krallık'ta öğrenciler mart ayının *tek bir günü* okuldan çıkıp gittiler diye sağ medyanın tamamı toplu olarak aklını kaybetti. Baskın düzenin kalıcı bir grev karşısında nasıl dağılacağını düşünün. Daha iyi bir geleceği talep edip kazanma gücü genç insanların elinde.

Ancak. Bu potansiyelin *bir şekilde* gerçeğe dönüşmesini sağlayacak şartları hayal dahi edebiliyor muyuz? Gerçeklik karşısında bu düşün tamamı her işçinin elinde tuttuğunu anladığı kolektif gücü fark edip bir genel grev vasıtasıyla ekonomiyi durdurması ihtimali kadar hayalci gözüküyor. Buradaki temel sorun belki de bilinçli genç insanların yalnızca *bilinçli* olmaları. (Burada belki de bir “yanlış bilinçlilikten” söz edebiliriz.) Bugünkü okul çocukları hala benim onlardan biri *olduğum* günlerden hatırladığım gibiyse, içlerinden bir okul grevi *organize etme* becerisi olanlar, aynı zamanda geleceklerini tamamen bir protestoya emanet edemeyecek kadar şüpheli şekilde mantıklı çocuklar olacak, bunun yerine tüm ödevlerinden 100 almayı tercih edeceklerdir. Yüksek başarılı genç insanlar, isimlerinden dahi belli, hiç gerçekten başarısız olmamıştır. Dolayısıyla baskın düzeni sadece bir parçası olup *şekillendirebilecekleri* bir şey olarak hayal ederler. Buna karşın o düzenin gerçekte nasıl olduğunu büyükleri bilir: Baskın düzen ona yeterince taviz verirsen, onun tarafından yutulmana göz yumarsan, bir gün sana ortalamadan daha yüksek bir maaş verme fırsatı sunmak dışında bir şey vadetmez.

Neoliberal toplum “bireycidir.” Bunu artık hepimiz biliyoruz. Ama bu, *bireylerin* o toplum içerisinde güçlü olduğu anlamına gelmez, hatta durum tam tersidir. Adorno, *Minima Moralia*'da şöyle der: “Bireyci bir toplumda, genel olan kendini detayların etkileşimiyle gerçekleştirmekle kalmaz, temelinde toplumun kendisi bireyin cisminde kendini tanımlar.” Bireyci toplum atomize olmuştur. Kolektif olandan ayırık olduğumuz için daha güçlü değil daha zayıf hale geliriz. Thatcher'ın herkesi “Toplumda diye bir şey yoktur, sadece bireyler ve onların aileleri vardır” iddiasına ikna etme uğraşının nedeni de budur. Tek başına bırakılmış hiçbir birey bir bütün olarak sistemin vücuda getirdi-

ği eğilimlere karşı koyamaz. Adorno böyle bir şeyi bir tek *bizim yapabileceğimiz* düşüncesinin, bir Hristiyan'ın İsa aracılığıyla yalnızca kendisi için sonsuz hayat bahşedildiğini umması kadar absürt olacağını iddia eder.

Bu nedenle *dayanışma* erdemini göstermemiz; bir araya gelmemiz, baskın düzenin mantığına ve teşviklerine karşı beraber çalışarak (sıkıntılarımız ve mutluluklarımız aracılığıyla) paylaştığımız çıkarlarımıza doğru ilerlememiz gerekir.

Elbette tüm bunlar toplumun gerçekten bölünmüş bir halde *olduğu* gerçeğini unutmak gerektiği anlamına gelmez, Thunberg'in Davos'ta "zehirli umutla" ilgili söylediklerini hatırlayın. Fakat "atomizasyon" bir eksikliğin göstergesiye, bir yerlerde de dayanışmanın *fazlası* duruyor olmalı. Marksist bağlamda "dayanışma" aynı sınıfın mensupları arasında mümkündür. Bu da mantıklı bir argümandır çünkü Marx'a göre işçi sınıfının toplu çıkarı olan kapitalizmin devrilmesi, bir bütün olarak insanlığın çıkarıyla uyushmaktadır. Ama bu tür bir değişikliği doğru şekilde gerçekleştirmek zordur. Çünkü burada "insanlıktan" söz ettiğimizde iyiliği kendisi dışında kalan insanlığın (çoğunun) *yok olmasını* içerecek kişiler de bu kavramın içine girer. Ne zaman yaşlı bir canavar ölse (örneğin Thatcher, John McCain veya David Koch) sosyal medyada binlerce insan ölümelerini kutlamanın doğru olmayacağını, bu kişilerin de arkalarında yaslarını tutacak aileleri olan "insanlar" olduğunu söylerler. Bu ancak yüzeysel biçimde (ve muhtemelen biyolojik olarak) doğrudur. Bu insanların işledikleri türlü türlü suçlardan büyük fayda sağlayan aile fertlerinin, akrabalarının yaptıkları kötülüklerle yüzleşme konusunda ahlaki bir zorunluluk hissetmediğini, bu tavrın da *eşit seviyede* insanlık dışı olduğunu unutmamak gerekir.

Alman göçmen kurtarma gemisi kaptanı Pia Klemp, Paris kentinin kendisine vermek istediği şeref madalyasını reddederken şöyle yazmış: "Ben bir yardımsever değilim. Orada 'yardım etmek' için bulunmuyorum. Ben göçmenlerle dayanışma içindeyim." Paris Belediye Başkanı Anne Hidalgo'ya seslenirken şu iddia bulunuyor: "Kendi sınırlarınızda karşısında mücadele verdiğiniz hareketler için bana madalya takmak istiyorsunuz. Polisiniz sokaklarda yaşamaya mecbur ettiğiniz insanların batta-

niyelerini alıyor, göçmen ve sığınmacıların hakları için yapılan protestoları şiddetle bastırıp eylemcileri suçlu ilan ediyor.”

Klemp’in mesajı açık: Güçlü olanlara hizmet etmek için düşünölmüş haliyle “insanlık,” rengi, kökeni, ulusu, maddi serveti ne olursa olsun hepimizin bir parçası olabileceğı soyut bir ideal olarak; insanların çoğunluğunun gerçek toplu çıkarlarıyla direkt olarak çelişen bir kavram durumunda. Bunun çaresi ise elbette dayanışma erdemi. Klemp’in misyonu “yardımsever” olsaydı yukarıda tarif ettiğim ahlaki cömertlik erdemiyle bağdaşan sorununu iine taşırdı. Klemp’i göçmenlerin üzerinde üstün bir konuma yerleştirir, onu “dünyanın sefillerinden” artan döküntüleri kurtararak kendini kahramanlaştıran biri haline getirirdi. Ancak Klemp misyonunu “dayanışma” üzerinden tanımlayarak, göçmenlere onlardan üstün biri değıl onlarla eşit biri olarak yardım ediyor, *onlarla birlikte sıkıntı çeken biri* olarak özgürlükçü bir tavırla onlarla yan yana duruyor. Entelektöel bir erdem olarak cömertlik dünyaya hak ettiğini vermemizi sağlayacak bir özellikse, ahlaki bir erdem olarak dayanışma da beraber hareket etmemize katkı verecek, düşlemimizi hep birlikte gerçeğe dönüştürmemize, ihtiyacımız olan değışimin peşine düşmemize yardım edecektir.

iii. Kanaat

Ama mesele siyasi aksiyon olunca tek sorun dayanışma eksikliği değıldir. Özne olma krizi kendini yalnızca cömertlik veya dayanışma yokluğuyla tanımlamaz, ortada bir de benim *kanaat* diye tabir etmek istediğim bir erdemin yokluğu vardır.

Tıpkı “cömertlikte” olduğı gibi “kanaat” kelimesini de burada ilk bakışta biraz daha kendine has gözükecek bir şekilde kullanıyorum. Buradaki sorunun kökü, bence, tüm siyasi sorunların fazla kati, (gerçekten öyle olsunlar ya da olmasınlar) neredeyse mahşeri bir bakış açısından sunulmasına dayanıyor. Her şeyin King’s Landing veya Hogwarts için yapılan son muharebe gibi olması gerekiyor. Yaşadığımız her şey “bu neslin gördüğü en önemli seçim” veya “şunu ve bunu yapmak için son fırsat” olarak tanımlanıyor. Sanki haberleri sürekli olarak bir dizinin sezon finali haline getirmek insanların dikkatini celbetmek için tek yolmuş gibi. Bu nedenle siyasi aksiyon da bir ya hep ya hiç

meselesi haline geliyor. Kesin seçim zaferleri; büyük, sistematik değişiklikleri getiren dönüm noktası anlar; bir siyasetin diğeri üstüne kazandığı tam bir zafer için ya da sadece koca bir hiç için uğraşmış oluyoruz. Bu nedenle ya çok fazla şey yapmak için uğraşıp başarısız oluyoruz (çünkü mağlubiyeti kesin olarak görüp çabuk vazgeçiyoruz) veya önümüzdeki görevin büyüklüğüne bakıp duraksıyor rehavet ve atalet içinde çırpınıyoruz. “Kanaat” bu iki uç nokta arasındaki ortayı anlatıyor. Özneliğimizin ne *başarabileceğine* dair sağlam ve kullanışlı bir algıya sahip olma erdemini isimlendirmek için bu kelimeyi seçtim.

Bu erdem “kanaatin” bir şekli çünkü “yeterince iyi” bir aksiyonla mutlu olmasını biliyor. Yalnızca mutlak, ideal, *optimal* aksiyonun peşinden koşmuyor. Başka bir deyişle söyleyecek olursak: Dünyayı yönetme biçimimizin devasa bir dönüşüm geçirmesi gerektiği *ortada* ama bu değişim mutlak olmayacak ve her şeyin bir anda dönüşmesiyle gelmeyecek. Şu an gerçekten ne *başarabileceğimize* daha çok odaklanmamız gerekiyor.

Sol siyasi partiler ve diğer organize gruplar ya hep ya hiç stratejisiyle (baştan kazanmaları mümkün olmayan) seçimleri kazanmaya daha az odaklanmaya yönlendirilebilir örneğin. Bunun yerine insanların sahada yaşadıkları hayatı geliştirmeye, sağ siyasetin devleti küçültmesiyle açılan türlü boşluklara eğilmeye yönlenebilirler. Bu zamanla sağ görüşlü devletin gücünü aşındırıp sistematik değişim için yolu açabilir (devletin “derin” yapısını önceden zayıflatabilir). Özel girişimler, devlet sorumluluklarını yapmayı bıraktığı zaman bu boşluklara girmek için vakit kaybetmiyor. Onların yerine rakip siyasi partilerin aynısını yapmasına ne engel oluyor ki?

Benzer şekilde bireyler olarak bizler de direkt olarak gücümüzün yeteceği dönüştürücü aksiyonlara odaklanarak birbirimizden atomize hale gelmemizle birlikte önümüze çıkan engellerin bazılarını aşabiliriz. Örneğin iklim değişikliğinin etkilerini hafifletmek için basit bir yöntem daha çok ağaç dikmek olabilir. *Guardian* tarafından Temmuz 2019’da haberleştirilen bir bilimsel rapora göre dünya çapındaki 1,7 milyar hektarlık alana 1,2 trilyon tohum atılabilir, bu da (potansiyel olarak) tüm insanlığın karbon salınımının üçte ikisini emecek bir yeşil alan ortaya çıkarabilir. Zürih’te bulunan İsviçre Federal Teknoloji Enstitüsü’nde-

ki bir ekip tarafından yapılan araştırmanın lideri Profesör Tom Crowther şöyle diyor: “Bu, Başkan Trump’ın bir anda iklim değişikliğine inanmasını veya bilim insanlarının atmosferden karbondioksit çekmeyi mümkün hale getirecek teknolojik çözümler bulmasını gerektirmeyen bir iklim değişikliği çözümü. Şu an yapılabilir, mümkün olan en ucuz çözüm ve hepimiz bu çözümün uygulanması için katkı verebiliriz.”

Ama bu yalnızca bir örnek. Başka sayısız takdire şayan, insanın kendi hayatı içerisinde uygulamaya koyabileceği kanaatkarlık örneği verilebilir. Zaten kanaat sahibi olmanın arkasındaki mantık, biraz da alınabilecek aksiyonların onları yapabilecek kişiler için fark edilir olmasıdır. Tıpkı kişinin dünyanın öteki ucundaki bir başka kişinin yürüyerek trafiğe dalmasını engellemeyeceği gibi.

Nasıl Umutlu Olunur?

Birinci Bölüm’de umudun bir duygu ya da bir erdem olarak değil bir *tavır* olarak tanımlanması gerektiğini iddia etmiştim. Bunu söylerken de Aziz Pavlus’un bana itiraz edeceğini belirtmiştim. Çünkü o umudu kutsal kabul edilen “ilahi erdemlerinden” biri olarak belirtmişti. Peki bunun yukarıda söylediklerimle ne ilgisi var ki?

Belki de umudu mevcut haliyle en iyi şekilde anlamak için ona bir erdem olarak bakmamak gerek. Ben umudu daha genel bir kavram olarak tartışmanın daha değerli olduğunu düşünüyorum. Ama bu ana kadar sunduğum materyale bakılınca, *umutlu bir tavra sahip* olmaya benzer bir şey insanın kendi kendine aşılmasının mümkün olduğu bir şey gibi gözüküyor ki her türlü erdemli tavır da tam olarak böyle edinilebilir. İnsan bunu daha cömert olarak, daha çok dayanışma göstererek veya “uygulanabilir hauntology” gibi entelektüel pratiklerle yapabilir.

Bu yöntemin bu kitap boyunca boğuştuğum bir başka sorunu çözmemize yardımcı olabileceğini düşünüyorum. Bu bölüme giriş yaparken “umut etmeyi umut etmek” diye bir şeyden, siyasi çaresizliğin hissedildiği durumlarda ortaya çıkan umut fetişizminden söz etmiştim. Bu halin kendisi aslında *gerçek* umudun dönüştürücü gücünün etkin hale gelmesini bir şekilde engelli-

yordu. Bugünlerde çoğu zaman umudu umut etmek erişebileceğimiz yegâne çözüm gibi gözükebilir. Ama umutla *bağdaşan* erdemleri besleyerek kendimizi, dünyayı ve durumuzu daha farklı bir şekilde görmeye başlayabiliriz ve zamanla düşlemin verimli döngüsüne girmemiz de mümkün olur.

Sanırım, “Nasıl daha iyi umut edebiliriz?” sorusunu şu reçeteyle cevaplamam doğru olacaktır: “umutlu erdemleri besleyerek!” Cömertlik, dayanışma ve kanaat gibi erdemleri besleyerek bugün daha iyi umut edebiliriz. Şu an (gerçekten) umutlu değilsek öyle sadece oturup umut etmeyi umut ederek bekleyemeyiz. Bunun yerine kendimize umutlu olmayı *öğretmemiz* gerekir.

22/7/2019

05:21. Royal Victoria Hastanesi.

21 Temmuz Pazar, 03:00 Annen uyandırdı. Suyu gelmiş. Önceki gün Ayin diye bir korku filmi izledik. Ben doğumun için dondurucuda hazır olsun diye bir sürü yemek pişirdim. Annen sıkıntıdan doğum iznine ara verip gelen büyük bir kapüşonlu hırka siparişini bitirdi. Yakında aramıza katılacağını gösteren ciddi bir işaret gözüküyordu. Uyumak için yatağa girdiğimizde doğumun yapay şekilde başlatılma ihtimalini düşünerek ümitsizliğe kapıldık.

Fakat şimdi heyecanlı bir telaşla kalktık, hızlıca bir duş alıp kahvaltı yaptık. Ben içebildiğim kadar kahveyi fondipleyerek içtim. Royal Victoria'ya gidecek bir taksi çağırdık ama nedense içinde hiç emniyet kemeri yoktu. Her virajda seni ve anneni ben tuttum, her seferinde bir kaza olacak korkusuyla yandaki tutamaçlardan güç aldım.

Gidip gitmememiz gerektiğini hatırlamadığımız açık sarı bir virajlar labirentini ve o saatte herkese açık olmayan kapıları geçtik ama sonunda doğum servisine ulaşmayı başardık. Annen girişini yaptırdı ve beklemesi için tekrar eve yollandı, o saate kadar yeterli ilerleme olmazsa yapılacak "artırma" için akşam 9'a randevu var.

Sabah oldu, gökyüzünün soluk grisi çok güzel. Umutla pırıl pırıl. Yakında geliyorsun.

Yeniden eve döndük, biraz uyumaya çalıştık ama olmadı. Kanepeye yığılıp Netflix'ten Jeopardy, Lego Filmi 2, Orada Olmayan Adam'ı izleyerek birlikte güzel bir gün geçirdik. Dışarıdan aldığımız bagel ve pizzayı yedik, annenin kasılmaları kanepede başladı.

Her zamanki şeyler. Bitkin, tedirgin ve yorgunuz. Hastaneye döndük.

Her küçük detayı yazmaya çalışmayı bırakıp mucize kısmına gelmem lazım...

Şimdi çok saçma geliyor. Ama o zaman annenin doğum süitini kullanıp kullanamayacağı konusunda o kadar endişeliydik ki. Her şeyden çok istediğimiz senin yapay doğumla dünyaya gelmemendi. Annen egzersiz topunun üstünde bir aşağı bir yukarı zıplayıp duruyor, kurutulmuş kayısı, hurma yiyip duruyordu.

Ama hastaneye giriş yaptığımızda bir sorun fark ettiler. Kalp atışlarını takip etmeye başladıklarında ortaya çıktı, ki aslında bu takip rutin bir şeydi. Ama o sırada her bir kasılmada kalp atışının düştüğünü fark ettiler. Doğum süiti için durum çok riskliydi, o gece servisin başındaki doktor böyle karar verdi, doğumun devamlı takip edilmesi gerekiyordu.

Böylece karanlık doğum odasına yollandık. Artık yorgunluktan kafam düşüyor, uyumam gerek. Bazı mekanik tetiklemelerden sonra bile Edie sadece 2 cm açılmıştı ve suyu geleli neredeyse 24 saat oluyordu. Bir türlü gelmiyorsun. Yatağın kenarındaki koltuğa oturup bitap halde ağladım ama hala uyuyamıyorum. Edie “İstersen eve gidebilirsin” dedi. Hareket edecek kadar uyanık hissetsem neredeyse gidecektim. Ama onu burada bırakamam. Yere uzanıyorum.

Daha çok kasılma tetiklenmesi için Edie bir epidural ve oksitosin damlası aldı. Nihayet rahatladı, ben de şimdi biraz daha uyanığım. Doğum için hazırladığı şarkı listesini dinliyoruz. Motown ve Bark Psychosis çalıyor. Dönüp sanki doğum otopilota alınmış gibi diyorum.

Başta kalp ritminin düştüğünü söylediklerinde monitörlere bakmadan duramadım, kendi kendime söylenerek kalp ritmini düzene sokmaya çalıştım. Fakat şimdi çok sakin hissediyorum. Monitörlerin sesi sadece fondaki bir gürültü gibi geliyor. Kalbin düzenli atıyor, ritmi etrafımı sarmış gibi. Şarkı listesini dinlemeye başladığımız zaman sesini biraz kısımlarını istemekte bir sorun dahi görmüyorum.

Ama kriz gelince bir anda geliyor. Sanırım diğer türlü statükoyu meydana getiren daha genel ve soyut krizle bugün yaşadığımız olaylar dizisini birbirinden ayırmak zor olurdu.

Edie damlayı aldıktan beki 15 dakika sonra hemşireler ve doktorlar panik içinde odamıza doluyor. Monitörlerin sesi yeniden açılıyor. Kalp ritmin deliler gibi yalpalıyor, bir düşüyor, bir çıkıyor, bazen tamamen kayboluyor. Nabız yok, yok ve sonra yine var. Nabız yok, sonra yine var.

Edie farklı pozisyonlara döndürülüyor. Kimsenin önüne çıkmamak için elimden geleni yapıyorum, her şey ters gitmeye devam ederken hiçbir işe yaramıyorum.

Sonra bölümden sorumlu doktor geliyor, ardından annen hızla ameliyathaneye alınıyor.

Bu dünyada en çok sevdiğin iki insanın senden alınıp götürülmesi, hem de şu an alınıp götürülmezlerse içlerinden birinin ya da ikisinin birden ölme ihtimali olduğu için götürülmesi nasıl hissettiriyor?

Korkumdan kusmak için tuvalete koşuyorum. Çıktığımda odamız tek başına bekleyen bir ebe haricinde boş. Yatakta otururken bana Edie'nin acil sezaryen doğum için ameliyathaneye alındığını ve orada bebeğin kalp ritmi normale dönerse önlük giyip operasyonu izleyebileceğimi söylüyor. Edie'ye gereken anesteziyi aldığı epidural sağlayacak, o da bu sırada uyanık olacak ve küçük oğlumuzu beklediğimizden biraz daha erken bir şekilde beraber karşılayabileceğiz.

Ama bebeğin kalp ritmi düzelmezse Edie'ye genel anestezi yapılacak ve ben operasyonu izleyemeyeceğim. Dışarıda beklemem gerekecek.

Tüm varlığım o an havada asılı kalmış gibi hissediyorum. Sevdiğim her şeyin geleceği sonraki birkaç dakikada neler olacağına bağlı. Hayatımı adadığım her şeyin kaderi o birkaç dakikanın içinde.

İnsan böyle bir şeye başlarken bazı aşkların öylece felaketle sonuçlandığını bilerek başlıyor. Kendini böyle bir sevgiye açarken bir insanın yaşayabileceği belki de en ağır trajediyi yaşama riskini aldığını biliyor.

Ben asla kendime iyimser olma izni vermedim. Seri insanlara anlatırken kesin gelecek birisi olarak bahsetmekten hep kaçındım. Tüm hamilelik sürecini geçirdiğimiz sürenin yalnızca geçtiğimiz haftası, senden kesin bir şey gibi söz etmem mümkünmüş gibi hissettim, şartlı bir ifade koymama gerek olmadan senden bahsedebilmem ancak mümkün oldu: "Bebek gelirse" "Her şey iyi giderse" "Sağlıklı olursa" demedim.

Ama şimdi gözlerimin önünde felaketin kendisi gerçekleşiyormuş gibi gözüktüyor. Beatrice Han-Pile böyle durumlarda umudun ortaya çıktığını, sonucu etkileme konusunda hakikaten aciz hissettiğimiz olaylarda umut ettiğimizi söylüyor. Tabii ki buna katılmıyorum. Tam bu anda itirazıma delilim de var.

Çünkü umutlu hissetmiyorum. Ama umutsuz da hissetmiyorum. Umut ya da aksi şu an bana tamamen geçersizmiş gibi geliyor. Tamamen pasif haldeyim, bir ölü yükten, izleyiciden farksızım. Bütünüyle ve ifadesiz şekilde boyun eğmiş haldeyim.

Ne olacaksa olacak ve ne olacaksa olsun ben onun bir parçasıymış gibi hissetmiyorum ama aynı zamanda şu var: Ne olursa olsun sonrasında hayatım hiçbir şekilde eskisi gibi olmayacak.

Ebe neler olduğunu öğrenmek için çıkıyor. Odanın içinde volta atıyorum, ortada kalan eşyalarımızı topluyorum, yuvadan ayrılmaya hazırlanıyorum. Ebe seke seke yürüyerek odaya dönüyor, yüzünde sakın bir gülümseme var. Haberler iyi, yani ne kadar iyi olabilirse o kadar iyi. Kalp ritmin yükselmiş ve stabilize olmuş.

Önlük giymem söyleniyor.

Maggie Nelson'ın The Argonauts'ta doğum konusunda söyledikleri aklıma geliyor: "Her şey iyi giderse bebek de sen de buradan canlı çıkarsınız. Ama yine de bu işin bir noktasında ölüme dokunmuş olacaksınız."

İşte bu o zamanlardan biri, yaşam ile ölüm birbirine olabildiğine yaklaşıyor.

Ameliyat masasının yanına hemen Edie'nin bitişiğine tüneyerek oturuyorum, üzerimde önlük var, biraz öne eğiğim çünkü altımdaki biraz kısa ve popom gözüksün istemiyorum. "Seni seviyorum" diyorum, "Seni seviyorum, seni seviyorum, seni seviyorum."

Korkuyoruz. Ama odadaki diğer herkes sakın, hatta kaygısız. Bizim için bu hayatımızın en korkutucu deneyimi. Onlar için herhalde çoğu mesaide olması gereken bir şeydir? Baştan sona ne olacağını biliyorlar, tamamen rutin bir şey.

Keşke zaman daha hızlı geçseydi. Perdeyi çekip aşık olduğum o teni kesmeye başladıklarında "Hadi, hadi" diye sayıklıyorum. Sadece orayı görünce ameliyat ettikleri gerçekte Edie değilmiş gibi geliyor, sanki bu çok yakından tanıdığım o karın değil. Elini tutuyorum, o da elimi sertçe kavıyor, elbette benim hissettiğim o mesafeyi o hissetmiyor.

"Bir çeşit foşurtu duyduğun zaman" diyor anestezi uzmanı, "bebek yolda demektir."

Her şeyin asılı kalacağı tek bir saniye olacaktı ve bütün belirsizlik bir anda çözülecekti. Tüm hayatımızın ne olacağının belli olacağı bir an...

Ne olacaksın o kısacık saniyede? Bizim yeni doğmuş güzel oğlumuz mu? Yoksa sadece bir beden mi? Bizim yapmaya çalıştığımız ama yaşamamış ve öylece ölmüş bir beden mi? Annenin karnında öyle güçlü gözüküyordun ki. Annenin hamileliği tam anlatıldığı gibi, öylece sonsuz geçmişti ama sonra...

Ve şimdi dışarıdasın, yüzün mosmor ve çığlıklarla ağlıyorsun. Herkes büyülenmiş gibi bakıyor. Diyorlar ki normalde sezaryenle doğan bebekler hiç senin kadar ağlamazlarmış. Ameliyat ekibinden birinin

hastane dizilerinden tanıdığım bir aletle köşede beklediğini fark ediyorum o an, gerekirse seni hayata döndürmek ya da döndürmeye çalışmak için hazır bekliyormuş.

Buradasın, hayattasın. Bir oğlum var.

Göbek bağı keserken fotoğrafını çekiyorlar. Seni annene veriyorlar ve üçümüzün fotoğrafını çekiyorlar. Parmağını emiyor, açlıktan ağlıyorsun.

Edie'nin bedeni kapatılana kadar seni emzirmesi mümkün değil. Oturup seni kucağıma alıyorum, dilini çıkarıp havayı emmeye çalışıyorsun.

"Eee... Dünya burası işte evlat," diyorum: "Bize katıldığın için teşekkürler. Umarım burada olmak... Senin için her açıdan keyifli olur. Seni seviyorum."

Sonuç:

NE UMUT EDEBİLİRİZ?

Mary Midgley, 1950'lerin ortasında BBC Radio için yazdığı (ancak yaşamı boyunca ne yayımlanan ne de basılan) "Rings and Books" adlı denemesinde Batı felsefesinin en müzmin patolojisine; bilgi sahipleri ile bilgi sahiplerinin biliyor gibi gözüktükleri bilgi arasında olduğu iddia edilen yapay mantıksal boşluğun tüm dünyada sürdürülmesine dikkat dikkat çeker. Midgley, ana akım felsefede Descartes'tan bu yana var olan ve varlığı sürdürülen bu fikri Bilen ve Bilinen'in ayrı ayrı ayakta duran ve cılız bir geçitle birbirine bağlanan iki kule olduğu bir manzaraya benzetir. Descartes'ın kendi varlığına tümel ve karşı çıkılamaz bir kanaatle baktığı zaten çok iyi bilinir (Düşünüyorum, öyleyse varım.) ama kendisi dışındaki dünyanın varlığından ancak dolaylı olarak emindir.

Midgley'e göre bu sorun, Batı felsefesini meydana getiren büyük isimlerin büyük çoğunluğunun bitmeyen bir ergenlik dönemi içinde hayatlarını sürdürmesinden kaynaklanır. Çoğu ne evlenmiş ne de çocuk sahibi olmuştur (Midgley'in istisna olarak sayabildiği isimler Sokrates, Aristo ve Hegel'den ibaret). Midgley der ki: "Diğer insanlar arasında normal biçimde etkin bir rolü olan hiç kimse" onları filozofların gördüğü gibi göremezdi. "Diğer insanlarla bir ailenin gerçek bir ferdi olarak yaşayan herkes için" Decartes'çı *düşünüyorum* ifadesi "*düşünüyoruz* olurdu; başkalarının bilinci kendisinin olduğu kadar onların da iyeliğini taşırdı."

Midgley spesifik olarak bu gerçeğin daha çok filozof *kadın* olsa düşünürler için daha görünür hale geleceğini iddia ediyor. "Filozoflar genellikle bir bilinç tek bir bedene aitmiş gibi konuşuyorlar. Sanki her bir insan kendisini bir başkasına yalnızca dışsal davranışlarla gösterebilecek kapalı sistemlermiş gibi." Ama bir çocuk sahip olma deneyimini yaşamış herhangi bir insan bunun doğru olmadığını bilir: Annenin sütü bebek hasta olduğunda belli başlı antikor hücrelerini içerdiği için mavi renge döner. Anne belli başlı besinleri tükettiye bebeğini hasta edebilir. Aile hayatında tipik olarak aramızda var olduğunu düşündüğümüz fiziksel sınırlar dikkat çekici şekilde geçirgen hale gelir. Doğumdan sonra bebeğiyle yekvücutmuş gibi hareket eden tek canlı türü keseli hayvanlar değildir.

The Owl of Minerva adlı otobiyografisinde hatırladığı kadarıyla Midgley'nin denemesinin BBC tarafından "aile meselelerinin entelektüel hayata önemsiz ve geçersiz bir müdahalesi" denerek reddedilmesi manidardır. Çünkü insanın düşünce dünyasının yeni bir hayatın sorumluluğunu üstlendiğinde nasıl değiştiğini belirtmesi açısından dikkat çekici bir tespittir bu. Başta taze bir ebeveyn olmak fazlasıyla *mahrem* bir şey gibi görünebilir. Çünkü insanın dikkati hususi olarak kendisine, partnerine ve yeni dünyaya gelmiş üçüncü şeye sabitlenir. Doğumundan sonraki günlerde oğlumun güzelliğine dair çok derin bir his içimi kaplamıştı. Ona bakmadan duramıyordum. Kocaman mavi gözleri ve buruşuk kurbağa suratı, bu dünyada gördüğüm en güzel şeydi. *Saf Aklın Eleştirisi*'nde bizzat Kant "güzellik" deneyiminin objektif bir şey olduğunu iddia ediyor ama bu tecrübe (bana) Kant'ın tarifinin saçmalık olduğunu; güzelliğin en güçlü ve kişisel biçimde *subjektif* bir şey olduğunu kanıtladı. Oğlumun güzelliğiyle ilgili deneyimim ona duyduğum sevgiyle aynı şey değildi. Güzelliği, sadece (veyahut da tamamen) kendimle ilgilenmeyi bırakıp bu yeni şeyi önemsemeye başlamamı talep ediyordu.

Aramızdaki sıradan fiziksel çizgiler artık yok olmuştu. Sadece ben, Edie ve çocuğumuz için geçerli değildi bu, Edie'yle benim aramda da böyleydi. Beraber yaptığımız bu üçüncü şeyin etkisiyle onunla yepyeni biçimde birleştiğimi hissediyordum. Çocuğunuzun karşısında agucuk gugucuk ederken bir çeşit küstahlıkla içiniz gıdıklanıyor. Sanki dünyanın tek mükemmel öğ-

lanını beraber yapma ve büyütme fikrini düşünmek akıllarına gelen ilk iki insan sizmişsiniz gibi. Oğlumun ana rahmine düşmesinden önce bir şeyleri (herhangi bir şeyleri) farklı yapsam oğlumun var olmayacağına yönelik rahatsız edici ve aşırı şekilde kendimi öven düşünceler aklımdan geçmeye başladı. Veya aynı düşünceler ışığında benim *kısmen o* olan spermim Edie'nin onun diğer yarısı olan yumurtasıyla buluşmamış olsa tamamen başka biri de olabilirdi. Dolayısıyla yaptığım hataları bile en müthiş başarımın diğer yarısı olarak kabul etmeyi de oğlumun varlığına borçluydum artık.

Ama sonra bu sisten çıkmaya başlamanızla birlikte bebeğin insanı dünyaya da bağlayan bir şey olduğunu fark ediyorsunuz. Bebek ve onun ihtiyaçları; aile, arkadaşlar ve komşularla çevrili bir yaşamın nasıl küçümsenemez şekilde gerekli olduğunu ortaya koyuyor. Bir bebeğin insanın üzerine yüklediği iş ve duygu yükü, bir ebeveyn olarak iki insanın bunu tek başına yapabileceği bir biyolojik yaradılışla dünyaya gelmediğini gösteriyor. Her nasılsa her şey *daha* önemli hale geliyor. Yalnızca kendinizden sorumlu olduğunuz zamanlarda sorunlarınızla baş ederken her zaman dünyadan elinizi eteğinizi çekerek karşılık verebilirmişsiniz gibi davranmak mümkün oluyor. Ama şimdi bu bir seçenek değil. Sizin çektiğiniz zorluklar bebeğin de çektiği zorluklar oluyor. Bu sırada bebek normalde diğer insanlarla aranızda koyduğunuz sınırları da aşındırmaya başlıyor. Pub'larda, kafelerde, toplu taşıma araçlarında, benim çok iri bir şekilde dünyaya gelen oğlumun yabancılara dönüp agulamasının önüne geçilemiyor. Onlar da dayanamayıp bu agulamaya karşılık veriyorlar, böylece bu çocuğun ebeveynleri de onlar için yabancı insanlar olmaktan çıkıyor. Agularına karşılık gelmeyen nadir zamanlarda garip biçimde tedirgin bakışlarla bize doğru bakıyor. Sanırım biraz da şaşkınlıkla henüz kendisini sevmeyen birileriyle tanışmamış olmasıyla ilgili bir tepki bu. Oğlumun doğduğu dünya, süregelen ve giderek daha karmaşık hale gelen felaketlerle dolu bir yer. Ama onun için burası zengin, ıslıl ıslıl, sevgi ve merakla dolu bir dünya.

"Rings and Books" adlı yazıda Midgley'in sonunda gelmeye çalıştığı yer de burası. Bir bebek sahibi olmak, onun tabiriyle "iki kule" sanrısını tamamen imkânsız hale getiriyor. Yeni doğ-

muş insanlar bizi kaçınılmaz biçimde (Midgley'nin hayalinde) bilginin gerçekte bulunduğu o noktaya doğru götürüyor. Hem Bilenin hem de Bilinenin "beraber olduğu ve birlikte yükseldiği zengin bir kır" orası. Kendisinden ayrı hale gelemeyeceğimiz *paylaşılan* bir dünya.

Bu kitap boyunca bir şekilde vurgulamak istediğim şey, umutlu (gerçekten umutlu) olmak istiyorsak, belki Descartes'tan ama muhtemelen neoliberalizmin atılımından bu yana Batı toplumunda norm haline gelmiş atomize bireyciliği aşmamız gerektiği idi. Kant'ın üçüncü sorusunu, "Ne umut edebiliriz?" sorusunu yanıtlayacak olursam: Açıkçası, *hiçbir şey*. Buradaki "ben" Tanrı'nın karşısına çıkmış tek başına bir bireyi ifade ediyorsa, umutlu olamaz. Ama biraz daha farklı bir cümleyle yanıt verirsek: *Biz*, neredeyse her şeyi umut edebiliriz. Bir anlamda tüm bu söylediklerim gerçekten toplum diye bir şeyin mevcut olduğuna, gerçekten insan ırkı diye bir şeyin mevcut olduğuna; temelde "bireyin" iyiliğinin nihayetinde boş, anlamsız bir şey olduğuna, umutlarımızın aslında kolektif olanlar olması gerektiğine yönelik bir hatırlatma. Büyük zorluklarla karşılaştığımız her seferde her zaman iki yoldan birini seçmemiz mümkündür: Kolektif bağımlılığımızı umutlu ve faydalı bir şekilde kabul edip kolektif iyilik ihtimaline bakmak ya da paranoyak bir Hobbes'culukla sonsuza kadar çekişen, *kendisi için* biraz daha az kötü bir var oluş, *yalnızca kendisi için* daha az zorlu ve daha az kısa sürecek bir sorun peşinde koşan diğer bakış.

Çocuk büyütme bu türden umutlu bir Hobbes karşıtlığının büyük (belki de en önemli) unsurudur. Ama gelecekteki kolektif iyiliğimize yönelik olumlu bir tavra sahip olmanın *yegâne* yolunun çocuk yapmak ve büyütmekten ibaret olduğunu kesinlikle, bir an olsun bile iddia etmiyorum. Aynı şekilde var olan tüm çocukların ebeveynlerinin insanlığın kolektif iyiliğine bağlı olduğunu iddia etmek somut gerçeklikle temasa geçtiğinde yok olup gidecek bir spekülasyon olur. Benim kastettiğim şey, gerçekten umutlu olmak için kendi bireysel çıkarlarımızı *aşan* bir iyiliğin varlığını kabul etmek (ve ister ebeveyn olarak ister büyükanne ya da büyükbaba ister manevi anne-baba ister teyze ister amca veya bir öğretmen, bir siyasetçi aday, sanatçı ya da bir arkadaş olarak gelecek nesillerin iyiliğine bir şekilde katkı vermek) zo-

runda olduğumuz. Bu yol; dünyaya içkin bir Şekilde bulunan bu aşkın iyiliği ortaya çıkarmak için direkt, uygulanabilir (ve belki de en kolay Şekilde ulaŐılabilecek) yol.

Doğal olarak bu belli *biçimlerde* bir  ocuk yetiştirmeyi gerektiriyor elbette. Őanslıyım ki oğlum sadece güzel (iri, güçlü, aktif ve etkin) bir bebek değil, aynı zamanda (kasıtlı ya da tesadüfi olarak)  ok da komik. Her gün yeni bir Şey  đreniyormuŐ gibi gözüküyor. Yeni bir ses çıkartıyor, bedenini yeni bir Şekilde hareket ettiriyor, son zamanlarda oyuncağını alıp kendi ağzı yerine benimkine sokarak beni kandırıyor ve sonra gülüyor. O bu açıdan Őanslı bebeklerden biri. Zamanla bu iyi Şans karşısında göstermesi gereken uygun duruŐu öğrenmesinde ona yardımcı olmam gerekecek. Umarım b y d k  sevgi dolu, eleştirel ve dünyayı ensesinin kökünden yakalayacak kadar kararlı, hepimizin hayatlarını i ine yığılarak geçirdiği bitmek bilmez nefret akımına kapılıp kaybolmayacak, baŐkalarıyla gerçek ve anlamlı iliŐkiler kurabilen biri olmasına yardımcı olabilirim. Umarım onu her zaman sevdiğimi bilir ve hem sevgi dolu hem de sevgiye layık biri olduğunu fark eder. Umarım dünyanın *ihtiyaç* duyduğu türden biri olmayı başarabilir.

Her Şeye rağmen, dünya sonsuz bir umutla dolu. Ama bizim için değil belki de. Bir gün o umut içerisinde yaşayacak kadar g  lene ğine inandıklarımızda yatıyor o umut.

TEŞEKKÜR

2012-2017 yılları arasında öğrencilik ve hocalık yaptığım Essex Üniversitesi Felsefe ve Sanat Tarihi Bölümü'ndeki hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Onlar olmasa bu kitabın içeriğini oluşturan fikirlerin çoğuna maruz kalmam mümkün olmazdı. Özellikle doktora danışmanlarım Fabian Freyenhagen ve David McNeill'a ve David Batho'ya teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu kitabı yazdığım dönemde *The Outline*'da haftalık köşe yazarıydım. Ne yazık ki pandeminin ilk kayıplarından biri olarak şu an kapanmış durumda. Bu kitabın kökleri temelde orada yazdığım bir yazıda bulunuyordu. *The Outline*'daki editörüm Brandy Jensen'e dostluğu, desteği ve beni daha iyi bir yazar haline getirdiği için teşekkür ederim.

Iggy ana rahmine düşmeden kısa bir süre önce Edie'yle birlikte ülkenin kuzey doğusuna taşındık ve orada Ellie, Rian ve Cleo McLaughlin'le tanıştık. Ellie ve Rian'a bize anne-baba olmak konusunda bir örnek sundukları; Cleo'ya ise dünyadaki bütün bebeklerin kabul edeceği şekilde, usulüne uygun olarak nasıl bebek olunacağına dair bir model sunduğu için teşekkür ederim.

Bu kitabı Repeater'la yazmak benim için bir zevk oldu, en sevdiğim plak şirketiyle çalışmanın edebi muadili gibiydi. Orada karşılaştığım herkese ve özellikle Tariq Goddard'a teşekkür ederim. Onun editöryal gözü bu kitabı çok daha güven dolu ve kendine özgü bir hale getirdi.

Newcastle'da bulunan Royal Victoria Hastanesi'nin çalışanlarına Iggy'nin dünyaya geldiği o gece yaptıkları her şey için teşekkür ederim. Bu kitabı yazdığım süreç içerisinde artık çocuk sahibi bir insan olarak aileme olan minnettarlığımın arttı. Iggy'nin büyükannesi ve büyükbabası olan Jane ve Eric Miller

ile Sue ve Tony Whyman’a onun bakımı için sundukları yardım nedeniyle teşekkür ederim.

Son olarak Edie’ye birlikte kurduğumuz hayat için ve Iggy’ye geleceğe umutla bakmamı sağladığı için teşekkür ederim.

Yetişkinlerin sık sık içine düştüğü bir ikilem vardır: “Böyle bir dünyaya çocuk getirmek istemiyorum” diyenler gerçekten haklı mıdır? Yoksa dünya tüm felaketlerine rağmen yaşanmaya değer bir yer midir?

Yazar Tom Whyman'ın güncesinden satırlarla açılıyor kitap. “Bugün seni ilk kez gördüm.” Yıllar sonra evladına sunabileceği bir mektubu andıran satırları, can alıcı bir soruyla sonlanıyor: “Senin için, veyahut seninle birlikte doğanlar için, mutlu bir hayat mümkün olabilir mi?” Kolay bir soru değil bu. Zaten, tam da bu soruyla cebelleşmek için yazılan bir kitap var elinizde. Yazar bir yandan kendi içine dönerek ebeveyn olmanın ahlaki ve vicdani sorumluluklarıyla yüzleşirken; diğer yandan Immanuel Kant'tan Theodor Adorno'ya, Walter Benjamin'den Mark Fisher'a, Jean Rhys'den Kafka'ya kadar pek çok yazar ve düşünüre başvurduğu azametli bir soruşturma yürütüyor. Nihai olarak cevap aranan sorular sabit: Umut nedir? Umutsuz muyuz? Umut ne yapabilir? Nasıl daha iyi umut edebiliriz? Ne umut edebiliriz?

Gelir adaletsizliğinin ve geçim sıkıntılarının eşi benzeri görülmemiş bir noktaya geldiği, iklim krizinin etkilerinin hiç olmadığı kadar hissedildiği, çekmecesinde nükleer füze fırlatma tuşu bulunan takım elbiseli boomer'ların dünya lideri olduğu bir çağda, kuşakların en çilelisi ve en anksiyetelisi olan milenyaller ve onların evlatları için umut var mı gerçekten? Günümüzde bir hayli kafa yorulan bu konu üzerine kulak mollalığından ibaret esnaf kitapları çokça yazılıyor. Ancak birinci elden, samimi ve dolu bir diyaloga denk gelmek nadiren mümkün olabiliyor. Elinizde tuttuğunuz kitap, şüphesiz onlardan biri.

Böyle Bir Dünyaya Çocuk Getirmek, çağın berbat hallerinin en can sıkıcı şekillerde tezahür ettiği ülkemiz sakinleri için kaçırılmaması gereken bir umut koşusu. Sadece potansiyel/yeni ebeveynlerin değil, herhangi bir genç ya da yetişkinin rahatlıkla okuyabileceği ve kendisi için bir şeyler bulabileceği bir eser.

ISBN 978-625-7344-26-5

9 786257 344265

okuyan us.COM.TR